

KLOOSTER VAN SINT BERNARD.

13317 / ADD / 92

911edd

REIS
IN ZWITSERLAND.

Houarfue del

Imp. J. Charlier aux Bains

Ed. Willmann sc

Klooster van den grooten Sint Bernard.

REIS
IN ZWITSERLAND.

NAAR HET FRANSCH

VAN

XAVIER MARMIER.

DOOR

S. J. VAN DEN BERGH.

Met 26 Staalgravuren van de Gebroeders Rouagne.

1. De Kerk van het meer van Uri.

UTRECHT,
C. VAN DER POST JR.
1861.

57928

Rh 466

© 1911

Photograph by the U.S. Geological Survey, Washington, D.C.

REIS IN ZWITSERLAND.

NAAR HET FRANSCH

VAN

XAVIER MARMIER.

DOOR

S. J. VAN DEN BERGH.

Met 26 Staalgravuren van de Gebroeders Rouargue.

Tell's kapel aan het meer van Uri.

UTRECHT,
C. VAN DER POST Jr.
1864.

57928

Rh 466

01/650

ALTSTADT ANTIQUARIAT

Ben Harteveld, Livres Anciens
Rue des Alpes 5, CH-1700 Fribourg
Switzerland

- TEL. +41 26 322 38 08 / FAX +41 26 322 88 93
- EMAIL harteveld@bluewin.ch • INTERNET <http://www.harteveld.ch>

Attestation

Fiche N° 13311

Fr.s. 1200,-

MARMIER, Xavier:

Reis in Zwitserland. Naar het Fransch door S.J. van den Bergh. Met 26 staalgravuren van de Gebroeders Rouargue.

Utrecht, C. van der Post Jr.,

1864, gr. in-8°,

XVIII + 528 p. + 26 planches gravées sur acier dont 8 de costumes coloriées et 18 vues,

reliure en toile originale, ornée en or et à froid, fente à l'intérieur de la charnière du plat devant.

Les belles planches gravées nous montrent la Suisse au milieu du XIX siècle, e.a. Tir Fédéral, Lausanne, Genève, Vallée de Chamonie, Hospice du Grand St. Bernard, Louèche les Bains, Thun, Brienz, le Staubbach, Grindelwald, Lucerne, Bellinzone, Côme, Bâle, Berne, Vallée de Sarnen, Mühlbach et les planches de costumes du Valais, Zug & Schwytz, Uri & du Tessin, d'Appenzell & St. Gall, des Grisons, d'Argovie & Zürich et Lucerne & Berne. Texte et légendes en néerlandais.

Vicaire V/536 (édition datée de 1863 qui ne mentionne que 24 planches).

INLEIDING.

In het Zuiden van Frankrijk, dicht bij de monden van den Rhône, neemt een keten van bergen een aanvang, in den beginne niet zeer indrukwekkend, maar die trapsgewijze hooger worden, vervolgens langs de Noordelijke grenzen van Italië in reusachtige afmetingen zich ontwikkelen, daarna naar het Oosten tot in het binnenste van Hongarijë zich uitstrekken, alwaar zij als in elkander zakken en zich in kleine heuvels oplossen. Deze bergen, wier verschillende vertakkingen verschillende namen dragen, zijn de Alpen, en het land, waar hunne hoogste toppen ten hemel rijzen, is Zwitserland.

De dalen van dat land ontrollen zich naar het Noorden, zich trapsgewijs tot aan de kalkbergen van den Jura verbreedende, die tusschen het meer Leman en dat van Constanz een grooten halven cirkel vormen. Van Schaffhausen naar Bazél, kronkelt de Rhijn zich langs den Jura. Men zou zeggen een gracht, gegraven aan den voet van een wal.

Er was een tijd dat deze streek in de diepten van den oceaan gedompeld lag, waarin geen menschelijk oog de heden ten dage door de ploegschaar gevoorde, met dorpen en gehuchten overdekte velden, zou hebben kunnen ontwaren, terwijl de reusachtige spitsen, wier hoogte men tegenwoordig met den barometer afmeet, als eilanden verspreid in de onmetelijkheid der golven schenen. De waarnemingen der geologen laten niet den minsten twijfel omtrent dezen oorspronkelijken toestand van het Zwitsersche gebied over.

Toen die watermassa was weggestroomd, en toen de bodem, thans door haar droog gelaten, met kruiden, planten, wouden bekleed werd, bleef deze maagdelijke grond nog langen tijd onbewoond.

Volgens de overlevering zouden zes honderd jaar voor de Christelijke jaartelling Italianen, door een inval van Galliërs verschrikt, door die barbaren geplunderd en verjaagd, met vrouwen en kinderen een schuilplaats zijn komen zoeken in de woeste bergpassen der Alpen. Dáár waren zij door bosschen en bergen afgescheiden van de woeste horden tegen welke zij vruchteloos gepoogd hadden te worstelen. Dáár maakten zij zich een nieuw *Latium*. Een hunner Goden of heroën heette Rhætus. Vandaar hun naam van Rhætiërs, die zich van eeuw tot eeuw in de jaarboeken van Zwitserland heeft staande gehouden. Nog heden ten dage noemt men het land rondom de bronnen van den Inn en den Rhijn, het district Graauwbunderland, met den naam van Rhætië.

Andere overleveringen verhalen van de langzame en flauwe ontwikkeling der eerste Zwitsersche kolonisten. Eerst vestigden zij zich in de breedste en gematigdste valleijen; vervolgens namen zij allengs minder aantrekkelijke gronden in bezit. Maar met eene bijgeloovige vrees beschouwden zij de hooge toppen, welke de toeristen onzer dagen met zoo veel graagte beklimmen. De Rhône scheen hun een woedende stroom toe, ontsproten uit den chaos. Het schoone, heldere, doorschijnende meer Lemán was, naar de uitdrukking van een dichter, het meer der woestijn en van den storm¹. Het meer van Constanz, dat men eerst het groote meer, vervolgens het Brigantijsche en het meer van Zwaben noemde, boezemde door zijn aanblik den zelfden schrik in. Van de oevers van dat meer tot aan die van het meer van Zürich, zag men slechts eene uitgestrekte en zwiigende woestienij, wouden, die tot schuilplaats van beeren en wilde zwijnen dienden, een vochtigen bodem, waar het kruipend gedierte wegschuilde, waarvan het volk in zijne legenden zulke fantastische beelden heeft gemaakt.

Dit was de vroegere toestand van Zwitserland. Als men het tegenwoordig doorkruist, zou men het niet gelooven. Er is geen land, waar men gemakkelijker reist en dat jaarlijks een grootere hoeveelheid van bezoekers, geleerden en nieuws-

¹ Daguet, *Histoire de la Confédération suisse*.

gierigen trekt. Het is zoo druk bezocht en zoo vaak beschreven, dat, indien men het waagt er op nieuw eene beschrijving van te leveren, men moet vreezen een onnutten of vermetelen arbeid te ondernemen. Maar zoo lang de zorg voor stoffelijke belangen, de liefde tot winstgevende ondernemingen, de aanbidding van het goud, de edelste vermogens des menschen niet zullen hebben bedorven en verkankerd, zoo lang er in het hart der menschelijke zamenleving eene dichterlijke snaar zal blijven trillen, een gevoel voor schoone en groote zaken zal bestaan, zullen er kunstenaars zijn die zich met vreugde naar Zwitserland zullen begeven om zijne landschappen af te malen of ten minste ze te photographiëren; schrijvers, die in nieuwe werken de indrukken hunner reis door dit prachtige land zullen verhalen; uitgevers, die niet zullen schromen hunne werken bekend te maken, en welwillende lezers die zich zullen beijveren ze te koopen.

Wie zou het niet willen zien dat schoone Zwitserland, in zijn strenge majesteit en zijn idyllische bevalligheid, in de verstandige arbeidzaamheid zijner bevolking en in de plegtige stilte zijner eenzaamheid? Dáár zijn over eene kleine uitgestrektheid de meest verscheidene tooneelen, de treffendste contrasten vereenigd: woeste oorden, lagchende beelden, verschrikkelijke afgronden, bloeiende paden. Hier komt men door duistere bergpassen op uitgestrekte vlakten, gelijk aan die zeeën van groen, welke Christophorus Columbus te midden der sombere golven van den oceaan ontdekte. Dáár zijn het geheimzinnige dalen, die zich als fluweelen strooken tusschen granieten bolwerken ontrollen. Op de rotsachtige heuvels werpt de wind een ligten korrel en uit die kiem ontspruit een levende plant, een boompje, welligt een pijnboom, dat zich allengskens ontwikkelt en met zijne breede takken de naaktheid van een dorren bodem tooit. Van de hoogte der steilste rotsen stort zich, al springend en trillend, de onstuimige bergstroom. In de verte hoort men hem klateren, in de verte ziet men zijne schuimende kolken gelijk aan den rook van kokende ketels en men schrikt over zijne magt. Ziet daar stort hij neder als een paard der Pampas, uitgeput van vermoeijenis door zijn vurigen loop. De bruischende vreeselijke stroom, die de rotsen ondermijnt, de boomen ontwortelt, bedaart eensklaps in het bassin, waar hij zich in uitstort, en verdeelt zich in verschillende vreedzame beekjes, die zich nederig aan 's menschen nijverheid onder-

werpen, molens en zagerijen in beweging brengen, vervolgens na die werkzame taak te hebben volbragt, vrolijk her- en derwaarts loopen, kronkelend, golvend, naar willekeur de weilanden besproeiend, insluimerend op hun bloemrijke bedding, daarna zachtken van de hellingen glijdend, tot dat zij eindelijk zich vereenigen met het meer, dat hen opneemt in zijn schoot of met den stroom, die ze zal medevoeren naar den oceaen.

Als men de hooge bergen van Zwitserland overtrekt, ontwaart men een zoo groote verscheidenheid van plantengroei, alsof men een reis maakte door verschillende graden breedte. Ziet men die bergen in hun verheven schoonheid, in hun onveranderlijke majesteit, dan zou men hen de koningen der aarde, versteende Titanskinderen wanen. Als koningen dragen zij een vonkelende kroon, en de wolken vlechten hun een zilveren gordel. Het ijs, dat hunne toppen bedekt, is een eeuwigdurend ijs als dat der poolstreken. Hunne schouderen zijn bekleed met een sneeuwlaag gelijk aan een hermelijnen mantel; maar langs hunne zijden ontrolt zich in breede plooijen een kleed met de helderste kleuren doorweven.

De natuur heeft aan Zwitserland het meest trotsche karakter, de indrukwekkendste schoonheid, de tooverachtigste aantrekkelijkheid gegeven. De mensch heeft het bezielde door zijn arbeid en het meer dan eens door zijn dapperheid beroemd gemaakt, door zijne deugden veredeld.

De annalen van Zwitserland zijn onder alle van de verschillende Europesche volken belangrijk. Op zekere tijdstippen komen zij ons als bewonderenswaardige heldenzangen voor. Op andere tijden bieden zij ons liefelijke zedeschetsen of ernstige leeringen aan. Twee gevoelens blinken er van eeuw tot eeuw: liefde tot het vaderland, en liefde tot de vrijheid, en die twee gevoelens hebben zich herhaalde malen in wonderen van dapperheid geopenbaard.

Na de Rhætiërs hielden de Helvetiërs, een krachtige en avontuurlijke stam van het dappere Celtenras, op een hunner omzwervingen tusschen het meer van Constanz en dat van Lemman stand. En naauwelijks hadden zij zich op dien met wouden bedekten bodem neêrgeslagen, of zij waagden zich in een vermetelen strijd tegen de beheerschers der wereld. Een Romeinsch leger rukte naar Gallië op. Een hunner aanvoerders, Divico, trok dat leger te gemoet, viel het aan, versloeg het, en liet het onder het juk doorgaan. Vijftig

jaar later waagde het die zelfde Divico bij wien de ouderdom den strijd lust niet had uitgedoofd, op nieuw ver van de bolwerken zijner bergen, in de vlakten van Autun, die trotsche legioenen te braveren, die Europa, Azië en Afrika hadden ten onder gebragt. Maar dit maal bevond hij zich tegenover Cæsar. Hij werd overwonnen, en diegenen zijner volgelingen, die aan den slag ontsnapten, waar van den morgen tot den avond het bloed bij stroomen vloeide, trokken naar hunne dalen terug. Cæsar, die zoo dapper wist te strijden, wist ook een goed gebruik te maken van zijne overwinningen. Weldra is Helvetië bezet en aan de Romeinsche heerschappij onderworpen.

Gedurende een lang tijdsverloop gevoelde Helvetië den terugslag van al de verwarringen in Europa. Achtereenvolgens werd het door de Allemannen, de Hunnen, de Gothen onderworpen, met het Frankische rijk, vervolgens met Bourgondië en eindelijk met het Duitsche rijk vereenigd. Landvoogden van Oostenrijk leefden er als dwingelanden. Op den top zijner heuvelen bouwen zijne gebieders hunne leenroerige kasteelen en dikwerf maken zij op wreede wijze van hunne voorregten misbruik. Het is echter bij mij niet uitgemaakt, dat de Zwitsers, onder die regering zoo ongelukkig zijn geweest, als men het, naar het verhaal van sommige geschiedschrijvers, zou kunnen gelooven. Dat arme leenstelsel! Het is wreed behandeld door de *beaux-espri*s, die zich liberaal noemen. Met een gevoel van weerszin wijst men op zijne misbruiken en verkeerdheden; men vergeet zijne prijzenswaardige werking te vermelden en men wil niet erkennen dat, op het tijdstip, waar het zijn net over de verschillende landen van Europa uitbreidde, het welligt de eenig mogelijke wijze van regeren was. Die heeren, welke men ons als blinde en meedoogenlooze dwingelanden voorstelt, hebben magtig bijgedragen om de woeste gronden te doen ontginnen; zij hebben de dorpen in hunne geboorte beschermd, den kunstenaar en handwerksman in zijn arbeid aangemoedigd, abdijen en burgten opgericht, de vrijwording der gemeenten begunstigd. — In Zwitserland, Bern, Freiburg, Rapperschweil, en een aantal andere steden zijn onderscheidene aanzienlijke kloosters door eenige aanzienlijke vertegenwoordigers van het leenstelsel gesticht. Onder diezelfde heerschappij verkregen Zürich, Schaffhausen, Soleure, Bern, Bazel hunne eerste jurisdictieregten en hunne eerste gemeentelijke vrijheden.

De slingerplanten, die zich aan een boom vasthechten, en allengskens onder zijne takken grooter worden, onderdrukken dikwerf ten slotte de groeikracht in hunne woeste omarming en verstikken den stam, die haar steunde. Zoo vernietigen de volken de instellingen, die hen in hunne ontwikkeling schraagden.

Niet evenwel tegen de heeren van hun eigen volk openbaarde zich bij de Zwitsers de eerste zucht tot opstand, maar tegen de Oostenrijksche landvoogden van keizer Albrecht, die van het oogenblik zijner troonsbestijging op ruwe wijze de schrandere regeringsbeginselen van zijn roemruchtigen vader Rudolf van Habsburg liet varen.

Het oproer, waarbij zich achtereenvolgens de districten van Helvetië aansloten, barstte niet het eerst uit in de steden, die door het bewustzijn van haar kracht met meer weerzin ieder soort van juk moesten dragen, maar onder eene arme boerenbevolking, opgesloten in een kring van bergen, en vergeten levend van de opbrengst zijner velden en weiden.

De kleine kantons Schwyz, Uri, Unterwalden vormden den eersten bundel van den Zwitserschen Bond. Bij het meer Egueri, aan den voet van den Morgarten, verheft zich een kapel, waar men ieder jaar op den 16^{den} November een plegtige mis viert. Den 16^{den} November van het jaar 1315, kwam op die plek hertog Leopold van Oostenrijk, met een talrijk leger om de stoutmoedigheid van hen, die zijne magt hadden durven trotseren, te beteugelen, en de kronijken zeggen, dat hij in zijn gevolg wagens vol koord meêvoerde, om de oproerlingen des te spoediger te kunnen ophangen.

Dertien honderd eedgenooten, met ruwe hellebaarden en knodsen gewapend, vereenigden zich op de helling van den Sattel, en versloegen en verpletterden het met ijzer bekleedde legioen, dat tegen hen optrok. De mannen van Schwyz hadden zich in dien slag voornamelijk onderscheiden. Hunne makkers van Uri en Unterwalden namen dien naam als herkenningsteeken aan. Later drong die ook in de andere kantons door; van daar de woorden Schwyz, Zwitserland, Switzzera, Suiza, Chveitzaria, Suisse, waardoor men in al de landen van Europa tegenwoordig het oude land der Rhætiërs, Tiguriërs en Helvetiërs aanduidt.

Ieder kent de gevolgen van den opstand der kleine kantons, het tragsgewijs ontstaan van het Zwitsersch bondgenootschap, de veldslagen van Sempach en Naefels, waar de Oostenrijksche

adel op nieuw even als te Morgarten overwonnen werd; vervolgens de veldslagen van Grandson en Morat, waarin de magt van den hertog van Bourgondië te gronde ging. De Zwitsers verheffen zich, en met regt, op die tijden waarin zij de onafhankelijkheid van hun land bevochten, en de vreemde overheersching fnuikten. Ongelukkigerwijs bepaalde zich hun oorlog-zuchtige ijver daar niet toe. Eigenbelang en ijdelheid wapenden hen tegen elkander. In dat land, geadeld door zijn nationalen oorlog, barstte de burgerkrijg uit. Toen kwam de Hervorming, die in de steden en dorpen van Zwitserland nieuwe kiemen van tweedragt zaaide, en nieuwen haat opwekte. Geneve, Zürich, Bern werden de voornaamste punten van dat leerstelsel des protestantismus, hetwelk terstond het beginsel van vrij onderzoek, de vrijheid van geweten, eischte en dat zonder genade de gevoelens zijner tegenstanders geweld aandeed, zoodra het zich zelve meester gevoelde. Te Geneve deed Calvijn diegenen in de kerkers werpen of ter dood veroordeelen, die zich tegen zijne wijsheid durfden verzetten. Te Zürich stelde zich die zelfde Zwingli, die zich lang vereerd gevoeld had met het ontvangen van een jaargeld des pausen, aan het hoofd der protestantsche troepen, die, daar zij door overreding den hardnekkigen tegenstand der katholieke kantons niet konden overwinnen, er vromelijk toe besloten hen door de kracht der wapenen te bekeeren. Maar ditmaal werden zij overwonnen en hun dappere prediker kwam op het slagveld om.

Te Bern, altoos ten gevolge van dat zelfde beginsel van verdraagzaamheid, schaffen de overheden de regtspraak der prelaten af, verbieden de mis en plunderen en verwoesten de kerken. Een oud katholiek treedt, op een ezel gezeten, de kerk van Bern binnen om den spot te drijven met hen, die haar van hare schilderstukken en beelden berooven. Een ander roept hun toe: Uwe kerk is nu fraai; de bewoners van het Oberland kunnen er op de marktdagen hunne paarden in stallen!" Dank zij den ijver van het proselytismus en de handige kunstgrepen der aanhangers van de nieuwe secte, heeft de hoofdstad van het kanton Bern langzamerhand het leerstelsel der Hervorming omhelsd. Maar men vindt nog hier en daar, in verschillende districten, vooral in het Oberland, ongelukkige lieden die weigeren de oogen voor het licht te ontsluiten, en die er in volharden het geloof hunner vaderen aan te kleven. Men zal hen, in weerwil van hen zelve, verlichten en bekeeren. Den

7^{den} Junij 1528 verklaren de herders van Hassli plegtig dat zij het katholicisme getrouw willen blijven. Te gelijker tijd vereenigt zich een groot aantal boeren van het Oberland te Interlaken, om de mis bij te wonen, die door den abt Engelbert zal worden gevierd. De brave stad Bern, teregt in woede ontstoken over zulk eene afdwaling, neemt het besluit daar een eind aan te maken. Vijfduizend mannen, van top tot teen gewapend en van eene duchtige artillerie voorzien, begeven zich naar de oproerige dorpen. De arme Oberlanders, niet in staat zulk eene magt het hoofd te bieden, zijn verplicht zich te onderwerpen. Een hunner hoofden vlugt naar het Obwald. Maar eenigen tijd later wordt hij gevat, ter dood veroordeeld en zijn hoofd op een staak op de grenzen van Hassli en Unterwalden geplaatst. Op deze wijze verspreiden de Berners de goede godsdienstbeginselen en straffen zij hen, die zich niet aan de goede zaak willen aansluiten. In hun vurigen ijver vergenoegen zij zich niet met de bekeeringen, die zij op eigen grondgebied tot stand brengen: aan de naburige kantons willen zij dezelfde dienst bewijzen. Zij doen een inval in Waadland, berooven er de kerken, en voeren naar Bern de behangsels, de gewijde vaten, de schilderijen en andere versierselen van de hoofdkerk van Lausanne mede.

De verdeeldheden, door de leerstellingen der Hervorming in Zwitserland in het leven geroepen, zijn inderdaad nooit volkomen gestild. Bij verschillende gelegenheden heeft men ze op nieuw zien ontstaan. Op onderscheidene wijzen hebben zij zich in de beraadslagingen van den Bondsdag geopenbaard, en eindelijk, in 1847, hebben zij tot den oorlog van den Sonderbund aanleiding gegeven.

De dapperheid, door de Zwitsers in hunne vrijheidsoorlogen aan den dag gelegd, boezemde aan vreemde vorsten het verlangen in zulke heldhaftige strijders aan hunne dienst te verbinden. Het eerste verdrag onzer koningen met den Zwitserschen bond dagteekent van het jaar 1452. Tien jaren later, in den oorlog, algemeen *du bien public* genaamd, merkte men onder de troepen van Karel VII twee compagnieën Zwitsers op, met pieken van achttien voet lengte gewapend. In 1516 teekende Frans I een verdrag, waarbij hij zich verbond aan de Zwitsers vier maal honderd duizend kroonen te betalen voor de onderneming tegen Dijon, drie maal honderd duizend voor den veldtogt naar Italië, voor het geval men hem een gedeelte der Italiaansche landstreken door Maximiliaan Sforza

afgestaan, zou teruggeven. Daarenboven beloofde hij aan ieder kanton een subsidie van drie duizend livres en waarborgde hij aan de Zwitsers de handhaving der handelsvoorregten, die hun in de stad Lyon waren toegestaan. Van hun kant verbonden zich de Zwitsers aan den koning minstens zes duizend man te leveren in vreedstijd en zestien duizend in oorlogstijd.

Van dat tijdstip af werd dat verbond vier maal in den loop van een halve eeuw vernieuwd. „Als die vernieuwing, zegt de heer Daguët, voordeelig was voor de magt der Fransche koningen, dan woog ze toch zwaar op hun schatkist. Vrij mogten de koningen van Frankrijk hunne geslepenste diplomaten en de beste amphitryons zenden, de afgevaardigden der kantons en hunne bondgenooten gaven zich alleen over op het gezigt der muilezels met goud beladen, welke de gezanten in hun gevolg moesten meêvoeren, om den ijver der magistraten te prikkelen en aan de begeerten der kantons te voldoen. Na het teekenen van het verdrag van bondgenootschap, begaven zich de Bondsgezanten naar Parijs om daaraan in de kerk Notre Dame een plegtige wijding te geven, en hun verblijf in Frankrijks hoofdstad werd door prachtige feesten gevierd. De hoofden van het gezantschap ontvingen daarenboven bij hun vertrek medailles en gouden ketenen. De heerlijkste ontvangst werd in 1602 door Hendrik IV aan zijne „compères” bereid. Hij kon eene oorlogzuchtige en dappere natie, *noo-dig voor den steun van zijn Staat* niet genoeg eeren, zoo luidt het in een geschrift van dien tijd.

De alliantie van 1602 kostte niet minder dan een millicen, tweemaal honderd duizend kroonen. Vier- of vijf duizend kroonen daarboven werden jaarlijks aan de hoofden der kantons toegeteld. Een gedeelte dier sommen werd door de regeringen dier verschillende kantons uitgedeeld. De verdeling der andere geschiedde door den gezant zelve. Hij riep de menschen van invloed, voor welke hij een deel dier gelden tot aanmoediging of belooning bestemde, tot zich naar Soleure, zijn gewone verblijfplaats en om zoo te zeggen zijn hoofdstad.

Dank die subsidiën, verkregen de koningen van Frankrijk een belangrijken invloed op de buitenlandsche betrekkingen en de binnenlandsche aangelegenheden der kantons. Weldra greep er geen gebeurtenis van eenig belang in Zwitserland plaats zonder dat men daarin middellijk of onmiddellijk de hand van Frankrijk kon ontdekken. Toen in 1610 een dorpstwist in

Thurgau bijna een godsdienstoorlog deed ontbranden, onderwierpen zich de bewoners van Zürich en de vijf kantons, die de wapenen hadden opgevat, na de bemiddeling van hunne eigene broeders afgeslagen te hebben, aan die van den gezant Castelli. De enkele bedreiging met de opheffing van de jaarlijksche uitkeeringen verschrikte den Senaat van Freiburg zoo zeer, dat hij zich haastte een zijner invloedrijkste leden, den ridder Lamberger, af te zetten, wiens stappen, ten voordeele van Spanje in Walliserland gedaan, Frankrijk verbitterd hadden. Te Bern was zekere Johan Rudolf van Erlach, die het ongeluk had aan Frankrijk te mishagen, verplicht het land te verlaten, waarop hij naar Engeland uitweek.”¹

Als de Zwitsers op die wijze hunne diensten lieten betalen, moet men erkennen, dat zij in niets wat men van hunne dapperheid en hunne eer verwachtte, te kort schoten. Bijna vier eeuwen hebben zij moedig aan onze oorlogen deelgenomen, zij zijn de trouwe lijfwacht onzer koningen geweest, en den 10^{den} Augustus hebben zij de trappen der Tuilerien met hun bloed besproeid.

Intusschen moesten hunne veldtogten en de buit, dien zij er uit medebragten den oorspronkelijken eenvoud hunner zeden bederven. Te Grandson verkocht een hunner in zijn onnoozelheid voor één gulden een der grootste diamanten van Karel den Stouten; maar zij putten met hunne hoeden uit de met goud gevulde koffers, welke die vorst op het slagveld achterliet, en later hebben zij volkomen goed de waarde van al de muntspeciën ter wereld en van alle kostbare zaken leeren kennen. Met zeer veel overleg is Zwitserland gaan deelnemen aan de bewegingen der nijverheid, welke het hoofdelement van werkzaamheid in de hedendaagsche maatschappij zijn geworden. Zwitserland vat voor geen vreemde vorsten de wapenen meer op. Zwitserland verkoopt niet langer het bloed zijner kinderen. Zwitserland verkoopt aan Europa, aan Amerika, aan al de natieën der wereld zijn zijden en katoenen weefsels, zijne borduurwerken en zijne horologiën.

Maar het herinnert zich zijne geschiedenis van weleer, en die geschiedenis zal blijven als een gedenkwaardig voorbeeld van hetgeen een arm klein volk vermag in zijne worsteling tegen eene groote mogendheid, als het zijn steun vindt in een waarachtig gevoel van eer en vaderlandsliefde. Toen heeft

¹ Histoire de la Confédération Suisse, p. 662.

Zwitserland zijne Leonidassen gehad, die onverschrokken zijne Thermopylae verdedigden; zijne Coclessen, die zich voor het heil hunner medeburgers opofferden. Het heeft zijn Rudolf van Erlach gehad, die, na zijne overwinningen, nederig, als Cincinnatus, tot zijn ploeg terugkeerde; het heeft zijn Winkelried gehad, die zich te midden der Oostenrijksche pieken wierp en zich ten dood wijdde, om een bres te maken in de vijandelijke gelederen. Het heeft zijne eerbiedwaardige landlieden gehad, die, in naam hunner medeburgers, een verdrag van alliantie sluitende, tusschen hunne wederzijdsche kantons vlakten en bergen tot getuigen hunner beloften aanriepen. „Zoolang de aarde bestaan zal,” dat was de formule van den eed. Zwitserland heeft zijn Nicolaas von der Flue gehad, dien heiligen kluizenaar, die, na dapper voor zijn vaderland gestreden te hebben, na zich in de eenzaamheid te hebben teruggetrokken, om het overige van zijn leven aan God te wijden, zijne cel verliet om gevaarlijke verdeeldheden te stillen. Zwitserland heeft zijn Brutus gehad, een katholieken Brutus, Jozef Amberg, die te Schwyz het ambt van landammann bekleedde. Toen zijn zoon zich aan bloedschande had schuldig gemaakt, was de ongelukkige Amberg, in zijne hoedanigheid van regter, gedrongen de wet, die hem ter dood veroordeelde, op hem toe te passen. Hij trachtte niet zich aan die vreeselijke verpligting te onttrekken. Den dag der voltrekking van het vonnis ging hij den veroordeelde in zijne gevangenis opzoeken, omhelsde hem onder een stroom van tranen, en zijn ambt nedergelegd hebbende, ontvlood hij toen de wereld in een eenzame woning. Daar leefde hij nog vijf jaren onder gebed en boetedoening; toen stierf hij, door verdriet uitgeput. Bij zijn testament vermaakte hij aan een kerk van Schwyz een som gelds tot het lezen van missen voor de rust van zijn ziel en die zijns zoons.

Van de eerste tijdvakken der middeneeuwen af heeft Zwitserland ook zijne mannen gehad, beroemd door letterkunde of wetenschap. Het Christendom, reeds in Walliserland door het martelaarschap van het Thebaansche legioen gewijd, werd in het jaar 610 te midden van eene woeste bevolking van bergbewoners overgeplant door St. Columbanus, dien vurigen, dien onvermoeiden Ierschen zendeling, wiens leven en werken nog onlangs door den heer de Montalembert met de hem eigene kunde en bewonderenswaardige welsprekendheid zijn verhaald.

In de negende eeuw bevatte de abdij onder inroeping van

St. Gallen, een der medgezellen van St. Columbanus gesticht, een der groote scholen van Europa. Met angstvallige zorg schreef men er de handschriften over en illustreerde ze. Men onderwees er godgeleerdheid, muziek en klassieke talen. Er bestaat nog een catalogus van de boekerij van dat beroemde klooster, omstreeks het jaar 860 door een geestelijke opge maakt, en in dien catalogus telt men niet minder dan 400 boekdeelen, een zeldzamen schat voor dien tijd. Vele vorsten, die beminnaren van de letteren waren, hadden er zoo veel niet.

In de dertiende eeuw heeft Zwitserland zijne *Minnesänger* gehad, die teedere en godsdienstige en ridderlijke dichters van den Germaanschen stam.

Van eeuw tot eeuw, heeft de smaak voor de letteren en de wetenschap zich voortgeplant en ontwikkeld in al de kantons van Zwitserland, en in verscheidene tijdperken mannen voortgebragt, die zich door hunne werken een beroemden naam hebben verworven. Nu heeft Zwitserland, in al zijne dorpen en gehuchten scholen voor lager onderwijs; in de meeste zijner steden gymnasiën, openbare boekerijen, museums; drie universiteiten, die van Bazel, Zürich en Bern; twee academies, die van Geneve en Lausanne; eene polytechnische school te Zürich, een militaire school te Thun, en verscheidene artistieke, geschiedkundige, letterkundige maatschappijen, die regelmatig zittingen houden en allerbelangrijkste gedenkschriften in het licht geven.

Nadat het zijne sociale, godsdienstige en staatkundige beroeringen had doorgestaan, is Zwitserland er in geslaagd een bondgenootschappelijken staat te vormen, die tegenwoordig uit twee-en-twintig zeer van elkander in uitgebreidheid verschillende kantons bestaat. Het grootste, Bern, heeft 458,300 inwoners, het kleinste, Uri, telt er slechts 13,800. De geheele bevolking van Zwitserland beloopt 2,393,000 zielen, waarvan 980,000 katholieken en 1,418,000 protestanten. Ieder kanton heeft zijne bijzondere administratie, regtspleging en constitutie. De algemeene zaken van het land worden door den rijksdag geregeld, die uit de afgevaardigden der kantons is zamengesteld en te Bern vergadert.

Terwijl ik dit boek schreef, heb ik er niet aan gedacht een nieuwe statistiek van Zwitserland te leveren: die van den heer Francini is volledig; noch eene nieuwe geschiedenis van Zwitserland: er bestaan er in het Fransch meer dan dertig; noch

eindelijk een nieuw handboek voor reizigers: dat van den heer A. Joanne laat niets te wenschen over.

Toen ik nog jong was, heb ik geleerd dit land lief te hebben, dat slechts door een pijnboombosch of een frissche rivier van mijn geboorteprovincie gescheiden is. Ik heb het herhaalde malen bezocht, op verschillende tijdperken van mijn leven, in de vrolijke dagen mijner jeugd, in de ernstige dagen van mijn rijperen leeftijd. Ik heb de indrukken willen teruggeven die ik op deze verschillende togten heb ondervonden. Hetgeen mij vooral naar het hart van Zwitserland lokt, zijn niet zijne steden, hoe schitterend die ook wezen mogen, noch de vooruitgang van zijn handel en nijverheid; het zijn zijne meeren, zijne bosschen, zijne bergen, al de bewonderenswaardige schoonheden, waarmede de natuur het begiftigd heeft. Dat wenscht men te beschrijven en wordt men nooit moede te beschouwen.

Bij het doorkruisen der verschillende districten van Zwitserland, en terwijl ik mij op een aantal plaatsen te midden van zijne geheimzinnige valleijen, van zijne diepe bosschen ophield, kwam mij menigmaal eene oude legende voor den geest, die de Amerikaansche dichter Longfellow met zijn uitstekend talent heeft weêrgegeven en door een mijner vrienden op eenvoudige wijze is medegedeeld.

Op zekeren morgen hoort de monnik Felix, die vroegtijdig zijn klooster verlaten had tot het doen eener wandeling in het bosch, een vogel kwelen, welks gezang zijn binnenste met vreugde vervult. Het was op een fraaijen lentedag; de zonnestralen tintelden tusschen het ontluikende gebladerte der boomen, de aarde was met nieuwe bloemen bedekt, de lucht zacht en vol geuren. De vogel ging met zingen voort, en de monnik bleef stilstaan om naar hem te luisteren. Het waren klanken van een wondervolle harmonij, akkoorden vol onbeschrijfelijke bekoorlijkheid, en, alsof zij met deze melodij wilden instemmen, verhieven zich van alle kanten geluiden, eindeloos zoet en verrukkelijk. Nooit had Felix een dergelijk concert bijgewoond; de orgeltoon en in de koude kerk van zijn klooster waren niets in vergelijking van deze onbeschrijfelijke muziek der natuur, die hij hoorde, gezeten op het mollige gras, onder den blaauwen hemel, te midden der bosschen. Hij luistert, hij luistert, en hoe meer hij luistert des te grooter wordt zijne verrukking. Echter wordt het laat; het is tijd om aan terugkeeren te denken. Felix begeeft zich op weg naar

zijn klooster. Maar, o wonder! als hij er aankomt, herkent hij den portier niet meer, en de portier herkent hem evenmin en wil hem niet binnenlaten. Er grijpt een woordenwisseling plaats en de andere broeders schieten toe. Nieuwe verbazing! Nooit heeft Felix hen gezien. Evenwel geleidt men hem op zijn aandrang naar den prior, die de oudste kloosterbroeder was. Deze eerwaardige grijsaard herinnert zich werkelijk dat hij in zijne jeugd heeft hooren spreken van een nieuweling, Felix geheeten, die, op zekeren morgen verdwenen was, en van wien men later niets meer had vernomen. Men raadpleegt de registers van het klooster. Felix naam komt er op voor. Er waren honderd jaren verloop en dat hij in de bosschen naar de zangen van den wondervogel had geluisterd.

Deze legende behoort tot het fantastische Duitschland; maar zij moet meer bijzonder op Zwitserland worden toegepast. Want waar is het land, waarin men zoo als in dit gemakkelijker den tijd, en de wereld, en de beslommingen van iederen dag te midden van de betooverende bekoorlijkheid der eenzaamheid, in het beschouwen der werken van God, en in de harmonijen der natuur kan vergeten?

REIS IN ZWITSERLAND.

EERSTE HOOFDSTUK.

Het oude postrijtuig van Geneve. — De nieuwe middelen van vervoer. — De ijzeren spoorweg door den Bijbel voorspeld. — Dôle. — Lons-le-Saulnier. — De diligence. — Weg van Morez. — Saint-Laurent. — Grandvaux. — De zondag. — Oude zeden en gewoonten. — Het lied van de Mei. — Begrafenisplegtigheden. — Volkslegenden. — Landschap. — Morbier. — Morez. — Nijverheid. — Brillenfabrieken. — Boersche werkplaatsen. — De Rousses. — De forteressen. — De rampen van den oorlog. — Gezigt van het meer van Geneve.

Twintig jaren geleden liep ik op zekeren morgen te Geneve langs de kaai van den Rhône te slenteren als een schooljongen die vacantie heeft, of als een Parijzenaar zonder werk, toen mijne aandacht eensklaps getrokken werd door een hoop Geneefsche burgers en vreemdelingen, die zich in de rigting van la Corraterie bewogen. Daar ik niets beters te doen had, en veronderstelde dat zij op een of ander ongewoon schouwspel afgingen, was niets natuurlijker dan dat ik hunne schreden volgde.

Ik kwam met hen bij het postkantoor aan, waar een talrijke menigte zich verdrong om het nieuwe, tot het overbrengen der brieven bestemde, rijtuig, een bevallige en ligte briska, te bekijken, die in zes-en-dertig uren den afstand tusschen Parijs en Geneve aflegde.

„Zes-en-dertig uren!” riep de eerwaardige bankier de heer Charles Hentsch uit; „voorheen, als wij een belangrijke zaak te Parijs hadden te verrigten, zonden wij een koerier af, wiens reis verscheidene dagen duurde en die ons twaalfhonderd francs kostte. Tegenwoordig brengt de briska van den heer Comte voor eenige stuivers onze brieven in zes-en-dertig uren naar onze correspondenten.”

En al de daar aanwezige nieuwsgierigen beschouwden met aandacht deze fraaije postkar, terwijl de rijtuigmakers uit de stad haar makelei stonden te bewonderen.

Zoo was te Geneve, voor ongeveer een kwart eeuw, de vooruitgang met betrekking tot de middelen van vervoer.

Op dat tijdstip scheen een uitstapje naar Zwitserland een lange en moeilijke zaak, waarover men ernstig nadacht en waarvan met met zijne familie en vrienden alle voors en tegens overwoog.

De eenvoudige reizigers achtten zich gelukkig wanneer zij, acht dagen te voren, een plaats in de coupé van het ambulante gevaarte der messageries Laffitte waren magtig geworden. De aristocraten, vooral de Engelschen, reisden in groote berlines: met een kamenier en een kamerdienaar op den bok, een knecht achter in den bak en den hemel volgepropt met hoedendozen en koffers. Op het zien van dit staatsieuse rijtuig, trokken de postiljons haastig hunne lange laarzen aan, knoopten hun roodgekraagd buis dicht, zetten den verlakten hoed op, stegen in de opgeruimdste stemming, onder het geweldig klappen met hunne zweep, te paard: Een Engelsche lord! Drie francs voor fooi! Vooruit maar!

En het Britsche rijtuig rolde te midden van een dwarrelende

stofwolk voort en de groote Parijsche diligence volgde het, zoo goed het kon, met zijn zes hijgende kleppers, en zoo ging het over bergen en door dalen, gaauw genoeg om geen reden te hebben den conducteur te beknorren, en langzaam genoeg om een stad, een gedenkteeke, een landschap te bezigtigen. Tegen den middag en den avond hield men stil bij een der vriendelijke herbergen van Bourgogne of van Franche-Comté, waar het eten vooraf was gereed gemaakt, en waar, op een lange tafel, een duchtige soepterrine en een stuk gebraden vleesch hun weldadigen geur verspreidden. De slimme conducteur deed alsof hij grooten haast had, en verzocht zijne reizende kolonie een weinig voort te maken. Maar hij kon een hem aangeboden kop koffij niet afslaan, en rustig gebruikte men het middagmaal en steeg weêr vrolijk in het rijtuig, juist in een stemming die tot vertrouwelijkheid opwekte bij reisgenooten, met wie men den vorigen dag onbekend en den volgenden bevriend was.

Een aantal lieden bestempelen dit met den naam van den goeden tijd.

Tegenwoordig ligt Zwitserland aan de zijde van Frankrijk langs drie uitgestrekte spoorwegen open: te Geneve langs de lijn van Lyon; te Neufchâtel langs de bekoorlijke stad Pontarlier; te Bazel langs Mulhouse en Straatsburg. Andere spoorwegen sluiten zich bij deze in het binnenste van het Helvetische gebied aan. Daar waar men eertijds bij uitstek voldaan was een weg te vinden, breed genoeg voor een wagen van middelmatige grootte, vliegt tegenwoordig de vurige salamander voort, een lange keten van wagens achter zich medeslepende. Rotsen noch stortvloeden, bosschen noch kloven stuiten de onverschrokken vlugt van de kunst der ingenieurs. Het is de verwezenlijking van een der volkslegenden uit de middel-eeuwen. Het is de geheele menschheid vol verbazing de eeuwenheugende wouden, rotsen en afgronden doorkruisende. Reeds zijn de weiden van den Elzas door ijzeren rails verbon-

den met het meer der Vier Kantons, met de toppen van Walliserland en er zullen nieuwe doorsnijdingen worden gemaakt, en men zal den Simplon doorboren!

De Bijbel heeft het reeds voor lang gezegd: de heuvelen zullen opspringen als lammeren en de bergen als rammen.

Heeft de Bijbel niet de locomotief der ijzeren spoorwegen, dien Leviathan der nieuwere tijden, beschreven?

„Elk een zijner niezingen,” zegt Job, „doet een licht schijnen; zijne oogleden zijn als de oogen des dageraads.”

„Uit zijnen mond gaan fakkelen, vurige vonken raken er uit.”

„Uit zijne neusgaten komt rook voort als uit eenen ziedenden pot en ruimen ketel.”

„Zijn adem zou kolen doen vlammen, en eene vlam komt uit zijnen mond voort.”

Ik hoop dat de vervaardigers van locomotieven mij deze aanhaling niet ten kwade zullen duiden, die hun op de oudste titels van adeldom regt geeft.

Hoeveel aantrekkelijks ook de waggons der Lyonsche maatschappij met hunne veerkrachtige kussens en snelle vaart bezitten mogen, heb ik ze toch te Dôle verlaten, om nog eens het genoeg te smaken op mijn gemak die nobele stad van Franche-Comté, dezen ouden zetel van een parlement, te bezigtigen en nogmaals plaats te nemen in een dier goede, eenvoudige rijtuig van den ouden tijd, dat mij naar Lons-le-Saulnier moest overbrengen.

Zij die pas de arcaden van de rue Rivoli hebben bewonderd, zullen ongetwijfeld alles behalve opgetogen zijn over de nauwe, bogtige, onregelmatige arcaden van Lons-le-Saulnier; en in hem, die in de nabijheid zal blijven stilstaan om op het schouwburgplein het oog te laten gaan over het bronzen standbeeld van den generaal Lecourbe, die aldaar, even als alle veldheers-standbeelden, met de vuist op de heup en met statig achterover gebogen houding zich den volke vertoont, zal de vraag oprijzen of de oude Romeinsche veste,

de leenroerige stad der sires van Châlons, niets anders roemrijks aan de blikken der voorbijgangers heeft aan te bieden.

Maar men zal zich spoedig verlustigen in de frissche weiden, waar zich de hoofdplaats van het departement van den Jura verheft, in het groene bassin, dat den zoeten naam van de la Vallière draagt, in de rijke wijngaarden, die de stad aan alle kanten omgeven, in de oevers en in den bergtop van Montmorot, met zijn schilderachtigen toren en zijne kokette, hier en daar verspreid liggende lusthuizen, aan den zoom van heldere wateren, door heerlijke vruchtboomen beschaduwd. Een dier lusthuizen is mij een weelde binnen te treden en het kost mij veel het te verlaten. Maar ik weet dat al ben ik ook heengetogen, men zich mijner herdenkt, en dat iederen avond mijn naam in een vurig gebed er wordt uitgesproken.

Gelukkig de reiziger die met deze gedachte vertrekt! Waar wij, brooze zonen van Adam, ons bevinden, zijn wij aan een of ander gevaar blootgesteld en het gebed, uit innige genegeheid opgerezen, roept als het ware een beschermengel om ons op, in die gevaarlijke dagen, door de Engelschen met den naam van *the unguarded days* bestempeld.

Daar in het algemeene spoorwegenjaar 1860, de hoofdstad van den Jura, volgens officiëelen stijl, nog niet met een ijzeren spoorweg begiftigd was, iets waarom ik haar, te regt of te onregt, niet kan beklagen, zoo waren de postrijtuigen er uitnemend en de dienst er voortreffelijk ingerigt.

In een dezer rijtuigen ga ik mijn nieuwen togt door Zwitserland aanvangen; op den bok neemt een conducteur weder even levendig van oog, als vlug in zijne bewegingen, plaats, een stevige bewoner van het Juragebergte, die zich des zomers in zijn dagelijkschen arbeid verheugt en des winters met onverschrokken moed zijn voertuig door geweldige sneeuwmassa's weet heen te werken. Nevens mij is een jong mensch gezeten, die terstond door zijn uiterlijk en zijn spraak verraadt vanwaar hij afkomstig is, die goede Franche-Comtésche spraak,

een beetje zwaar en slepend, zooals de Parijzenaars zich uitdrukken, die, ongelukkig genoeg! er zich op beroemen geen accent te hebben. Maar zij doet het oor aangenaam aan, wanneer men ze een poosje heeft gehoord, en zij is een der karaktertrekken van deze provincie, wel is waar een weinig langzaam, maar doordacht; een weinig flegmatisch en beschroomd van voorkomen, maar opregt en vastberaden,

Haast u langzaam en verliest den moed niet.

De meeste bewoners van Franche-Comté schijnen deze woorden van Boileau tot stelregel gekozen te hebben, en de temerige spraak die zij zich van hunne jeugd af aan hebben eigen gemaakt, behouden zij geheel hun leven door, hoe ver zij zich ook van de boorden van den Doubs of de toppen van den Jura verwijderen. Indien eenigen hunner elkander in vreemde landen ontmoeten, herkennen zij elkaar terstond aan de uitspraak van zekere woorden. Het is de leelijke vrijmet-selarij waaraan zij zich in de wieg reeds verbonden.

In een wagen van den spoorweg zouden evenwel mijn reisgenoot en ik tegenover elkander hebben blijven zitten als twee steenen honden aan de hoeken van een schoorsteenmantel. In de enge ruimte van een coupé is men gezelliger en weldra is het gesprek tusschen ons in vollen gang.

Hij verhaalt mij dat hij de chef van een fabriek van Morez is; dat hij uit Italië komt, waarheen hij voor zaken was geweest en dat hij, zonder zich een oogenblik op te houden, drie honderd mijlen heeft afgelegd om des te spoediger te huis te zijn.

„Kent gij Morez?” vraagt hij mij met ingenomenheid en warmte.

„Ik ben er eens geweest,” luidt mijn antwoord, „en ik heb er zulke aangename herinneringen van meê genomen, dat ik er nog wel eens heen zou willen.”

„Een mooie stad, mijnheer!” herneemt hij „en een heerlijk land! het beste land van de wereld!”

Aan deze uitdrukkingen herken ik de liefde van den Franche-Comtéschen bergbewoner voor zijn geboortegrond, en ik wil zijn geestdrift niet bekoelen, mits hij het maar niet waagt om Morez ten koste van Pontarlier te verheffen.

Want ook ik ben een kind der bergen van Franche-Comté en de bergbewoners leggen de gehechtheid aan hun land nooit af. Zij verhuizen niet gelijk zij die in de vlakke wonen. Zij hebben dien stuggen grond lief, die slechts aan een onvermoeiden arbeider de schatten van zijn bodem verstrekt; dien ruwen opvoeder, die hen bij het gebruik der stortvloed en het gelfluit der winden groot brengt; die reusachtige natuur die hunne blikken door hare wonderen weet te boeijen, en in hun geest den afdruk van haar onvergankelijk en verheven schoon prent. Indien het lot hen noodzaakt er zich van te verwijderen, nemen zij naar andere streken er een levendige herinnering van mede, en haken zij slechts naar het terugzien van de majestueuse rots, die zij van kindsbeen af leerden beklauseren, van de uitgekantelde toppen, die, tot midden in den zomer zich met hun blanke sneeuw kroon versieren; naar het dennenwoud met zijn breede schaduwen, en naar den grooten schoorsteenhaard, waarom zij zich gedurende de lange winteravonden bijenscharen. De op de bergen wassende bosschen bezitten een sterkeren reuk dan die van lager liggende streken; de planten, die er in overvloed groeijen, ademen een krachtiger geur, de bijen zamelen er een welriekender honig in. Is het niet natuurlijk dat het hart van den mensch er zich ook sterker ontwikkelt en er krachtiger elementen van genegenheid in ontstaan?

Nu mijn jeugdige fabrikant voldoende regt heeft laten wervaren aan mijn geliefd Pontarlier, gevoel ik mij wederkeerig gedrongen ook den lof te verkondigen van zijn kanton, en eerlijk moet ik bekennen dat ik er niet weinig mede ben ingenomen dezen weg te hebben gekozen, in plaats van over Bourg en Mâcon met den spoorweg naar Zwitserland te zijn gereisd.

Voorbij Conliége loopt deze weg langzamerhand langs de zijden van het Juragebergte op, terwijl hij ieder oogenblik een nieuw gezichtspunt aanbiedt. Het zijn Pont-de-la-Poitte met zijne in volle werking zijnde zaagmolens; Clairevaux met zijn ouderwetsch kasteel, zijne spijkerfabrieken en zijne ijzersmederijen; Saint-Laurent waar men een aantal uitgebreide horlogiefabrieken aantreft; het is het land van Grandvaux, dat zijn naam heeft geschonken aan dat heirleger van karrelieden, dat men zoolang in alle rigtingen onze wegen heeft zien bedekken, van het noorden naar het zuiden, van het oosten naar het westen, allerhande soort van koopwaren overbrengende naar die bekwame en vlugge Grandvalliers, welke, in 1812, geheel Duitschland doortrokken, en hunne togten tot aan Wilna uitstrekten; het is de rijke gemeente van Morbier, en eindelijk Morez.

Ik deed de reis op een heerlijken zondag van de maand Mei. De zondag der katholieken is niet de sombere en stijve zondag der oude methodisten. De katholieken gelooven niet dat God, toen hij hun beval den zevenden dag der week uit te rusten van hunnen arbeid, hun heeft willen voorschrijven zich tot een dommelende werkeloosheid, tot een verveling te veroordeelen, die de moeder is van den *spleen*.

In de bergen van Franche-Comté, waar de priesters zeer gezien zijn en de godsdienst getrouwelijk wordt waargenomen, viert men den zondag met vrome blijmoedigheid.

Des morgens hoort men op den door mij bereden weg het klokgelui in de verte, en uit al de huizen der dorpen, uit al de op de zijden der heuvels verspreid liggende woningen begeben zich de gezinnen gezamenlijk naar de kerk. In ieder huis blijft slechts een vrouw of grijsaard achter, die de wacht heeft, maar daarom niet nalaat te huis zijn gebed tot God op te zenden, terwijl hij den volgenden zondag op zijne beurt de mis zal gaan bijwonen.

Des namiddags komen de mannen te zamen om te kegelen;

dan zet zich een gedeelte neder op de balken die hun tot galerij dienen, terwijl een ander met al de kracht eens gespierden arms den grooten bal werpt, waarmede zij een *chopine* hopen te winnen. Bij deze mannelijke oefening, die zoo wel kracht als vlugheid vordert, treden de grijsaards dikwijls met jeugdige mededingers in het strijdperk. Gelukt het een dezer Nestors van het gild een zijner tegenstanders te overwinnen, en zelfs maar hem *rampau* te maken, dat wil zeggen een even goeden gooi te doen, dan verkondigen een aantal stemmen luide zijne overwinning, en terwijl hij in stilte zijne plaats onder de toeschouwers herneemt, is het alsof hij door de naïeve zelfvoldoening, die op zijn gelaat staat geteekend, tot de hem omringenden zegt: „De lui van mijn tijd doen voor die van heden ten dage lang niet onder.”

Somtijds ook vereenigen de niet gehuwde jongelingen, vooral de *élégants* onder hen, die men de *farauds* heet, zich op de grasvlakte met de daar verzamelde jonge meisjes en voeren er al zingende een eenvoudigen rondedans uit.

Voor een huis van Pont-de-la-Poitte verheft zich een groote, van zijn schors beroofde en slechts aan den top met eenige groene takken prijkende, denneboom. Hij gelijkt op een dier boomen, waaraan men hoogdravend den naam van vrijheidsboomen gegeven heeft. Maar hij is niet in een uur van revolutionnaire opgewondenheid uit het bosch overgeplant, noch het kenteken van een nieuwe staatsregeling. Hij is het symbool van een feestdag; hij is de Meiboom, die de woning van een schoone en deugdzame dochter uit het Juragebergte, dat wil zeggen van eene der door beide hoedanigheden meest uitstekende, versiert; want iedereen weet dat al de meisjes onzer bergen schoon en deugdzaam zijn.

Een opgewonden menigte huppelt rondom den Meiboom onder het zingen van een ik weet niet door welken beminnelijken dichter in het boeren-dialect van het land vervaardigd lied, en van welk dialect mijn leermeester en vriend de heer

Dartois, met een ongemeene philologische trouw, het woordenboek zamenstelt.

Vekia veni lo zouli ma,
L'alluetta plainta lo mâ.
Vekia veni lo zouli ma,
L'alluetta lo plainta.
Lo polè prins sa volèia,
E la volèia sainte.

Vekia veni lo zouli ma,
La kée de ma mèia d'za.
Vekia veni lo zouli ma,
D'za la kée de ma mèia.
La kée de ma mèia d'za,
Pindue à ma ceinture ¹.

Onder het zingen dezer woorden nemen de jongens en meisjes elkander bij de hand en vormen een keten, die nu in elkander verward, zich straks weder met bevallige kronkelingen uit een rolt, om daarna op nieuw zich te verlengen, terwijl iedereen met den voet de maat slaat en nu en dan iedere danser zijne danseres bevallig en snel doet omdraaijen. Deze dans draagt den naam van *léchette* en is een oude rondans van Franche-Comté.

De balletmeesters der opera en wie verder zich afgeven met het uitvinden van nieuwe dansfiguren, zouden er niet weinig trotsch op mogen zijn, als zij zulk een dans hadden uitgedacht.

„Onder het reizen,” zegt een geleerd schrijver, de heer de

¹ „Zie hoe de schoone maand licht; de leeuwerik plant den Mei. Zie hoe de schoone maand licht; de leeuwerik plant die. De haan verheft zijn vleugels en het gevogelte zingt.

„Zie hoe de schoone maand licht. Ik heb den sleutel van mijn liefje. Zie hoe de schoone maand licht. Ik heb den sleutel van mijn liefje; den sleutel van mijn liefje heb ik aan mijn gordel gehangen.”

In het belangrijke door den heer Désiré Monnier, onder den titel van *Traditions populaires comparées*, uitgegeven werk, worden verscheidene andere coupletten van dit naïeve lied aangehaald.

Bonstetten, „vallen ons ruïnen van zeden in het oog gelijk men ruïnen van gebouwen opmerkt.”

Deze zederuïnen, de droevigste van allen, men moet het erkennen, treft men in Franche-Comté aan. Ik herinner mij verhalen van mijn vader en het treffende tafereel dat hij mij ophing van de familievereenigingen, van de godsdienstige gebruiken, van de aartsvaderlijke gewoonten zijns geboortedorps. Dit eerbiedwaardige gebouw van de wijsheid onzer voorouders heeft vreeselijk veel geleden door den storm der omwentelingen en op een aantal plaatsen is het, zoo niet omvergeworpen, dan toch geweldig gehavend.

Toch hebben de bergbevolkingen een gevoel van eerbied voor het verledene en voor overgeërfde gewoonten behouden, die men te vergeefs in de provincies van Midden-Frankrijk zoeken zou, daar deze meer onmiddellijk den invloed van den Parijschen dampkring ondervinden.

In deze bergen hebben de doops- en huwelijksfeesten, zoo mede de begrafenissen nog op dezelfde wijze als in ouden tijd plaats en wel met dezelfde plegtigheden, en ik zeg het niet zonder vreugde, met dezelfde beminnelijke bijgeloovigheid.

Toen wij den burgt van Saint Laurent doortrokken, hielden wij stil om de lijkstaatsie van een jong meisje te laten voorbijgaan. Hare speelnooten, die haar naar de laatste rustplaats vergezelden, waren geheel in het wit gekleed, terwijl de lijkkoets met een krans van witte rozen prijkte.

Toen dit jonge meisje den laatsten adem had uitgeblazen, heeft men het venster van hare kamer geopend, opdat, zegt men, hare ziel des te gemakkelijker zou kunnen ontvlieden, en heeft men in den tuin een stroovuur ontstoken, om te zien welk een rigting deze ziel zou nemen, die misschien met weezin het aardsche leven vaarwel had gezegd en nog om het huis henenwaarde.

Hetzelfde naïeve middel wordt bij het overlijden van een ieder aangewend, hoewel men er niet bij alle gevallen denzelfden schoonschijnenden grond voor kan aanvoeren.

Men begrijpt, dat de ziel van een onschuldig kind, dat, in zijn kortstondig bestaan, slechts de genoegens van den huiselijken haard en de moederlijke liefkozingen heeft gekend, daarvan ongaarne afstand doet. Maar hoevele zielen haken er, na een langdurige ondervinding van het leven, niet naar om een wereld te verlaten, waarin zij, volgens Shakespeare's droefgeestige uitdrukking, slechts den geesel des noodlots, het woe-den der dwingelandij, de bitterheid van den hoogmoedige en de weeën van versmadede liefde hebben gekend ¹.

In onze bergen van Franche-Comté hebben wij nog een aantal legenden van heiligen en kloosters bewaard; want Franche-Comté is, gelijk ik reeds heb aangevoerd, een geloovig en godsdienstig land, vol van Spaansch bijgeloof en Duit-sche droomerijen. Onze eerste wetgevers waren priesters, onze schoonste monumenten abdijen. De dienst van de Heilige Maagd is vooral diep bij het volk ingeworteld. Overal heeft zij hare altaren, overal heeft zij wonderen verrigt. Hier staat de hermitage, waar men gewoon is haar aan te roepen eer men een lange reis gaat ondernemen. Daar is het met *ex voto* vervulde heiligdom, door de zieken op hunne kruk geleund binnengetreden, en dat men hen geheel genezen heeft zien verlaten. De schippers stichten aan de oevers der rivieren een kapel voor de Maagd; de houthakkers plaatsen hare beeldtenis in een uitgehouden boom of in een opening van een rots; de boeren stellen die boven hun huis of aan den ingang van hun dorp, en al de twijfelzucht dezer dagen derft haar vermogen tegenover een dier eenvoudige kapellen, waar een dezer, van allen opschik verstoken, maar door op de knieën biddende menschen omgeven, heiligenbeelden zich opdoet voor het oog.

Wanneer wij het gebied der godsdienstige legenden en geschiedkundige feiten verwisselen met dat der fabelachtige overleveringen, treft men hier zoowel het bekoorlijkste, dat ooit door

¹ *Hamlet*, III^{de} bedrijf, 1ste tooneel.

de verbeelding der Zuidelijke volken werd uitgedacht, als het meest geheimzinnige, dat in het leven der Noordelijke volken is opgekomen, aan. Even als alle landen met lange winters en lange winteravonden bedeed, moeten de bewoners van Franche-Comté hun schat van romaneske meeningen en vreemde verhalen bezitten, die van berghut tot berghut gaan, en des avonds door een oude vrouw op nieuw worden verhaald, terwijl de wind tegen de ruiten buldert en de sneeuw zich stapelt op het dak. Even als in alle landen, waar de natuur een grootsch en dikwijls zonderling voorkomen heeft, waar de rotskloven en de diepe bosschen aan de verbeelding een ongewone bekoorlijkheid bijzetten, die haar aantrekt en tot onbestemde droomen verlokt, ruimen onze bergbewoners aan de rede een plaats in voor de fabel. In stede van door de wetenschap de natuurverschijnselen die haar verrassen te verklaren, verzinnen zij een verhaal en scheppen zij zich beelden, aan de werkelijkheid ten eenenmale vreemd.

Zoo bezitten wij ook onze overgeleverde tooververtellingen, ons uit het Oosten door de pelgrims en de kruistogten aangebragt, alsmede die, welke uit het Noorden door de oorlogen en de reizen tot ons gekomen zijn, om niet te spreken van de andere, wier oorsprong zoo onzeker is, wier aard zoo geheel en al overeenkomt met den Franche-Comtéschen aard, dat wij ze als ons werkelijk toekomend goed kunnen opeischen.

Zoo worden onze bosschen, onze rivieren, het diepste onzer groene valleijen, het hart onzer blaauwe meeren door feeën en geniussen, door sylphen en kobolden bewoond. Onze bergen hebben hun magtigen en fantastischen geest even als de Rübezahl van het Hartzgebergte; onze weiden hun onzichtbaren wachter; onze berghutten hun Trilby; onze beeken haar Melusine.

Op onze kerkhoven ziet men dooden opstaan, die in hun graf niet kunnen rusten, alvorens zij een schuld afgedaan of een onregt hersteld hebben. In onze bosschen weêrklinkt het

horengeschal en het geblaf van de honden des bloeddorstigen jagers, sedert eeuwen veroordeeld om eindeloos rond te zwerfen, omdat hij den heiligen zondag geschonden had.

Het bekoorlijkste dezer verdichtselen is dat der Groene Dame.

De Groene Dame is onze Péri, onze sylphide, onze Titania, de godin onzer bosschen, de fee onzer weiden. Zij is schoon en bevallig; haar leest is slank en bevallig als een berkentak; hare schouderen zijn blank als de sneeuw, hare blaauwe oogen gelijken op een helderen waterstroom. De veldmadelieven buigen zich voor hare voeten neder, wanneer zij voorbijgaat, de takken der boomen begroeten haar met een trilling van genot. Haar blik doet de natuur als voor een zachten zonnestraal opluiken, terwijl haar glimlach even vrolijk als die der lente is. Over dag zet zij zich in een frisch kreupelbosch, onder het vlechten van bloemkransen, neder, of brengt hare blonde haren met een gouden kam in orde. Des nachts roept zij hare gezellinnen bijeen en allen dansen en zingen, vrolijk en opgetogen, in de stralen van het zilveren maanlicht. Des winters bewoont zij de rotskloven, waarin de geologen niets dan kei- en druipsteen zien en die, ik ben er volkomen zeker van, vol robijnen en diamanten zitten, wier glans door de fee voor onze onheilige blikken wordt verborgen gehouden.

Een andere in Franche-Comté aanwezige fee verdient evenzeer dat er van haar gewaagd wordt. Het is de fee Arie¹. Deze is lang zoo dartel niet van aard als de Groene Dame en ook haar leven is minder prettig. Maar het is de goede fee onzer hutten. Zij heeft de orde en den arbeid lief. Overal waar zij deze deugden ontdekt, vergeldt zij die door hare weldaden. Zij ondersteunt de arme moeder des huisgezins en de arbeidzame jonge lieden. Men ziet haar bijna nooit; maar zij is bij alles, wat op de velden of onder het dak der berghut voorvalt, tegenwoordig. Als het koren dat de boer

¹ *Du Culte des esprits dans la Séquanie*, par D. Monnier.

oogst beter is afgemaaid, als het spinrokken van het jonge meisje een fijner draad oplevert, komt het daar van daan dat de fee Arie er was en dat zij den boer en het jonge meisje heeft geholpen. Zij ook is het die de gehoorzame en leergierige kinderen beloont, die hun met kermis nooten en koek bezorgt, hetgeen oorzaak is dat alle kinderen den naam van de fee Arie kennen en met eerbied van haar spreken.

Ik sla dus den weg van den Jura in, de dagen mijner kindschheid mij voor den geest roepende, toen ik, onder den breeden houten schoorsteenmantel, en mij koesterende aan een helder opvlammend vuur, deze legenden door eene goede oude vrouw hoorde verhalen, die, terwijl zij haar verhaal voortzette, haar hennep aandachtig afstroopte, alsof zij zich de goedkeuring en de goede gaven van de fee Aria wilde waardig maken.

Het landschap, dat zich aan alle kanten voor mij ontsluit, stemt op een verwonderlijke wijze met deze dichterlijke voorstellingen overeen. Aan onze voeten een diepe vallei, waardoor de Bienne voortbruischt; rondom ons die frissche nu en dan met digte bosschen prijkende grasvlakten, die bekoorlijke parken, waaraan men den naam van *prés-bois* (boschweiden) heeft geschonken; hier en daar de majestueuse pijnboomwouden, wier scherpe toppen zich als de uitgetande spitsen der gothische tinnen verheffen, wier takken zich boven het mostapijt, als de bogen der hoofdkerken uitstrekken; hooger op de naakte koude bergtoppen, waarin geen boom kan wortel schieten, waarop men niets vindt dan een armzalig mos, gelijk aan dat hetwelk men in de vlakten van Lapland aantreft, en de bittere takken van den gentiaan; daar boven weder, de Dôle, die koningin van het Juragebergte, die, tot in het midden van den zomer haar sneeuwdiaadeem behoudt, en wanneer de zonnestralen haar de maagdelijke kroon, waarmede zij zich jaarlijks tooit, hebben ontnomen, weergalmt van de luide vreugdekreten eener nieuwsgierige menigte; want van haar hoog in de lucht zich verhef-

fenden top geniet men een allerprachtigst panorama. Daar overziet men de Alpenketen langs eene uitgestrektheid van meer dan honderd mijlen, van Dauphiné af tot aan den Sint Gothard toe. Vandaar laat men zijne blikken dwalen over het azuur der zeven meeren, van dat der Rousses af totdat van Neufchâtel toe. Op den eersten zondag in de maand Augustus maken de inwoners van Morez en die der omliggende dorpen er een feest van, den top van dit bergplat te beklimmen. Welk een hartverheffend feest dat tot doel heeft een der groote werken van den Almagtige, een der schitterendste tooneelen van de schepping, te bezichtigen!

Langs een snelglooiende helling dalen wij van het schilderachtige dorpje Morbier in eene naauwe vallei, waar de grillige Bienne, als een weerspannige scholierster, door een strengen meester wordt gedwongen den regten weg te volgen. Het vernuftige stadje Morez strekt zich in een lange lijn in dezen bergpas, even als Salins, tusschen hare dubbele bergketen, uit.

De koude grond, waarop Morez gebouwd is, werkt er niet toe mede om hare inwoners te verlokken zich met den landbouw af te geven. Het koren wast er slechts met vrij wat moeite. De garst brengt van een korrel er slechts vier voort. Wat er het best groeit zijn de aardappelen en de kool, die aanspraak maken op een vermelding in het gulden boek der lekkerbekken. Indien het mogelijk ware de patrijzen op het oogenblik van haar dood te ondervragen, zouden zij verzoeken in zulke koolen begraven te worden.

Maar de nijverheid heeft haar zetel opgeslagen in dit stadje, dat zij door haren arbeid verrijkt. Het bevat een reeks van aanzienlijke inrigtingen, en men treft er een groot aantal bevallig gebouwde huizen aan. Ik ben niet in staat een oordeel over hare talrijke fabrieken te vellen. Ik zal mij wel wachten te zeggen op welk een wijze het ijzer er wordt gespleten, geplet, gedraaid, het dennenhout tot deelen gezaagd, in bossen van verschillende grootte afgerond, het glas geslepen

en gepolijst, het émail op verschillende metalen toegepast en eindelijk het koper en het brons, volgens de methode van Ruolz, verzilverd en verguld wordt.

Er zijn daar uitgebreide smeltovens en smederijen. Jaarlijks wordt van daar een groote hoeveelheid doozen van allerhande grootte uitgevoerd, meerendeels door kinderen vervaardigd, die ze tot een ongelooflijk lagen prijs verkoopen. Jaarlijks worden van daar een massa braadspitten verzonden, genoeg om er al de keukens van Frankrijk mede te voorzien; meer dan honderd duizend horlogies, die Karel V, dien grooten liefhebber van uurwerken, in verrukking zouden hebben gebragt; ladingen spijkers en nagels, millioenen en millioenen brillen, en ongetwijfeld neemt dit laatste artikel een nieuwe vlugt. Wanneer men die massa glazen ziet, door Morez naar alle kanten uitgevoerd, moet men op het denkbeeld komen, dat geheel het menschdom aan zwakke oogen lijdt, niet alleen in de hogere rangen, maar ook onder de lagere klassen der maatschappij, want verreweg het grootste gedeelte der brillen wordt, in het groot tegen een-en-twintig francs de twaalf dozijn, en in het klein tegen twintig centimes het stuk verkocht.

De lieden, die voor alle dingen een oorzaak willen zoeken, en die, bij hunne nasporingen, vaak bitter bedrogen werden als zij op het geluk bouwden, waarvan Virgilius spreekt,

Felix qui potuit rerum cognoscere causas!

die lieden zullen waarschijnlijk de algemeene zwakheid van gezigt op rekening stellen van de omwentelingen, die het gezigt verontrusten en den gezichtsstraal verduisteren.

Ik voor mij, wien het aan zulk een opmerkensgave ontbreekt, bepaal mij alleen bij de mededeeling, dat men uit Morez een onnoemelijk aantal brillen verzendt.

Alles wat in de magazijnen dezer stad is opgeslagen, alles wat van hier uit zich over Europa verspreidt en tot naar gene zijde van den grooten oceaen wordt overgevoerd, is niet in

het midden dezer nijvere stad voortgebracht. De meeste werklieden wonen in de gehuchten en hutten in den omtrek. Daar zijn er, die, van den eersten dag des jaars tot aan oudejaarsavond toe, onafgebroken de zaag of den hamer hanteren. Weder anderen oefenen een tweevoudig beroep uit; des zomers zijn zij landbouwers, des winters handwerkslieden. In de maand Junij brengen zij hun vee naar de weiden, halen hun geringen oogst van gerst en aardappelen binnen en maken nog kaas ¹ op den koop toe. In de maand November nemen deze Cincinnatussen van het slagveld der nijverheid hunne werktuigen op, om er het metaal mede te bearbeiten. Mij schijnt hun leven het ware ideaal van het wezen eens werkmans te zijn. Het zuiverste, krachtigste, weldadigste voorregt van den landbouwenden stand is het hunne, en wanneer zij des winters op nieuw hun handwerk gaan uitoefenen, arbeiden zij in volle vrijheid aan eigen haard en aan de zijde van vrouw en kinderen.

Schrandere opmerkers, zoo als de heer Léon Faucher en anderen, en nog onlangs een welsprekend schrijver, de heer Jules Simon, hebben ons een treffend tafereel opgehangen van de ellende en ontzedelijking, die het deel is van een groot aantal werklieden in de fabrieken van Engeland en Frankrijk. Tegenover deze beklagenswaardige tooneelen, deze somber gekleurde drama's der nijverheid, komt mij het leven dezer op het land wonende fabriekarbeiders als een idylle voor.

Ik heb een dezer landelijke werkplaatsen bezocht, en toen dat rustige, in de schaduw van een prachtig woud gelegen, verblijf, waar een verstandig geleide arbeid, door innige tegenegenheid vervrolijkt, door den geest van orde der huismoeder en het regelmatige inkomen eener onafgebroken voortgezette taak verrijkt, mijne oogen trof, herinnerde ik mij de verzen van den Duitschen dichter ²:

¹ De beroemde Gruyère-kaas. VERT.

² Schiller.

„Heilige orde! gezegend kind des hemels, door u worden zachte en vrije banden geknoopt! door u zijn de grondslagen der steden gelegd; den wilde hebt gij uit zijne bosschen gelokt; gij zijt het die, de woning der menschen binnentredende, hun kalme zeden en den kostelijksten band, dien der liefde tot het vaderland, verleent.”

Daarna een blik op de eenzame stad werpende, die zoovele brave lieden aanspoort en prikkelt en bezoldigt, kwam mij eene andere aanroeping van den dichter der *Klok* voor den geest, en zeide ik hem na:

Eendragt! Bron van zaligheden!
 Zoete Vrede! blijf beneden!
 Nimmer worde ons rustig dal,
 Bij des oproers wraakgeschal,
 Door een horde plat getreden!
 Nimmer blake uw lieflijk Eden,
 Nu door de avondzon begroet,
 Van den rossen fakkelgloed,
 Die de dorpen, die de steden
 Tot een puinhoop keeren doet! ¹

Een fraaije weg, welks kronkelingen allerbehendigst vermeden zijn, verbindt Morez met Rousses. Aan weêrskanten van dezen weg staan groote palen, die nog niet de eer genoten om den fijnen ijzerdraad te steunen, waaraan men den naam van telegraafdraad gegeven heeft, maar die daar alleen geplant zijn om des winters den reizigers tot gidsen te dienen te midden der sneeuw, even als de bakentonnen op de gevaarlijke plekken van den oceaan.

Toen ik des morgens op den bok van het rijtuig mij had neêrgezet, om een te ruimer uitzigt over het landschap te hebben, was het mij of ik de door la Fontaine vertelde weddenschap tusschen Boreas en Phœbus vernieuwde. Ik was, alles behalve tot mijn spijt, in mijn mantel gewikkeld,

¹ Vertaling van mijn vriend J. J. L. ten Kate. *Panpoëticon*, bl. 159.

Een mantel, goed gevoerd en van de beste stof,

zoo als onze lakenfabrieken ze niet meer opleveren.

Boreas echter schijnt zich tot taak gesteld te hebben mij daarvan te berooven, Boreas

zwelt als een luchtballon;

De zon dringt door en jaagt de neevlen voor zich henen.

Maar ditmaal moest de weddenschap der beide magtigen van nul en geener waarde worden verklaard.

Boreas is niet zoo handig geweest om het kleed, dat ik digt over mijn borst had heengetrokken, los te knopen, noch Phœbus warm genoeg, om mij te noodzaken het af te leggen.

In de maand Mei is de berg der Rousses, meer dan drie duizend mijlen boven de oppervlakte der zee gelegen, dikwijls nog in een koude lijkwade gewikkeld en in de beste jaren begint hij naauwelijks op nieuw te groenen. Terwijl ik het oog op zijn vochtigen veengrond en naakte velden sloeg, herinnerde ik mij een der Noorweegsche bergplateaux, en wel dat van Jerkind, door mij voor omstreeks twintig jaren bezocht.

Maar te Jerkind staat slechts een eenvoudige woning, wier bewoners niet in staat zouden zijn in hun onderhoud te voorzien, als zij niet door de vruchtbaarder hulpbronnen eener herberg de schrale opbrengst van hun grond te gemoet kwamen. Op deze hoogte van het Juragebergte telt men daarentegen niet minder dan vier-en-twintig honderd bewoners, die bosschen bezitten en weiden, verschillende soorten van uurwerken vervaardigen en aan wie volstrekt geen klagt over hun toestand ontsnapt.

Men vindt daar hôtels, koffijhuizen, biljarden, een duidelijk bewijs van een hoogen trap van beschaving. Men treft er ook een groote kerk met drie beuken aan, in wier nabijheid de natuuronderzoekers zeer duidelijk de scheiding der wateren kunnen waarnemen. De regendroppels, die op het dak

van dit gebouw vallen, begeven zich aan de eene zijde door het meer der Rousses en het meer van Joux naar den oceaan; aan de andere zijde door de Bienne en den Rhône naar de Middellandsche Zee. Uit dezelfde wolk voortgekomen, in een oogenblik op dezelfde plaats vereenigd, zullen de eene zich in het verre noorden tot ligte nevelen vormen, de andere onder den hemel van het zuiden op den voet der oranjeboomen vonkelen. Zoo voert de wind naar verschillende streken het zaad van dezelfde plant over en zoo zullen, naar het hun voorbeschikte lot, de kinderen van hetzelfde huisgezin langs verschillende wegen henentrekken en zich over de aarde verspreiden.

Het dorp der Rousses, op de grenzen van Frankrijk gelegen, tusschen het Orbe- en Biennedal, werd meer dan eens, in weerwil van den moedigsten tegenstand, door vreemde troepen ingenomen. In 1815 legde een leger van vijf-entwintig duizend Oostenrijkers, onder bevel van den generaal Frimont, het een zware oorlogsbelasting op.

Het komt mij niet waarschijnlijk voor, dat de Oostenrijkers er nu aan denken zich tegenwoordig op dit terrein der Rousses te wagen. Toch is men, onder de regering van Louis-Philippe, in 1843, op een hoogte, ten zuid-oosten van het dorp, begonnen een fort, ter lengte van duizend ellen, op te werpen, hetwelk nog niet voltooid is en waarvan de kosten vijf millioen francs bedragen.

Hoeveel millioenen door de volken verspild, om zich tegenover elkander te nestelen, om een terrein te verdedigen op dezen aardbol, waar zoo veel onmetelijke ruimten nog op een bewoner wachten!

In mijne droomen verbeeld ik mij dikwijls, dat er een tijd zal aanbreken, waarin al deze vestingen zullen gesloopt en, even als de wallen van Frankfort, Leipzig en Hamburg en een aantal andere steden van Duitschland, in tuinen herschapen wezen, en waarin het kruid, door een onschuldigen monnik van Freiburg uitgevonden, alleen door de ingenieurs zal wor-

den gebezigd om de rotsen, die hun in den weg staan, te doen springen, en door de kunstvuurwerkmakers, om er schitterende vuurpijlen van te vervaardigen; een tijd, waarin de sabels en bajonetten zullen worden veranderd in vreedzaam werk gereedschap; waarin de kanonnen, waarop Richelieu deze verschrikkelijke spreuk: *Ultima ratio regum*, had doen griffelen, tot dorpsklokken zullen worden vergoten, tenzij men ze naar de museums als zeldzame voorwerpen verbannen wil.

„De aarde is mijne moeder, en ik zet mij op de borst mijner moeder neder,” zeide een Indiaansch opperhoofd tot een onzer gouverneurs van Canada.

„De boomen hebben een ziel,” zeiden de oude Germanen; „zij zuchten en bloeden, wanneer men ze met een ongewijde hand verminkt.”

Die goede aarde! zij bewaart getrouwelijk het haar toevertrouwde zaad. Zij doet het ontkiemen, zij vermenigvuldigt het in hare ingewanden, en, voor eenige korrels die zij heeft ontvangen, geeft zij den landman heerlijke gouden airen terug.

Die boomen overschaduwden onze wieg, luisterden onze jeugd op en strekken hunne beschermende takken uit over ons graf.

Voor de aarde en voor de boomen koester ik, even als de Indianen van Amerika, even als de mythologische dichters van Griekenland, even als de oorspronkelijke bewoners van Gallië, een soort van godsdienstigen eerbied.

Is er wel iets afschuwelijkers dan door kanonkogels opgetreten en doorwoelde weiden; dan door het vuur of het blinde staal vernielde bosschen; dan den blaauwen waterspiegel, den schitterend purperen horizon te zien verduisterd en beneveld door den rook der slagvelden; dan al het bekoorlijke van een bevallige plek, al de lagchende harmonie van een betooverend of statig landschap te zien verwoest onder de wilde worstelingen eens hardnekkigen kamps? Ik zwijg van de andere gevolgen van den slag, van het menschelijk bloed, door de hand des menschen vergoten, van de bressen in de gelederen

der krijgers door houwitsers en granaten veroorzaakt, van de onder en op elkander liggende dooden en gekwetsten, van zoo vele edele harten, die in één enkele minuut hebben opgehouden te kloppen en van zoo vele arme moeders, wier tranen zullen stroomen, wanneer men het *Te Deum* der overwinning aanheffen zal.

Den Hemel zij dank, op den door mij af te leggen weg zal mij het gezigt van zulk een afgrijselijk schouwspel bespaard zijn.

Mijn conducteur, die, overeenkomstig zijn instinct om zijn ligchaam te bewaren, het noodig heeft geoordeeld zich te Rousses met een goed glas brandewijn te versterken, legt met een vrolijk gelaat de zweep over de paarden, en wij vliegen den oever van Saint-Cergues langs.

Ik zou nog wel harder willen voortrijden, want ik verlang er naar om op eene esplanade te komen, die ik mij best herinner.

Daar is zij eindelijk. Bij een der krommingen van den weg, een open plek tusschen de reusachtige takken der den-
nen, de eiken en de heesters, die haar omringen door, daagt daar eensklaps voor ons oog, even als bij het ophalen van het gordijn, een indrukwekkende tooneeldecoratie, het te regt door geheel de wereld beroemde meer Lemane, die heerlijke spiegel des hemels: aan den eenen kant de muren van het strenge Geneve, aan den anderen de spits van Lausanne's hoofdkerk en de tooverachtige terrassen van Vevay vertoonende. Op den zuidelijken oever de groene weiden, de frissche boschpartijen, de bevallige steden van Waadland; op den Savooischen oever de met wijngaarden bedekte hellingen, de prachtige vruchtboomen, voorts de lagchende weiden en dorre rotsen, een met de rijkste verscheidenheid prijkend amphitheater aanbiedende, dat van trap tot trap, van luchtstreek tot luchtstreek opklimt, tot aan de toppen van den Buet, van den Mêle, van den Saleve, ja, tot aan die in de lucht hangende spitsen, die, volgens de uitdrukking van den Engelschen dichter Rogers, meer tot den hemel dan tot de aarde schijnen

te behooren; tot aan den door den Mont-Blanc gevormden dom, die met zijn eeuwigdurenden ijsmantel zich hoog in de oneindige ruimte als een onwrikbaar symbool der eeuwigheid verheft.

Hier en daar ontwikkelen zich groote schaduwen, hier en daar vloten ligte wolken, op zilveren sluijers gelijkende. Maar het meer is als door licht overgoten, en de visschersbooten, met hare driekante zeilen, wiegelen er als blanke zwanen op, en de steden en dorpen, de prachtige torens, de landelijke hutten, de vruchtbare akkers, de woeste kloven, het verblijf van den arend en de gems, de hoogste bergstreken, de bron der stortvloeden, de troon der sneeuwlawinen, alles wat het oog van den mensch streelt, alles wat zijn geest aandoet en in beweging brengt, zijne verbeelding opwekt of schokt, alles is daar door de hand der natuur in een omtrek van eenige mijlen vereenigd.

O dagen mijner jeugd! In die dagen heb ik het eerst dit verwonderlijke schouwspel aangestaard. Ik zie het weder, na langen tijd in verre en vreemde streken te hebben rondgedoold, en bij de aandoening die ik ondervind, verkwikt mij de gedachte, dat het hart van den mensch, onder de sneeuw der jaren, even als de grond onder de sneeuw des winters, nog zijn hemelschen gloed en zijn levenskracht behoudt!

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het meer Lemau. — Zijn voornaamste kenteeken. — Zijn natuurverschijnselen. — De beroemde meeren. — De beroemde mannen van het meer van Geneve. — Voltaire. — Bezoek van Gibbon op Ferney. — Het kasteel van Nyon. — Aubonne. — Tavernier. — Chillon. — Bonnivard. — Coppet. — Zijn ouderdom. — Bayle. — Hoguer. — De heer Necker. — Mevrouw de Staël. — Diodati, buitenverblijf van Lord Byron. — Herinneringen van Byron. — Lausanne. — Zijne geleerden en letterkundigen. — Gibbon en zijne bekeering. — Eene bladzijde uit de geschiedenis van Lausanne. — De hoofdkerk en de ijver der inwoners van Bern. — Een voor korten tijd plaats gehad hebbende omwenteling. — Rousseau en de *Nouvelle Héloïse*. — Beroemde mannen van Geneve. — De kardinaal de Brogni en de legende die er van hem gaat. — Calvijn. — Zijne gewelddadigheid. — Zijne wreedheden. — Zijn bedrog. — Karakter der inwoners van Geneve. — De Lemau en de Saint-Bernard.

Het meer Lemau is achttien mijlen lang en drie breed. Het is het grootste der Zwitsersche meeren en het aantrekkelijkst door de afwisselende en uitgebreide verscheidenheid van toneelen, waardoor het omringd is; zijn kom strekt zich in den vorm van een halve maan tusschen het kanton Geneve, het Waadland, Walliserland en de bergen van Savoye uit; zijn heldere wateren weërkaatsen het groen der bosschen en der wijngaarden, de gevels van een groot aantal sierlijke villa's en de terrassen, met de veelkleurigste bloemen overdekt. Een Engelsch reiziger, de heer Forbes, vergelijkt het met den azuren waterspiegel van den Atlantischen Oceaen, waar deze de Antilles besproeit; Byron stelt het met een schoonen droom gelijk. Boufflers, terwijl hij in zijn aanmatigenden stijl eene geologische theorie vooropzet, zegt bij het zien der vallei van

het meer Lemman: „Op zekeren dag bezocht de oceaan deze vallei, werd er verliefd op en liet hier zijn beeldtenis achter.”

Dit meer gelijkt inderdaad op een zee door de beweging zijner golven en tegelijk door zijn diepte, die, nabij Meilleraie, twaalf honderd voet bedraagt. Even als de oceaan wordt het door winden beroerd, waaraan de varenslieden van het land de bijzondere namen van den *Joran*, den Zwartten Noordewind, den *Séchar* (droogwind), den *Bourguignon*, den *Vendaire* gegeven hebben. Even als op den oceaan wordt het dikwijls door reusachtige waterhoozen bewogen, en heeft het zijne uren van verschrikkelijke woede. Byron en Shelley liepen op zekeren dag groot gevaar van om te komen te midden dezer stormen, waarvoor iedere visscher den grootsten angst koestert. Even als de oceaan knaagt het onophoudelijk op zekere punten aan zijne oevers, terwijl het op andere plaatsen verzandt en opgehoogd wordt door het gruis en het slijk, dat de Rhône in zijn onstuimige vaart met zich voert. Kortom even als de zee, heeft dit meer een soort van eb en vloed. In de lente en in den herfst wentelen zijne golven zich langzaam, maar gestadig naar den oever, om weder op nieuw terug te keeren. Een ander opmerkenswaardige eigenschap van het meer Lemman, is die, welke men met den naam van *Seiches* bestempelt. Bij stormachtige tijden, rijzen zijne wateren eensklaps, als door een soort van onderaardschen schok, ter hoogte van een of twee ellen, waarna zij weder even als een eb, gaandeweg afnemen; daarenboven zwellen zij geregeld door het smelten van de bergsneeuw en den toevoer van den Rhône. Des zomers is de oppervlakte zijner wateren gewoonlijk twee ellen hooger dan in den winter; en nooit is dit meer, dat men reeds van zooverre aanschouwt, met een ijskorst overtoegen; onophoudelijk wordt het door de schuiten der kooplieden, de booten der visschers, en de vlugge stoomvaartuigen doorkliefd, en hij, die nooit moede wordt het te bewonderen, wanneer alles aan zijne boorden op nieuw knopt en ontluikt, zal er nog

met verrukking op staren, wanneer zijne heuvelen en hooge rotsen met den sneeuwmantel omhangen zijn.

Op den kleinen aardbol, waarop de menschenmenigte door elkander krielt, vindt men bevoorregte plekken, door de natuur met lagchend of verheven schoon begiftigd, en zoo het schijnt door de Voorzienigheid bestemd, om den mensch tot de grootste werkzaamheid op te wekken.

De boorden van deze wateren, die men de Middellandsche zee noemt, bevatten de bakermat van drie over geheel de wereld verspreide godsdiensten, den tempel der kunsten, het worstelperk, waar de grootste veldslagen werden gestreden en het tooneel der nieuwere beschaving.

Rondom de golf van Mexico heeft Europa zijn eersten standaard geplant, toen het de Nieuwe Wereld ontdekte.

Rondom het Opperner, in de streken van Noord-Amerika¹, hebben zich de voornaamste stammen van het Indiaansche ras samengetrokken.

Rondom het Maelermeer, Stokholms grootste sieraad, leven de mythische legenden, de ridderlijke kronijken en de schitterendste bladzijden van Zwedens geschiedenis voort.

Rondom het Ladogameer beurt in haar jeugdige pracht de hoofdstad van Peter den Groote hare tinnen ten hemel.

Rondom het meer van Geneve heeft een altoosdurende beweging in de kennis, de wetenschap, de poëzij geheerscht, opgewekt of onderhouden door de zonen dezer vruchtbare omstreken; door ballingen, wie deze vrijzinnige stad een schuilplaats aanbood; door edele reizigers, die deze bekoorlijke landstreek zich ten verblijf hadden uitverkoren. Wie het dal van het Lemanmeer met een dichterlijk hart bezoekt, zal op een aantal plekken zijn voet geboeid voelen, en geketend blijven voor eene of andere woning, waar de herinnering blijft voortleven aan een of ander belangrijk werk of beroemden naam.

¹ In Canada.

Eere wien eere toekomt. Laten wij ons overzigt met Ferney aanvangen.

Het grondgebied, waarop Voltaire de twintig laatste jaren zijns door hoogmoed verteerden levens doorbragt, behoort heden ten dage aan een rijken juwelier, wien het volstrekt er niet om te doen is, dat de wereld het hooge gewigt van zijn bestaan erkent, maar die in rust en stilte de vruchten van zijn eerlijken arbeid geniet. De kerk, op wier deuren de auteur van den *Dictionnaire philosophique*, in zijne onbeschaamde ijdelheid, dit schandelijke opschrift: DEO EREXIT VOLTAIRE, liet plaatsn, is nu in een pachthoeve herschapen, waar de brave lieden, die haar bewonen, in alle nederigheid den God aanbidden, dien de hondsche wijsgeer beleedigde, terwijl hij voorwendde Hem te huldigen. De schouwburgzaal, waar hij zoo gaarne optrad in een der rollen zijner dramatische scheppingen, is gesloopt. De olmboom, dien hij zich beroemde met eigen hand, als een eenvoudige boer, geplant te hebben, is in 1824 door den bliksem getroffen geworden. De slaapkamer, waar jaren achtereen een schrandere concierge zoo veel stukken van gordijnen en kleederen, zoo veel rottingen, zoo veel onuitputtelijke reliquiën aan de naïeve bewonderaars van den grooten man heeft verkocht, wordt in dezen tijd ingenomen door een goede huismoeder, die, naar ik hoop, zich door betere reliquiën zal omringd hebben.

De kranten van het einde der achttiende eeuw zijn opgevuld met een aantal anecdoten, omtrent Voltaires verblijf op Ferney; ik laat eene weinig bekende volgen, die hier verdient te worden aangehaald.

Terwijl dit hoofd der encyclopedisten in zijne afzondering zijne galante brieven en giftige stellingen schreef, veroorloofde Gibbon, die toen te Lausanne woonde, zich op zekeren dag een der werken van den meester te critiseren. Dit verwekte een groote gramschap in den wijsgeer, die, terwijl hij beginselen van algemeene verdraagzaamheid verkondigde, wat

hem persoonlijk betrof, geen blaam of tegenspraak dulden kon; daarvoor wilde hij zijn onbeschaamden recensent kastijden en men weet, dat deze soort van kastijding hem tamelijk goed van de hand ging.

Op zekeren morgen ontving Gibbon over den post een met het postmerk Ferney gestempelden brief, die een caricatuur, en wel zijne eigene bevatte. De beroemde Engelsche geschiedschrijver was zeer leelijk en daar zeer verdrietig over. Voltaire trof hem op zijn gevoelige plaats.

Gibbon evenwel, na de onaangename gewaarwording overwonnen te hebben, die zich bij het zien van zijn afschuwelijk portret van hem had meester gemaakt, zeide bij zich-zelfen: Ik moet eens zien of de man, die zich dus over mij vrolijk maakt, een Adonis is. Hij begeeft zich op weg, komt te Ferney aan en laat zich bij den meester van het kasteel aandienen; maar Voltaire weigert hem te ontvangen en sluit zich in zijne kamer op.

„Ik ben hier gekomen, om hem te zien,” roept Gibbon op vastberaden toon uit; „en ik ga niet van hier voordat ik hem gezien heb.” En hij nam dood bedaard bezit van de salon.

Twee dagen later, zond Voltaire, door deze handelwijze woedend geworden, hem een briefje van den volgenden inhoud: „De heer Gibbon vervalt in een geheel andere dwaling als Don Quichotte. De ridder de la Manche ziet de herbergen voor kasteelen en de Engelsche reiziger de kasteelen voor herbergen aan.”

Na het lezen van dit punt dicht, besluit Gibbon te vertrekken; maar het park doorlopende, ontwaart hij een stalknecht die bezig is een merrie rond te leiden, waarvoor Voltaire een groote voorliefde koesterde, en terstond komt hij op den inval om langs een zijweg datgene te verkrijgen, hetwelk hem regelrecht op zijn herhaald aanzoek niet was gelukt. „Welk een fraai paard hebt gij daar!” zeide hij tot den knecht, „ik zou het wel willen koopen. Op dit oogenblik heb ik geen tijd om

te zien hoe het loopt, maar ik zal u een goede fooi geven, als gij het morgen op het plein wilt laten draven.”

Den volgenden morgen verschijnt Voltaire, die den stap van zijn lievelingspaard hoort, voor het venster. De slimme Gibbon, die zich in de nabijheid, achter een hoogen boom verscholen had, verlaat eensklaps zijn schuilplaats, doet een stap of wat voorwaarts, onder den uitroep: „Ha, ha, eindelijk heb ik u gezien; gij zijt leelijk, aartsleelijk, veel leelijker dan ik!” En daarop verwijdert hij zich.

Voltaire, in woede ontstoken, roept den stalknecht en voert hem te gemoet: „Loop dien man na en vraag hem om tien stuivers, omdat hij mijn huis als een menagerie is binnengetreden.”

„Best!” luidt des rustigen Gibbon's antwoord aan den knecht, die hem dit verzoek overbrengt; „ik zal u niet slechts twaalf stuivers geven, omdat ik het zonderlinge beest heb gezien; ik zal er u vier-en-twintig geven; dan kan ik nog ééns komen kijken.”

De kronijk voegt er bij, dat na deze vijandige tooneelen de geschiedschrijver van de *Eeuw van Lodewijk XIV* en die van den *Val van het Romeinsche Rijk* vrede maakten, met elkander het middagmaal gebruikten en sedert in de beste verstandhouding leefden.

In het kleine stadje Nyon bevindt zich een gothisch kasteel, dat aan Bonstetten, den belangwekkenden schrijver van een aantal werken, waarin een scherp vernuft gepaard gaat met de diepste wijsbegeerte, ter woon strekt. Bonstetten bekleedde daar het ambt van baljuw; maar hij had meer smaak in de fraaije letteren dan in de uitoefening van zijn post en hij schiep er behagen in, allen die even als hij zich gaarne aan de studie wijdden, om zich heen te verzamelen. Zijne woning stond lang en herhaaldelijk open voor Johannes Müller, den beroemden geschiedschrijver, en voor twee Duitsche dichters, Matthisson en de Salis, en voor een geestige Deensche schrijfster, mevrouw Christian Brun, die meermalen het Zui-

den van Europa bezocht en met talent de door haar bezochte plaatsen wist te beschrijven.

Nabij dit oude stedeke Nyon, op een der rijkste heuvels van het Waadland, ligt het vlek Aubonne. Gedurende een aantal jaren was dit de woonplaats van Tavernier, dien avontuurlijken koopman in diamanten, dien onverschrokken reiziger, die even als Sindbad, de zeeman, tot zevenmalen toe het Oosten doorkruiste.

Zoon van een fabrikant van aardrijkskundige kaarten, moest Tavernier's geest, van zijne vroegste jeugd af, wel met de vreemde streken gemeenzaam worden, die hij onophoudelijk voor oogen had en daardoor van zelf op het denkbeeld komen, ze te gaan onderzoeken.

Op zijn zeventiende jaar vertrok hij naar Engeland; van daar begaf hij zich naar Vlaanderen en Duitschland en vervolgens naar Hongarije, waar hij, in hoedanigheid van paadje, in dienst trad van den ouden Koning; maar hij behoorde niet tot hen die in het onbedrijvige leven van een paleis behagen vinden; weldra begaf hij zich op reis, doorkruiste Italië, daarna Zwitserland, vervolgens Polen en scheepste zich ten slotte naar Constantinopel in.

Op zijn vier-en-twintigste jaar had hij het grootste gedeelte van Europa bezocht, en zich de talen der verschillende landen, waarheen zijn zucht tot zwerven hem gevoerd had, eigen gemaakt. Toevallig had hij ook zijn studie gemaakt van de waarde der edelgesteenten en van deze studie maakte hij zich een beroep. Hij begaf zich naar Persië en Indië, tot in het rijk van Delhi, tot aan de beroemde mijnen van Golconda, terwijl hij stoutmoedig de woestijnen doorkruiste, aan alle gevaren het hoofd bood, en aan de weidsche vorsten van het Oosten de paarlen en robijnen verkocht, die hij hier en daar zich had weten te verschaffen.

Verscheidene malen kwam hij in Frankrijk terug, reeds verrijkt door de opbrengst van zijne verstandige ondernemingen;

maar, meer gedreven door onweerstaanbare reislust, dan door het verlangen om zijn fortuin uit te breiden, vertrok hij op nieuw en begaf hij zich bepaaldelijk naar die landen, waar de komst van een Europeaan als een wonder werd aangezien.

In 1670 kwam hij andermaal met een schat van kostbare gesteenten terug, die hij aan het Hof van Versailles verkocht. Lodewijk XIV verhef hem tot den adelstand, en de gelukkige Tavernier, die in zijn jeugd de schoone ligging van het Waadland had opgemerkt, kocht het kasteel van Aubonne; tot een herinnering aan zijne herhaalde zeetogten, gaf hij aan zijn kasteel den vorm van een schip; een langwerpige plein stelde er de kiel van voor, terwijl een groote toren den mast verbeeldde. Van dezen toren zag hij op het meer Lemán, nu eens lagchend en blaauw gekleurd als een vreedzame reede, straks door de stormen bewogen en onstuimig en graauw als de wateren der zee; hij was op zijn fraai vast in den grond geankerd schip voortaan tegen alle stormen beschut; zoo geloofde de arme reiziger ten minste; maar hij dacht niet aan de gevaren van den voorspoed, dikwijls nog meer dan die des tegenspoeds te duchten. Hij werd omringd door vleijers, die, terwijl zij zijne eigenliefde opwekten en streelden, hem tot allerhande dwaze uitgaven verleidden; hij stak zich in nieuwe ondernemingen, die hem niet gelukten; hij vertrouwde een aanzienlijke lading koopwaren aan een zijner neven, die zich naar het Oosten begaf, toe, en voor zich den schat behield, waarmede hij voor zijn oom nog meerdere schatten had moeten verwerven. In één woord, Tavernier, door zijne eigene dwaalingen te gronde gerigt, door ouderdom verzwakt, maar nog door zijn weêrgalooze geestkracht ondersteund, liet zijn kasteel aan zijne schuldeischers, en terwijl hij nog wist te redden, wat uit de schipbreuk van zijn fortuin was achtergebleven, besloot hij op nieuw een reis naar het Oosten te ondernemen, in de hoop van er andermaal fortuin te maken.

Hij was toen drie-en-tachtig jaar en men weet dat hij Moskou

goed en wel bereikte. Maar daar verliest men ieder spoor van zijn leven. Sommigen zeggen, dat hij in die stad stierf; anderen dat hij, bij het afvaren van de Wolga, in een met koopwaren beladen boot door de Tartaren werd overvallen en gewurgd.

Zijne woning was door den oudsten zoon van den admiraal Duquesne gekocht, die er een schuilplaats zocht na de herroeping van het edict van Nantes, terwijl hij als een vrome Aeneas de heilige overblijfselen van zijn ouderlijken haard, het hart van zijn edelen vader, met zich voerde. Dit kasteel werd wederom aan de republiek van Bern verkocht. De gemeenteraad van Aubonne heeft er zijn school van lager onderwijs en zijn regtbank gevestigd.

Eenige mijlen van daar, in een allerschilderachtigsten toren treft men de sporen aan van een anderen dappere, voor altoos door het genie van Byron verheerlijkt; wij bedoelen de wallen van Chillon en Bonnivard. De vurige verdediger der Geneefsche onafhankelijkheid, de onbuigzame tegenstander der hertogen van Savoye, bleef daar een reeks van jaren opgesloten; op het plaveisel van zijn onderaardschen kerker heeft hij den indruk zijner schreden achtergelaten. Van het merk dezer schreden, roept de Engelsche dichter uit:

„— o dat geen andre ze ooit vervang,
Luid roepen zij tot God wraak over ziele dwang!”¹

Bonnivard was niet slechts een der moedigste burgers van Geneve, maar een verlicht hoofd en geleerde daarenboven. Na zijne fortuin opgeofferd en de wreedste vervolgingen verduurd te hebben, omdat hij de veroveringsplannen van een eierzuchtigen vorst tegenwerkte, predikte hij, nadat hij zijne vrijheid herkregeu had, de verdraagzaamheid in de stad van Calvijn. Van zijne jeugd af aan had hij de studie lief gehad; in de laatste jaren zijns levens gaf hij er zich geheel aan over; hij

¹ Zie de vertaling door Nicolaas Beets van Byron's Sonnet: *Aan Chillon*. VERT.

heeft handschriften nagelaten, die van zijn ernstig streven getuigenis afleggen, en hem dankt de bibliotheek van Geneve hare stichting.

De overlevering van Bonnivard, de verzen van Byron hebben mij naar Chillon heengelokt; maar die sombere muren, herhaalde malen door een woesten soldatenhoop belegerd en ingenomen, en die afschuwelijke kerkerholen, waarin onschuldige slagtoffers wegwijnden en omkwamen, doen slechts droevige denkbeelden in onzen geest ontstaan.

Als ik de oevers van het meer van Geneve wederom bezoek, zal ik mij zeker meer opgewekt gevoelen aan het kasteel van Coppet een bezoek te brengen.

De heerlijkheid Coppet is eene der oudsten van Zwitserland. Daar verhief zich een leenroerige burgt, die beurtelings aan de heeren van Grandson, aan de graven van Savoye, daarna aan die van Gruyères, en later aan verscheidene families heeft toebehoord.

In 1536 maakten de Berners zich van het kanton Waad meester; de kleine forteres van Coppet bood hun een geduchten tegenstand; maar hare bezetting was niet sterk genoeg, en haar krijgsvoorraad verre van voldoende om een talrijk leger te wederstaan; zij werd dus ingenomen, geplunderd en verbrand.

Op de bouwvallen van dit eerbiedwaardige gesticht verheft zich het tegenwoordige kasteel; een vierkant gebouw min of meer plomp van voorkomen, met den voorgevel naar het meer gekeerd en aan de beide hoeken van een ronden toren voorzien.

In de zeventiende eeuw behoorde dit goed aan den burggraaf Dohna, bij wien de beroemde Bayle gedurende een reeks van jaren den post van onderwijzer bekleedde. Dohna verkocht later deze bezitting aan Sigismund van Erlach, die haar weder aan Hoguer, den rijken bankier van Sint-Gallen, een anderen Samuel Bernard overdeed.

Minder gelukkig evenwel dan deze rijke bankier, kon Hoguer, na Lodewijk XIV met zijne fondsen te hebben bijgestaan, de teruggave van dat geleende geld niet erlangen. Na een

reeks van lange en nuttelooze onderhandelingen, begaf hij zich naar Versailles, in de hoop van er ten minste een klein gedeelte zijner schatten terug te krijgen, en hij kwam er in zulk een berooiden staat aan, dat hij zich gelukkig achtte een verblijf in de woning eener arme vrouw te vinden. Een dergelijke toestand moest natuurlijk een levendiger verlangen in hem doen ontstaan om zijn goed regt te laten gelden. Hij stelde inderdaad nieuwe smeekschriften op; hij petitioneerde, vorderde regt, solliciteerde in geschrift en met luider stem, maar staakte plotseling al deze handelingen.

Eene Zwitsersche legende, die mij tamelijk wijsgeerig voorkomt, verhaalt, dat toen Hoguer op zekeren dag een waarzegster was gaan raadplegen over den uitslag zijner bemoeijingen, hij van deze vrouw met gebogen hoofd en bewolkt voorhoofd terugkeerde. De waarzegster had hem toegevoegd: „Zoolang gij arm zult zijn, zult gij een volmaakte gezondheid genieten; van het oogenblik af dat gij uw fortuin zult weergekregen hebben, zult gij in een kwijnende ziekte vervallen, en sterven!”

De goede Hoguer wilde liever zijn leven, hoe ellendig ook, verlengen. „Beter,” zeide hij tot zich zelve, „te leven als een sjouwer, dan als een keizer begraven te worden.”

Hij besloot dus zijne schitterende aanspraken te laten varen en eenvoudig weg in zijn onaanzienlijke woning zijn leven te rekken, zoodat hij te midden zijner armoede, die, wat de profetes er ook van voorspeld had, hem niet aan de wet der natuur onttrekken kon, den adem uitblies; hij stierf door iedereen vergeten, en vooral, naar ik zou denken, door hem die hem millioenen schuldig waren.

In dien tijd was de bezitting van Coppet in handen van een koopman van Frankfort, die haar aan den heer Necker verkocht, en van dat oogenblik af dagteekent voor ons de opgang van diens vermaardheid, waarvan ik in de geschiedenis der letteren geen tweede voorbeeld ken.

Men heeft inderdaad, op verschillende tijden en in verschil-

lende landen, de letterkundige of wetenschappelijke aureool te gelijker tijd om het hoofd van verscheidene leden eener zelfde familie zien schitteren, of in die familie van het eene geslacht op het andere zien overgaan. Men heeft in Frankrijk de beide Corneilles, de beide Racines en in de kunstwereld de beide Vernets; in Duitschland de over geheel de wereld als grondige philologen bekende gebroeders Grimm, en de beide Humboldts; in Denemarken de beide Oerstedts, den natuuronderzoeker en regtsgeleerde; in Italië de Scaligers, de beide Tasso's, Bernardo en Torquato; in Engeland de Pitts; in Holland de van Lenneps ¹; in Zwitserland de Bernoulli's zien verschijnen, terwijl men in mijn geliefde provincie van Franche-Comté zoo gaarne de geleerde familie der Chifflets aanhaalt, die vijf geslachten van geleerden heeft voortgebracht.

Maar ik weet niet dat zich ergens iets laat vergelijken met de voortdurende verstandsontwikkeling, zoo als die zich het eerst openbaart in den heer Necker en in mevrouw Necker de Saussure, vervolgens uitblinkt in het genie van mevrouw de Staël, en die ons op dezen oogenblik nog verbaast en bekoort door de werken, welke een vierde geslacht ons te genieten geeft.

De edele bezitters van Coppet bevonden zich niet op hun kasteel, toen ik mij liet aandienen om hun een bezoek te brengen; maar eene brave vrouw, die van hen de hoffelijke manier van spreken had overgenomen, kwam den vreemdeling te gemoet, nadat zij eerst de stem van Pyramus, den getrouwen wachthond, tot zwijgen had gebragt en opende hem de vertrekken, die hij wenschte te bezigtigen.

Met eerbied heb ik die boekerij bezocht, waar mevrouw de Staël zoo vele uren in de vruchtbaarste studie heeft gesleten, die salon, waar zij zoo vele uitstekende mannen om zich ver-

¹ Men zou deze namen met nog anderen kunnen vermeerderen, zoo als de beide Huygens enz., maar het is reeds wel dat de Fransche schrijver regt doet aan ééne familie ten onzent. VERT.

zamelde en die zij door haar verheven geest en het innemende van haren omgang wist te boeijen.

Vervolgens heb ik het park doorkruist, even uitgestrekt als rijk in eeuwenheugende boomen, van den reusachtigen pijnboom af tot den prachtigen eik toe, die misschien van de tijden der Sires van Grandson dagteekenen; en het was mij bijna onmogelijk te scheiden van die overschaduwde lanen, wier stilte slechts verbroken werd door het gefluit van een distelvink of het geruisch van een onder groene takken verborgen en in hare diepe bedding voortruischende woudbeek, of van die lagchende grasperken en bebloemde wandelpaden, die Coppet tot zulk een benijdbare plek maken voor ieder, die de natuur bemint en vereert.

Bijna tegenover dit kasteel van den hertog de Broglie, op den anderen oever van het meer, ligt Diodati, het landhuis door Byron in 1816 bewoond. Ik heb er mij op een morgen heen begeven langs een fraaijen weg, die eerst tusschen de wateren van het meer, de voorsteden van Geneve en de bevallige landhuizen van een groot aantal rijke patriciërs voortslingert, en later al hooger en hooger langs een heuvelkling oprijst, waar hij aan weêrskanten door heerlijke vruchtboomen wordt overschaduwd, terwijl hij ten laatste het landbouwend dorpje Coligny doorsnijdt.

Van al de villa's, die het meer Lemman omgeven, is er geen enkele die èn door ligging èn door bouwtrant mij meer heeft aangetrokken dan Diodati; zij ligt op een groene helling, tegenover de vruchtbare velden, de lagchende steden van Waadland en de majestueuse toppen van het Juragebergte. Een uitgestrekte tuin omringt dit landhuis; linde- en kastanjeboomen omhuiven het als het ware met een geheimzinnigen sluijer; heerlijke klimopplanten overdekken het met haar onverwelkelijk groen, terwijl het daarenboven met een groot balkon prijkt. Van dat balkon rust de blik, aan den eenen kant op de stad Lausanne, de terrassen van Vevay, de torens van

Chillon; aan den anderen kant ontwaart het oog de hoofdkerk van Geneve en aan alle zijden het verrukkelijke meer met de onbeschrijfelijke wondervolle boorden, waaraan het gedeeltelijk ook zijn roem verschuldigd is.

Dáár kwam de groote dichter een schuilplaats zoeken na de schipbreuken door zijn hart geleden, in die stormen des levens, veel verschrikkelijker en onherstelbaarder dan dezulken, die een fortuin in de diepten van den oceaan begraven! Zijn hoop op huwelijksheil vernietigd; zijn huiselijk geluk verwoest; zijne meubels en boeken door roofzieke benden weggevoerd; zijne eer door den laster bezoedeld; zijn naam als schrijver gebrandmerkt door hongrige insekten, en in het slijk gesleurd door den nijd! Daar trok hij zich terug als een gewonde leeuw, met al de bitterheid, die zijn smart hem ingaf, maar tevens met al de verheven aanblazing zijns genies.

Daar werd hij in zijne eenzaamheid omringd door een ander slagtoffer der verbeelding, door den onstuimigen Shelley, den sceptischen schrijver van *Koningin Mab*,

Wandering outlaw of his own dark mind. ¹

en den ingebeelden, ijdel Polydori, wiens zonderlinge luiden en grootspraken hij met een bewonderenswaardige goedhartigheid verdroeg ².

„Hij die,” dus zegt hij, „in deze droevige wereld door zijne daden meer dan door de jaren is verouderd; hij die in de diepten des levens is doorgedrongen, zoodat hem er niets meer kan verrassen; hij, die noch door de liefde, noch door het lijden, noch door den roem, noch door de eerzucht,

¹ Een zwervend balling van zijn sombren geest.

² „Waarin munt gij boven mij uit? vroeg hem op zekeren dag, terwijl zij den Rhijn overstaken, de vermaarde Italiaan; wat kunt gij doen, dat ik niet doen kan? — Drie dingen, antwoordde Byron hem kort weg; ik kan deze rivier, waar zij het breedst is overzwemmen; op twintig passen afstands kan ik een kaars snuiten met een pistoolkogel, en ik heb een dichtstuk vervaardigd waarvan, op één dag, veertienduizend exemplaren zijn verkocht.” (*De Zeeroover.*)

noch door eenige andere worsteling meer als met een scherpe vlijm kan getroffen worden in de onverstoorbare, kalme rust van zijn hart, hij kan zeggen waarom zijne gedachten een toevlugtsoord in de eenzame grotten zoeken ¹."

Nu en dan echter verliet hij zijne eenzame grot om bezoeken te Geneve of te Coppet af te leggen; hij ging het middagmaal gebruiken bij mevrouw de Staël en weidde uit in den lof van haar aanlokkelijk huis ².

Ook verdiepte hij zich in de aanschouwing van het vredige meer en schreef hij in zijn *Childe-Harold*:

"Ik werd door de kristallen oppervlakte van het meer Lemman overmeesterd, waarin de sterren en de bergen met hun plegtige kalmtte zich weêrspiegelen ³."

Op een anderen tijd zwierf hij met zijne droevige gedachten ver van het dorp, ver van de stad, ver van iedere menscheelijke woning, in de diepste eenzaamheid rond.

"Daar waar de bergen zich verheffen, daar waren zijne vrienden; daar waar de oceaen zijne golven rolde, was zijne woning; de woestijn, het woud, de grot, het schuim der klippen, waren in overeenstemming met zijnen geest en spraken voor hem een veel duidelijker taal dan de spraak zijns geboortegronds ⁴."

Wederom op een anderen tijd bragt hij uren achtereen door met Shelley in het holste van den nacht, en onderhield hij zich met hem over de geheimen der wetenschap, en de droomen zijner verbeelding.

Gedurende deze zwerftogten op het meer en in dit stille

1) *Childe-Harold's Pilgrimage* Canto III, 5de strophe. Men kent de uitspraak van Villemain omtrent dit dichtstuk. „La poésie n'a rien produit de plus fort et de plus pur.” VERT.

2) Madame de Staël has made Copet as agreeable as society and talent can make one place on earth. — Brief aan Murray (den uitgever zijner gedichten), September 1816.

3) *Childe-Harold*, Canto III, 58ste strophe.

4) *Childe-Harold*, Canto III, 13ste strophe.

verblijf op Diodati, schreef hij zijn schitterende *Gevangene van Chillon*, en dat roerende dichtstuk *De droom* ¹, waarin hij zijn noodlottig huwelijk heeft beschreven, en zijn ode *Prometheus*, alsmede de roerende elegie: „Zoo ik de rivier mijner jaren kon opvaren tot aan de eerste bron mijner glimlachjes en tranen, zou ik den stroom der uren niet willen terugleiden tusschen diens verwoeste oevers en diens verwelkte bloemen; maar ik zou wenschen dat hij zoo als nu zijn loop vervolgde, totdat hij zich in golven zonder naam verloor ².”

Daar ook schreef hij een zijner verrukkelijkste gedichten, zijn derden zang van *Childe Harolds zwerftogt*, aanvangende en eindigende met een kreet van liefde en van smarte, gerigt tot zijne dochter, die hij nimmer zou wederzien.

Niemand heeft aan de boorden van den Lemán iets voortgebracht, dat met de werken van Byron kan worden vergeleken; geen dichter heeft als hij de schoonheid van dit meer, zoo wel wanneer het in rust is, als het door stormen beroerd wordt, verheerlijkt. En heden ten dage, wie zou het gelooven? is het landhuis, waar hij heeft geleefd en dat door zijn genie is gewijd geworden, als het ware vergeten: „De Engelschen zelve,” zeide mij de concierge, die er mij in rondvoerde, „komen het niet meer bezigtigen.” En die villa Diodati, met haar tuinen, haar prachtige boomen, haar schitterende uitzigten en de herinnering aan den dichter, die er arbeidde, is voor vier duizend francs te huur!

Vier duizend francs! de prijs van een dier kippenhokken, waaraan men in den omtrek van Parijs den naam van buiten geeft.

¹ Beide, zoo wij vertrouwen, genoegzaam bekend door Beets' overzettingen. Het laatste gedicht kwam eerst uit onder den titel van *The destiny* (Het noodlot). Wie de inleiding voor de vertaling van Beets' *Gevangene van Chillon* kent, herinnert zich de uitmuntende schets van Byron's gemoedstoestand, door onzen landgenoot van den Engelschen dichter geleverd, onzes inziens verre verheven boven de schilderij van Marmier. VERT.

² Onder den titel van *A Fragment*, bij Byron te vinden.

VERT.

Ook Lausanne heeft zijne letterkundige en wetenschappelijke vermaardheden. In de zestiende eeuw waren de Berners, die zich van het Waadland en de kloostergoederen hadden meester gemaakt, zoo goed eenig deel der oude kerkelijke inkomsten te bezigen tot stichting van een inrigting van onderwijs, in de hoofdstad des kantons, waaraan zij den naam van Academie gaven. Mannen van naam zijn hoogleraren van deze school geweest, waaronder Salomo Gesner, dien men den bijnaam van den Duitschen Plinius heeft gegeven. Theodorus de Beza, Henri Estienne, zoon van den beroemden Robert van dien naam, hebben er achterevolgens het Grieksch onderwezen.

Korten tijd voor de democratische omwenteling die al de instellingen van het Waadland het onderst boven keerde, hield de heer Sainte-Beuve, aan de academie van Lausanne, eene reeks van schitterende letterkundige voorlezingen. De heer Porchat, aan wien wij een aantal smaakvolle dichterlijke werken te danken hebben, en die op dezen oogenblik een uitnemende vertolking van Goethe's werken in het licht geeft, was toenmaals rector dezer academie.

Tissot, de bekwame en geleerde geneesheer, heeft geruimen tijd te Lausanne doorgebracht en er zich bemind en geëerd gemaakt; de mannen van studie zijn hem erkentelijkheid verschuldigd; hij heeft voor hen een boek vervaardigd, dat een schat van voortreffelijke wenken bevat ¹.

De geletterde Engelschen, die Lausanne bezoeken, verzui- men over het algemeen niet zich het huis te doen wijzen, waarin hun landgenoot Gibbon zijne *Geschiedenis van den ondergang des Romeinschen rijks* geschreven heeft; in die zelfde stad zou men hun ook de woning kunnen toonen, waar deze beroemde auteur in den schoot der Hervormde kerk terugkeerde; want een ieder weet dat Gibbon op zijn zestiende jaar, na het lezen van Bossuet's *Variations de l'Église*, de leer

¹ *De la Santé des gens de lettres*, 1 vol. in 12. 1769.

afzwoer, waarin men hem van zijne jeugd had onderwezen. Toen zijn vader dit vernam, was hij hier zoo verstoord over, dat hij hem aanstonds naar Lausanne zond en hem onder de voorgij van een protestantsch geestelijke, Pavillard geheeten, stelde. Onophoudelijk bragt hem de heer Pavillard de gruwelen van het Pausdom onder het oog, en het wijze en voortreffelijke der beginselen van het vrije onderzoek. Ik geloof, dat de betoogen van den ijverigen prediker zeer bondig en goed gekozen waren; daarenboven voegde hij er een zware straf bij. Gibbon's vader, toen hij zijn zoon wegzond, stond hem slechts een gering jaargeld toe, en de heer Pavillard, die, naar men zeide, vrij gierig was, stelde het zich tot een vromen pligt allerspaarzaamst met een gedeelte van dat jaargeld om te gaan en door een strengen leefregel den trouwe-loozen student van Oxford te kastijden. Eindelijk verklaarde Gibbon, het verduren van honger, dorst en koude in zijn Zwitsersch verblijf moede, en misschien ook door de lange vertoogen van zijn onderwijzer vermoeid, dat hij zich bedrogen had, dat de heer Pavillard veel hooger stond dan Bossuet, en dat hij geloofde den waren weg op nieuw te bewandelen, door zich met den deken van het protestantisme te vereenigen. Hij geloofde inderdaad aan niets meer en werd op het punt van godsdienst ten eenenmale onverschillig. Daar zijne oogenschijnlijke onderwerping evenwel den toorn zijns vaders had ontwapend, werd hij uit zijne gevangenschap ontslagen, ging een reis doen door Italië, keerde daarna in Engeland terug, waar hij zich aan zijne geliefde studiën overgaf en de eerste deelen van zijn groot geschiedkundig werk het licht deed zien.

Daar voltooide hij den langen arbeid, waarvan hij het denkbeeld drie-en-twintig jaren te voren op een eenzame wandeling tusschen de ruïnen van het Kapitoel had opgevat. Zij die den moed hebben bezeten een lange taak te ondernemen en de genoegdoening kennen die te hebben voleindigd, zullen niet zonder aandoening de volgende regels lezen, door Gibbon in zijn

memorandum geschreven, toen hij aan het einde van zijne taak gekomen was:

„Ik heb,” zeide hij, „het oogenblik, waarop ik de conceptie van dit werk ondernam, opgegeven; ik zal hier dit, waarop ik het geheel ten einde bragt, opteekenen; dit geschiedde in den nacht van den 27sten Junij 1787; tusschen elven en twaalfen schreef ik de laatste bladzijde in een koepel van mijn tuin. Nadat ik de pen had neergelegd, liep ik verscheidene malen een acacialaan op en neder, vanwaar men het uitzigt op het veld, het meer en de bergen heeft. De lucht was zacht, de hemel helder; de zilveren maan spiegelde zich in de wateren van het meer en geheel de natuur scheen te zijn ingeslapen. Ik zal de vreugde niet ontveinzen, die ik in dat oogenblik ondervond, waarop ik de vrijheid herkrijgen en dat misschien mijn naam vestigen zou; maar de opwellingen mijns hoogmoeds kwamen spoedig tot bedaren, en minder opgewondene, maar des te droefgeestigere gevoelens maakten zich meester van mijn gemoed, toen ik er aan begon te denken, dat ik afscheid had genomen van dien ouden en vriendelijken makker in het leven, en dat, tot welk een eeuw mijne geschiedenis ook zou doordringen, de dagen van den geschiedschrijver van nu af slechts zeer kort en zeer onzeker zouden zijn.”

De stad Lausanne, waarvan wij eenige der merkwaardigste letterkundige herinneringen hebben aangeduid, is vooral opmerkelijk door hare schilderachtige ligging. Van buiten een gordel van wijngaarden, vruchtbare landerijen, groene besloten plekken, het meer op eenigen afstand, het Juragebergte en de Alpen aan den gezigteinder; van binnen bogtige, steil oplopende straten; drie met huizen bebouwde heuvels, en in de diepe wegen die tusschen deze heuvels voortslingeren, andere onregelmatige rijen huizen; hier boerenwoningen; dáár uitlokkende winkels en schitterende hôtels. Eertijds, wanneer men zich van de eene naar de andere wijk dezer zonderlinge stad wilde begeven, was men genoodzaakt langs steile hellin-

gen af te dalen en weder andere langs naauwe straten te bestijgen; heden ten dage zijn zij door een tunnel en een prachtige brug met elkander verbonden.

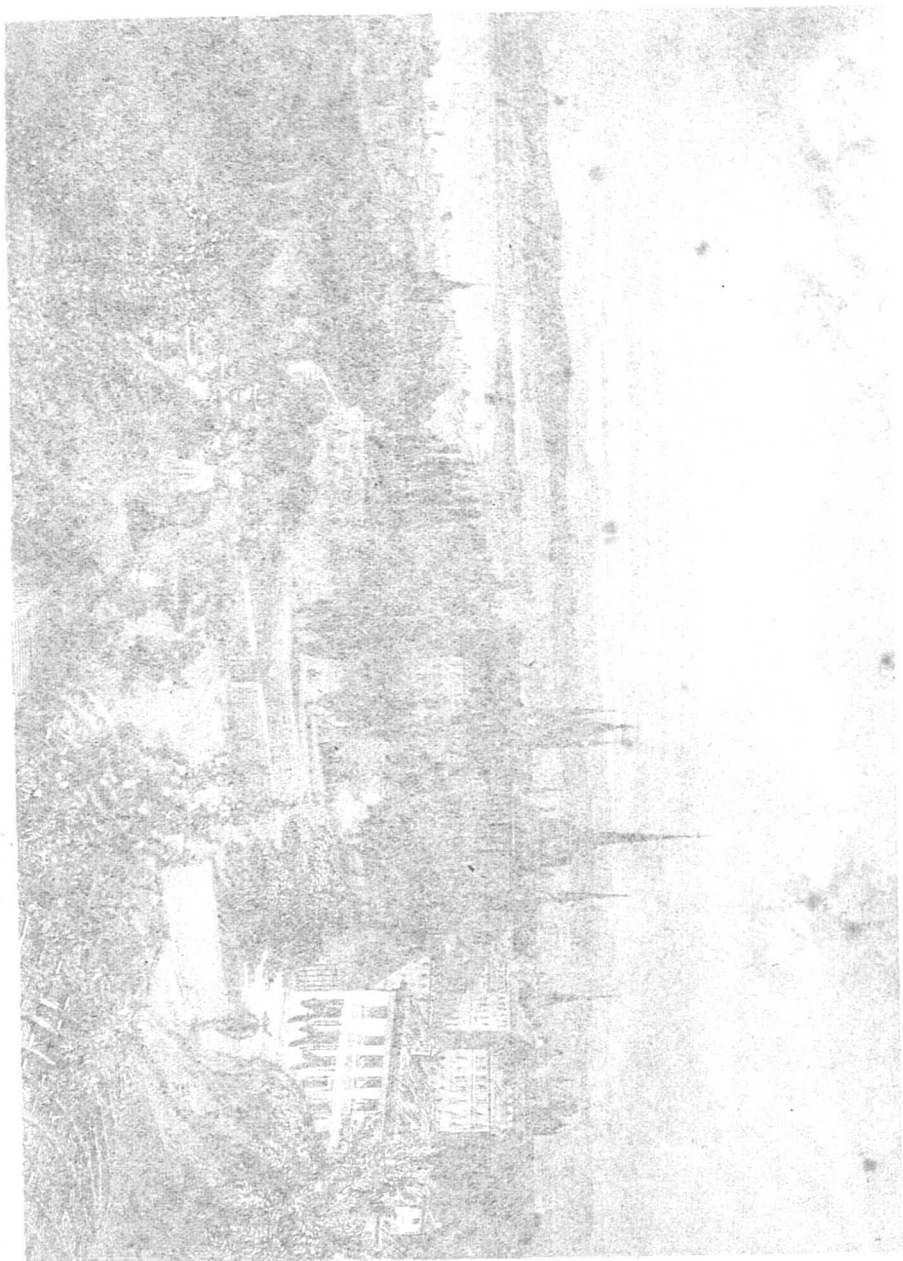
Boven deze opeenstapeling van huizen verheffen zich het oude kasteel met zijn uitgebreid terras en de hoofdkerk, die Lausanne als een mijter kroont. Deze hoofdkerk, wier stichting van het jaar 1000 dagteekent, is een der schoonste gebouwen van Zwitserland, gelijk zij eertijds een der rijkste kerken van dat land was: iets wat de Berners ook wel zullen weten.

Om het Waadland aan de heerschappij van den Prins van Savoye te ontrukken, onderwierpen de goede lieden van Bern het aan hunne magt. Om te voorkomen dat het een slecht gebruik van zijne rijkdommen maken zou, legden zij beslag op een gedeelte der heerlijkheid en dwongen het, ieder jaar een zware schatting op te brengen; om het hunne edelmoedige bescherming des te waardiger te maken, deden zij het door een soort van godsdienstige vergadering, door de prediciën van Farel en door hunne stellige bevelen de leer der Hervorming aannemen; om het te vrijwaren voor den gevaarlijken invloed zijner overleveringen en herinneringen, verboden zij het, op zware straffen, alle kerkelijke plegtigheden; uit overmaat van voorzorg ontnamen zij het, op vaderlijke wijze, de schenkingen zijner godsdienstige genootschappen, de bezittingen der kloosters en de sieraden zijner kerken ¹.

De hoofdkerk van Lausanne, die, vooral door haar rijkdom, hunne hooge wijsheid een ergernis was, en voorbeeldige maatregelen vereischte, werd van hare schilderijen, van haar geheiligd vaatwerk en van hare priesterlijke kleedingstukken beroofd. Dit een en ander werd naar Bern overgevoerd, en, daar verkocht of gesmolten, tot fraaije kroonen, ter eere Gods en de welvaart der vrome stad, vergoten. Vandaar die geheim-

¹ Het spreekt van zelf, dat wij al de in dit werk voorkomende openlijke en bedekte uitvallen tegen het protestantisme voor rekening van den schrijver laten. VERT.

gen af te dalen en weder andere langs naauwe straten te bestijgen; heden ten dage zijn zij door een tunnel en een prachtige brug met elkander verbonden.

Boven deze opeenstapeling van huizen verheffen zich het oude kasteel met zijn uitgebreid terras en de hoofdkerk, die Lausanne als een mijter kroont. Deze hoofdkerk, wier stichting van het jaar 1000 dagteekent, is een der schoonste gebouwen van Zwitserland, gelijk zij eertijds een der rijkste kerken van dat land was: iets wat de Berners ook wel zullen weten.

Om het Waadland aan de heerschappij van den Prins van Savoye te ontrukken, onderwierpen de goede lieden van Bern het aan hunne magt. Om te voorkomen dat het een slecht gebruik van zijne rijkdommen maken zou, legden zij beslag op een gedeelte der heerlijkheid en dwongen het, ieder jaar een zware schatting op te brengen; om het hunne edelmoedige bescherming des te waardiger te maken, deden zij het door een soort van godsdienstige vergadering, door de predicatiën van Farel en door hunne stellige bevelen de leer der Hervorming aannemen; om het te vrijwaren voor den gevaarlijken invloed zijner overleveringen en herinneringen, verboden zij het, op zware straffen, alle kerkelijke plegtigheden; uit overmaat van voorzorg ontnamen zij het, op vaderlijke wijze, de schenkingen zijner godsdienstige genootschappen, de bezittingen der kloosters en de sieraden zijner kerken ¹.

De hoofdkerk van Lausanne, die, vooral door haar rijkdom, hunne hooge wijsheid een ergernis was, en voorbeeldige maatregelen vereischte, werd van hare schilderijen, van haar geheiligd vaatwerk en van hare priesterlijke kleedingstukken beroofd. Dit een en ander werd naar Bern overgevoerd, en, daar verkocht of gesmolten, tot fraaije kroonen, ter eere Gods en de welvaart der vrome stad, vergoten. Vandaar die geheim-

¹ Het spreekt van zelf, dat wij al de in dit werk voorkomende openlijke en bedekte uitvallen tegen het protestantisme voor rekening van den schryver laten. VERR.

Genova. Vista dal mare.

zinnige schat van Bern, die van jaar tot jaar, gedurende omstreeks drie eeuwen, onophoudelijk aanwast. Maar de roofzieke overheerscheres van het nederige Waadland moest hare heiligschennende plunderingen boeten: in 1798 werd zij door het leger van Brune overweldigd, en, op zekerem dag zag zij den schoonbroeder van Rewbel, den beruchten Rapinat, binnen hare muren verschijnen, die, haar terstond gelastte eene som van twaalf millioen te betalen!

Van de eerwaardige hoofdkerk van Lausanne bestaan op dezen oogenblik alleen de naakte muren. In haar uitgestrekt schip, waar eertijds rondom den tabernakel en de reliquiekassen de kandelabers, de beelden en de kruissen van massief zilver schitterden, zijn slechts de steenen graftomben, overgebleven. In een dezer praalgraven rust het overschot van Amedeus VIII, die eerst over Savoye heerschte, daarna door het concilie van Bazel tot Paus gekozen werd en achtereenvolgens van den hertogelijken diadeem en de driedubbele pauselijke kroon afstand deed, om zijn leven op zijn kasteel van Ripaille, in vrede te slijten. Twee kroonen voor een lapje gronds aan de boorden van het meer van Geneve! Welk een wijsgeer! Diocletianus, Karel de Vijfde, Christina van Zweden hadden er slechts eene, en men beweert zelfs dat zij berouw hadden er afstand van te hebben gedaan. Een andere tombe bevat het stof van den moedigen majoor Duval, die, in 1743, zijn land aan de heerschappij der Berners trachtte te onttrekken, en om deze vaderlandslievende daad veroordeeld werd het leven te verliezen op het schavot; in zijne nabijheid sluimert de generaal Laharpe, de leermeester van Alexander, die in het keizerlijk paleis van Sint Petersburg getrouw de herinnering aan zijn Waadland bewaarde en die ook beproefd had het de vrijheid te hergeven. Eenige andere hier en daar in de kerk verspreide grafsteden trekken de aandacht door den adellijken naam, die er op is uitgebeiteld of ook wel door haar artistieken vorm. Daar onder is er een, die aan

de nagedachtenis eener schoone te Lausanne, in den bloei des levens gestorvene vreemdelinge is gewijd:

Nell' età sua più bella, e più fiorita.

Haar echtgenoot wilde haar een gedenkteeken oprigten, dat voor altijd een sprekend getuigenis zou afleggen van zijne liefde en troosteloze droefheid. De kunstenaar, aan wien hij dezen arbeid had toevertrouwd, en wiens ijver hij uit al zijne magt wist te prikkelen, zette zich met lust aan het werk, maar eer het gedenkteeken voltooid was, had de teedere echtgenoot zijn hart reeds aan eene andere geschonken en zich op nieuw in den echt begeben.

„Goede Hemel! zegt Shakspere, „wat komen mij de zeden en gewoonten dezer wereld plat, grillig, vervelend en nietig voor!”

Zij die nog aan onafgebroken rouw en eeuwigdurende droefheid gelooven, hebben volstrekt geen begrip van het leven. Voor enkele een weinig getrouwe wezens vindt men een eindeloos aantal, die, even als Hamlet's moeder, diegenen vergeten welke zij beweend hebben, eer de sporen hunner tranen van hunne oogleden waren weggewischt!

Het kanton Waad werd eerst door de Fransche omwenteling, in 1789, van het juk bevrijd dat de Berners het sedert het jaar 1536 hadden opgelegd. De acte van bemiddeling van 1803 kende het dezelfde regten toe als de overige kantons der Helvetische Republiek, en, in 1815 werd door het Congres te Weenen onafhankelijkheid van het kanton volkomen erkend.

Na de lange dienstbaarheid, waartoe het gedwongen was, na de pijnlijke onzekerheid, die het nog van 1798 tot 1815 te verduren had, scheen het, ten gevolge der altoos door afwisselende Europesche staatkunde, dat, toen het zich eindelijk van zijne leenpligtigheid ontslagen en in de Helvetische Confederatie opgenomen zag, het zich voortaan slechts had onledig te houden met het wijsgeerig gebruik zijner rijkdommen, en het rustig genieten zijner vrijheid.

Maar, in 1830, stond het op, en in 1845, in een der noodlottige revoluties van Zwitserland, deed het dit andermaal; in den tijd van vijftien jaar nam het deel aan twee democratische omwentelingen, waarin, volgens het programma van hen die deze populaire plaag verwekten, de rijken naar behooren de straf moeten ondergaan door hun hoogmoed verdiend, de armen rijken moeten worden; waar ieder misbruik voor altoos geweerd, iedere deugd waardiglijk beloond moet worden; waarin, eindelijk, een door een grootsche gedachte geheel herboren land het geluk der gouden eeuw, de rust en de kalme genietingen van Astrea's regering moet deelachtig worden.

Wij kennen ze die fraaije beloften van de hervormers der maatschappij en wij weten hoe ze worden verwezenlijkt. „Vrolijke en opgeruimde Waldenzen,” zegt een geestig schrijver, die, in 1845, Lausanne bezocht, „waar zijt gij te vinden? Op de meeste aangezigten verving een sombere uitdrukking, met aanmatiging vermengd, die eertijds zoo geroemde opgeruimdheid; drie maanden geleden heeft het kanton zijn inrigting veranderd; terwijl het den grooten bezem, den vrijheidsboom anders gezegd, heeft van kant gedaan, heeft het volk diegenen, die, volgens zijn zeggen, zich sedert lang vet mestten met het goed der burgers, weggejaagd en zijn anderen hun mond komen zetten aan de gouvernementssoep. De omwenteling, of liever de gevolgen van dezen volkswil, heeft in al de door mij bezochte gemeenten diepe sporen achtergelaten; verkankeerde vrijheidsboomen, zonder wortel, in een weinigje aarde, vlaggen en bakenstokken, na verloop van drie maanden in flarden gereten door de ongeregeldheid van den tijd ¹.”

Omtrent datzelfde tijdstip begon een ander reiziger het verhaal van zijn togt op deze wijze :

„Ik heb Zwitserland met een pijnlijk gevoel doorkruist.

¹ *Wandelingen in Zwitserland*, in 1845, door den graaf Gurowski in 1846 te Lausanne in het Fransch uitgegeven.

Terwijl ik andermaal naar zijne groote bergen op weg was, dacht ik aan den eed van den Grütli, aan Willem Tell, aan Winkelried, en zag ik in alle dalen het portret van den tribuun Steiger voor de glazen der winkeliers opgehangen. Ik herinnerde mij die liederen, tintelende van geestdrift, die godsdienstige zangen uit de heldendagen van het oude Helvetië, den slag van Sempach, van Grandsen, van Morat, en ik hoorde de laatste romances der vrijkorpsen weerklinken. Noodlottige hartstogten hebben heden ten dage verdeeldheid gezaaid in die steden, in die kantons, die de hoorn van Uri weleer opriep ter verdediging van den grond en die elkander broederlijk ter zijde stonden, door een zelfde gevoel van orde en onvervalschte vrijheid gedreven. Overal gromt het onweder en toch brengt een noodlottige onrust de gemoederen in beweging! hier de ijlhoofdigheid der nieuwigheidsbejagers! daar de angst van hen die iets te verliezen hebben! Een veel vreeselijker onweder dan dat des hemels heeft den grond van Clarens, de oevers van Vevay omgewoeld; in het korte tijdperk van eenige maanden, is het Waadland, die tuin van Zwitserland, het tooneel geworden van de verschrikkelijkste verwarring; in den loop van eenige weken heeft de democratische koorts, hier de nawerking van onze omwentelingen in Frankrijk, gewoed: „Weg met de aristocratie!” roepen de volksleiders van Lausanne, „weg met de aristocratie van naam en fortuin!” dit is het A-B-C van de leer; maar ook geen aristocratie van zeden of deugd meer! Het onderwijs schijnt hun een nuttelooze weelde, en de deugd hindert hen: „Weg met de academies, waar men de menschelijke wetenschap onderwijst!” De ware wetenschap ligt in de plebeïsche pamphletten. „Weg met de tempels, waar Gods wet gepredikt wordt!” Het volk heeft zich zelve God gemaakt.

„In afwachting van het einde dezer crisis, lijdt Zwitserland reeds niet weinig op stoffelijk gebied door het rumoer, waarmede het Europa heeft vervuld; iedereen weet dat de doortogt van vreemdelingen dit land aanzienlijke hulpbronnen op-

levert. Dit jaar hebben de rijke Engelsche familieën, de toeristen, eene andere rigting genomen. Op geheel mijn weg heb ik slechts zuchten en klagten gehoord van de hôtelhouders, terwijl zij met een bedrukt oog hunne lange tafels aanschouwden, van de kooplieden, die alleen in hunne winkels, en van de postillons, die zonder *trinkgeld* bleven, om de eenvoudige reden, dat zij niemand hadden om te vervoeren.

„Die klagten zijn mij tot Schaffhausen toe gevolgd, en zelfs de Rhijn, in zijn onstuimigen val, scheen te jammeren over de weinige oplettendheid, die men zijne zilveren wateren en aantlokkelijke boorden in deze heerlijke zomerdagen bewees.”

Den Hemel zij dank! na dit groote rumoer heeft het onweder zich neêrgelegd; de apostels eener nieuwe maatschappelijke organisatie, de profeten eens nieuwen tijdkrings hebben geoordeeld dat alles was „*pour le mieux dans le meilleur des mondes*”, zoodra zij eene winstgevende betrekking bij de administratie van het land gevonden hadden. De goede Waldenzen, opgerezen en in verwarring gebracht door vurig „*parlage*” en geschreeuw, in verschillende vergaderingen, bij verschillende gelegenheden, zijn wijselijk tot hunne landerijen en wijngaarden teruggekeerd. Lausanne heeft haar kalm, lagchend en verstandig voorkomen hernomen, en, iederen zomer voert de spoorwagen een aantal reizigers naar haar toe; een groot aantal van hen vestigt voor geheel het seizoen hun verblijf in deze stad, die tegelijk met alle mogelijk stoffelijke genoegens hun de intellectuële geniegingen eener openbare bibliotheek, van een museum, van verschillende letterkundige maatschappijen en verscheidene uitstekende boekhandelaars ¹ aanbiedt; uit hunne appartementen van het hôtél Bellevue en dat, hetwelk den naam van Gibbon voert, kunnen zij alle dagen allerheerlijkste togjes doen in den bekoorlijken omtrek, in de bosschen van het Juragebergte of langs de

¹ Onder anderen munt de boekhandel des heeren Martignier uit, waar men, behalve alle mogelijke nieuwere uitgaven, eene heerlijke verzameling oude boeken aantreft.

boorden van het meer Lemán, dat verrukkelijke meer, welks zacht gemurmel Byron als de stem zijner zuster tegenruishte.

De bewonderaars van Rousseau verzuimen heden ten dage niet een bezoek te brengen aan Clarens en Meillerie, ter gedachtenis van de *Nouvelle Héloïse*. Maar deze worden een weinig in hunne verwachting bedrogen. In de voorrede van zijn roman heeft Rousseau de kiesche oplettendheid gehad om te waarschuwen, dat de door hem opgevoerde personen slechts kinderen der verbeelding zijn. Dit geloof ik gaarne: de echte menschelijke natuur brengt geenszins de zoodanige als hij geteekend heeft voort; de ware neigingen der ziel komen niet met zoo veel declamatorische phrasen en wijsgeerige dissertaties aan den dag. Met verlof van hen, die nog verteederd worden door de lezing van de *Nouvelle Héloïse*, schuilt er, mijns inziens, veel meer waarachtig gevoel in een der bladzijden van *Roméo et Juliette*, dan in geheel de geschiedenis van den krachtigen Saint-Preux en diens waardigen leerling, dan in al de brieven, die Rousseau op papier met gouden randen schreef, allerhoffelijkst met goudzand bestrooide, met blauwe linten aaneenbond en die door hem allerzedigst als meesterstukken van dictie werden aangehaald.

Terwijl hij ons berigt „dat, ofschoon hij verscheidene malen in het land der beide gelieven heeft vertoefd, hij er nooit, noch van den baron d'Étange, noch van den heer Saint-Orbe, noch van mylord Edward heeft hooren spreken,” had hij er bij kunnen voegen, dat de in dezen roman geschilderde landschappen ongeveer ook aan de verbeelding hun aanzijn te danken hebben, want Clarens en Meillerie gelijken volstrekt niet op de beschrijving, die hij er van geeft.

Maar de wereld, vol van hare hooge gedachten van vooruitgang, onthaalt ons overal op de zonderlingste verscheidenheden. In 1763 deed de magistraat van Geneve op de openbare plaats de werken van Rousseau, door beulshand, verbranden. In 1833 gaf men, in die zelfde stad, aan een fraai eilandje van den Rhône den naam van Rousseau, en rigtte

men er zijn standbeeld met grooten praal op. De ongezellige wijsgeer, die zoo bang was voor rumoer en voor levenmakers, zou wel zeer vreemd opkijken, indien hij de plek kon zien, welke men heeft uitgekozen om zijne gedachtenis in eere te houden. Het eiland, waarop Pradier hem heeft voorgesteld, op een stoel gezeten, in eene peinzende houding, met het potlood in de hand, is een der geliefkoosde wandelingen van Geneve's inwoners; iederen avond des zomers stalt daar een koopman in limonade zijne flesschen en glazen uit; een orkest voert er de rimram werken van Wagner of Verdi uit; een hoop ledigloopers en nieuwsgierigen stroomt er heen; maar onder deze verwarde menigte zou Rousseau het genot kunnen smaken er meer dan eene nieuwe Héloïse te ontmoeten.

In de nabijheid van dit eilandje ligt het kwartier Saint-Gervais, door nijvere werklieden bewoond, en, in dat kwartier de straat waar, in een eenvoudige horologiemakers werkplaats, in 1712, het ziekelijke kind werd geboren, dat te eeniger tijd, door zijne werken, een nieuw element van ontbinding midden in de kranke maatschappij der achttiende eeuw werpen zou.

In hare hoedanigheid van letterkundige stad, heeft Geneve, nadat zij de leerstellingen van den schrijver van *Emile* had veroordeeld, gemeend het burgerregt met een schitterend diploma te moeten verleen en aan den door haar verbannen auteur.

Geneve is inderdaad de wetenschappelijke en letterkundige metropolis van de streek, vanwaar de literaire stroomen zich over Zwitserland verspreiden.

Toch is het een der kleinste kantons van den Zwitserschen Bond!

„Als ik mijn pruik schud,” zegt Voltaire ergens in zijne geestige spotternijen, „bepoeder ik geheel de republiek van Geneve.”

Maar, even als men in door de natuur bevoorregte streken dikwijls een weelderigen plantengroei bewondert, even zoo staat men verbaasd over alles wat in dit kleine hoekje van

Zwitserland op het gebied van den geest zich ontwikkeld en vrucht gedragen heeft.

Ik heb verscheidene landen doorkruist, ik heb eenigen tijd in al de staten van Europa vertoefd, in de dagen mijner jeugd heb ik de akademies van Duitschland, Zweden, Denemarken en Rusland bezocht, en wanneer ik mijne herinneringen raadpleeg, moet ik bekennen dat ik, hare bevolking in aanmerking genomen, geen stad heb aangetroffen, die, als Geneve, op zooveel inrigtingen van onderwijs en beschaving, op zooveel onvergelijkelijke werken en beroemde namen bogen mag.

Er zijn daar scholen van allerhanden aard; klassieke en industrie-scholen, scholen van den eersten rang voor de rijken en kosteloze scholen voor de armen; want ieder kind dezer stad, hoe behoefdig zijne ouders ook wezen mogen, is verplicht te leeren lezen en schrijven.

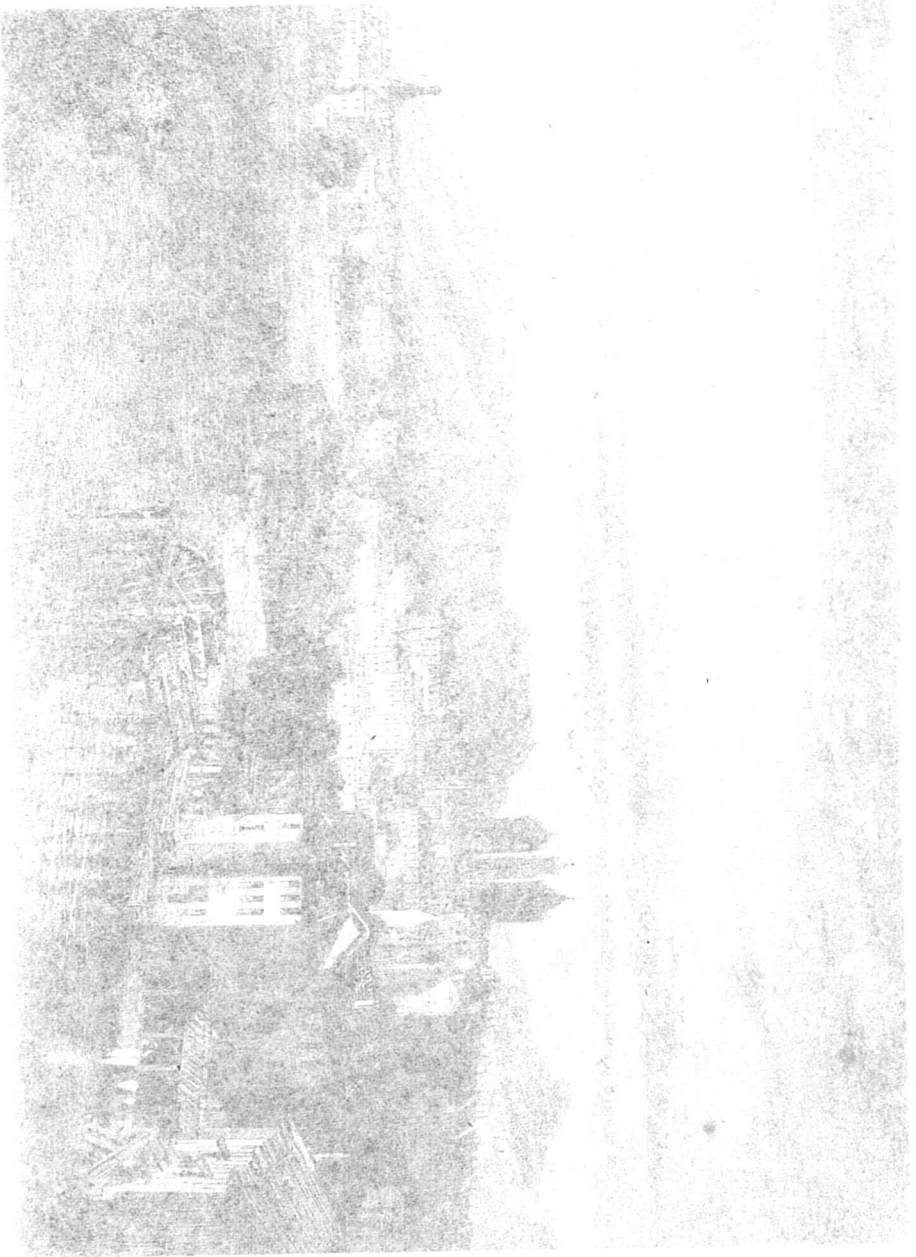
Daar is een bibliotheek, de bibliotheek door Bonnivard gesticht, die de prachtigste handschriften, de kostbaarste incunabelen en een talrijke verzameling van boeken bevat, welke men op de vrijgevigste wijze leent aan een ieder, die slechts den minsten waarborg aanbiedt.

Daar is een botanische tuin, die zijn Jussieu heeft opgeleverd, dat wil zeggen zijn de Candolle; een museum van natuurlijke geschiedenis, door kostbare geschenken verrijkt; en een museum van kunstwerken, waar men eenige meesterstukken van Helvetie's schildergrooten aantreft.

Geneve bezit een lange lijst van uitstekende mannen, die binnen hare muren geboren zijn of er geleefd hebben, en die door hun mondeling onderrigt of door hunne geschriften een nieuwen luister aan haar stedekroon hebben toegevoegd.

Zij zijn allen overbekend op een verren afstand van dit kleine hoekje gronds, waar zij hun arbeid hebben voortgezet, maar ik kan het verlangen geen weêrstand bieden, hen hier op te noemen.

In de godgeleerdheid zijn het: Turretini, Diodati, Vernet, Pictet,

Zwitserland op het gebied van den geest zich ontwikkeld en vrucht gedragen heeft.

Ik heb verscheidene landen doorkruist, ik heb eenigen tijd in al de staten van Europa vertoefd, in de dagen mijner jeugd heb ik de akademies van Duitschland, Zweden, Denemarcken en Rusland bezocht, en wanneer ik mijne herinneringen raadpleeg, moet ik bekennen dat ik, hare bevolking in aanmerking genomen, geen stad heb aangetroffen, die, als Geneve, op zooveel inrigtingen van onderwijs en beschaving, op zooveel onvergelykelijke werken en beroemde namen bogen mag.

Er zijn daar scholen van allerhanden aard; klassieke en industrie-scholen, scholen van den eersten rang voor de rijken en kosteloze scholen voor de armen: want ieder kind dezer stad, hoe behoeftig zijne ouders ook wezen mogen, is verplicht te leeren lezen en schrijven.

Daar is een bibliotheek, de bibliotheek door Bonnivard gesticht, die de prachtigste handschriften, de kostbaarste incunabelen en een talrijke verzameling van boeken bevat, welke men op de vrijgevigste wijze leent aan een ieder, die slechts den minsten waarborg aanbiedt.

Daar is een botanische tuin; die zijn Jussieu heeft opgeleverd, dat wil zeggen zijn de Candolle; een museum van natuurlijke geschiedenis, door kostbare geschenken verrijkt; en een museum van kunstwerken, waar men eenige meesterstukken van Helvetie's schildergrooten aantreft.

Geneve bezit een lange lijst van uitstekende mannen, die binnen hare muren geboren zijn of er geleefd hebben, en die door hun mondeling onderrigt of door hunne geschriften een nieuwen luister aan haar stedekroon hebben toegevoegd.

Zij zijn allen overbekend op een verre afstand van dit kleine hoekje gronds, waar zij hun arbeid hebben voortgezet, maar ik kan het verbazen geen weerstand bieden, hen hier op te noemen.

In de godgeleerdheid zijn het: Turretin, Diodati, Vernet, Pictet,

Boulevard Frères del et ac

Genève.

in de philologie: Isaac Casaubon, dien Scaliger den phenix der fraaije geesten noemde en de orientalist Humbert; in de geneeskunde: Turquet de Mayerne, Daniel, Leclerc, Manget, Tronchin, die een roerende goedhartigheid met zijne voortreffelijke kundigheden paarde, die terwijl hij iederen avond de armen voor niet met zijn raad bijstond, een zak geld naast zich had staan, om de geneesmiddelen te betalen, en op deze wijze, zooals hij zich uitdrukte, zijn humaniteitsbureau hield.

In de natuurkundige wetenschappen verhoovaardigt Geneve zich te regt op: Abraham Tremblez, die zich door zijne opmerkingen over de veelarmige plantdieren heeft onderscheiden; op Deluc, wiens vernuftige nasporingen door onzen Cuvier op hoo-gen prijs werden gesteld; op de Saussure, die het eerst den top van den Mont Blanc besteeg; op Bourrit, zijn getrouwen makker; op Bonnet, den uitstekenden wijsgeer, aan wien wij, onder andere even aangename als ernstige werken, het betooverende boek, *Beschouwingen der Natuur* getiteld, te danken hebben; op de gebroeders Pictet, stichters van de *Algemeene Bibliotheek van Geneve*; op de beide Huber's, den schranderen, kalmen François Huber, die ons, in zijne blindheid eenige alleropmerkelijkste gewoonten der bijen leerde kennen, en zijn zoon Pieter, die met dezelfde scherpzinnigheid de mieren bestudeerde; op Tingry en Marcet, twee bekwame scheikundigen en eindelijk op den heer de Candolle. Onder de staatslieden verwijzen wij naar Lefort, den vertrouweling, den admiraal van Peter den Groote en naar den heer Necker. Onder de publicisten en regtsgeleerden noemen wij: Mallet-Dupan, een der medearbeiders van den *Mercure de France*; Burlamaqui, Godefroy; Dumont, die zich door de universiteit van Parijs heeft laten overhalen en zoo ongelukkig tijdens de revolutie te Rome om het leven kwam. In de letteren zullen wij namen aanhalen die een ieder kent: Jean-Jacques Rousseau, mevrouw Necker de Saussure, mevrouw de Staël; Mallet, den geschiedschrijver van Denemarken; Sismondi; Vinet, den gewetensvollen kritikus; Toepfer, den innemenden verteller. In de kunst:

Jean Petitot, wiens werken Karel I en Lodewijk XIV elkander betwistten; Allaud, den miniatuurschilder, Hornung en Diday.

Bij deze vlugtige opsomming kan ik niet nalaten nog een naam te voegen, waaraan een roerende legende verbonden is; het is de naam van Jean Allarmet, van Brogni, en de legende luidt aldus:

Jean Allarmet was de zoon van een armen boer van Brogni, een dorpje tusschen Annecy en Geneve gelegen. Van zijne vroegste jeugd af moest hij, als alle kinderen der armen, beginnen zijn brood met werken te verdienen, en, even als Sixtus V, de groote Paus, als Giotto, de voorlooper van Raphaël, als Valentijn Duval, die bibliothecaris van de Oostenrijksche monarchie werd, als de Schotsche dichter James Hogg, dien men den schaapherder van Etrick heeft genaamd, was Jean eenvoudig beestenhoeder.

Op zekeren morgen, terwijl hij de vallei doorkruiste waar hij zijne dagelijksche taak volbragt, knoopte een geestelijke een gesprek met hem aan, en, getroffen door zijne levendige antwoorden en zijn verstandig uiterlijk, haalde hij hem over hem naar Geneve te volgen, terwijl hij beloofde hem te zullen laten studeren. Het kind, dat hem gezegd had hoe verheugd hij zou wezen als hij het fraaije misboek, dat hij op zekeren dag bij den pastoor van zijn parochie gezien had, zou kunnen lezen, nam dit voorstel met groote blijdschap aan. Zijn vader en moeder, die met vrij wat moeite in hun eigen onderhoud konden voorzien, lieten hem vertrekken, en Jean werd door zijne beschermers in een klooster te Geneve geplaatst, waar hij zich weldra door zijne voortreffelijke eigenschappen onderscheidde. Een der onderwijzers, die groote genegenheid voor hem had opgevat, raadde hem aan naar Avignon te gaan, waar hij veel meer geleerde onderwijzers zou vinden dan te Geneve, en dus een hoogere wetenschappelijke opleiding erlangen zou. Dit geschiedde omstreeks het midden der veertiende eeuw. Avignon was toen de zetel van het Pausdom. De leergierige

Jean wenschte hartelijk den raad van zijn onderwijzer op te volgen; maar Geneve en Avignon liggen op verren afstand van elkander en tot het afleggen van dien weg ontbrak het den armen jongen zelfs aan schoeisel.

Een schoenmaker, die toevallig getuige van zijne verlegenheid was, bragt hem een paar schoenen, „Helaas!” zeide de eerlijke Jean, „ik ben niet bij magte ze u te betalen.” — „Goed, goed,” riep de schoenmaker lagchende uit, „gij zult ze mij betalen als gij kardinaal zijt geworden.”

Twintig jaar later zat de liefderijke werkman oud, zwak en ziekelijk in zijn winkel, toen hij, zooals de volkslegende zegt, een rijk met goud galon versierden livereiknecht zag binnenkomen, die hem vraagde of hij niet jaar en dag geleden een paar schoenen aan een kloosterleerling ten geschenke gegeven had. „Ja,” zeide de grijsaard, „ik herinner het mij best; het was een innemende jongen, wiens bekwaamheden door een ieder geroemd werden.” — „Op dit oogenblik is hij,” hernam de bediende, „kardinaal. Ik kom u op zijn last halen, opdat gij voortaan een rustig verblijf onder zijn dak hebben zoudt.”

Nadat hij zijne studieën te Avignon had volbragt, was de jonge beestenhoeder van Brogni, de nederige leerling van het klooster van Geneve, de leermeester der neven van Clemens VII geworden, daarna was hij tot bisschop van Viviers, vervolgens tot aartsbisschop van Arles aangesteld, en eindelijk had men hem de waardigheid van kardinaal opgedragen.

In 1414 begaf hij zich naar het concilie van Constanz en werd dertig maal achtereen geroepen het voorzitterschap er van te bekleeden; hij legde veel medelijden met den ongelukkigen Johannes Huss aan den dag; hij trachtte hem door zachtheid in den schoot der katholieke kerk terug te brengen, maar was eindelijk genoodzaakt zijn vonnis uit te spreken.

Men zegt dat hij zich in die beroemde vergadering gemakkelijk de pauselijke driekroon had kunnen laten opdragen; maar hij haalde diegenen, welke hem hunne stem wenschten

te geven over, die te schenken aan den kardinaal Colonna en riep dezen zelf, onder den naam van Martinus V, als Paus uit.

Toen al de werkzaamheden van het concilie van Constanz, waaraan hij zoo ruimschoots had deel genomen, geëindigd waren, verzocht Jean van Brogni, dien dezelfde Paus met zich naar Rome wilde nemen, een verlof van eenige weken. Hij wilde het land, waar hij geboren en groot gebragt was, wederzien; hij begaf zich naar Annecy en vestigde er een liefdadige instelling voor weduwen en weezen; vervolgens vertrok hij naar Brogni, nam zijn intrek in de hut zijns vaders, en noodigde de grijsaards van het dorp en uit den omtrek op een grooten maaltijd. De meesten zijner gasten waren de speelnooten zijner jeugd geweest; zij hadden hem gekend toen hij als een arme en onaanzienlijke knaap de kudde had geweid; zij herinnerden zich misschien dat zij hem wegens zijne armoede hadden vervolgd, en zij verschenen allen min of meer beschaamd en verlegen voor hem, die zich uit zulk een lagen stand tot den eersten rang der vorsten van de Kerk had weten te verheffen. Maar de goede kardinaal ging hen te gemoet, reikte hun de hand, ondervraagde hen omtrent hun toestand en ondersteunde hen, die het noodig hadden, even edelmoedig als onbekrompen.

In 1422, werd hij van het bisdom Arles naar dat van Geneve overgeplaatst; maar zijn vergevorderde leeftijd liet hem niet toe bezit te nemen van dien bisschoppelijken zetel, waarnaar hij zoozeer had verlangd; hij was toen tachtig jaar oud en stierf te Rome in 1426; toch wilde hij dat zijn gebeente zou rusten in dezelfde stad die zijn eerste toevlugsoord geweest was. Reeds sedert verscheidene jaren had hij zijn graftombe in een der kapellen van de hoofdkerk laten vervaardigen; evenwel geen tombe met teekenen van zijne geestelijke waardigheid versierd; dit lag volstrekt niet in zijne gedachten.

Even als die herder der Oostersche Vertellingen, die, door de gunst van een koning van Persië tot Groot-vizier benoemd, in zijn paleis zijne herderskleederen, zijn herdersstaf en brood-

zak bewaarde, had ook de edele kardinaal van Brogni de herinnering aan zijne afkomst niet laten varen en op de zijden van zijn tombe eiken, eikels en varkens doen afbeelden.

De stad Geneve, die hij door zijne deugden verheerlijkt en door zijne edelmoedige schenkingen had verrijkt, bewees hem een andere eer; zij rigtte hem een standbeeld op.

Er brak een dag aan waarop dit gedenkteeken, uit een waarachtig gevoel van eerbied en dankbaarheid opgerigt, omvergehaald en de kapel van den eerwaardigen Jean van Brogni ontheiligd en verwoest werd.

Op zekeren dag verschenen te Geneve drie vreemdelingen, drie inwoners van Dauphiné, de stijfhoofdige Saunier, de doortraptte Fromont, de oploopende Farel en begonnen er de leer der Hervorming, de afschaffing van de eeredienst der heiligen, de verbanning der reliquieën en beelden, den haat aan het pausdom, de onderwerping van het katholicisme te prediken; eenigen tijd daarna werden zij door Calvijn opgevolgd, die hun hoofd werd en hun werk voltooide.

Hoe zonderling en vreemd, dat deze, op hun oorsprong en Geneefsche hoedanigheden doorgaans zoo trotsche, burgers zoo gewillig het oor geleend hebben aan de taal van vier vreemde predikers! Hoe vreemd dat deze stad, die er zich op beroemde aan de heerschappij der Prinsen van Savoye ontsnapt te zijn, zoo gedwee het hoofd heeft gekromd voor de magt van een plebejer uit Picardië, en dat eindelijk ook de bevallige, lagchende hoofdstad van het meer Lemane de sombere leerstellingen van Calvijn heeft omhelsd?

Waarlijk, het lust mij volstrekt niet een lofrede op Luther te houden, want de Hervorming, waarvan hij een der voornaamste bewerkers was, heeft mij altoos in ieder opzigt als een allernoodlottigste omwenteling toegeschenen; maar in Luthers vurig gemoed was nog iets gevoeligs, waren nog enkele snaren die door een gevoel van liefde of medelijden konden trillen; er school zelfs onder dien ruwen buitenkant van den

vriend Farel, dat hij zich tot elken prijs zou wreken op dien schaamtelozen pamphletschrijver, *op dien ezel, op dat onreine beest, op dat uitvaagsel van een stinkenden stal*; want dit waren zijne gebruikelijke uitdrukkingen, wanneer hij zich over een zijner tegenstanders uitliet, en, wanneer de giftige pijl van den haat aldus zijn buit had getroffen, kon hij er dien niet meer uitrukken. Om zijne plannen te voltooijen, kwam hij, de vervolger van het katholicisme, er toe om een bondgenoot in het katholicisme te zoeken. Hij zond aan den aartsbisschop van Lyon een schrijven, waarin Servet de leerstelling der Drieëenheid aantastte; de prelaat liet in Dauphiné den schrijver van dat kettersche geschrift in hechtenis nemen. Het gelukte Servet zijn kerker te ontvlugten; hij hoopte een schuilplaats in Italië te zullen vinden en had het ongeluk zich daarheen over Geneve te begeven; naauwelijks was hij in die stad aangekomen, of Calvijn liet hem in de gevangenis werpen, en spoedig daarop door een slaafsche regtbank vonnissen en veroordeelen om levend verbrand te worden! Noch zijne smeekingen, noch zijne tranen konden de bloeddorstige woede van zijn vijand verzachten! Den 27sten October 1553, werd hij ter strafplaats gevoerd; hij telde toen vier-en-veertig jaren. Misschien uit verfiijnde wreedheid, was zijn brandstapel uit vochtige takken opgericht en meer dan twee uren bleef hij te midden der vlammen in leven: „O God!” riep hij te midden zijner folteringen uit, „had men dan voor de honderd goudstukken en de gouden keten, die men mij heeft afgenomen toen men mij gevangen nam, geen beter hout kunnen koopen om mij spoediger te verbranden?”

Terwijl hij deze verbanningsarresten uitsprak tegen de Katholijken en de doodvonnissen uitvaardigde tegen hen die zijne majesteit schonden, beschuldigde Calvijn het katholicisme van onverdraagzaamheid; hij beschuldigde het ook van logen, en op zekeren dag onderging hij openlijk de schande, dat hij in een zijner lasterlijke pogingen het onderspit delfde. Het

feit is, gelijk zich begripen laat, door zijne aanhangers geloochend geworden; maar het is door verscheidene geloofwaardige schrijvers bevestigd, en, om er een juist denkbeeld van te geven, kunnen wij niet beter doen dan het naïeve verhaal van Bolsec hier terug te geven, die in die zelfde dagen als Calvijn te Geneve woonde, en zelfs, jaren achtereen, zijn vriend is geweest:

„Ik kan noch mag,” zegt Bolsec, „de valsche streken met stilzwijgen voorbijgaan, waarvan Calvijn zich bediende, toen hij den man van Autun, Brullé geheeten, wilde doen herleven, om zich als een heilig en luisterrijk profeet van God en bedrijver van wonderen te doen vereeren. Het feit droeg zich aldus toe: deze man was te Geneve om de godsdienst gekomen en had gebrek aan tijdelijke goederen, zoodat hij en zijne vrouw zich bij Calvijn hadden aanbevolen, om deel te erlangen aan de beurs der armen en hunne aalmoezen. Calvijn zeide hun dan ook onderstand in goed en andere gunsten toe, indien zij hem getrouw en in het geheim wilden dienen in hetgeen hij hun zeggen zou, hetgeen zij ook beloofden, en, overeenkomstig het hun door Calvijn voorgeschrevene, wendde de arme Brullé voor, dat hij ziek was en legde zich te bed.

„Bij de predikatie werd er aanbevolen voor hem te bidden en hem met liefdegaven bij te staan. Spoedig hierna hield hij zich of hij dood was; hiervan in het geheim onderrigt, ging Calvijn, even als iemand die van niets af wist, zijn wandeltogt doen, als naar gewoonte door een groot aantal zijner vólgelingen en vertrouwdste vrienden vergezeld, zonder welke hij zelden zijne woning verliet. Toen hij nu de jammerklagten hoorde van de vrouw, die al heel goed de bedroefde speelde, vraagde hij wat er gaande was, en trad het huis binnen, waar hij zich met de zijnen op de knieën wierp en met luider stem een gebed deed, God smeekende Zijne almacht te toonen en den doode te doen herleven, om aan geheel Zijn volk Zijn magt en glorie te doen zien, en dat gezegde Calvijn Zijn dienaar

ren zonen konden alleen deel uitmaken van de magistratuur en met posten bekleed worden; zij beroemden zich op hunne titels gelijk de oude burgers van Rome: *Ego sum civis romanus*; en, even als de Brahminen, hadden zij hunne plaats op de hoogste sport des maatschappelijken ladders.

De *inboorlingen*, afstammelingen van een *inwoner* en te Geneve geboren, hadden eenige regten meer dan hun vader, maar konden met geen openbare betrekking worden bekleed.

De hoedanigheid van burger werd door den Staat geootroijeerd of voor zekere som gekocht, en ging met al zijne voorregten van vader op zoon over. De burger had de bevoegdheid zich aan iederen tak van handel te wijden, en hij werd in den raad der republiek toegelaten, maar hij kon de groote betrekkingen niet bekleeden, die uitsluitend aan de oligarchie der burgers waren voorbehouden.

Met de benaming van *inwoners* duidde men die vreemdelingen aan, die goedgunstig het verlof gekregen of gekocht hadden om te Geneve, maar zonder het genot van eenig privilegie, hun verblijf te vestigen.

Zij die deze bijzondere vergunning niet verkregen hadden, konden, door een stilzwijgende toestemming van den magistraat, in het land blijven, onder den titel van onderdanen of vreemdelingen.

Maar sedert het einde der voorgaande eeuw is deze vreemde organisatie van een republikeinschen staat het onderst boven gekeerd. De Fransche omwenteling heeft er de grondslagen van ondermijnd; de democratische denkbeelden zijn in de bevolking van Geneve doorgedrongen en hebben iedere ijdele vertooning van voorregten door geboorte en aristocratische prerogatieven omvergeworpen.

De strenge wetten van Calvijn hebben zelfs aan de werking van een algemeen beginsel van liberaliteit geen weerstand kunnen bieden. Na de Hervorming kon men te Geneve het diploma van burger niet erlangen, dan op voorwaarde, dat men zich

verbond overeenkomstig de leerstellingen van het protestantisme te leven, en hij die katholijk werd verloor daardoor zijn burgerregt.

Maar in 1801, verkregen de Katholijken, tengevolge van het concordaat, terstond verlot een kerk in het midden van Geneve te stichten, en in 1814 legde het Weener Congres, door bij de Calvinistische stad eenige dorpen te voegen, haar de verplichting op binnen hare muren en grondgebied de katholieke godsdienst te eerbiedigen en te beschermen.

Tegenwoordig telt men op de bevolking van het kanton, dat ongeveer vier en zestig duizend zielen bedraagt, ten minste twintig duizend Katholijken, die hun godsdienst vrijelijk uitoefenen en geene vervolging meer te duchten hebben.

Dergelijke veranderingen in de instellingen van een volk moeten noodwendig belangrijke wijzigingen in zijn karakter en zeden doen ontstaan. Zij die, in het laatst der voorgaande eeuw, de strenge stad Geneve in haar net van traditionneele gewoonten en hierarchische beginselen gevangen, en aan de harde wet van Calvijn onderworpen hebben gezien, zouden haar geenszins herkennen zoo zij haar zagen gelijk zij tegenwoordig is, ontslagen van alle banden, ja vaak al te veel er van ontslagen, door den handel met leven en beweging bezielde, en telken jare door duizenden en duizenden vreemdelingen bezocht.

De afstammelingen der oude patricische familieën bewonen nog, in de bovenstad, groote uit hardsteen opgetrokken huizen, van een indrukwekkend en somber voorkomen; maar anderen naderen meer de oevers van den Rhône, en prachtige huizen omringen het kwartier Saint-Gervais, waarheen weleer de werklieden, als een kolonie eilanders, in het duister schenen verbannen te zijn, zoodat zich daar een nieuwe, rijke en schitterende stad vormt.

Wat men van de stijfheid der inwoners van Geneve en van hunne koele terughouding jegens den vreemdeling gezegd heeft,

heb ik geen gelegenheid gehad op te merken. Ik heb die stad verscheidene keeren bezocht, ik ben in enkele harer salons toegelaten geworden, en heb er altoos zeer hoffelijke en verplichtende mannen, beschaafde en bevallige vrouwen aangetroffen.

Maar, aangenomen dat men er niet de levendigheid der Parijsche gezelschappen, noch de vertrouwelijke uitingen en de hartelijke bejegeningen der Noordelijke volken ontmoet, toch is Geneve een der steden, waar men gemakkelijk den omgang met menschen laat varen, om zich al droomende en mijmerende in de aanschouwing der natuur te verliezen. Welk eene afwisseling van kleuren, van landelijke tafereelen, en grootsche tooneelen trekken daar van alle kanten den blik! Welk een bewonderenswaardig gezicht als dat dier frissche valleijen, dier de lucht doorborende bergtoppen, en van dat groote meer, waarin zich de rijkdommen der aarde en de stralen des hemels weerspiegelen! Er is slechts een heilige geweest, die langs dit meer is heengegaan, zonder het te zien.

Men verhaalt, dat de beroemde abt van Clairvaux, toen hij zich op zekeren dag naar Geneve begaf, geheel den lagchenden meerzooam van het kanton Waad, in ernstige overpeinzing verdiept, was langs getogen. Toen zijne vrienden des avonds over de pracht van het meer Lemman spraken, hoorde hij hen met verwondering aan. Dat meer, welks schoon hij dus hoorde roemen, had hij niet opgemerkt.

Maar het was de heilige Bernardus.

DERDE HOOFDSTUK.

Reisdraft der Engelschen. — De diligence van Chamounix. — Intogt van Savoye. — Het huwelijk van Savoye en Frankrijk. — De gezigtspunten van verschillende kanten. — De Arve. — De bergen. — De Môle. — De kapel van Voiron. — Geschiedenis van Nicolaas Fluquet. — De grot van Balme. — Het meer van Flaine. — De steden en dorpen der vallei. — Het rijtuig van Sint-Martin. — De gentleman. — De Alpenbloemen. — Russische poëzij. — De angsten van den postijon. — De ijsberg der Bossons — Chamounix des avonds. — Eerste reis naar Chamounix. — De tegenwoordige hôtels. — De winkels. — De roulette. — De omstreken. — De Mont Blanc. — Eerste pogingen om hem te bestijgen. — De heer de Saussure. — Jacques Balmat. — Eerste beklimming. — Poëzij der bergen. — De beide saisoenen van Chamounix. — De arbeid der mannen en vrouwen. — Eenvoud der bewoners.

I.

Een onzer humoristische schrijvers heeft gezegd: „Ik zou gaarne een reis door Engeland maken, als ik niet bevreesd was er te veel Engelschen te zullen aantreffen.” Des zomers moest deze vrees hem beletten niet alleen het Britsche eiland maar een aantal oorden van het vasteland te bereizen. Ik ben er zeker van, dat er des zomers geen Engelschen meer in Engeland zijn. Indien wij werkelijk dat rijk willen veroveren, zijn er niet zooveel fregatten, kanonneerbooten en transportvaartuigen voor noodig. Wij hebben slechts stilletjes de maand Julij af te wachten en dan op de kust een compagnie voetvolk, met een prefect en een ontvanger-generaal der finances te ontschepen. Zij zou bedaard weg bezit kunnen gaan nemen van Londen, en er onze beide ambtenaren installeren.

Om dezen tijd van het jaar worden de Engelschen door een reisdrift geprikkeld, waaraan zij geen weerstand kunnen bieden. Even als de wolken van duiven, die men in de vlakten van Noord-Amerika ziet neêrkomen, even als de myriaden kwartels, die, op zekere dagen, de geheele bevolking van het eiland Helgoland in rep en roer brengen, verlaten geheele legioenen Engelsche familieën te gelijk hun geboortegrond, en slaan zich op de kusten van Frankrijk en België neder. De straten van Brussel en Parijs worden er door overdekt. De eigenaren van hôtels, de koffijhuishouders, de winkeliers staan op den uitkijk dezer zwervende kolonie en wedijveren met elkander wie er eenige veêren van zal magtig worden. Vandaar verspreiden zich de Engelschen naar alle kanten, naar de boorden van den Moezel, de schilderachtige dalen van den Rhijn en vooral in Zwitserland.

Te oordeelen naar de wijze waarop zij dat land binnenvallen, met een trotschen blik zijne voornaamste partijen en gedenkteeken bezoekende, hunne bevelen gevende in de herbergen, met hunne bagaasje de stoombooten en de waggons van den spoorweg vol stoppende, schijnt het alsof Zwitserland hun toebehoort, terwijl zij er wederkomen als eigenaren, ieder jaar door hunne bedienden en pachters verwacht.

Wie weet het? Misschien behoort Zwitserland hun inderdaad toe. Misschien, dat, krachtens een stilzwijgende overeenkomst, de leden van den Zwitserschen Rijksdag, de raadslieden der verschillende kantons, de burgemeesters en landamannen slechts de zaakgelastigden der Britsche natie zijn, terwijl zij voor haar dat schoone land besturen, en haar in het geheim rekenschap van hun beheer afleggen.

Indien dit zoo is, moeten wij ons niet verwonderen over het aandeel, dat zij in de verschillende zaken van Zwitserland hebben genomen, over de aanhitsingen, waarmede zij de zonderlinge gramschap van Geneve hebben gevoed, toen wij Chablais en Faucigny bij Frankrijk hebben geännexeerd, en wij

mogen ons hoogst gelukkig prijzen, dat zij ons wel willen laten reizen in deze streek, die hun domein is.

Dank hebbe deze gezegende inschikkelijkheid, heb ik een plaats in de coupé kunnen krijgen van een der beide kolossale rijtuigen, die iederen ochtend uit Geneve naar Chamounix rijden. Deze rijtuigen waren met Engelschen vol gepropt. Toen ik bemerkte, dat ik, eenvoudig schepsel, mij alleen te midden dezer talrijke kohorte bevond, kwam ik mij zelve als een arme vreemdeling zonder verdediging in een vijandelijk land voor. Deze dappere burgers van het Britsche koninkrijk zouden mij wel eens den oorlog kunnen aandoen om den bekenden eisch van den goeden doctor Pritchard, wegens de Spaansche huwelijken, wegens de misleidingen van het nobele Engeland in den Krim-oorlog, wegens de wapening van Cherbourg, wegens de aanhechting van Savoye, kortom wegens een aantal ingewortelde grieven in de diplomatieke herinneringen van Lord Palmerston en in den wrok van iederen edelen Engelschman. En indien een dezer trotsche toeristen het in zijn hoofd kreeg mij tot een bokspartij, om den wille der nationale eer, uit te dagen, zou ik nederig verplicht zijn mij-zelve te bekennen, dat mijne zwakke vuisten niet tegen zulk een worsteling bestand zijn.

Gelukkiglijk, terwijl mijn oog op onzen conducteur viel, kwam het mij in de gedachte, dat ik in hem een bondgenoot hebben zou, want hij bewees mij eene bijzondere oplettendheid, die goede conducteur, op hetzelfde oogenblik, dat hij zeer verstoord scheen over den gebiedenden toon van een onzer Engelschen, en over de hooge eischen van eenige anderen voor hunne koffers en valiezen. Tot overmaat van geluk zag ik naast mij in de coupé twee mannen plaats nemen, die, te oordeelen naar hun costuum en uiterlijk, niet tot het Britsche ras moesten behooren. Het waren een paar mijner nieuwe landslieden, twee inwoners van Savoye, een grondeigenaar van Cluse en een ontvanger van Bonneville. Nu had ik genoegzame bescherming. Het binnenste en de *banquette* der diligence wa-

ren. door de zonen van Albion ingenomen, maar de zetel van den conducteur en de coupé behoorden aan Frankrijk.

De karavaan is geïnstalleerd; het rijtuig vertrekt in volle glorie, zoo als een fraai rijtuig, dat behoorlijk bespannen is en op eens twintig reizigers vervoert, vertrekken moet. Een half uur later kwamen wij aan het dorp Chêne, op de grenzen van het kanton van Geneve. Op eenige schreden afstands van daar loopt een kleine rivier, en aan de andere zijde dier rivier ligt Savoye.

Ik had onze nieuwe verovering nog niet gezien en ik moet bekennen, dat zij mij op het eerste gezigt niet zeer verleidelijk voorkwam. Van het Helvetisch grondgebied tot aan deze grens van den Faucigny, — men kan niet anders zeggen — is de overgang een beetje kras en de tegenstelling tamelijk sterk. In den tijd van een half uur zijn wij een der bevalligste gedeelten van Geneve doorgereden, en daar hebben wij een, tuschen een dubbele rij bloemtuinen en aristocratische woningen loopenden, weg afgelegd. Chêne, dat wij zoo even achter ons hebben gelaten, is een rijk en nijver dorp, dat, in de dagen van ons eerste keizerrijk, een onzer hoofdplaatsen van het kanton was en na dien tijd zich gedurig heeft uitgebreid. En voor ons ligt Maillesulaz, een ellendig gehucht; lompe, uit pleister en kleine balken gebouwde huizen, vervallen hutten, voddan aan deuren en vensters opgehangen, half naakte kinderen, die, terwijl zij ons hunne vermagerde handen toesteken, onze liefdadigheid inroepen, grijsaards, die op een nog jammerender toon ons eveneens om een aalmoes vragen en aan kropgezwollen lijden en ons door hun wanschapen voorkomen wenschen te bewegen — ik geloof, dat dit alles den naam van ellendig wettigt.

Mijne beide reisgenooten bemerken den indruk, dien ik op het eerste gezigt van hun geboortegrond ervaar, en de grondeigenaar van Cluse voegt mij toe: „Gij ziet in welk een toestand onze regering ons gebragt heeft. Onze koningen hebben

sedert lang zich van de wieg hunner dynastie afgekeerd. Zij hebben Turijn verfraaid. Zij hebben getracht hunne magt van een anderen kant uit te breiden, en het arme Savoye is bitter mishandeld geworden. Men heeft het zich alleen herinnerd om het zware lasten af te persen, en niets gedaan om zijn materiëelen toestand te verbeteren. Wij hebben ons niet zonder reden verheugd, dat wij bij Frankrijk zijn gevoegd. Wij weten dat Frankrijk een groote en liberale staat is. Wij hopen dat het ons zijne bezielende werking zal doen ondervinden; dat het ons wegen, kanalen, spoorwegen misschien, zal geven, dat het onze openbare gebouwen die tot puin vervallen, zal herstellen en ons op nieuw met scholen begiftigen. Wij stellen vertrouwen in dat land en wij zijn er trotsch op zijne vlag te mogen planten ¹."

Onder het aanhooren dezer met naïeve openhartigheid uitgesproken woorden, dacht ik aan die huwelijken, welke soms tusschen eene arme, eerlijke arbeidster en een rijken patriciër gesloten worden. Savoye scheen mij de nederige bruid toe, die niets anders bezit dan hare schoonheid en hare deugd, en ons Frankrijk, de galante echtgenoot, die haar tot bruidschat een prachtig uitzet, boerenwoningen en kasteelen geven moet.

Ik hoop dat wij ons over die, in weerwil van Zwitserlands toorn, Engelslands vijandige gezindheid en den kwaden wil van Duitschand zoo haastig gesloten, vereeniging slechts te verheugen zullen hebben. Maar zij, die aan een onmiddellijke, innige verbindtenis van verschillende staten, hetzij door de magt van het zwaard, hetzij door een vredestractaat vereenigd, gelooven, bedriegen zich ten eenenmale; en zij die op dit oogenblik met zoo veel ijver de eenheid van Italië verkondigen, zullen in de hoop op de verwezenlijking hunner droomen meer dan eens worden teleurgesteld. Er zijn eeuwen noodig ge-

¹ Wij willen de waarheidsliefde van den schrijver niet betwijfelen, maar zijn toch zoo vrij hier een bescheiden ? te zetten. VERT.

weest, alsmede de wijsheid der grootste ministers, om langzamerhand Frankrijks verschillende veroveringen tot elkander te brengen en de eenheid onzer monarchie te grondvesten. Nog heden ten dage behouden Bretagne, de Elzas, Navarre een eigenaardig karakter. Lotharingen en Bourgogne herinneren zich hunne oude hertogen nog, en langen tijd na den roemrijken intogt van Lodewijk XIV te Dôle en Besançon, deden de inwoners van Franche-Comté zich met het gezigt naar den grond gekeerd begraven, om nog na hunnen dood tegen de vreemde overheersching te protesteren.

Indien onze aangehuwde Savooische niet rijk is, is zij daarentegen schoon, werkelijk schoon, en meer dan een schilder en meer dan een dichter zouden haar verre de voorkeur geven boven groote steden, vol kostbare koopwaren en met tot barstens toe met kroonen gevulde geldzakken opgepropt.

Van Geneve naar Chamounix telt men ongeveer achttien mijlen, en, onder het afleggen van dien weg, wordt men ieder oogenblik door een nieuw gezigt verrast. Nu eens is het de berg Salève, waarvan men op eenigen afstand van Geneve zeer duidelijk de sterkst uitstekende toppen en de voorzijde van loodregte rotsen onderscheidt. Straks verrijst aan den gezigt-einder de Mont Blanc in zijn verheven majesteit. En nu weder breidt zich het dal van de Arve met zijne verschillende kronkelingen tot voorbij Chamounix uit. Zij is niet zoo schitterend van tint, noch zoo doorschijnend als de wateren van Zwitserland en Tyrol deze Savooische rivier, die op den col de Balme haar oorsprong neemt. Zij is met kleiachtig zand of krijtachtige aarde bezet, die haar een witachtige kleur geven. De Arveiron, de Bonnant, de Giffre en de andere beeken, die in haar bedding zich ontlasten, voeren er eveneens zand en slijk heen, en als men deze rivier zoo onstuimig naar den bodem van den Rhône ziet stroomen, zou men zeggen, dat zij haast maakt om zich in dien vloed te zuiveren, gelijk deze zelve zich in het meer van Geneve gezuiverd heeft. Iedereen weet, dat de

Rhône dit meer met een geelachtige tint binnenstroomt en het helder van kleur als een stalen pijl verlaat. Byron noemt hem *Arrowy Rhon*. Zeker schrijver vergelijkt deze herschepping met die der zielen in de harmonische verzen van Dante beschreven. De Lemán is het vagevuur van dezen met onreine stoffen bezwangerden stroom.

Della santissima onda
Rifatto sí, come piante novelle
Rinnovellate di novella fronda
Pura e disposto a salire alle stelle.

Hoe kleurloos de rivier de Arve ook wezen moge, toch biedt zij door hare vele krommingen en hare slingerende bogten den blik meer dan één aanlokkelijk gezigtspunt aan. Nu eens is zij ingesloten tusschen rotsen, waar zij opspringt als een in toorn ontstoken ros, wars van den breidel, waardoor zijn woeste drift wordt getemperd; straks weder stuwt zij zorgeloos hare golven in een breede bedding voort; een oogenblik later verspreidt zij zich over een uitgestrekte weide, terwijl zij langs vruchtbare eilanden heenwentelt en geheele bosschen van vruchtboomen met hare wateren besproeit; en ten laatste loopt zij onder de bogen eener brug door en schijnt gedwee de magt te erkennen van den mensch. Even als de Mississippi, laat zij hier en daar op hare oevers een vruchtbaar slijk achter, dat langzamerhand de bezitting van den landbouwer doet toenemen; hier en daar ook treedt zij, even als de Rhône, de Loue, de Kintzig en andere kwaadaardige stroomen, somtijds uit hare bedding, verwoest de velden, en brengt armoede en schrik onder de aan hare zoomen wonende veldelingen. Reeds sedert lang is men er op bedacht hare noodlottige overstromingen te keer te gaan. De inwoners van Savoye hopen nu, dat Frankrijk haar tusschen heilzame dijken zal weten in te toomen.

De weg, die door deze vallei loopt, eischt ook op zekere punten grooté verbetering, terwijl hij weder op andere geheel

moet hersteld worden. De diligence die des morgens met een uitmuntend span paarden Geneve verlaat, komt eerst des avonds te Chamounix aan: er zal een tijd komen, dat men dezen weg in minder dan zes uren zal afleggen. Maar terwijl zij den duur dezer reis verkorten, zullen zij noodwendig het ideale genot van den reiziger moeten inkrimpen.

Zoo als hij is, met zijn aanleg, die van oude dagen heugt, met zijne onverwachte krommingen en snel afloopende steilten, zou ik dien weg gaarne nog eens afleggen. Wanneer men een inderdaad schilderachtige streek doorreist, schijnt de tijd niet lang, als men niet verplicht is zich, als een handelsbediende of kabinetskoerier, in allerijl van de eene naar de andere stad te begeven. Dit dal van de Arve is gelijk aan een fraai prentenboek, waarvan men op zijn gemak iedere bladzijde wil bezigtigen, en waarin men beurtelings het oog voelt aantrekken door lagchende en bevallige of trotsche en verheven tafereelen, zeker de verhevenste, die Europa heeft aan te wijzen. Hier vindt men frissche valleijen, waar de blaauwe korenbloem en de donkerroode klaproos tusschen de gouden halmen de kruinen verheffen; daar lange lanen van olmen, beuken, notenboomen of geheimzinnige dennenbosschen; voorts aan alle kanten heuvelen, in het bekoorlijkste groen gedoscht en reusachtige bergen, als: de Brezon, de Môle, de Voirons, de spits van Varens, op een der pyramiden van Egypte gelijkende, en wederom verder de Buet en de andere in de lucht zich badende, met eeuwige sneeuw bedekte, bergkruinen.

Deze bergen verbazen den blik door de verscheidenheid hunner vormen en kleuren. Men ziet er breede strooken van kalksteen, die in de zonnestrallen als pas gewitte gevels het oog tegenschitteren; rotspunten, wier steile spitsen den vlugsten gemzenjager tot wanhoop brengen; groote steenmassa's, als torens gerond, in regte hoeken opgaande als bastions, of van afstand tot afstand gespleten als kanteelen; door geweldige verzakkingen ontstane scheuren, en eindelijk gordels van groen.

Op de Môle heeft men uitgestrekte weiden, waar de vrouwen uit het nabijgelegen dorp in de lente hare kudden henen voeren, even als de *Sennerinen* van Tyrol en Stiermarken. Deze vrouwen wonen in ellendige, uit drooge steenen en takken opgeslagen hutten, zonder schoorsteenen, en blijven daar den geheelen zomer door, zeer eenzaam en zeer bedrijvig, want het is niet alleen hare taak de kudden te bewaken, de koeijen te melken, boter en kaas te maken; maar zij moeten daarenboven voor haar voorraad brandstof en, wat nog veel moeilijker is, voor haar voorraad water zorgen; de naastbij zijnde bronnen liggen een mijl van de weiden verwijderd. In gewone tijden is de uchtenddauw voldoende om de kudden te drenken en men wil zelfs, dat de aan dezen leefregel onderworpen koeijen betere melk geven. Maar in tijden van droogte moet men ze eerst naar de drinkplaats geleiden of de noodige emmers water halen, opdat de beesten hun dorst zouden lesschen, en die taak is alles behalve ligt.

Ook zijn het de vrouwen die het meest het dikke gras der besloten plekken gaan maaijen en dat, hetwelk tusschen de spleten der rotsen of op uitstekende, voor de beesten onge-naakbare, punten groeit, gaan plukken. Dit gras wordt op den grond in den vorm van hooirooken opgestapeld, zoo als men die in den herfst in verscheidene onzer provincies ziet. Wanneer de winter is aangebroken, wanneer de sneeuw het ongelijke terrein effient, gaan zij, aan wie dit hooi toebehoort, den oogst binnenhalen. Zij pakken het in netten en laten het dan van den berg naar beneden rollen.

In weerwil van den ijver en de werkzaamheid der herderinnen van de Môle, hebben zij van tijd tot tijd ongevallen te betreuren, die, hare schamele bezittingen in aanmerking genomen, ware rampen zijn. Somwijlen breekt plotseling boven dezen berg een woedende, onwederstaanbare windvlaag los. De koeijen, die ongelukkig op zulk een oogenblik op den kant van een rots, op den top van een helling aan 't grazen zijn,

worden dan door den orkaan medegesleept en in den afgrond neêrge worpen.

Op een der toppen van deze zelfde Môle, ziet men nog de ruïnen van een oud kasteel, waarvan de kronijk op onze geschiedenis van Frankrijk betrekking heeft. Eertijds woonden daar de baanderheeren van Faucigny. In de dertiende eeuw bestond er van dat oude geslacht nog slechts ééne dochter, Beatrix genaamd. Zij huwde den dauphijn van Vienne en door dat huwelijk gingen al de regten der door haar geërfd bezittingen op hem over. Door familie-oneenigheden in toorn ontstoken, nam zij de wijk bij haren neef Amedeus van Savoye, den Groote bijgenaamd, en vermaakte hem in haar sterfuur al hare goederen. Daaruit ontstond een langdurige oorlog tusschen het huis van Savoye en dat van den Dauphijn, totdat eindelijk Humbertus II, ontmoedigd en terneergeslagen door den dood van zijn zoon, zijn prinsdom aan Philips van Valois afstond. De vrede werd gesloten op voorwaarde, dat Frankrijk Dauphiné behouden en Savoye de bezittingen van Beatrix zou erlangen.

Langs de hellingen der Voirons strekken zich, even als op de Môle, aanzienlijke weiden, bosschen en zelfs korenvelden uit. Langen tijd heeft men pelgrims den top van dezen berg, die zich vijfduizend vijfhonderd voet boven de oppervlakte der zee verheft, zien beklimmen. Er stond daar een kapel aan een hoog door het land vereerde Madonna gewijd. Men noemde haar Onze lieve Vrouw der Voirons. Bij deze kapel verhieft zich een Benedictijnerklooster. Op dezen eenzamen, dorren, gedurende een groot deel des jaars met sneeuw bedekten, bergtop sleten de arme monniken een leven vol lijden en ontbering. Door den strengen leefregel hunner orde, en de guurheid der lange winters, werden de meesten door ongeneeselijke krankheden aangetast. Maar zij wekten elkander tot kalme berusting op door het vooruitzigt, dat zij in eene betere wereld, voor hunne toewijding aan de dienst der H. Maagd, hun loon

zouden ontvangen. Op zekeren dag ontstond er brand in hun gebouw en vernielde dit geheel, met uitzondering slechts van een steenen gewelf. De geestelijke broeders leefden nog twee jaar onder dit voor regen, sneeuw en alle winden openstaande verblijf. Ten laatste, daar zij hun klooster niet weder konden opbouwen, deed de bisschop de Madonna, die deze getrouwe wachters niet wilden verlaten, naar Annecy overbrengen en zij volgden haar naar die stad.

Deze H. Maagd der Voiron's was de patrones van den herder en van den jager, en hare kapel was opgevuld met *ex-voto's*, haar geboden door de brave lieden van den omtrek, die zij van afgronden gered of tegen sneeuwvallen beveiligd had.

Op zekeren dag liepen twee kinderen uit het dorp Cranve krijgertje te spelen op de hellingen van den berg en verdwaalden ten slotte. De nacht viel, een koude Novembernacht; de lucht was donker, de grond met sneeuw bedekt. Voor de arme onbezonnenen bestond geen spoor van een weg en zij waren uitgeput van vermoeijenis. Hun vader en moeder, die hen niet zagen terugkeeren, riepen hen met angst, keken naar alle kanten uit, wachtten met groote onrust en gingen eindelijk op weg om hen te zoeken. Door eenige medelijdende bureu vergezeld, die niet minder beangst waren dan zij zelve, doorkruisen zij, voorzien van klokjes en toortsen de toppen der Voiron's; zij roepen luidkeels en doen in de holte van den nacht de zilveren klokjes der kudde weerklinken, die men op zoo verren afstand hooren kan. Eindelijk, na geruimen tijd in verschillende rigtingen, verscheurd van angst en kommer, die met ieder oogenblik nog toenamen, te hebben rondgedwaald, vonden zij de beide kinderen ingeslapen in een nauwe spleet op den kant van een regtstandig oprijzende rots. De oudste had zijn vest uitgetrokken, om er zijn jongeren broeder mede te bedekken en hield, om hem te beter te kunnen verwarmen, hem in zijne armen geklemd. Beide sliepen; maar bij de minste beweging liepen zij gevaar in den afgrond

neder te storten. Zij, die hen in dezen verschrikkelijken toestand aantroffen, twijfelden er geen oogenblik aan, of Onze Lieve Vrouw der Voirons had hen zelf aan den rand van den afgrond tegengehouden, en maakten er zich een pligt van aan de muren der kapel een nieuw *ex-voto* op te hangen.

Op eenigen afstand vandaar, in het dorp Arrache, bestaat een ander gedenkteeken van de vroomheid eens Savoyaards. In de zestiende eeuw, nam een kind van het dorp, Nicolaas Fluquet geheeten, van zijn nederige hut en zijne arme ouders afscheid, en begaf zich op weg om in een ander land zijne fortuin te gaan beproeven. Hij bezat niets dan een marmot, die zijn vader dien winter in een der grotten van het gebergte gevangen had. Maar hij had een innemend voorkomen, was eerlijk en schrander, en zijne moeder had hem dikwijls gezegd, dat de goede God diegenen nooit verlaat, die Zijne geboden onderhouden. Met dat geloof, met de aan zijne jaren eigene opgeruimdheid, ging hij, zingende en dansende, op weg en liet zijn kleinen makker sprongen maken voor die barmhartige lieden, die hem over dag een stuk brood of des nachts een schuilplaats gaven. Op deze wijze doorkruiste hij geheel Zwitserland, verscheidene Staten van Duitschland, en, van dorp tot dorp, van stad tot stad trekkende, kwam hij eindelijk in Weenen aan. Op zekeren morgen, hield hij toevallig in deze hoofdstad van Oostenrijk voor de woning van een goedhartigen burger stil, die toen voor zijn venster gezeten was, en na den aardigen reiziger een oogenblik te hebben aangekeken, zijne vrouw en zijne dochter riep, welke nog maar een kind was. Alle deze waren getroffen over de onverwachte verschijning van den lagchenden Savoyaard, over de bevalligheid zijner bewegingen en de welluidendheid zijner stem. Het jonge meisje vooral was opgetogen hem te zien en te hooren, en aanstonds riep zij, dat zij hem van digterbij wilde zien en zelve zijn marmot wilde laten dansen. Nicolaas werd uitgenoodigd binnen te komen en bleef er. Hij werd de speelnoot van de

kleine Lucie, hij liep met haar in den tuin, hij leerde haar de boersche dansen van zijne bergen, en nu en dan verhaalde hij haar van de ijstoppen van Savoye en van de wilde dieren, die men des winters door de sneeuw op buit zag uitgaan. De ouders van Lucie waren rijk, reeds een weinig oud, gevoelig en geloovig. Meer en meer hechtten zij zich aan dezen armen landverhuizer, dien de Voorzienigheid zelve hun scheen te hebben toegezonden, om hunne liefdadigheid op te wekken en hun een nieuw genot in het leven te bereiden, door het uitoefenen eener goede daad en het aankweken eener nieuwe genegenheid. Dikwijls hadden zij het betreurd, dat zij geen zoon hadden, en zie — zij besloten dit kind uit Savoye als hun zoon te behandelen. Zij gaven hem meesters even als aan hunne dochter, en verheugden zich te zien, dat zijne verstandelijke vermogens gelijken tred hielden met zijn edel hart. Nicolaas en Lucie groeiden met elkander op en zij beminden elkander zuiver en opregt, en er kwam een dag, dat zij in de hoofdkerk van Saint-Étienne werden vereenigd. Den volgenden zomer geleidde Nicolaas, niet weinig gelukkig, zijne schoone jonge vrouw naar zijn dorp Arrache, en digt bij de schamele hut waar hij geboren was, werd door hem een kerk gesticht.

Ik heb altoos groote voorliefde voor volkslegenden gekoesterd. Indien, zooals men wil, de spreekwoorden de wijsheid der volken verkondigen, maken de legenden hunne poëzij uit. Toen ik nog jong was, was het mij een lust de legenden van mijn geboorteland, daarna die van Duitschland, Zweden, Rusland en van de andere landen, die ik bezocht heb, te verzamelen. Nu spoor ik die van Zwitserland na, en nog bestaat er eene legende in de vallei van de Arve, die ik mij niet kan weerhouden hier mede te deelen.

In het midden van een steile rots, meer dan twee honderd ellen boven de rivier, ontwaart men een boog, die tien voet hoog en twintig voet breed is. Het is de ingang van een grot, die men gewoon is de grot van Balme te noemen. Den

bezoeker wacht hier geenzins het verwonderlijke gezigt van pilaren, meeren en blinkende gewelven, die men in de grot van Adlesberg in Illyrië bewondert, noch zelfs, volgens de getuigenis van den heer de Saussure, de schoonheden van die van Osselle in Franche-Comté; maar zij strekt zich in de holte van den berg over eene oppervlakte van achthonderd voeten uit. Zij wordt in verschillende versierde, met versteeeningen doorzaaide druipesteengalerijen verdeeld, en in het midden dier galerijen bevindt zich een diepe put. De bewoners der vallei zeggen, dat de feeën deze geheimzinnige schuilplaats gebouwd, hare kolommen uitgebeiteld en haar put gegraven hebben. Eertijds zeide men ook, dat deze put schatten bevatte. Eenige stoutmoedige boeren beproefden op zekeren dag er in af te dalen, en verhaalden dat op het oogenblik, waarin zij haar doel meenden bereikt te hebben, zij uit het diepst van den afgrond een ontzaggeijk grooten bok, met twee monsterachtige horens gewapend, hadden zien oprijzen. Andere lieten er zich ook in af met stukken van een misgewaad, kruisen, gewijde kaarsen, en de bok was verdwenen, maar op den bodem van deze tooverachtige onderaardsche plek vonden zij eenige beenderen van gemzen.

Digt daarbij, in een eng dal, is het meer van Flaine, een bekoorlijk klein meer, dat zijne wateren ontvangt uit een heldere bron, die al murmelend ontsnapt aan haar mosbed, een groen grasperk, aan weerszijden van het zilveren beekje met bloemen doorsprenkeld, en geheel omringd met groote eikenbosschen, zoodat de schaduw en de stilte de bekoorlijkheid dezer lagchende en vreedzame streek verhoogden. Indien de feeën dit oord bewonen, moeten zij zich niet in de schemerachtige galerijen van de grot van Balme verlustigen, maar wel in de frissche omstreken van het meer van Flaine. En is die waterval van Arpenaz, dien men op den top van een hooge rots ziet schitteren, en welke zich met een aantal kleuren als die van een regenboog tooit, en in zijn woeste vaart bij het naar beneden

storten, als diamant-gruis glanst en vonkelt, geen feeën-sluijer, als een ligt gaas zich wiegende in de lucht?

In het dal van de Arve, door de natuur met zulk eene ongewone en indrukwekkende schoonheid bedeed, wordt het oog ook door het werk van den mensch aangetrokken; hij heeft er eenige fraaije dorpen gebouwd: Anemasse, Nangy, Contamine, Maglans, Chede, Servoz, alsmede verscheidene aangename steden: Bonneville, het verblijf van een onderprefect; Sallenches, dat men doortrekt als men naar de woeste bergpassen van Saint-Gervais zich begeeft; Cluse, welks naam zijne ligging schildert. Even als ons Cluse, aan den voet van het fort Joux gebouwd, is het eene afsluiting in het dal, een naauwe deur in een naauwen weg.

De bewoners dezer dorpen en steden houden zich grootendeels met landbouw onledig. Ook vindt men er eenige industriële ondernemingen, en wel horologie-fabrieken en in de meeste langs de zijden en op de toppen der bergen verspreide berghutten en gehuchten zijn de arbeidersgezinnen het geheele jaar aan het maken van radertjes, het ciseleren van kassen, en het emailleren van wijzers. Maar boven van diezelfde bergen af wentelen zich des winters de sneeuwvallen naar beneden, die de velden en de bosschen verwoesten; en in de lente de woedende stortvloeden, die zich in de Arve ontlasten en haar buiten hare oevers doen treden. Op deze zelfde bergen hoopt zich op meer dan een leikleurig terrein een massa water op, dat geduriglijk aanwast, vervolgens de zwakke wanden, waardoor het omringd wordt, ondermijnt en verbreekt, en eensklaps zijn bedding met verschrikkelijk geweld uitschiet. Het is geen helder water, maar een soort van vloeibaar slib en slijk, met losgerukte stukken lei en rotsbrokken van verschillende grootte bezwangerd.

„Onbegrijpelijk,” zegt de heer de Saussure, „is de voortstuwende kracht van deze zamengedrongen en lijmachtige brij. Zij sleept rotsen mede, werpt de op haar weg staande gebouwen omver, ontwortelt de zwaarste boomen en verwoest de

velden door er diepe ravijnen in te graven en den grond te bedekken met een aanzienlijke laag slijk, kleiachtig zand en brokken van rotsen."

Het onheil, door deze modderige wateren en de overstromingen der Arve te weeg gebracht, is uitgebreid genoeg om een groot aantal menschen in ellende te storten, die door de voortbrengselen van hun grond of de vruchten van hun industriëelen arbeid een eerlijk bestaan hebben. Ieder oogenblik zie ik in dit dal, hetwelk jaar op jaar zooveel vrolijke toeristen aantrekt, de bleeke armoede mij tegenkomen; ieder oogenblik, herinner ik mij, wanneer ik de uitgevaste en zwakke kinderen ons smeekend de hand zie toesteken, Guiraud's roerend dichtstukje: „Pauvre petit, pars pour la France ¹."

Maar nu gaat Frankrijk naar hen toe, en ik hoop dat het de oorzaak van hunne ellende zal weten te temperen.

De groote weg van Geneve houdt bij het vlek Saint-Martin op. Van daar naar Chamounix is de weg zoo hobbelig en eng, dat de voortreffelijke diligences van de *rue du Rhône* er zich niet op durven wagen. Op deze halte moet men ze door kleine ligte rijtuigen laten vervangen. Het overpakken der bagaadje geschiedt terwijl de reizigers uitgenoodigd worden aan een tafel plaats te nemen, die er vrij goed uitziet, en door een allerbeminnelijkste hôtelhouderes wordt bezorgd.

In een der kleine rijtuigen van Saint-Martin, die slechts twee plaatsen bevatten, geeft het toeval mij een waren Engelschen *gentleman* tot reisgenoot. Wie van een waren Engelschen *gentleman* spreekt, noemt een der aangenaamste menschen die men kan ontmoeten. In den loop van mijn leven heb ik er eenige van deze soort leeren kennen, en zij zijn in mijne herinnering blijven voortleven als modellen van goede manieren en hoffelijkheid.

¹ Ook ten onzent, zoo wij vertrouwen, bekend door de schoone navolging van ten Kate, onder den titel van *De kleine Savoiaart*, te vinden in zijn *Lier en Harp*, bl. 209. VERT.

Deze, nog tamelijk jong, bekleedt den rang van luitenant-kolonel in het Indische leger en komt regelregt van Bombay. Hij heeft veel gezien en ondervonden, en hij spreekt allereenvoudigst over de belangrijke door hem bijgewoonde tooneelen in de verre landen van Azië en de woestijnen, die hij heeft doorkruist.

Met ons beiden zouden wij, met de schatten van onze eigene nasporingen, een vrij aardige kaart kunnen vervaardigen. Hij voor zich en ik voor mij, hebben het grootste gedeelte van dezen kleinen bol, dien men den aardglobe noemt, gezien. Dank zij mijne nieuwsgierigheid en mijne reisherinneringen, geraken wij weldra in een vertrouwelijk gesprek alsof wij elkander reeds jaren gekend hadden. Terwijl ik met den blik de hoogste spits van den naald van Varens mat, vroeg ik den heer L... naar de gedaante der verschillende spitsen van het Himalaya-gebergte. Terwijl hij de sneeuwtoppen en de gletschers van de keten des Mont Blancs beschouwt, wenscht hij op zijne beurt van mij te hooren hoe de Noordelijke streken en de toppen der Cordilières zich voordoen, en wij trekken op deze wijze de bogten van het Arvedal door, terwijl wij onze indrukken door onze verhalen verhoogden, en den kreits dien wij doorloopen door een aantal vergelijkingen uitbreiden.

Gelukkig bevat het ons te Saint-Martin aangewezen rijtuig den brievenzak niet. Onze postiljon is dus niet verplicht in den kortst mogelijken tijd te Chamounix aan te komen, en, daar wij hem niet aansporen zijne paarden te zweepen, schijnt het hem het best te bevallen zoetjes aan den ruwen, door de mijnen geopenden en door den beitel in de toppen der rotsen uitgehouwen, weg op te stijgen. Hij laat zijne paarden zelfs niet draven als wij van boven een der afgronden, die de golven der Arve beheerschen, weder in de vlakten afdalen, en glimlacht vriendelijk wanneer wij hem verzoeken halt te houden. De andere rijtuigen zetten hun togt voort. Het onze dribbelt als een karretje met scholieren langs den weg. Als wij van avond aan

het hôtel komen, zullen waarschijnlijk de fraaiste kamers zijn weggepakt door hen die ons voor zijn. Maar wat gaat het ons aan? Hier hebben wij het meer Chede met zijn heldere wateren, schitterend als smaragd en omringd door de bosschen, die het beschaduwen, voor ons. Wij moeten er noodwendig een oogenblik stilhouden. Hier is het dorp Servoz. Wij moeten er een verzameling van mineralen zien, bijeengebragt door een boer, die langen tijd de Alpen heeft onderzocht. Hier, op de zijden van den berg, aan den voet van de sneeuw, verrast ons een grasperk, waar een aantal rhododendrons, een auricula, een astrantia wassen, en het is ons ondoenlijk voort te gaan zonder daar eerst de genoegens, die de kruidkunde oplevert, gesmaakt te hebben.

Ha, kolonel! ik heb niets gezegd, maar ik heb u zorgvuldig een Alpenroos zien plukken en haar wikkelen in een papier en haar steken in uw zakboekje, terwijl gij u van mij afkeerdet, als wildet gij voor mij eene geheimzinnige gedachte verbergen. Indien gij deze bloem der Alpen voor uwe moeder of uwe zuster bestemd hebt, hoop ik dat gij er teederlijk voor beloond zult worden; hebt gij haar echter medegenomen voor eene of andere schoone Engelsche in het verre Bombay, moge zij u dan niet reeds hebben vergeten, die op zulk een afstand harer gedenkt!

The absent are the dead. De afwezigen zijn de dooden, heeft een Engelsch dichter gezegd. Dit droevig axioma laat zich niet op de liefde eener zuster, nog minder op die eener moeder toepassen. Maar de vrouw, die men bemint, en door wie men hoopt altoos bemind te zullen worden, aan wien is de uitwerking onbekend die eene al te lange afwezigheid bij haar kan te weeg brengen?

Ik herinner mij een Russisch volkslied dat ik vroeger heb vertaald, daar het de uitdrukking behelst van een melancholieke gedachte, maar dat mij sedert is voorgekomen een juiste schets onzer menschelijke gewaarwordingen te zijn.

„O mijne vlakke, mijne woeste vlakke, mijne uitgestrekte en

vrije vlakke, hoe zoet is het u te aanschouwen! Gij zijt met kruid en bloemen bedekt; er is slechts één ding dat een vlek op u legt."

"In uw hart, dierbare vlakke, wassen dorenstruiken en op die dorenstruiken is een jeugdige arend gezeten; tusschen zijne klauwen houdt hij een zwarten raaf, en hij doet zijn bloed vloeijen op den vochtigen grond."

"Onder die dorenstruiken is een braaf jong mensch begraven, geheel met wonden bedekt en met bloed overstelpt."

"Het zijn niet de zwaluwen die om hun nest rondvliegen; het is eene moeder die weent alsof een stroom aan hare oogen ontsprong; zijne jeugdige zuster weent alsof er een beek van onder hare wenkbrauwen voortvloeide; zijne jeugdige echtgenoot weent alsof er een frissche dauw langs hare wangen parelde."

"De zon zal opgaan en den dauw doen opdroogen."

Op ongeveer een kwartier afstands van de bloemrijke plek, waarop wij halt hebben gemaakt, op den top van een rots ontwaren wij de bouwvallen van een oud kasteel, en, als uit éénen mond zeggen wij, de kolonel en ik, onzen gids, dat wij het wenschen te bezigtigen. Maar ditmaal toont hij zich minder geneigd aan ons verlangen te voldoen. Hij praat echter niet tegen, maar zich met een onrustigen blik naar het kasteel en vervolgens naar ons keerende, geeft hij ons genoegzaam te verstaan, dat hij ons liever een anderen weg uit zou brengen.

"Wat is er dan?" vraagt hem de kolonel, een weinig over dit weifelen ontstemd, "hebben wij den tijd niet een kleinen omweg te maken?"

"Zeker," antwoordt onze postiljon bedeesd.

"En is er van hier naar die bouwvallen geen tamelijk goede weg?"

"Stellig."

"Waarom staat gij ons dan met zulk een erbarmelijk gezigt aan te kijken, alsof men u den zwaarsten last oplegde?"

Bij die krachtigè toespraak laat onze postiljon het hoofd zakken, alsof hij nog aarzelde een beslissend besluit te nemen, maar voegt ons weldra in zijne naïeve taal toe:

„Ziet gij, mijnheer, het is omdat gij niets van deze dingen af weet en wij er maar liever niet meer over praten. Die oude zwarte muren zijn best aan de menschen in het dal bekend en niemand heeft lust er heen te gaan.”

„En dat waarom niet?” roept de kolonel uit.

„Waarom niet? Nu als ik het u dan zeggen moet, er huist daar ginds een heele troep boosaardige schepsels, tovenaars en heksen, spookten, geesten en duivels.”

„Waarlijk?” herneemt de kolonel.

„Ja mijnheer. De ouden van dagen, die de legenden van het land kennen, verhalen ook dat er schatten aanwezig zijn, waar men een groot aantal rijtuigen meê zou kunnen beladen; waar men geheel Sallenches en zelfs Bonneville voor zou kunnen koopen. Op zekeren dag hebben drie flinke jongens van Servoz in de kelders van het kasteel willen binnendringen, waar die schatten zijn weggesloten, dan daar is er maar een teruggekeerd. Hij heeft verteld dat zijne beide makkers waren weggevoerd geworden op een dwarrelwind van rook en stof, en dat hij zonder zijn paternoster, die de booze geesten op een afstand hield, ook zou zijn omgekomen. Maar dit voorval heeft hem zoo veel schrik aangejaagd dat hij in een ziekte verviel en twee maanden lang te bed is moeten blijven. Na dien tijd heeft niemand in het kasteel Sint Michel een voet durven zetten.”

„Hm,” voeg ik er bij, „dit door duivels bewoonde kasteel draagt den naam van den heiligen Michaël, die zelf den duivel heeft verslagen?”

„Ja, mijnheer,” herneemt de eenvoudige postiljon, „hij heeft hem wel geslagen; maar ongelukkig genoeg, zegt onze pastoor heeft hij hem niet doodgeslagen. Daarom wreekt zich dan ook de duivel, over de hem aangedane belediging en nederlaag

woedend geworden, door die lieden te kwellen, die te zwak zijn om zich te verdedigen."

"Zoudt gij," zegt de kolonel, "als wij u bevelen ons naar die bouwvallen te vergezellen, dit weigeren?"

"Zeker niet. Mijn pligt is u te gehoorzamen, en, als gij het beveelt, wil ik wel dien kant met u uitgaan. Om u de waarheid te zeggen, ben ik voor mijzelf niet erg bang voor duivels; want ik heb altijd mijn scapulier op mijn borst, en zij zouden er hun klauwen niet op kunnen zetten. Maar zij kunnen mij op eene andere manier veel kwaad brouwen. Zij kunnen mijne paarden betooveren en ik heb een vrouw en een kind, wier eenige steun ik ben. Gij kunt dus nagaan, mijnheer, dat wij bitter ellendig zouden wezen als ik mijne paarden kwam te verliezen."

"Hoe heet gij?" vraagt de kolonel.

"Felix Tarrade," antwoordt de vreesachtige postiljon.

"Welnu, Felix, gij zijt een brave kerel, en ik sta er u voor in dat ik u niet zal noodzaken mij naar dat booze kasteel te volgen."

"En ik ook niet," wordt er door mij bijgevoegd.

"Dank u wel, heeren," antwoordt Felix, terwijl hij zich andermaal vrolijk op weg begeeft. "Gij denkt misschien dat ik bang ben. 't Is waar, dat, waar er sprake is van tovenaars en heksen, ik lang geen held ben; maar overigens vlei ik mij toch even dapper te zijn als een ander."

"Gij hebt," zeg ik tot den kolonel, "den armen jongen geheel en al met uwe vragen in de war gebragt, en gelukkig zijn zij zoo geëindigd als hij niet had durven hopen. Maar ontziet gij het bijgeloof dan?"

"Ja, ik ontzie het, en zelfs dat hetwelk het kinderachtigst en belagchelijkst schijnt; want het is het gevolg van een overgevoeligheid, van een overmaat van zwakheid onzer mensche-lijke natuur. Ik zelf ben bijgeloovig. Wie is het niet? Zij die het sterkst den spot drijven met wat zij onze belagche-lijke vooroordeelen noemen, zullen misschien den een of an-

deren keer niet weinig ontstellen op het zien van een paar bosjes stroo, in den vorm van een kruis op hun weg geplaatst, of soms ook wel verbleeken op het ontwaren van een spin, of over al hunne leden sidderen, wanneer zij, even als Job, een ligten adem langs hen hooren henen gaan. De mensch moge zich in zijn verwatenheid tegen zijne zwakheden verzetten, maar er komt een uur, waarin hij op het onverwachtst de slaaf wordt van een dier alledaagsche indrukken, die hij zich beroemde nooit te ondervinden en de hoogmoedigsten worden in dat opzigt het meest vernederd. Voor mij, ik schaam mij niet te bekennen, dat ik aan droomen, aan voorspellingen, aan voorvoelens, aan de gave van een *second sight*, ja zelfs aan verschijningen geloof. Misschien komt het, omdat ik sedert twintig jaar in dienst ben en het onzekere, gevaarvolle leven van den soldaat leidt er zijn geest, even als dien des zeemans toe, om aan geheimzinnige gewaarwordingen te hechten."

"Geef mij de hand, kolonel; ik ben verheugd u dus te hooren spreken, want ook ik ben bijgeloovig."

"Gij zijt toch geen soldaat?"

"Zijn wij niet allen soldaten in den strijd des levens?"

"Ja, de strijd des levens," zegt de kolonel op een droefgeestigen toon, "is dikwijls een zwaardere worsteling dan die, welken wij in Indië hebben door te staan met de oproerige stammen, ja, een langer en bedriegelijker kamp."

Aldus pratende trekken wij twee diepe door den stortvloed van Nayan en dien van Gria gegraven holle wegen door, om straks, na eerst een engen en woesten bergpas te zijn doorgestaan, het dal van Chamounix te betreden. Weldra blinken ons twee zijner gletschers die van Tacconnay en de grootere de Bossons tegen.

De eerste trok reeds terstond onze aandacht ten sterkste; de tweede liet ons onzen togt niet vervolgen, dan nadat wij hem met een kort bezoek hadden vereerd, en Felix, die daar voor geen heksen bevreesd behoefde te wezen, wekte ons op tot

het maken van dit uitstapje. Aan den ingang van den weg ligt een berghut, door een braven kerel bewoond, die, even als de meeste bewoners van dit district, het beroep van gids uitoefent. In een oogenblik heeft hij een paar stevige schoenen en een linnen vest aangetrokken, hij stelt ons een grooten, van een ijzeren punt voorzienen, stok ter hand, zegt zijne vrouw en kinderen goeden dag en wij begeven ons op weg.

De gletscher der Bossons strekt zich op een der hellingen van den Mont Blanc, aan den voet der groote Mulets, tusschen den berg de la Côte en den waterval des Pelgrims uit en loopt tot aan den rand der vallei. Er is een tijd geweest, dat men, bij het zien toenemen van zijn omvang, bevreesd was dat hij nog lager zou afdalen en den weg van Chamounix doorsnijden; maar sedert een groot aantal jaren is hij gebleven zoo als hij was. Men zegt zelfs dat hij tegenwoordig een weinig is ingekort. Op zijn voetstuk verheft zich een groote boog van opeengepakte, met zand vermengde, sneeuw, waaruit met onstuimig geweld een stortvloed te voorschijn dringt, die stukken graniet in zijn vaart met zich sleept. Aan weerszijden van dezen waterval bevinden zich de *moraines*, dat wil zeggen het opeengestapelde kleiachtige puin, het zand, de stukken rots, die door het ijs, wanneer het zich zamentrekt, van lieverlede aan de uiteinden worden uitgestooten. Deze ijsberg schijnt een levend wezen, dat, even als een blanke hermelijn, geen smet kan dulden. In zijn vloeibaar element laat hij geen enkele onreine stof toe. Zijn *moraine* gelijkt een beslijkt schoeisel, waarvan hij zich met een trotsche verachting ontdoet. Boven deze *moraine* doet hij zich voor als een in zijne slakken glinsterend kristal, als een goudader in eene ruwe rots. Als men hem op zijn leger ziet uitgestrekt, wanneer de zon met hare gouden en purperen stralen hem beschijnt, zou men hem voor vurig lava houden, eensklaps bij zijn overbruischen gestuit en door den ijzigen wind van het hooge Noorden gestremd. Zijne spitsen schitteren als diamanten pijlen, en in de daar tusschen liggende ruimte dringt

het oog vol stomme verbazing tot in het hart eener kloof, wier randen op saffieren en smaragden muren gelijken. En geen enkele vogel zet zich op dien kouden spiegel neder, en geen insect gonst er, geen enkel grassprietje schiet er op. Men ziet er niets anders dan het koude uiterlijk van een eeuwigen dood, men hoort er niets dan het sombere geluid van eenige aan het zakken zijnde ijspunten of het gemurmel der waterdruppels, die in het diepst der afgronden doorzijgen ¹.

Digt in de nabijheid evenwel is het leven, de beweging, het groen der dennebosschen, de vreugde van het gezin, de kudde, wier klokjes over de weiden weerklinken, de man die werkt, het kind dat speelt. Het is een tafereel waarvan de uitwerking onbeschrijfelijk is. Door de bijeenvoeging der grootste natuurwonderen en van een der bevalligste tooneelen uit het gewone leven, die tegenstelling van den gletscher en van het dal, ben ik het sterkst getroffen geworden; want hoe uitgestrekt en schitterend ook het beroemde ijsmeer der Bossons wezen moge, het kan mij de ijsbergen van Groenland en Spitsbergen, die zich tot in zee uitstrekken, niet uit het geheugen brengen, zoo min als de reusachtige ijsgevaarten die men in gindsche streken als schepen of als beweegbare torens ziet voortdrijven op de golven van den oceaen.

Toen wij weder naar de woning van den gids naar beneden daalden, waar Felix ons met zijn rijtuig wachtte, was de zon ondergegaan. Slechts een harer laatste stralen verlichtte nog als eene lamp, die op het punt is van uit te gaan, de sneeuw der allerhoogste spitsen. Een diepe schaduw omhulde de vlakke.

Kalm en zwijgend onder den sluier van den nacht tusschen hare witte bergen ingeslapen, was het mij of ik in deze vallei het beeld van Julia in haar marmeren graf voor oogen had.

¹ Wij verwijzen onzen lezers naar de voortreffelijke beschrijving van de gletschers door H. H. Klijn in zijn *Zwitserland*, bl. 20—22 gegeven, alsmede naar Byrons vierden zang in den *Childe Harold*, waarin deze dichter hetzelfde onderwerp vlugtig bezingt. VERT.

Mijn reisgenoot en ik vervolgen onzen weg stilzwijgend, geheel aan onze gewaarwordingen overgegeven. Alles om ons heen slaapt of schijnt te slapen, en ons rijtuig rolt over een woesten weg voort. Langzamerhand evenwel, naarmate wij Chamounix naderen, schitteren enkele lichten ons in de oogen en dringen de klanken der menschelijke stem ons in het oor. Weldra zien wij in het donker de daken en gevels van een aantal groote huizen zich afteekenen. Onze koetsier zet zijne paarden met een zweepslag aan, en in een oogenblik worden wij door een verandering van tooneel als betooverd. Achter ons de wilde eenzaamheid, de stortvloed en de afgronden der gletschers, de duisternis der vallei; vóór ons de schitterende winkels, de vrolijke herbergen, de prachtige hôtels, de wereld der toeristen, die, in den zomer het dorp Chamounix inneemt, bezielt en herschept.

II.

Chamounix. *Campus munitus*, zegt eene oude Latijnsche kaart, wel beschut kamp. Het is inderdaad een door zijne rotsen en gletschers met bastions en wallen vrij wel beschut kamp. In de tiende eeuw bouwden Benedictijner monniken, verleid door het strenge en statige voorkomen dezer sneeuw-eenzaamheid, er een kapel en een woning. De graaf Aymon van Geneve schonk hun grond en bosschen, en daar, even als in zoo vele andere streken, waren geestelijken de eerste bewoners der woestenij en de eerste ontginners van het woeste woud. Vervolgens vestigden zich ook boeren op dezelfde plek en langzamerhand ontstond er eene gemeente, die men met den naam van priorij van Chamounix bestempelde. De priorij had haar gesticht en bestuurde haar, en de priorij had zelfs het regt een ieder er uit te verbannen, die zich niet onderdanig genoeg jegens haar verkoos te gedragen.

Verscheidene bisschoppen van Geneve drongen bij het afleg-

gen van hun ambtsbezoek, tot dit vreemde verblijf door. In 1606 kwam de heilige Franciscus van Sales er te voet aan en nam zijn intrek in een hut van dit dorp, die nog bestaat. Tot het afleggen van dezen togt had hij zich langs zulke moeilijke paden moeten heen werken, dat zijne voeten en handen waren opengereten. Hij vertoefde een aantal dagen in deze eenzame parochie, verrichtte de dienst in de onlangs gebouwde kerk, bezocht de kranken en deelde aalmoezen uit.

Toen hij gereed stond te vertrekken, drongen allen, die hij door zijn onderwijs verlicht, door zijne mildheid ondersteund en getroost had, zich om hem heen, ten einde nogmaals zijn heilig woerd te vernemen. Hij klom op een steenblok, dat zich ter zijde van den weg verhief, rigtte nog eens het woord tot hen, schonk hun zijn zegen en begaf zich naar Sallenches op weg.

Sedert dat oogenblik verliep er een geruime tijd, waarin het dorp Chamounix, daar het in geen betrekking stond met de aristocratische bewoners, de geleerden en de zwervende kolonie van Geneve, bijna geheel vergeten of onopgemerkt bleef. Alleen de Arve bezocht de hoofdstad aan het Lemameer, als een reiziger uit verre streken. Terwijl de goede Genevezen deze slijkachtige rivier zich in de zuivere wateren van den Rhône zagen storten, bekommerden zij zich er volstrekt niet om er de bron van op te sporen. Zij zeiden, dat zij uit een streek voortkwam, wier inwoners zich Gods vloek op den hals gehaald hadden; zij gaven aan de sneeuwtoppen dier landstreek den naam van vervloekte bergen. Een der spitsen van den Mont Blanc heeft tot op heden dien naam bewaard.

In 1741 besloten twee Engelschen, die elkander toevallig te Geneve ontmoetten, namelijk de heer Windham, de archeoloog, en de heer Pococke, de beroemde reiziger, den oorsprong der Arve te gaan opsporen en de vallei te onderzoeken, waarover zij slechts met moeite zeer onbestemde opgaven erlangd hadden. Terwijl zij dit voornemen opvatten, ge-

gen van hun ambtszucht, tot een vreemde verblijf door. In 1606 kwam de heilige Fransiscus van Sales er te voet aan en nam zijn intrek in een hut van dit dorp, die nog bestaat. Tot het afleggen van dezen togt had hij zich langs zulke moeilijke paden moeten heen werken, dat zijne voeten en handen waren opengereten. Hij vertoefde een aantal dagen in deze eenzame parochie, verrigtte de dienst in de onlangs gebouwde kerk, bezocht de kranken en deelde aalmoezen uit.

Toen hij gereed stond te vertrekken, drongen allen, die hij door zijn onderwijs verlicht, door zijne mildheid ondersteund en getroost had, zich om hem heen, ten einde nogmaals zijn heilig woord te vernemen. Hij klimt op een steenblok, dat zich ter zijde van den weg verhief, rigtte nog eens het woord tot hen, schonk hun zijn zegen en begaf zich naar Sallanches op weg.

Sedert dat oogenblik verliep er een geruime tijd, waarin het dorp Chamounix, daar het in geen betrekking stond met de aristocratische bewoners, de geleerden en de zwervende kolonie van Geneve, bijna geheel vergeten of onopgemerkt bleef. Alleen de Arve bezocht de hoofdstad aan het Lemnmeer, als een reiziger uit verre streken. Terwijl de goede Geneezen deze slijkachtige rivier zich in de zuivere wateren van den Rhône zagen storten; bekommerden zij zich er volstrekt niet om er de bron van op te sporen. Zij zeiden, dat zij uit een streek voortkwam, wier inwoners zich Gods vloek op den hals gehaald hadden; zij gaven aan de sneeuwtoppen dier landstreek den naam van vervloekte bergen. Een der spitsen van den Mont Blanc heeft tot op heden dien naam bewaard.

In 1741 besloten twee Engelschen, die elkander toevallig te Geneve ontmoetten, namelijk de heer Windham, de archeoloog, en de heer Pococke, de beroemde reiziger, den oorsprong der Arve te gaan opsporen en de vallei te onderzoeken, waarover zij slechts met moeite zeer onbestemde opgaven crimgel hadden. Terwijl zij dit voornemen opvatten, ge-

Dal van Chamounix.

loofden zij wel eene moeilijke, misschien zelfs gevaarlijke taak te aanvaarden. Misschien scheen hun de Arve een andere Nijl toe, wier oorsprong zij, even als de bergen in de maan, in fabelachtige streken gingen ontdekken. Zij namen een tent en levensmiddelen met zich, daar zij veroordeeld waren een land door te trekken, dat onlangs met de weldaden eener radicale omwenteling begiftigd was. Zij vertrokken met een hunner landgenooten en vijf van top tot teen gewapende bedienden, alsof zij zich te midden van een stam Kurden of Bedouïnen moesten wagen. De heer Pooocke herinnerde zich misschien zijne togten in het Oosten en was van meening, dat hij ze op nieuw moest aanvagen.

Op hun weg ontmoetten zij geen dier woeste stammen, die den reiziger het liefelijke, dat hij op Turksch grondgebied ontvondt, nog liefelijker maken, noch eene kohorte dier dappere kampioenen der maatschappelijke hervorming, vooral het dapperst waar het op afbreken aankomt. Zij waren aan geen enkele verkwisting blootgesteld en hadden niet den minsten strijd te voeren. Maar zij hadden niet minder dan vier lange dagreizen noodig om zich van Geneve naar Chamounix, door bergengten en langs moeilijke en ruwe paden, te begeven, waar hunne paarden aan den rand van den afgrond struikelden. Te Servoz, dat heden ten dage zoo aanlokkelijke dorp, konden zij geen onderkomen vinden; te Chamounix waren zij eveneens verplicht den nacht onder een tent door te brengen. Zij deden een uitstapje naar de naburige gletschers der priorij en keerden vervolgens naar Geneve terug.

Bij zijn terugkeer in Engeland wekte de heer Windham, door het verhaal van zijn togt, een levendige belangstelling op. Een groot aantal Engelschen wilde dit kleine hoekje eener onbekende wereld gaan bezoeken, waarvan hunne landgenooten de Columbussen schenen geweest te zijn.

Evenwel, toen de heer de Saussure twintig jaren later zich ook naar het dal van Chamounix begaf, kostte het hem geen

geringe moeite een dragelijke woning te vinden. Men zag in dat dorp nog slechts een of twee ellendige herbergen, waar de reizende kooplieden hun intrek namen, die stukken kristal, hoornen en gemzenhuiden kwamen inslaan.

Nu, welk een verschil! Nu vindt men in de groene weide meer dan een half dozijn hôtels, die door hun bevalligen bouwtrant en door hunne weelderige inrigting, de vergelijking met de beste hôtels der groote Europesche steden kunnen doorstaan. Een dezer hôtels voert met groote letters in zijn gevel den naam van Saussure, den beroemden geleerde, die het eerst door zijne geschriften de schoonheid en verhevenheid van deze tempels der Alpen heeft bekend gemaakt. Een ander hôtel trekt door zijn opschrift in het Engelsch de bewoners van gene zijde van het kanaal. Men weet dat de Engelschen, wanneer zij de wereld doortrekken, er zich volstrekt niet op laten voorstaan, dat zij wereldburgers zijn. Zij brengen overal een sterk gevoel van vaderlandsliefde met zich, en zoo tegenwoordig al uit hunne staatkundige handelingen een *entente cordiale* spreekt, maken zij het zich niet tot een pligt, die persoonlijk in hunne gedachten op te nemen. Toen onlangs een hunner aan het hôtel *l'Union* aankwam, en de driekleur boven dat gebouw zag wapperen, verwijderde hij zich met den uitroep: „Ik neem mijn intrek niet onder een dak, waar de Fransche vlag uithangt!”

Dit hôtel *l'Union* is door een Duitscher, den heer Eisenkraemer, gesticht, die in zijne groote ondernemingszucht een Amerikaansche stoutmoedigheid, met de innemende en voorkomende gewoonten van zijn geboorteland paart. Ten einde diegenen de naauwkeurigste inlichtingen te geven, die herwaarts komen met het doel om een moeilijke bestijging van den Mont Blanc te ondernemen, heeft hij zelf den top van dien berg beklommen. Naar mate het aantal bezoekers van Chamounix toeneemt, bouwt hij, om hen te ontvangen, een nieuw huis; hij heeft er reeds drie gebouwd en dit

jaar is hij voornemens een vierde te doen verrijzen. „Ik kan nog maar,” zeide hij nederig, „een paar honderd reizigers aan mijn tafel ontvangen; ik wenschte wel, dat ik er een honderd of wat meer kon herbergen.” Daar zijn er die beweren, dat de constructeur van zoo vele slaapkamers en keukens, de achtenswaardige chef van een bataillon koks en kellners, enkel en alleen zoo ijverig is om zijn fortuin te vermeerderen. Maar ik wil liever gelooven, dat hij slechts zoo vroeg is opgestaan en den ganschen dag in de weer is uit een gevoel van edelmoedigheid, om het heirleger vreemdelingen van dienst te zijn, dat door de nieuwsgierigheid of de liefde voor de wetenschap naar zijn geliefd dal van Chamounix wordt heengelokt. Het is waar, dat de vreemdelingen, wie hij in zijn drietal woningen een schuilplaats verleent, hem een schatting betalen; maar wanneer ik naga, dat deze brave Duitscher met bijzondere gelegenheid of per diligence alles moet laten komen wat hij noodig heeft, om zijne gasten te onderhouden of aan hunne luimen te voldoen, kan ik niet nalaten zijne philanthropie te bewonderen, en ik hoop dat hem, des avonds, wanneer hij na een wel besteden dag zich te rusten legt, dat zoete gevoel van zelfvoldoening moge streelen, waardoor hij, in spijt der ondankbaarheid en der afgunst, zal voortgaan zijn tijd aan de menschheid te wijden.

In den omtrek van deze hôtels treft men een aantal winkels aan, die door allerhande voorwerpen van weelde en fantazij den blik tot zich trekken; men vindt er allerbevalligst geslepen Alpenmineralen, byouteriën van Geneve, gesneden houten voorwerpen uit het Oberland, borduurwerk van St. Gallen, gravuren en photographien, gemzenhoornen en de groote witte stokken, waarop de toerist met zwarte letters de namen laat schilderen der door hem bezochte plaatsen, en dikwijls ook die der bergen en gletschers, welke hij zich vergenoegd heeft op eerbiedigen afstand te bewonderen. Gelijk de pelgrim uit oude dagen op zijn mantel de zeeschelpen, de hadji uit Mekka

zijn groenen kaftan medebrengt, zoo brengt de Engelschman van zijn togt naar Zwitserland een dier groote even als de oude Runenstaven met opschriften overdekte stokken mede, en plaatst die ter zijde van zijn haard als een stilzwijgend getuige zijner heldendaden.

Naast deze winkels die onophoudelijk nieuwe klanten lokken, heeft het ook diorama's en panorama's, waar men, zonder zijn stoel te verlaten, al de afwisselende tooneelen, die een beklimming van den Mont Blanc oplevert, kan aanschouwen; koffijhuizen met het onmisbare biljard, alsmede taveernen, die er zich op laten voorstaan, dat zij regelregt hun bier van het huis Barclay ¹ ontvangen, en, volgens al de regelen der kunst, den beroemden drank kunnen vervaardigen, waaraan de admiraal Grog zijn naam geschonken heeft.

Eenige jaren geleden voegde een ondernemende geest bij al deze menschlievende inrigtingen een groen kleed en een roulette. Het was een wijsgeer, die de geheimen van een der sterkste menschelijke hartstogten had doorgrond, en het zich ten pligt maakte die te hulp te komen. Hij schonk den op aandoeningen verzotte spelers een geheele nieuwe aandoening, een verwonderlijk strijdperk voor hunne koortsachtige opgewondenheid. Daar moesten de groene bosschen, de spitsen der gletschers en de toppen der sneeuwbergen met een soort van tooverachtig licht in de oogen van den door de fortuin begunstigde schitteren. Daar moest het gebruik der watervallen en stortvloeden en het gekraak der sneeuwvallen de zuchten versmoren van hem, die zijn laatste *bank-note* verloren had. De Savooische politie heeft deze lofwaardige bedoelingen ten eenenmale miskend. Zij heeft de reeds druk bezochte salons onbarmhartiglijk gesloten. Het *rouge-et-noir* is verbannen geworden, het *trente-et-quarante* eveneens, en de roulette is vervangen door een

¹) Eigenlijk Barclay en Parkins; de eigenaar der grootste en beroemste brouwerij in Londen, waarvan men, onder anderen, eene beschrijving vindt in mijn: *uitstapjen naar Engeland in de lente van 1854.* VERT.

leeskabinet, eene andere roulette, waarin men, wel is waar, zijne kapitalen niet waagt, maar waar men gevaar loopt wat nog veel kostbaarder is te verliezen, namelijk de reinheid des harten en de liefelijkste geuren der gedachten.

Maar een leeskabinet is een der voornaamste bewijzen van wat men den vooruitgang der beschaving noemt, en Chamounix moet het zijne, om het even, goede of kwade hebben, mits het maar een groote verzameling boeken met gele en blaauwe omslagen bezitte, en Chamounix lokt ieder jaar een grooter aantal vreemdelingen naar zich henen.

Welk een gewoel heerscht er op een fraaijen zomerdag in dat dorp, welks naam den inwoners van Geneve op het einde der vorige eeuw naauwelijks bekend was! Aankomende of vertrekkende postrijtuigen, trippelende muil dieren, drukke gidsen, nog drukkere toeristen, karavanen die voor de deur van ieder hôtél zich tot den togt gereed maken en zich in alle rigtingen verspreiden; want men komt in het dorp Chamounix alleen om het, zoodra het weder het veroorlooft, te verlaten ten einde eenige dier bekoorlijke vlekken te gaan bezigtigen, die men in den omtrek vindt en een van zijn zestien gletschers te gaan bezoeken, zoo niet te onderzoeken, of een der bergen te bestijgen waardoor het wordt beheerscht.

Op een mijl afstands van dat dorp is de oorsprong van den Aveyron, die eertijds onder een ijsboog van reusachtige grootte te voorschijn kwam, en nu over rotsen naar beneden woelt, en den waterval der Mottets vormt.

Een weinig verder vindt men de fontein van Caillet, aan wier rand de arme Claudine van Florian was neêrgezeten, voorts de schilderachtige hutten van den Planard, en den Montanvert met zijn hôtél, vanwaar men op zijn gemak de ijszee kan beschouwen. Tegenover den Montanvert, op een der voeten van de spits des Buchards is de beroemde uitstekende punt, waaraan men den naam van den Hoed heeft gegeven, en vanwaar men de spitsen van den Dru, van den Charmoz, van

de Greppons, van Blaitière, den keten der roode Naalden, de bergen Joly en Maudit kan aanschouwen.

Van den Montanvert kan men ook in vier of vijf uren den zoogenoemden Tuin, of, om mij van een populaire Savooische en Franche-Comtésche uitdrukking te bedienen, den Courtil bereiken. De Tuin is een platte, min of meer cirkelvormige, rots, als een eiland in het midden van de sneeuw en het ijs van den Talèfre gelegen. Hij is met een laag aarde bedekt, waarop in den zomer een grasperk uitbot, met eenige schoone Alpenbloemen doorstikt.

Zij die het liefst zich verlustigen in verre gezigtspunten zullen tot het kruis van Flégère of tot den top van den Brévent opstijgen. Van de Flégère heeft men het uitgestrektste vergezigt over het ijsmeer; van den Brévent ziet men den Mont Blanc in al zijne heerlijkheid.

En de Mont Blanc is de koning dezer reusachtige streek, het wonder der Alpen, de afgod van Savoye en Zwitserland. Zijne onvergelykelijke grootheid openbaart zich tot in het hart van Frankrijk. Te Dyon en zelfs te Langres, kan men bij een helderen hemel zijn witte kruin, als een zilveren wolk aan den blaauwen gezigteinder, ontwaren. Van den top van den Jura kan men hem zeer duidelijk onderscheiden, en te Geneve is hij het voorwerp eener onafgebroken beschouwing.

Omstreeks vijftien jaren geleden heb ik een week op een buiten, dat zich langs een der oevers van den noordelijken oever des Lemans uitstrekt, doorgebracht. Reeds des morgens was het de groote vraag in dit beminnenswaardig verblijf, of wij den Mont Blanc zouden zien. Mijn gastheer sloeg aandachtig den stand van het weder gade en schudde dikwijls met een droevig gezigt het hoofd, of gaf mij soms weder in de opgeruimdste stemming zijn verrekijker, terwijl hij mij toevoegde: „Kijk, kijk, daar schittert hij in de stralen der zon.” Des avonds, wanneer wij in de schaduw der kastanjeboomen gezeten waren, rondom de landelijke tafel, waarop een bevallig

meisje de thee gereed maakte, hadden wij nog hetzelfde onschuldige verlangen en zochten wij achter den Saleve en den Mole den met purper gekleurden Mont Blanc te ontdekken.

Dat geschiedde in dagen van vrede en rust, thans ondergegaan in het gewoel eener dwaze opgewondenheid, even als een eerlijk verkregen welvaart eener Zwitsersche berghut door den voortrollenden sneeuwval te gronde gaat. Toen werd er nog volstrekt niet aan de revolutionnaire woelingen, die Europa het onderst boven hebben gekeerd, noch aan den tegenwoordigen tuimelgeest van Italië, noch aan den heer de Cavour, noch aan Garibaldi gedacht.

Zoo zich toen nu en dan eenige wolken aan den staatkundigen hemel vertoonden, schenen zij volstrekt niet van dien aard dat zij een vreeselijk onweder deden verwachten, en meer dan eens heeft men ze zien verdwijnen en verdampen als die, welke ons, op zekeren morgen, eenige oogenblikken het gezicht op den Mont Blanc ontroofden.

Het was een gelukkige tijd, waarvan wij, toen hij ons toebehoorde, al de zegeningen niet wisten op prijs te stellen. Misschien ook waren zij, die, even als ik, hem betreuren, gelukkiger omdat zij jonger waren. Onze *primavera* verdwijnt en wij roepen te vergeefs met den Dichter uit:

O tijd! bedwing uw vlugt, en gij, gelukkige uren,
Vertraagt uw snelle vaart.

De jaren volgen elkander op en het een na het ander brengt op de toppen der Alpen een nieuwe sneeuwvlaag aan, en in het hart van den mensch eene nieuwe koudere ondervinding dan de sneeuw, het gevolg van de logen, van de berekeningen, van de onedele eierzucht, van de schandelijke lafheden, van het in den wind slaan der heiligste beloften en van het verbreken der duurste eeden; wintertijd des levens, welke zon zal u verjagen?

Maar hoe durven wij nu klagen over de veranderingen die er in ons plaats grijpen, wanneer alles onophoudelijk in de natuur verandering ondergaat, wanneer de oogenschijn-

lijk onbeweegbaarste dingen aan gestadige wisseling onderworpen zijn, wanneer de zee voor de gronden terugwijkt, die zij eertijds met hare golven bedekte, wanneer de Mont Blanc zelve moet instorten, alsof hij slechts een eenvoudige koningskroon ware! Ja, de natuurkundigen verklaren het: overal vertoont de Alpenstreek nieuwe en oude sporen van verval, de tand des tijds werkt onophoudelijk, hoewel geheimzinnig en onmerkbaar, hij ondermijnt en schokt de grondslagen der hoogste gebergten. Er zal een tijd komen, waarin deze met een altoos blinkenden sneeuwmantel omhangen bergen ineentstorten, en in groenende heuvels zullen herschapen worden. Maar eer deze verandering zal hebben plaats gehad, zullen verscheidene geslachten van reizigers nog vol verbazing en opgetogen langs den voet van den Mont Blanc heentrekken.

Zoo als ik zeide, houden de Genevezen zich druk met dezen Alpenreus bezig. Deze verheugen er zich in hem te zien en te bewonderen, anderen wijden hem een minder platonische liefde toe. Zij tellen hem onder het getal hunner elementen om fortuin te maken. In dezen tijd van algemeene berekening, worden de grootste, de prachtigste werken der schepping zelve zoovele voorwerpen van berekening, De Amerikanen exploiteren den Niagara. De Zwitsers doen het hunne bergen, hunne wintervallen, hunne gletschers. Een zeker koopman van Geneve huwelijkt zijne dochter uit met wat hij heeft gewonnen door den verkoop van beschrijvingen, panorama's en afbeeldingen van den Mont Blanc, en de een of andere hôtelhouders, die zijne zaken aan kant doet, is een goed deel van zijn fortuin aan de buurtschap van den Mont Blanc verschuldigd.

Het was voor een inwoner van Geneve weggelegd het eerst den top van dezen, zoo te regt door zijne medeburgers geliefden, berg te onderzoeken.

Van zijne eerste togten naar den Chamounix af, kwam de heer de Saussure op het denkbeeld dezen in de lucht hangenden top te beklimmen, die in dat dal aller bliken tot zich trekt,

en door een zonderling optisch bedrog zoo nabij de vreedzame dorpen schijnt op te rijzen, waarheen zijne gletschers zich uitstrekken, dat het is of men slechts eenige honderden schreden heeft af te leggen om zijne zijden te beklimmen. De moedige en volhardende natuurkundige werd door dit denkbeeld gedurende vijfentwintig jaren vervolgd, gekweld, ja als het ware betooverd.

In 1760, deed hij in al de parochieën van het dal aankondigen, dat hij een vrij aanzienlijke belooning uitloofde aan hen, die een redelijk voetpad zouden vinden, waarlangs men de kruin van dezen tooverachtigen berg zou kunnen bereiken. Zelfs zou hij de dagen betalen van hen die vruchteloze pogingen daartoe aanwendden. Herhaalde malen werden er pogingen gedaan, maar geen enkele gelukte.

In 1775, bestegen vier gidsen den steilen top die zich parallelsgewijs tot den gletscher der Bossons verheft. Van daar zagen zij een sneeuwlaken uitgespreid dat hun als een schoone groote weg voorkwam. Zij waren de ergste hinderpalen te boven gekomen, de lucht was helder, en alles scheen hunne stoutmoedigheid te begunstigen. Maar de terugkaatsing der zonnestralen op de sneeuw en de stremming der lucht deden hen aan zulk eene verstikkende hitte ter prooi zijn, en veroorzaakten hun zulk een afkeer van de medegenomen spijzen, dat zij, uitgeput van vermoeijenis en gebrek aan voedsel, terugkeerden en in hunne woning door ziekte overvallen werden.

Eenige jaren later ondernamen drie andere gidsen denzelfden togt, ondervonden dezelfde malaise, en, wat erger was, ontsnapten slechts door een geweldige inspanning aan een doodelijke behoefte om te slapen, door de verdunde lucht in hen opgewekt. Een hunner zeide in vollen ernst, dat, als hij dien togt op nieuw zou aanvaarden, hij slechts een zonnescherm en een flesch azijn met zich nemen zou.

Op zijne beurt beproefde de heer de Saussure den voet op het voorhoofd van dezen berg te zetten, die met zijne verlangens en de kracht der sterkste menschen scheen te spotten. Hij

had gehoord dat twee gemzenjagers langs allerhande uitstekende rotspunten eene hoogte hadden bestegen, waardoor zij bijna de hoogste spits van den Mont Blanc hadden beklommen. Den 12^{den} September 1785, vertrok hij met zijn vriend, den heer Bourrit, die niet minder dan hij met dezen togt was ingenomen. Hij had zich vooraf door de gidsen van Chamounix een hut van drooge steenen nabij den voet van de spits des Gôûtés laten opslaan. Na een togt van vijf uren bereikte hij gelukkig deze heilzame schuilplaats en bragt er den nacht door. Hij bevond zich daar achtduizend vijfhonderd voet boven de oppervlakte der zee en zag er een tooneel, door hem met dichterlijk gevoel beschreven: „De avonddamp,” zeide hij, „die, als een ligt gaas, den glans der zon temperde en voor de helft de ruimte verborg, die zich onder onze voeten uitstreckte, vormde een purperen gordel die geheel het westelijk gedeelte van den horizon besloeg, terwijl in het Oosten de sneeuw op de voeten van den door dit licht gekleurden Mont Blanc het grootste en ongemeenste schouwspel opleverde. Naarmate de nevel daalde en in dikte aanwies, werd deze gordel enger en kleurrijker; hij nam in het eind een bloedachtig rood aan, en, op hetzelfde oogenblik drong er door de kleine wolken, die zich boven dezen riem verhieven, zulk een helder licht, dat zij mij zoovele starren of vurige meteoren toeschenen. Later, in den nacht, was de lucht helder en wolkeloos, de nevel liet zich alleen in het diepst der valleijen ontwaren; de schitterende, maar van alle tinteling verstoken, sterren spreidden op de bergen een matten en flaauwen glans, maar toch voldoende om de massa's en de afstanden te onderscheiden. De rust en de stilte, die in deze uitgestrekte en door de verbeelding nog vergrootte ruimten heerschten, boezemden mij eene soort van vrees in. Het was mij of ik alleen het heellal had overleefd en dat ik zijn lijk aan mijne voeten zag uitgestrekt.”

Den volgenden dag ten zes ure vervolgde hij zijn togt, eerst over ruwe rotspunten, vervolgens langs een bank van ijs,

daarna over een dergelijken, totdat hij aan een steilen met een massa vuile sneeuw bedekten top kwam. Een der stoutmoedigste gidsen verklaarde, na dit punt onderzocht te hebben, het voor onoverschrijdbaar. Ook ditmaal dwong de Mont Blanc de zwakke stervelingen terug te keeren, die den trotschen moed hadden bezeten hem te overweldigen.

Het volgende jaar evenwel was hij overwonnen, niet door een talrijke en magtige karavaan, maar door twee eenvoudige dorpelingen van Chamounix: den gids Jacques Balmat en den geneesheer Paccard. Beiden klommen zijne bastions, zijne wallen, zijne verraderlijke kloven, zijne verschrikkelijke afgronden over en bereikten ten laatste zijn top.

Het was voor den heer de Saussure een gelukkige dag waarop hem deze tijding gebragt werd. Het raadsel, dat hem zoo lang had bezig gehouden was opgelost; de top van den Mont Blanc was niet onbeklimbaar. Hij kon dien bestijgen door het volgen van den door Jacques Balmat ontdekte weg. Den 1sten Augustus 1787 vertrok hij met dien stoutmoedigen Balmat en 17 gidsen, die zijne natuurkundige instrumenten droegen. Twee dagen later zag hij zijne wenschen vervuld; zijne tent verhief zich op de maagdelijke kruin van onzen Europeschen Himalaya.

Zelf heeft hij het verhaal van de beklimming gegeven; met een edelen en roerenden eenvoud heeft hij het lijden geschetst, door hem verduurd, om tot de vervulling van zijn verlangen te geraken; de moeilijkheden, waardoor hij bij iedere schrede werd gestuit; de gevaren van allerhanden aard die hij te bekampen had; en op naïeve wijze beschrijft hij de eerste aandoening, waardoor hij werd overmeesterd, toen hij ten laatste den eindpaal van zijn bezwaarlijken togt had bereikt.

„Ik ondervond geenszins,” zeide hij, „het genoeg dat men zich zou voorstellen. Het was mijn levendigste, mijn zoetste wensch, den angst en de onrust te doen ophouden, waarvan ik het voorwerp was geweest; want het langdurige van deze worsteling, de herinnering en het nog altoos pijnigende gevoel der

zorgen, die deze overwinning mij gekost hadden, deden in mij een zekere mate van gramschap ontstaan. Op hetzelfde oogenblik, waarin ik het hoogste punt der sneeuw, waarmede deze top gekroond is, bestegen had, vertrapte ik die min of meer vertoornd met den voet."

Een oogenblik later bewonderde hij het onmetelijke panorama dat zich om hem heen uitstreckte; aan den eenen kant de dalen en meeren van Zwitserland, de Berner Alpen; aan den anderen de reeks van den Jura tot aan Bazel; ten zuiden Savoye en Italië tot aan de oevers van de Middellandsche zee; aan zijne voeten de bergspitsen van den Midi, van de Argentiëre, van den Reus, de maarschalken van den souverainen Mont Blanc, die op zekeren afstand, even hoog als hij zelf schenen; boven zijn hoofd een donkerblauwe hemel, waaraan hij, door de zuiverheid en de temperatuur der lucht, de sterren op klaarhelderen dag zag schijnen.

Maar hij ondervond de teleurstelling dat hij de voorgenomen wetenschappelijke waarnemingen niet kon maken. Terwijl hij de laatste helling van den berg besteeg, dwong hem de uitzetting der lucht bij iedere vijftien of zestien schreden te blijven stil houden, om weêr tot adem te komen. Op het plat van den berg, waar de gidsen zijne instrumenten hadden geplaatst, veroorzaakte hetzelfde verschijnsel dezelfde onaangename gewaarwording. „Ieder oogenblik,” zegt hij, „was ik verplicht mijn werk te staken om slechts te zorgen dat ik ademhaalde. Als men nagaat dat de barometer daar slechts zestien duim en een streep teekende, en derhalve de lucht slechts de helft van hare gewone digtheid bevatte, zal men kunnen begrijpen dat men door herhaalde ademhalingen het gemis van digtheid aan lucht moest vergoeden. Die herhaalde ademhalingen deden den bloedsomloop versnellen, te meer omdat de slagaderen van buiten niet meer in evenwigt werden gehouden door een drukking, gelijk aan die, welke zij gewoonlijk ondervinden; ook waren wij allen door de koorts aangetast.”

Hij had echter de kracht zijne taak vijfdehalf uur voort te zetten, daarna daalde hij langs de steile hellingen af, door hem met zoo veel moeite bestegen, terwijl hij dezelfde afgronden langs toog, de diepe kloven, met sneeuwen bruggen van eenige voeten dik bedekt, overschreed, en geweldige sneeuwophoopingën doorworstelde, die op het minste geluid, ja zelfs bij den klank eener stem, in beweging geraakten. Den volgenden dag bereikte hij Chamounix, waar zijne vrouw en zijne kinderen, die hem in den grootsten angst hadden zien vertrekken, hem met de grootste blijdschap ontvingen en in vervoering omhelsden.

Den 2^{den} Augustus was het den heer de Saussure gelukt, den top van den Mont Blanc te bereiken; den 9^{den} volgde reeds een Engelsche kolonel zijne voetstappen en sedert dat oogenblik hebben zeventig Engelschen, twaalf Franschen, verscheidene Zwitsers, een Zweed en eenige Amerikanen denzelfden togt afgelegd.

Zelfs hebben twee vrouwen deze angstwekkende beklimming volbragt; eene jeugdige Savooische, mejufvrouw Maria Paradis, en eene Fransche, mejufvrouw d'Angeville. Ook is het een Franschman, den graaf Fernand de Bouillé in 1856 gelukt de spits van den Midi te bestijgen, tot groote verbazing van de gidsen en andere inwoners van Chamounix, die deze onderneming volstrekt onmogelijk achtten.

In het aanschouwen der bergen ligt een soort van betoovering.

Door hunne verhevenheid verbazen zij den blik van den gewonen mensch en wekken de verbeelding der dichters; den kunstenaar leveren zij de schilderachtigste landschappen, de meest verschillende en allertreffendste tooneelen op; zij houden den geest der geleerden bezig door hunne afwisselende natuurverschijnselen. De kruidkundige bestudeert er de verschillende plantensoorten; de natuurkundige slaat er de zonderlinge uitwerkselen van licht en luchtgesteldheid gade; de geoloog, terwijl hij hunne bolwerken doordringt, zoekt er het geheim te ontdekken van de elkander opvolgende veranderingen van

den aardbodem. Zij zijn de pyramiden van een verwijderd tijdstip, en ieder harer rots- of sneeuwlagen is als het ware de hieroglyph van eenige eeuwen in de vorming der aarde.

Overall, in alle tijdperken zijn de bergen het voorwerp eener soort van vereering geweest. Onder alle hemelstreken zijn zij door een godsdienstige overlevering of een geschiedkundigen roem gewijd geworden. De Indianen zeggen dat de berg Merou het middelpunt der aarde is en dat op zijn top het Paradijs van Siva schittert. De Singalezen beweren dat de eerste uit Eden gebannen mensch op den berg van hun eiland zijn verblijf heeft gehad en noemen dien berg de Adamsrots.

De goden der Grieken bewoonden de toppen van den Olympus; Apollo zong op den Parnassus; Vulkaan ontstak zijne smederijen in den Aetna; Orpheus temde de wilde dieren op den Pangæus, de gier knaagt aan den lever van Prometheus op den Kaukasus.

Welke vrome gedachten wekken de namen van sommige bergen niet op in het hart van hen die het heilig licht des Evangelies ontvangen hebben! Op den top van den Ararat is de rustplaats voor Noach's ark. Op den Sinai geeft God Zijne wetten aan Mozes; van de kruin des Nebo's aanschouwt de wetgever der Israëlieten het beloofde land; op den berg der Afzondering bereidt de Christus zich, vastende, tot zijn heilig werk voor; op een anderen berg van Judea spreekt hij zijn goddelijke rede uit:

Beati qui lugent ¹).

Op den Thabor werd hij voor de oogen zijner discipelen verheerlijkt; op den Olijfberg ²) lijdt hij in Gethsemané; op den berg Calvarie voleindigt hij zijne zending als Verlosser des menschedoms.

„De zwakheid van den mensch,“ heeft een schrijver ge-

¹ Welgelukzalig zijn de treurende. VERT.

² Vergelijk Hasebroek's voortreffelijk werk: de bergen des hemels en der aarde.

zegd, „en Gods almagt, de broosheid van den mensch en Gods eeuwigheid, de vergankelijkheid van den mensch en Gods onveranderlijkheid, ziedaar de gewaarwordingen, waardoor wij op het zien van den oceaan en der bergen overmeesterd worden. Maar bij het zien van den oceaan kunnen wij geen gevoel van angst bedwingen; wij kennen zijne magt, wij denken aan de duizenden en duizenden, die hij in zijn binnenste heeft verzwolgen; zijne kalnte bedriegt ons; zijne schoonheid ver-raadt ons; terwijl integendeel bij het aanschouwen der bergen, het denkbeeld aan onze nietigheid zich oplost in het bedenken van Gods oneindige grootheid. In nederige aanbidding slaan wij het oog op hunne vredige en onbevleete majesteit; onze ziele smacht er naar Hem nabij te komen, wiens hand hunne grondvesten gelegd heeft en wiens luister van hunne toppen wederkaatst.”

Het komt mij voor dat hij, die uit een gevoel van ijdelheid, eene bestijging van een berg als de Mont Blanc onderneemt, volstrekt niet verdient dat de dagbladen zijn naam vermelden en zijn moed verheffen. Hij kan dien niet alleen beklimmen, en hij stelt de brave lieden, die hem voor een matig loon vergezellen, aan doodelijke gevaren bloot. Men herinnert zich te Chamounix nog altoos den togt van den geneesheer Hamel, waarbij drie gidsen door een sneeuwval omkwamen. Andere togten zijn niet minder droevig uitgevallen en geen enkel heeft er plaats gehad, waarop niet den een of anderen gids het gelaat verbrand, de lippen gezwollen, de oogen ontstoken waren door de uitwerking, die de terugkaatsing der zon op de sneeuw teweegbrengt, terwijl hij zich nog gelukkig mag rekenen als tegelijkertijd zijne handen en voeten er onbevoren afkomen.

Tegenover den Mont Blanc, de spitsen waardoor hij omringd is, de gletschers die er uit voortkomen, bemoeit men zich bijna niet met het dorp Chamounix. Voor de meeste reizigers is het slechts een soort van nachtverblijf; het dorp is echter door zijne ligging en het karakter zijner inwoners hoogst belangrijk.

Het is in het verwijde gedeelte van het dal gebouwd, nabij de zamenvloeiing van den Aveyron en de Arve, ongeveer drie duizend zeshonderd voeten boven de oppervlakte der zee. Bij een dergelijke breedte, op een kouden, door massa's ijs en sneeuw omringden grond kan men niet verwachten de regelmatige orde der vier jaargetijden te zullen aantreffen. Men moet daar afstand doen van de lagchende beelden der lente en van het melancholische zoet van den herfst. De menschen te Chamounix hebben slechts twee seizoenen: den winter en den zomer; een langen en somberen winter, een snel voorbijgaanden, maar zeer levendigen zomer.

In de maand April keeren de hôtelhouders, die de onvruchtbare maanden gewoonlijk te Geneve doorbrengen, met een heirleger van bedienden, een lading meubelen en behangsels terug, ontsluiten hun huis, versieren de eetzaal, herstellen de fornuizen en vullen den kelder. De winkeliers stallen hunne nieuwe koopwaren uit, de koffijhuishouders schikken met den grootsten smaak hunne flesschen likeur achter hunne geopende vensters. Te gelijker tijd hebben de zadelmakers en smeden het geweldig volhandig. In iedere woning is Jan en alleman in beweging; geheel het dorp, dat zoolang in zijn sneeuwen lijkwade gewikkeld is geweest, ontwaakt als de marmot der bergen in zijn eenzaam hol.

Weldra hoort men de zweep van den postiljon op den grooten weg klappen, en de eerste reiziger, die de vlakte van Chamounix doorrijdt, gelijkt de eerste zwaluw, wier komst men den koning van Zweden jaarlijks op plegtige wijze aankondigt. Hij wordt feestelijk onthaald en begroet. Weldra komen de geleerden met hunne natuur- en sterrekundige instrumenten, de mooie *ladies* met haar bevallig gevolg, de toeristen en de nieuwsgierigen van alle landen. Dan nemen de gidsen hunne met ijzeren punten voorziene stokken ter hand, terwijl de muilezels voor de deur der hôtels paraderen.

Een groot aantal stevige mannen van het dorp zijn opgeno-

men in het gilde der gidsen en vertrekken ieder op hunne beurt, de een dezen, de ander genen weg, tot het doen van een gevaarlijken togt of het maken van een gemakkelijke wandeling, al naar den wil of de luim van hen, die hunne diensten verlangen. De overigen geleiden de kudden naar de weiden in het gebergte of bebouwen den grond, voor zooveel deze voor bebouwing vatbaar is. Hier, even als in de zuidelijke streken, moet het aan de geopende voren toevertrouwde graan rijpen en geoogst worden binnen den korten tijd van zeven of acht weken. Geen vruchtboomen en geen tarwe worden hier gevonden. Het beste terrein der heuvels en der valleï brengt slechts gerst, haver en aardappelen voort. Maar men wint er ook uitmuntend vlas en uit de welriekende bloemen, die van zelve op dezen bergachtigen grond wassen, weten de bijen een overheerlijk geurigen honig te trekken.

Dikwijls is de sneeuw, die de velden bedekt, zoo vast, dat de boeren een kunstmiddel moeten aanwenden om de al te trage werking der zon te hulp te komen. Zij bevorderen het smelten der sneeuw door zwarte aarde op de oppervlakte te strooijen. Dit middel is in verscheidene kantons van Zwitserland in zwang. Het is bekend, dat zekere kleuren meer dan anderen de warmte tot zich trekken. In de vorige eeuw heeft Franklin er in Amerika openlijk de proef van genomen. Op eene geheel aan de zon blootgestelde sneeuwvlakte legde hij stukken van zwarte, blaauwe, bruine en witte stof. Onder het zwarte stuk smolt de sneeuw spoedig; daarna onder het blaauwe, vervolgens onder het bruine, terwijl men onder het witte ter naauwernood eene ligte oplossing ontwaar werd.

Den ganschen zomer door zijn de mannen derhalve aan het werk, en ook de vrouwen arbeiden ijverig; nu eens in de hut, waar zij de melk harer koeijen brengen, om die tot boter of kaas te verwerken, dan weder op de rotstoppen, waar zij de bosjes gras afmaaijen, straks op de besloten akkers, waar zij de aardappelen rooijen. Overal bestaat het, overal moet het

vervuld worden, het ernstige tot Adams kinderen gerigte woord: „In het zweet des aanschijns zult gij uw brood eten.” En zij, die aan de vermoeijenissen van den handenarbeid schijnen te ontsnappen, hebben zij niet hunne vermoeijenissen des geestes, hunne afmattingen der gedachte, dikwijls veel afmattender dan de vermoeijenissen des ligchaams; en zij, die zich in een vadsige ledigheid wikkelen, worden zij niet voor hunne overtredingen door de verveling, door het verzadigd zijn van alle dingen, door de zonderlingste luimen, door de onbestemde en uitputtende zorgen gestraft?

Maar de vlugtige zomer van het Alpendorp is ten einde gesnel. Van de maand October af is de lucht somber, de wind koud. Het geheele nomadische heirleger zoekt als een vlugt trekvogels een goed heenkomen. De lichten der hôtels worden uitgebluscht, de magazijnen gesloten; de drukte, het rumoer, het jagen naar nieuwicheden, de verschillende gebeurtenissen van iederen dag zullen eerst in een volgend jaar vernieuwd worden. De bewoners van Chamounix blijven alleen in hun somber dal achter, gescheiden van het overige gedeelte der wereld, van alle kanten ingesloten en geblokkeerd door de sneeuw, alleen te midden van hun aanhoudenden winter, gedurende welken hunne ooren slechts het geloei van den wind en het donderend geraas van den sneeuwval zullen hooren. Maar de weelderige wereld, die iederen zomer haar luister en glans en grillen ten toon spreidt in het hart hunner vallei, heeft hun eenvoudigen aard nog niet verbasterd, en de nabijheid van een protestantsch land heeft hunne gehechtheid aan het geloof der vaderen nog niet aan het wankelen gebracht.

Ik vraagde aan een hunner, wat hij wel ondervond bij het zien van dien hoop rijke vreemdelingen, die gedurende twee of drie maanden zoo veel drukte in hun dorp brengt.

„Wij beschouwen hen,” hernam hij naïef, „als menschen van een geheel ander allooi dan wij, en het komt ons niet in de gedachten hunne gewoonten na te volgen.”

Ik vraagde aan den gids of hij niet bang was, wanneer hij den Mont Blanc moest beklimmen, of den bergpas van den Reus of een of anderen gevaarlijken weg op moest.

„Eer wij op weg gaan,” luidde zijn antwoord, „biechten wij. Onze vrouwen en onze kinderen bidden gedurende onze afwezigheid en bij onze terugkomst laten wij een mis lezen.”

Met dit godsdienstig gevoel bezielde, volbrengen zij vol vertrouwen hun moeilijken arbeid en ondernemen zij stoutmoedig hunne gevaarlijke togten. Als een gevolg hunner eenvoudige zeden, stellen zij zich met hunne geringe fortuin te vreden en verheugen zij zich in een nederige winst. Zij bezitten weinig hulpbronnen, maar hebben ook weinig behoeften. Bestaat daarin niet de zekerste, de beste schat van al de wisselvallige schatten dezer wereld?

Gedurende de lange winteravonden komen zij bij elkander en scharen zich in een kring om den haard. De mannen vervaardigen allerhande voorwerpen uit hout; de vrouwen spinnen vlas of hennep, en, terwijl zij aldus arbeiden, slijt men den tijd met vriendschappelijk gekout of vertelt men het een of ander. De gidsen verhalen welke moeilijke togten door hen zijn afgelegd; de jongelieden, die op den top der steile rotsen stukken kristal hebben gezocht, de jagers, die de gemzen langs den rand der afgronden hebben vervolgd, verhalen de verschillende avonturen bij hunne stoutmoedige ondernemingen; ook het oude moedertje neemt het woord en vertelt eene vrome legende, of een vreeselijke spookgeschiedenis.

Aan het slot van den avond zet de vrouw des huizes een kruik water en een schotel met gekookte aardappelen op tafel. Dit is het geregt, dat zij haren gasten moet aanbieden, het eenvoudige avondmaal, dat, op hunne beurt, hare bureu haar op een andere bijeenkomst schenken zullen.

De kerkklok kondigt het uur van scheiden aan. De goede lieden staan er verbaasd over, dat de tijd zoo snel is omgevlogen en nemen afscheid van elkander met een: Tot morgen! tot

morgen! dat innemende woord van vertrouwen en toegenegenheid. Iedereen keert naar zijne eigene woning terug. Maar misschien vertraagt een jong mensch, spijt wind en sneeuw, op dit late uur zijn stap, om aan een jeugdig schoon meisje een bekentenis te doen of te vernieuwen, waarvan het gevolg is, dat weldra door den pastoor der parochie hunne verbindtenis zal worden ingezegend.

Dienzelfden tijd zijn de fraaije heeren en de mooie dames, die den zomer hebben doorgebracht, onder anderen ook met het bezoeken van het dal van Chamounix, in hunne woningen te Londen, te Parijs, te Berlijn teruggekeerd, en op die zelfde winteravonden op een bal of een *raout* genoodigd. De heeren, die liever een sigaar zouden willen gaan rooken in hun club, zuchten over hetgeen zij hunne vervelende verplichtingen noemen; de dames zijn ontevreden over haar toilet. Men gaat er evenwel heen, loopt een drie- of viertal zalen door en keert weder naar huis, na hier en daar eenige complimenten te hebben afgestoken, en met een beleefd en opletend voorkomen een of ander nieuwtje te hebben aangehoord, dat des morgens reeds in alle dagbladen had gestaan.

Welke avonden zijn de gelukkigste? die schitterende der groote steden of de eenvoudige landelijke van Chamounix? Als men het goed beschouwt, die der groote steden. Zou men mij niet van het misbruiken van een paradox beschuldigen, als ik op dat punt eenigen twijfel durfde opperen?

VIERDE HOOFDSTUK.

Het reglement der gidsen van Chamounix. — De jeugdige gids. — Wegen van Martigny. — De muilezel. — Argentière. — Landschap. — Valorsine. — De dorpspastoor. — De nieuw opgebouwde kerk. — De grens van Walliserland. — *De shakehand*. — Het zwarte beest. — Voorkomen van den berg. — Het avondmaal in de herberg. — Een avond in de eenzaamheid. — De kellner. — Forclaz. — De grenswachter van Walliserland.

De gidsen van Chamounix zijn aan een met bijzondere zorg voor het belang der reizigers opgesteld reglement onderworpen. Iemand die naar de betrekking van gids dingt, moet voor een bijzonder comité een examen afleggen. In de eerste plaats moet hij bewijzen in alle opzichten van een goed zedelijk gedrag te zijn, en behalve de eerste beginselen van een aantal vakken, ook een volledige topographische kennis bezitten van het dal en de bergen, waardoor het omringd wordt. Hij moet, onder de leiding van een ouden gids, een of anderen moeilijken togt hebben afgelegd, b. v. dien van den Mont Blanc, dien van den Tuin en van eenige gletschers. Als hij, ten gevolge van dit examen, in de rij der gidsen is opgenomen, blijft hij onder de leiding en het opzicht van een oppersten gids, die belast is met de stipte uitvoering van iedere bepaling van het Savoische reglement. De leden der verschillende corporaties, die eertijds in Frankrijk bestonden, zochten zich door hunne bekwaamheid in het door hen uitgeoefende vak te onderscheiden, kweekten onderling hun eergevoel aan, en versterkten

elkander door hun geest van solidariteit. De corporatie der gidsen van Chamounix levert ons een belangwekkend voorbeeld dier oude vereenigingen op. Een groot aantal harer leden heeft zich door hun moed en geestkracht in gevaarvolle omstandigheden onderscheiden; allen betoonen zich zeer ijverig in de vervulling hunner taak en ik weet niet dat een hunner zich ooit aan een zware misdaad heeft schuldig gemaakt.

Een eerst sedert kort in het gilde opgenomen jeugdige gids werd mij door zijn chef toegevoegd, om mij naar Martigny te vergezellen. Hoe jong hij ook wezen moge, heeft hij reeds meer dan eene moeilijke taak volbragt. Het voorgaande jaar was hij pas in den echt getreden, toen hij werd aangewezen, om met een Engelschman een der gevaarlijkste togten, de bestijging van den Mont Blanc, te ondernemen. Zijne vrouw weende en jammerde, „en ik,” zeide hij mij, „was niet weinig verslagen haar zoo bedroefd te zien. Maar wat te doen? — Ik moest toch wel het bewijs leveren, dat ik niet tot het gilde der gidsen was toegetreden alleen om het genoegen te hebben eenige vreesachtige reizigers naar de bron van den Arveyron of op de helling van den Brévent te vergezellen. Daarbij had ik groote uitgaven voor mijn huwelijk gedaan. Ik had zelfs eene schuld aangegaan, die mij tamelijk kwelde, en juist met de som voor een togt naar den col du Géant bestemd, zou ik die kunnen kwijten. Arme menschen, mijnheer, zitten dikwijls in groote verlegenheid en zijn menigmaal verplicht naauwkeurig alles te berekenen wat zij met hun arbeid kunnen verdienen. Ten slotte volhardde ik bij mijn voornemen, en ik moet zeggen, ik ben er best voor beloond. De Engelschman, dien ik het geluk had gehad op de helling van een afgrond tegen te houden, heeft zich niet vergenoegd een goede fooi te voegen bij hetgeen hij mij, volgens het tarief, schuldig was; hij heeft gewild, dat ik een koe kocht en die met twee mooie lous d'or betaald. Mijne vrouw heeft mij bekend, dat zij, van den dag mijns vertreks,

had gebeden en een kaars heeft doen branden voor het beeld van den heiligen Franciscus, mijn patroon, en zij is er stellig van overtuigd, dat wij den goeden uitslag van mijn gelukkigen togt aan de tusschenkomst van dien heilige te danken hebben."

Zoo praat de eerlijke François, terwijl wij met ons beiden naast elkander het dal van Chamounix doortrekken en ik luister met belangstelling naar hem.

Een oud wijsgeer heeft het gezegd, dat er geen schooner schouwspel bestaat, dan de mensch, die den tegenspoed met waardigheid verduurt. Ik geloof, dat er een vrij wat algemeener en wel zoo treffend bestaat: dat van een braaf mensch, aan zijn nederig bestaan met gelatenheid onderworpen en dag aan dag met moed en geduld al de pligten, die het hem oplegt, vervullende.

Twee wegen verbinden Chamounix met Martigny; de eene door den col de Balme, de andere door de Tête-Noire. De eerste biedt den reiziger een heerlijk gezigt op den Mont Blanc aan; de andere levert hem een groote verscheidenheid van voortreffelijke gezigtspunten op. Ik koos den laatsten. De meeste reizigers voorzien zich op dien togt van een muilezel. Ik heb zelfs een koele Duitsche dame ontmoet, die hem alleen in een draagstoel heeft willen afleggen. Zij was dik en plomp, de goede vrouw, en de stevige bergbewoners, die haar naar den top van den Forclaz droegen, bezweken bijna onder den last van hun palankijn. Maar François, na een blik op mijn valies geslagen te hebben, heeft mij gezegd, dat hij er zich gaarne mede zou belasten en dat wij den weg best te voet konden afleggen. Met vreugde heb ik zijn voorstel aangenomen, want aan een muilezel, zelfs aan den edelen met pluimen en franjes voorzienen Spaanschen, heb ik bitter het land. Ik heb met de vlugge ponies van Ierland en de vurige paarden der Pampas, met de kameelen van Syrië, de wakkere kleine ezels van Egypte en de rendieren van Lapland gereisd; ik heb niet als de Indische vorsten met olifanten, noch als Bacchus met

een door leeuwen getrokken wagen, noch op den rug van een panther, als de Ariadne van Dannecker gereisd; maar van al de dieren, waarvan ik mij bediend heb, ken ik er geen dat eigenzinniger, moeilijker te besturen, en vervelender is dan een muilezel. Koppig als een muilezel! De uitdrukking is tot een spreekwoord geworden.

Wij hebben ons dus vrolijk op het pad begeven, François en ik, hij met mijn valies op den rug, ik met mijn rotting, en wij wandelen langs een heerlijken weg tot aan Argentière, waar wij halt houden, om den gletscher te bezigtigen, die naar dit dorp afloopt, een der opmerkelijkste gletschers van het dal, door zijne uitgestrektheid en door het rotsen-amphitheater, waardoor hij omringd is.

Te Argentière houdt de breede weg, die gemakkelijk met een rijtuig kan bereden worden, op. Daar komt men langs een smal voetpad aan een armoedig gehucht, dat des winters tusschen de sneeuw is bedolven, zoo zelfs, dat zijne bewoners van alle gemeenschap met elkander zijn verstoken en de reizigers dikwijls, zonder het zelfs te weten, over de daken der huizen henentrekken. Vandaar beklimt men de steile spits der Montets, vanwaar men het gezigt heeft op het dal van Chamounix met zijne bevallige krommingen, en de schitterende gletschers en de hooge toppen, waardoor het beheerscht wordt. Ieder oogenblik keer ik mij om, om nogmaals het oog te laten gaan over deze schoone vallei, met hare groene voetpaden, haar landelijke, ginds en her verspreide, hutten, haar zoo langen tijd onbekend maar nu beroemd geworden dorp, en haar hôtél der Unie, waar ik dien eigen morgen op het terrein van den heer Eisenkramer, tegenover den Mont Blanc, mijn koffij nuttigde. Gelukkiglijk heeft het eerlijke dal Gods toorn nooit uitgelokt, en als ik mij omkeer om er nog eens het oog op te slaan, loop ik geen gevaar, om, als de vrouw van Loth, in een zoutpilaar veranderd te worden.

Maar weldra onttrekken andere bergen diegenen aan mijn

oog, welke ik niet moede was sedert verscheidene dagen te beschouwen. Regts van mij verheffen zich pyramiden van rotsen, met hare naakte wanden en hare scherpe spitsen; links de sneeuwtoppen van den Buet, tusschen de minder hooge kruinen van den Oreb en de Loriaz, als een tent des sultans tusschen die zijner grootvizieren. Op de hellingen dezer bergen rust het oog op groote, met een roodachtige tint gekleurde en met dennen omringde rots wanden; lager op voortreffelijke lorkenboomen, en in het dal op heerlijk groen; neen, ik bedrieg mij, op bedden van veldbloemen, bewonderenswaardig door de frischheid en glans, die er van haar uitgaat. Het grasperk verdwijnt onder deze zee van bloemkelken en knoppen van allerhande kleur. Men zou zeggen, dat de natuur, aldaar in hare weelderige groeikracht beteugeld door de granietblokken of de sneeuwlagen, er behagen in heeft geschept om in dezen kleinen omtrek haar weelde en rijkdommen uit te storten, ten einde, door eene soort van moederlijke teederheid, diegenen te verblijden, die in haar vertrouwen stellen en hunne woningen opslaan tusschen deze koude en naakte bergen.

Aan den zoom der bosschen grazen kleine koeijen, even als onze koeijen uit Bretagne. Het aan haar hals bevestigde klokje weêrklinkt harmonisch langs de heuvels van den omtrek. De kinderen, die haar bewaken, bieden den reizigers ruikers van rhododendrons aan. — Bedelpak! roept de rijke alderman uit de City van Londen uit, die, wanneer hij stipt zijn jaarlijkse armentax betaalt, daarmede behoorlijk den pligt der menschlievendheid meent te vervullen. Maar ik beklaag hen, die met een koelen blik zich van den kleinen herder verwijderen, die hun medelijden inroept, terwijl hij hun de bloemen van zijn geboortegrond aanbiedt. De boer van dit kanton slijt een ellendig leven, en den geheelen zomer door ontmoet hij op zijn weg elegant gekleede vrouwen en rijke toeristen, die, in eenige dagen, op de grilligste wijze, zoo veel verteren als voldoende zou zijn om gedurende een geheel jaar de wel-

vaart van zijn gezin te verzekeren. Den ganschen zomer en winter werkt hij met onbezweken moed, en er komt een onweder op, een ongelukkig seizoen, en in minder dan eenige uren is de hoop op den goeden uitslag zijns arbeids in rook verdwenen.

Aan den voet van den Loriaz, te Valorsine, werd in 1843, een stevig gebouwde en daarenboven door een soort van steenen stut gesteunde kerk, voor een goed gedeelte door een sneeuwval vernield, terwijl de in hare nabijheid gelegen pastorie geheel in puin stortte.

Mijn gids, met wien ik al koutende mijn weg vervolg, verhaalt mij, dat hij in die parochie zijne eerste communie heeft gedaan, eer hij zich te Chamounix is gaan vestigen, en vraagt mij of ik geen bezoek bij zijn ouden pastoor zou willen afleggen: „Heel gaarne,” antwoord ik hem, en wij treden de nieuwe pastorie binnen, opgetrokken op een plek, waar men hoopt dat de naar beneden wentelende sneeuw haar niet meer zal kunnen bereiken.

De goede, in een kleine kamer voor een met enkele boeken voorziene schrijftafel gezeten, pastoor ontving ons met innemende hartelijkheid. Hij wilde mij een middagmaal doen gereed maken of ten minste mij een glas wijn schenken. Daar ik bij mijne weigering bleef volharden, heeft hij ten slotte zich aan die weigering onderworpen en zijn rotting en hoed genomen, om mij tot aan de grens van zijne parochie te vergezellen. Onder weg verhaalde hij mij welk een eenzaam leven door hem in dit enge dal wordt gesleten. Acht lange wintermaanden; al de paden door de sneeuw versperd; de gemeenschap met de naburige dorpen bijna geheel en al afgesneden; voorts de dagen waarop het stormt en onweert en gedurende welke hij vaak geroepen wordt zich naar de zieken in een berghut te begeven; voeg daarbij de verschrikkelijke lawinen, die van tijd tot tijd de bewoners van zijn dorp den angst in het hart storten, en de door den orkaan bewogen klokken, die van zelf

de noodklok schijnen te luiden, om de landlieden het gevaar, waardoor zij bedreigd worden, te verkondigen. Zelfs des zomers leeft deze priester, die een gedeelte zijner jeugd in de steden gesleten en zijne studieën in het seminarie te Annecy volbragt heeft, nog vrij afgezonderd. Door tusschenkomst der muilezeldrijvers correspondeert hij met Martigny en Chamounix; door hunne welwillendheid verschaft hij zich de meeste dingen waaraan hij behoefte heeft. Zelfs zijn wijn, de kostbare wijn, dien hij zoo zeer verlangde mij te schenken, komt van Chambéry op den rug van een muilezel tot hem.

„Maar,” voegde hij er met een vriendelijken glimlach bij, nadat hij mij dit droevig tafereel had opgehangen, „maar ik heb enkel brave, vredelievende, arbeidzame en vrome lieden om mij. Toen mijne woning door een verschrikkelijken orkaan was verwoest, hebben zij deze zelf willen herstellen. De mannen hebben er het hout voor bewerkt, de vrouwen met karren kalk en steen aangevoerd. Binnen weinige maanden, zonder de hulp van een architect, zonder de minste tusschenkomst der regering, is alles opgetrokken en vernieuwd, en al deze boeren-familieën keerden veel vrolijker onder hun dak terug, nadat zij mij hadden zien bezit nemen van dat, hetwelk zij voor mij hadden opgetrokken. Och mijnheer, hoe goed en rijk is God! Hij bezit schatten van genade, waarvan niemand den omvang meten kan; voor de bedroefden vaak onverwachte vertroosting; voor de armen een aantal kleine verheugingen, en voor den mensch van goeden wille de rust des gewetens, het hoogste der goederen.”

Onder het uiten dezer woorden geleidde de pastoor van Valorsine mij door zijne vallei, tot aan een over eene onstuimige rivier geslagen brug. „Hier hebt gij,” zeide hij, „de grens van mijne parochie, en daarenboven de grens van mijne Savooische provincie. Aan de overzijde van de brug is de grens van Walliserland. Dikwijls wandel ik tot hier en blijf stilstaan om mij te verlustigen in het indrukwekkende tooneel,

dat gij voor u hebt; daarna keer ik terug, terwijl ik eenige verzen uit de psalmen opzeg, want ik houd den Bijbelschen zang voor den eenigen, waarmede men Gods grootheid naar waarde kan verheerlijken."

Het was inderdaad een vreemd en overmeesterend schouwspel, dat zich voor onze blikken opdeed. Een naauw tusschen twee bergketenen ingesloten pad. Hier en daar eenige landelijke woningen, houten, drie voet boven den grond op boomstammen rustende loodsen, om den voorraad van leeftogt voor den inval van muizen vrij te waren; eenige armoedige tuinen, waarin men niets dan kool en aardappelen teelt; in het midden der vallei de sombere rivier, waaraan men te regt den naam van zwarte water heeft gegeven, en de slijkerige stortvloed, die zich met deze rivier vereenigt. Op de bergen groote naakte plekken tusschen groene weilanden; door het smelten der sneeuw op de oppervlakte der rotsen gegraven holten, even als voren door de jaren of het lijden op het gelaat van den mensch gegroefd; berghutten, door een bosch van pijnboomen tegen de wentelende sneeuw beschut; bruischende watervallen, waaronder die van de Barberine, welke met breede stroomen van een drie honderd voet hoogen top naar beneden stort; allervreemdste tegenstellingen van dorheid en vruchtbaarheid, van schaduw en licht; een betooverende mengeling van lagchende en woeste tooneelen.

"Vaarwel," zeide de priester tot mij, toen wij naast elkander ons een poos hadden verdiept in de aanschouwing van dit heerlijke schouwspel; "de pligt roept mij naar mijn pastorij terug. Herinner u van tijd tot tijd de arme landstreek der Valorsine, en als gij er terug komt en ik nog in het land der levenden ben, houd u dan overtuigd, dat wij elkander als oude kennissen zullen wederzien en gij verplicht zult wezen bij mij het middagmaal te gebruiken."

Onder het uiten dezer woorden reikte hij mij de hand, die ik met warmte drukte.

De *shakehand* der Engelschen is onder ons een gewoon gebruik geworden. Wij reiken dagelijks de hand aan lieden die ons onverschillig zijn en wij gevoelen er natuurlijk weinig bij. Maar de hand eener geliefde vrouw doet de snaren van ons hart trillen, en de handdruk van een braaf man vereert en versterkt ons.

Aan gindsche zijde van de brug der Barberine bestijgt men een berg, welks helling men eertijds slechts hoogst moeilijk en niet zonder gevaar overschreed. Een der steilten van dezen berg draagt nog heden den naam van *Mapas* (mauvais pas). De bewoners van Walliserland hebben er een nieuwen weg aangelegd, die alles behalve breed en op sommige punten zelfs zeer steil is, maar den reiziger ten minste een vrij groote zekerheid aanbiedt. Op enkele plekken hebben zij aanmerkelijke terrassen gemaakt; op andere lange doorsnijdingen en in een kolossale rotsmassa hebben zij een tunnel gegraven, die nog wat overeenkomst heeft met de uitgehouwen poort van Besançon, door Julius Caesar geopend en door Lodewijk XIV vergroot. Aan den anderen kant van dezen onderaardschen doortogt, slingert de weg langs den rand van een afgrond, welks diepte het oog niet kan peilen, zonder dat een rilling van angst ons door de leden gaat.

Maar op eenige honderden schreden afstands van deze onzalige plek, waar meer dan een arme muilezeldrijver het leven verloor, ontwaart men eensklaps, bij de kromming van een sombere rots, een koket opgetrokken huis, dat door zijn bekoorlijken gevel de voorbijgangers schijnt uit te noodigen onder zijn dak alle uitgestane vrees te komen vergeten en van de vermoeijenissen uit te rusten. Het is de herberg van de Tête-Noire, en wel een zeer uitmuntende, gedurende drie maanden van het jaar door tallooze reizigers bezocht.

Van het oogenblik af, waarop ik, toegevende aan mijn reislust, mijn vriendelijk verblijf van Franche-Comté heb verlaten, heb ik vrij wat herbergen gezien, maar ik herinner

mij niet er ooit een te hebben aangetroffen, die mij door haar goed voorkomen zoo zeer aangetrokken en door hare ligging zoo levendig getroffen heeft. Men stelle zich op een steilen rotstop een ronde vlakte, en in de nabijheid daarvan geen dorp, geen enkele boeren woning, zelfs geen eenzaam gelegene hut, voor, en aan alle kanten een grootsche, onstuimige en woeste natuur; door den storm geknakte pijnboomen; van hun voetstuk afgereten rotsbrokken en door de sneeuwvallen medegesleept; aan den voet van deze vlakte een loodrechte helling, een uit de diepte van een onheilspellende kloof voortbruischende rivier, en, aan de andere zijde dier rivier, een evenzeer door de onheilen des winters verwoeste en door de stortvloeden met voren doorploegden berg. Overal het beeld der woestijn, niet de eentonige woestijn met hare uitgestrekte zandvlakten als in Egypte, of de droevige Pampas van Zuid-Amerika, maar scherpe spitsen, uitgetande kruinen; aan de vrije speling der natuur, even als de oerwouden, overgelaten bosschen, en, midden in deze woestenijs, het frissche, bevallige huisje, met zijne door de zon verlichte vensters, zijne groene zonneblindes en hagelwitte muren.

Na mij daar een paar uren te hebben opgehouden, had ik gemakkelijk dien eigen avond Martigny kunnen bereiken. Maar zulk een kort oponthoud was mij op zulk een plek verre van genoegzaam. Ik zeg aan François, dat wij eerst den volgenden morgen zullen vertrekken en het schijnt mij toe, dat François met deze beslissing tamelijk wel in zijn schik is. De arme jongen wint er een dag meê, en hij moet vrij wat vermoeid zijn door het dragen van mijn valies. Ik heb mijn middagmaal besteld en in een aardig klein zaaltje, welks pijnboomhouten beschot een aangename harsachtigen geur verspreidt, heeft men mij forellen voorgezet, zooals men ze nooit op onze akelige Parijsche markten aantreft, een korhoentje, dat aan Brillat-Savarin een aantal nieuwe axioma's zou hebben aan de hand gedaan, en bergaardbeziën, waarvoor al onze tuinlieden

zich eerbiedig moesten nederbuigen. De kellner heeft mij gezegd, dat het aardbeziën zijn; maar ik geloof inderdaad, dat het droppels scharlaken honig zijn, door een bijzondere soort van bijen uit het zuiverste sap van welriekende bloemen vervaardigd.

Toen ik den inwendigen mensch versterkt had, zette ik mij op een met mos bedekte rots neder, om het uitgestrekte tooneel, dat ik voor mij had, in een zoete mijmering te bezigtigen. De mijmeringen zijn de getrouwe afspiegelingen der onderscheidene bewegingen van onzen geest, droevig of opgewekt, al naar gelang onze verbeelding die verlicht of verdonkert, even als meren die door een wolkschaduw verduisterd of door een zonnestraal verhelderd worden. Op een anderen tijd, op dezen woesten grond, zou ik mij in droefgeestige overpeinzigen bitter kunnen verdiept en aan Manfred gedacht en eenige zijner menschenhatende aanroepingen gemompeld hebben. Maar, in dit oogenblik was mijn harte kalm, en het scheen mij of alles dat mij omgaf, uitsluitend geschapen was om mijne blikken te ketenen en mijne gedachten te vervullen. Welk een gelukkigen avond heb ik daar op mijn mostapijt doorgebracht, met het beschouwen van die bosschen, die bergen, die kloven, eerst door de verschillende tinten der ondergaande zon bestraald, later allengskens zich hullende in de schaduwen van den nacht. Een oogenblik later kwam de maan op, en goot op de uitgetande rotstoppen, die zich als silhouetten tegen den gezigt-einder afteekenden, haar reinen zilverglans. Daarna begonnen de sterren, de een na de ander, aan het uitpansel des hemels te tintelen en spiegelden zich in de wateren der rivier. En alles rustte stilzwijgend. Men hoorde slechts den waterval, die zijn eeuwigen hymne in het hart der bosschen murmelde. Onder het genieten van dit kalme en plegtige schouwspel, kwam mij de *Noche serena* van den godsdienstigen dichter Louis Pons de Léon voor den geest:

Morada de grandezza,
 Templo de claridad y hermosura,
 El alma que a tu alteza
 Nacio, que desventura
 La tiene en esta carcel baja oscura ¹.

Den volgenden morgen, na het aanbreken van den dag, heb ik het *plateau* van de Tête Noire verlaten, evenwel niet dan na eerst een blik te hebben geslagen op het tooneel, waardoor ik den avond te voren zoo was geboeid geworden. Plekken, die ons een verheffenden indruk hebben geschonken, zijn voor ons als vrienden, waarvan wij ons met weerzin verwijderen en die wij verlangen weder te zien. Edelmoediger dan onze vrienden, eischen zij niets van ons, om ons eene gelukkige aandoening te schenken en een zoete herinnering bij ons achter te laten.

Ik heb François gevraagd hoe hij zijn avond heeft doorgebracht.

„Heel goed,” heeft hij mij geantwoord; „ik heb een flesch bier met den kellner gedronken, en hij heeft mij een les in het rekenen gegeven.”

„Uitmunten, François! Die kellner schijnt dus goed onderwezen te zijn.”

„Dat geloof ik gaarne, mijnheer, hij is schoolmeester.”

„Schoolmeester?”

„Ja, mijnheer, in een gehucht van Walliserland. Maar er is slechts een klein aantal scholieren, die hem een karige bezoldiging opleveren en hem bij het einde des winters verlaten, om in het veld te gaan werken, of op de weiden de koeijen te hoeden. Dan gaat hij naar de Tête Noire en brengt er den geheelen zomer door!”

„Zoudt gij, daar gij in uw eigen tijd dus les neemt, van plan zijn schoolmeester te worden?”

„Ik weet het niet, mijnheer, het is heel moeilijk. Toch

¹ Verblijf der grootheid, tempel des lichts en der schoonheid, welk ongeluk houdt de ziel, geboren om u te verheffen, in dezen lagen donkeren kerker gebonden?

lees en schrijf ik vlot en ken ik reeds de hoofdregels van het rekenen. Als gids kan ik maar drie maanden dienst doen. Misschien zou ik des winters wat kunnen verdienen met het onderwijzen van kinderen.”

Dit zeggende kijkt François mij met een beschroomden blik aan, alsof hij mij een aanmoediging verzocht, en zeker wacht ik mij wel hem die te weigeren.

Lieden, die arm geboren zijn, en in hunne armoede geen welwillend patronaat vinden, moeten op meer dan eene wijze hun moed en hun verstand opwekken, om eerlijk door de wereld te komen. Hoeveel lieden in Parijs oefenen des daags drie of vier beroepen uit, om in de behoeften hunner gezinnen te voorzien!

Terwijl ik mij aan deze droefgeestige overdenking overgeef, trekken wij een pijnboombosch door, waarin de zon hare liefelijke stralen giet, waar de mees en het pimpeltje met elkander om het hardst zingen, terwijl zij van tak tot tak wippen en de daauwdroppels opdrinken. Deze fraaije vogels kennen de zorgen niet, waardoor de mensch zich voelt kwellen:

Den kleinen vogelkens deelt God het voedsel meê.

Zoodra zij hunne vleugeltjes kunnen ontplooijen, vliegen zij naar gelang hunner krachten weg; zij zingen overeenkomstig den aangeboren omvang hunner stem; zij vervaardigen hun nest geheel en al gelijk aan dat, waarin zij geboren zijn, en in hun luchtgebied denkt geen van hen er aan, om rijker of magtiger te worden dan de anderen: b. v. lid van den staatsraad of van de eerste kamer. De Indische dichters, die nog aan de zielsverhuizing gelooven, mogen er naar verlangen om na hun dood in het ligchaam van een vogel over te gaan.

Uit het majestueuse woud, dat zich op eenigen afstand van de Tête-Noire verheft, dalen wij in een fraai dal af, door eene rivier besproeid, welke op den gletscher van Trient ontspringt, en vervolgens beklimmen wij den Forclaz. In een der ope-

ningen van dezen berg, aan den zoom van den weg, ligt een huisje, dat door een gendarme wordt bewoond, die de grenswachter van Walliserland is, en tegen een geringe schatting van één franc zijn cachet op het paspoort der reizigers afdrukt. Gelukkig de landen die, tot bewaking hunner grenzen, niets anders noodig hebben dan een landelijke hut en een vredelievenden gendarme! Indien Oostenrijk de zijnen dus kon beschermen, zou Oostenrijk een gezegend land zijn!

Niet minder dan drie uren heeft men, van Martigny komende, noodig om dezen berg Forclaz te bestijgen; maar men daalt dien gemakkelijk in minder dan twee uren af. Men trekt dan door een aantal in groeikracht verschillende streken heen; eerst heeft men pijnboomen, daarna beukenboomen en vervolgens kastanjeboomen, de besloten plekken met vruchtboomen en eindelijk het groote dal van den Rhône; de dorpen en villa's van Walliserland, de drie in een uit de vlakke opstijgenden nevel gehulde heuvels van Sion, en voor ons de burgt en de stad Martigny.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Martigny. — De bergen. — De dorpen. — De veldarbeid. — Geduld en moed der bewoners van Walliserland. — De weg van den Saint-Bernard. — De Dranse. — Saint-Pierre. — De herberg van Napoleon. — Het ontbijt. — De Alpenrozen. — De Cantine. — De kamer van den aristocraat. — De muilezeldrijvers. — Woestenij en dorheid. — De opklimming in de sneeuw. — Voorkomen van het klooster. — Het binnentreden van het huis. — De avondmaaltijd. — Het toevluchtshuis van den Arlberg. — Legende van Sint-Bernardus. — Stichting en vergrooting van het klooster. — Omwenteling in Walliserland. — Tegenwoordige inkomsten der geestelijken. — Giften der reizigers. — Inrigting van de broederschap. — Vermoeijenissen en ontberingen der geestelijken. — De jengdige sleuteldrager. — De mis in de kapel. — De werken van het klooster. — De ziekenzaal en de arme werkman. — De honden van den Saint-Bernard. — De dappere Barry. — Terugkomst te Martigny.

Martigny is een kleine stad met elfhonderd inwoners, waar men niet minder dan vijf hôtels van den eersten rang en een aantal mindere herbergen aantreft. Niet door hare eigene bevolking, zoo eenvoudig in hare gewoonten, worden de zalen dezer hôtels gevuld: dit doen alleen de vreemdelingen. Martigny is het vereenigingspunt van verscheidene belangrijke wegen: van den nieuwen spoorweg, die naar het meer van Geneve loopt, van het voetpad naar Chamounix, van den weg naar Italië over den Simplon, en dien van Piemont naar den Saint-Bernard.

Zij heeft een allerprettigst voorkomen, die kleine stad. Zij is, om mij van een Duitsche uitdrukking te bedienen, inderdaad *freundlich*, dat wil zeggen, zij ziet er vriendelijk uit,

waardoor zij het oog tot zich trekt en vertrouwen inboezemt. Menig reiziger is er aangekomen, alleen met het plan om haar door te trekken, en heeft aan de verzoeking om er te vertoeven, geen weêrstand kunnen bieden. Ik hoop er ook te vertoeven; maar ik zal haar eerst verlaten om een uitstap te ondernemen, die mij langen tijd voor den geest heeft gestaan.

Ten westen van Martigny verheft zich de steile kruin, waarvan ik ben afgedaald; ten noord-oosten de Gemmi, waarover ik in het hart van Zwitserland denk binnen te dringen; ten zuiden verrijzen een aantal heuvels, bergtoppen en plateaux, van laag tot laag, even als de opklimmende banken van een paardenspel, zich verheffende tot aan de toppen, die zich weder verreweg in de wolken verliezen. Al deze bergen liggen zoo dicht bij elkander, dat men er op eenigen afstand geen afscheiding in ontwaart; men zou wanen een Macedonische phalanx, een aaneengesloten bataillon van Reuzen, of liever een kring van ondoordringbare bastions te zien. De Dranse komt er kokende en schuimende uit te voorschijn, alsof zij nog in woede ontstoken was over de hinderpalen, die zij te boven is moeten komen, om zich een weg te banen, en gaat zich in den Rhône werpen, alsof zij haast had er de gewenschte ruste te vinden. Door dit oogenschijnlijk verwarde netwerk heeft Karel de Groote zich evenwel heengewerkt, alsmede Frederik Barbarossa en Napoleon, en indien men enkele geschiedschrijvers gelooven mag, de vurige Hannibal, de schrik der Romeinen. Ook ik verlang er door heen te trekken, niet als veroveraar, met een legioen soldaten, maar geheel alleen, als een eenvoudige pelgrim, om het klooster van den Saint-Bernard te bereiken.

Mijn hospes heeft zich gehaast mij een rijtuig en een gids te bezorgen. Het rijtuig is alles behalve gemakkelijk; het herinnert mij het afschuwelijke voertuig, waaraan men in Zweden den naam van *bondkaera* geeft; maar mijn gids is een vlugge opgeruimde jongen, ter degen met het land bekend, en niet

weinig in zijn nopjes, in de hoop dat hij, door mij naar het klooster te vergezellen, zich een oogenblik te Saint-Pierre, zijn geboortedorp, zal ophouden.

Met het aanbreken van den dag begeven wij ons op weg, steken de Dranse over, die vrij wat in toorn ontstoken schijnt, dat zij verplicht is zich tusschen de beide stijlen eener brug te zien ingesloten, en bevinden ons weldra op de helling van een berg, dien wij negen uren achtereen moeten beklimmen. Men zal mij de beschrijving der verschillende dorpen, die wij zijn doorgetrokken, als: Valette, Bouvinier, Saint-Branchier, Orsières en Liddes, gaarne kwijt schelden; men ziet er slechts huizen van grijzen steen, slecht gebouwd en over het algemeen smerig, armoedig, vervallen; slechts enkele zijn door huune bouworde opmerkenswaardig. Bouvinier ligt in een enge bergholte, die bijna geheel door de Dranse wordt ingenomen; Saint-Branchier, aan het vereenigingspunt van het dal van Martigny, dat van d'Entremont en van Bagnes, waar het smelten der gletschers van Getroz, in 1818, een overstroming deed ontstaan, die de bewoners van Walliserland maar al te zeer heugt; verscheidene honderden bergghutten en boerenwoningen werden door dit verschrikkelijke ongeval weggespoeld en meer dan vijftig menschen verloren er het leven bij. Orsières ligt aan den ingang van den col van Ferret, een der schilderachtigste landschappen der Alpenstreken, en Liddes is, als het ware, gelijk een arendsnest, aan den rand van een steile kruin opgehangen.

Toen ik die dorpen doortrok, was het er zeer stil en waren de meeste huizen gesloten; het was in den hooitijd, een belangrijk werk voor een bevolking, die zich volstrekt niet met handel of nijverheid inlaat, en wier wezenlijke bron van bestaan in de voortbrengselen van haar veldarbeid is gelegen. Zij zijn moedig en geduldig, die bergbewoners van Walliserland; op ongelooftelijke hoogten bebouwen zij het veld en zij oogsten het hooi op hellingen, waarvan de blik zich afkeert,

wanneer men hen daar zich ziet wagen met voertuig en paarden, want het schijnt dat een ligte verzakking van het terrein of de minste verkeerde stap genoegzaam is om den voerman met kar en al in den afgrond te doen nedertuimelen. Maar zij laten zich niet door een gevaar afschrikken en zijn evenmin voor vermoeijenis bevreesd. Op den rug en op de hoogste toppen, overal waar er een strook bebouwbaren grond aanwezig is, kan men zeker zijn dat zijn voortbrengingsvermogen niet zal verloren gaan; de bergbewoner zal er zijn beesten weiden, of er het gras maaijen, of er stoutmoedig zijn ploeg henen sturen. Op de zijden der dalen heeft men natuurlijke of kunstmatige terrassen, die mij aan de steenen trappen, welke ik in de omstreken van Bethlehem gezien heb, doen denken; onder den hemel van Palestina zijn deze trapsgewijs verhoogde banken met moerbezie- en olijfboomen bedekt. Hier slingert de wijngaard zich langs de wanden der rotsen en de bewoners van Walliserland zamelen de druiven op deze loodregte bolwerken in, even als de bergbewoners van den Jura, en wel die van Salins of Château-Chalon, die insgelijks op den naam van stoutmoedig en arbeidzaam aanspraak hebben. Door eene zonderlinge gewoonte der menschelijke maatschappij zijn de palmtak, de lauwerkroon, de hoogdravende dithyrambe altijd aan de heldendaden van den soldaat voorbehouden; hoe meer gewerschoten hij heeft gelost, des te bewonderenswaardigër schijnt hij; hoe meer bloed hij heeft vergoten, des te luider wordt hij geprezen. Maar den moed van den pionier, die de zwaarste hinderpalen te boven komt, om in nog onbewoonde streken door te dringen, zal men met geen enkele oratie vereeren; den moed van den geleerde, die, om een vraagstuk op te lossen of eene nieuwe ontdekking te doen, zich aan doodsgevaar blootstelt, zal men misschien, niet zonder levendigen strijd, eene loffelijke vermelding in de verslagen van een Instituut toekennen; van den moed des onbekenden landbouwers, die, met gevaar van zijn leven, een onvruchtbare

lap gronds tracht te ontginnen, wordt niet gewaagd; en hoeveel daden van moed des privaten levens, in stilte en met standvastige rustige, edele vastberadenheid verrigt, zullen nimmer aan het licht worden gebracht!

Door hun aangeboren gevoel van moed hebben de bewoners van Walliserland ondernomen een weg te maken in de enge en steile bergpassen, waar eertijds zelfs geen voetpad bestond, waar, om de rots uit te houwen, een mijn te graven, een tunnel te boren, meer dan één werkman, bij gebrek van een ander middel om zich te steunen, zich met een touw aan een boomstam liet bevestigen, en aldus in de lucht hangende, zijn arbeid volvoeren moest. Waarschijnlijk hebben zij, uit kracht van dien zelfden moed, het onnoodig geacht, om na de opening van hun weg, daar nog een, evenwel zeer naauw mede verbonden, aanhangsel, dat wil zeggen een pallissade aan toe te voegen. Deze bergachtige en bogtige weg is vaak op een loodrechte rots, aan den rand van een duisteren afgrond hier en daar met kloven overdekt, en op den rand van dien afgrond vindt men zelfs niet den minsten stut, niet de geringste balustrade. Wanneer op dezen smallen weg, waar hij een bogt maakt, twee rijtuigen elkander onverwacht ontmoeten, er toevallig een as breekt, of de koetsier een minuut verzuimt zijn gespan in het oog te houden, een koppige muilezel schrikt of struikelt, is het ongeval onvermijdelijk. De Dranse stuwt daar hare wateren op een diepte van duizend of twaalfhonderd voet voort! zij schuimt en bruischt in den gapenden afgrond! Even als de draken der oude mythologie, schijnt zij haar prooi op te eischen, en helaas! niet altijd doet zij dat te vergeefs! Ieder jaar verzwelgt zij met hare golven eenige nieuwe slagtoffers; mijn gids heeft mij een plek gewezen, waar, den vorigen zomer, een boer van Liddes, wiens muilezel nog een weinig jong was, in de diepte verdween. Vooral bij het afdalen dezer snel afloopende hellingen mag men zich met regt ongerust gevoelen; en zelfs, terwijl ik ze tamelijk langzaam in mijn lomp rijtuig opstijg, herinner ik

mij niet op eenigen anderen weg zoo dikwijls inwendig een gevoel van werkelijk gevaar ondervonden te hebben.

Maar in welk oord is ons broos menschelijk ligchaam niet aan tallooze gevaren blootgesteld? De goede burgers van Parijs, die, terwijl zij in de dagbladen het verhaal van eene of andere zeeramp lezen, elkander geluk wenschen dat zij niet verplicht zijn zich aan de ongenade der groote wateren bloot te stellen, die zelfs niet zonder een gevoel van angst hunne gemakkelijke woning verlaten, om zich in een diligence of een spoorwegwaggon neêr te zetten, moeten zij de Voorzienigheid niet zegenen; wanneer zij goed en wel zich des avonds in hun bed uitstrekken? Want bij het overschrijden van den drempel hunner woning in den morgen, hebben zij gevaar geloopt van den rand eens trottoirs te glijden en een been te breken; zij hebben, in een oogenblik van onbedachtzaamheid, in de opening van een riool of, even als de sterrekundige van de la Fontaine, in een put kunnen vallen of een oog kunnen verliezen door een der ijzeren staven, die een smidsleerling op zijne schouders draagt, of door het vallen van een uithangbord zijn gewond, of door een lompen omnibus omver gereden zijn, zonder, even als de Indianen, de godsdienstige vreugde te smaken onder de gewijde wielen van den wagen van Jaggernaut te mogen sterven.

„Weest voorzigtig, maar weest het niet te veel, zegt de *Havamal* van Odin.”

„Allah! Allah! zeggen de Mohamedanen, wanneer een Djezzar-pacha, om zich te verstrooijen, hun neus en ooren doet afsnijden; het staat geschreven!”

De Grieken verhalen, met een zelfde noodlots-idée, de geschiedenis van een hunner wijsgeeren, wien door een orakel was voorspeld, dat hij onder een huis zou verpletterd worden. De brave, reeds vrij bejaarde, maar toch aan het leven gehechte man, verwijdert zich van de steden, van de dorpen, van iedere menschelijke woning, en rekest op die wijze de

droevige profetie te schande te zullen maken. Maar op zekeren dag, dat hij op het open veld was ingeslapen, zag een in de lucht zwevende arend, die in zijne klauwen een schildpad hield, waarvan hij zich tot zijn voedsel wilde bedienen, het kale hoofd van den grijsaard, en dacht, in zijn klein arendsbrein, dat het een rots was, waarop de harde schaal van de schildpad zou breken, liet haar vallen, en de wijsgeer werd gedood, zooals het orakel hem had aangekondigd, door den val van een huis.

Op den weg van den Saint-Bernard, doet het gevaar, want er is waarlijk gevaar, zich ten minste aan het oog, onder grootsche en dichterlijke beelden voor: op den grond der rotsachtige kloven het sombere groen der pijnboomen; hooger op in een beteren bodem, de lorkenboomen en eenige kastanjeboomen; nog weder hooger de weiden, waar, hier en daar de rook van een eenzaam gelegen berghut kronkelt, voorts de kalksteenlagen, door de wateren der stortvloeden en de rotsblokken gegroefd en gespleten, door de wintervorst verbroken, door de sneeuwvallen medegevoerd en links en rechts geworpen als het gebeente van reuzen, aan hun onderaardsch graf ontveldigd; aan alle kanten een verwarde mengeling van scherpe spitsen, van plat gemaakte terrassen, van groenende ravijnen, van naakte plekken, van water en aarde, van schaduw en licht, die een denkbeeld geeft van den chaos, en aan het uiterste einde van deze telkens afwisselende ruimte, de prachtige top van den Vélan, een der hoogste bergen van Zwitserland, en de sneeuwkuinen waar het liefdadigheidsgesticht, het klooster van den heiligen Bernardus zich verheft.

Terwijl mijn oog op dit verbazende schouwspel rust, houdt mijn gids de bliken geslagen op een punt, dat hem meer belang inboezemt, op den toren van Saint-Pierre, waarvan hij de spits achter een kleinen berg gewaar wordt. Hij spoort zijn muilezel met een duchtigen zweepslag aan, om in zijn dorp de schitterendste of ten minste de luidruchtigste *entrée*

te maken, en brengt mij naar een huis, dat er vrij armzalig uitziet, maar toch de voornaamste herberg van de plaats is. Boven de deur van dit nederige logement hangt een uithangbord, waarop met groote letters het opschrift staat: *In het ontbijt van Napoleon*. Daar inderdaad heeft Napoleon zich opgehouden, toen hij in 1800 zijne soldaten tot den slag van Marengo voerde. Tot stichting van de vreemdelingen, die deze herberg bezoeken, wordt deze gebeurtenis bevestigd door een met de handteekening des heeren Mortets, voorzitter van de gemeente Saint-Pierre, voorzien certificaat, aan een der wanden der eetzaal opgehangen. Naast de lijst die dit officieele papier omvat, ziet men de gravure naar de schilderij van David, die Napoleon voorstelt, het hoofd met den generaals-hoed bedekt, op een vurig paard gezeten, even als het standbeeld van Peter den Groote op zijn Finlandsche rots en in galop den Saint-Bernard overtrekkende. Ik vraag den schilder der klassieke feesten van de Republiek en der roemruchtige gebeurtenissen van het Keizerrijk vergeving, maar hij zou een veel warer en treffender tooneel geschetst hebben, indien hij ons den eersten Consul had afgebeeld, op een muilezel met moeite over ijs en sneeuw het smalle bergpad beklimmende.

Na deze beide geschiedkundige ornamenten van de herberg van Saint-Pierre bezigtigd te hebben, zet ik mij op een landelijken stoel voor een, uit pijnboomhout vervaardigde, tafel neder, waarop niets, zelfs geen bel te zien is, zoo min als een knecht in het vertrek. Ik ben daar binnen gekomen als in een voorportaal. De goede bewoners van Walliserland kennen de *pick-pockets* (zakkerollers) onzer hoogst beschaafde steden niet, en laten de deuren hunner woningen zonder de minste vrees voor den eersten den besten binnenkomende open.

Het komt mij echter voor, dat mijn gids, eer hij zich naar zijne ouders begeeft, mij niet alleen wil laten. Inderdaad, zie ik, tengevolge van zijne goede zorg, een jonge herbergierster

opdagen, die in de schuur bezig was het hooi te schikken en die hij was gaan vertellen, dat zij een andere taak moest komen vervullen. Met een beschroomd voorkomen vat zij post op den dorpel van het vertrek, en legt met een naïef vertrouwen de bekentenis af, dat zij mij niets anders kan voorzetten dan wat eijeren, wat landwijn en wat roggebrood.

„En koffij?” vraag ik.

„Ja koffij,” antwoordt zij levendig, alsof deze eenvoudige toevoeging aan haar spijskaart, haar uit een verschrikkelijke ongelegenheid redde, „echte koffij, die wij laatst te Martigny hebben gekocht, en als gij wilt, melk ook.”

„Het is het beste ontbijt, dat ik kan wenschen. Als gij het mij echter wat gaauw kunt bezorgen, zult gij mij genoegen doen.”

„Terstond, terstond!” luidt haar antwoord.

En ik hoor haar met een vluggen tred door de keuken trippelen, terwijl zij daar een kast opent, eijeren breekt en het vuur aanblaast.

Een oogenblik later komt zij terug, spreidt over de tafel een blank servet uit, zet er een tinnen bord op, brengt vervolgens mijn ontbijt en ziet mij met een onrustigen blik mijn stuk roggebrood breken.

„Het is een beetje oud en wat hard,” voegt zij mij toe; „sedert verleden week hebben wij niet gebakken; maar als mijnheer weer over ons dorp terugkeert, zou ik hem versch brood uit de stad kunnen bezorgen.”

„Waarschijnlijk kom ik overmorgen terug, maar ik zou u ongaarne last veroorzaken.”

De nederigheid en het zachte, zedige voorkomen dezer vrouw maakten dat ik tegenover haar hoe langer hoe beleefder werd.

„Het zal geen grooten last geven,” herneemt zij, „eenige onzer bureu gaan dagelijks naar Martigny, en ze zijn zeer te vreden als zij mijn man een dienst kunnen bewijzen.”

Toen Napoleon in deze zelfde kamer vertoefde, heeft hij er

waarschijnlijk geen oogenblik aan gedacht, de goede hoedanigheden der herberg van Saint-Pierre te beoordeelen; hij keerde uit de vlakke van Egypte als een luchtverheveling terug, en wierp zich als een orkaan in Italië's valleijen. Wat mij betreft, die, den Hemel zij dank! den last van zulk een roem niet heb te torschen, en die, even als de vogels, zich verheugen kan over een lagchende schuilplaats en een korrel gierst, ik moet bekennen, dat ik in dit landelijke huis een uitmuntend ontbijt heb genuttigd.

Toen mijn gids mij kwam afhalen, evenwel niet met zijn wagentje, want de rijweg houdt te Saint-Pierre op, maar met zijn muilezel, geleidde mijne herbergierster mij beleefdelyk tot onder aan den trap, terwijl zij mij dank zeide voor wat zij mijne inschikkelijkheid noemde, en daar ik een stuiver of wat aan een kindje gaf, dat zij aan de hand had, zag ik dat zij over deze mildheid diep bewogen was. Wat is er toch weinig noodig om het hart der armen te treffen! Wisten de rijken maar hoeveel vreugde zij zich kunnen verschaffen, zonder hun fortuin te benadeelen!

Voorbij Saint-Pierre heeft het landschap een woester karakter dan dat, hetwelk van Osières en Liddes af vaak mijn oog heeft verrast. Daar heeft men nog bosschen, enkele groene besloten plekken en graanvelden; hier op de vruchtbaarste gronden oogst men slechts met moeite eenige schrale halmen rogge of haver. Rondom het dorp zaait men nog boonen, maar dikwijls moet men ze plukken voor dat ze rijp zijn, en dan laat men ze in de zon droogen, even als de Finnen, die ik te Muonioniska gezien heb, het korn laten droogen, dat een te vroeg ingevallen vorst hen noodzaakt te maaijen eer de korrel zijn volkomen wasdom verkregen heeft. Trapsgewijs verdwijnen deze laatste sporen van bebouwing, en men ziet noch de voor van een ploeg, noch een groenende weide, noch een bosch; hier en daar slechts eenige in een vochtige spleet gewortelde heesters, hier en daar sneeuwpartijen

die de Julijhitte nog niet heeft kunnen doen smelten. Maar daar doet zich eensklaps, nadat ik een poos lang over dorre grijsachtige aarde ben voortgetrokken, voor mijne oogen een dier allerbekoorlijkste natuurverschijnsels der Alpen, een prachtige plantengroei, een tuin, een ware hemelsche tuin voor: digt opeen gepakte hoeveelheden Alpenrozen, die, als door een wonder, uit het hart eener dorre klei schijnen op te schieten. Geen menschenhand heeft ze daar geplant, geen tuinman heeft hare takken begoten en hare zaden uitgestrooid; zij ontspruiten van zelf in de berglucht en breiden zich als smalle bedden of digte korven uit. Met hare kleine groene takken, met hare bruine bloemknoppen, met hare purperen bladerkroonen bedekken zij den naakten grond, bevloeren zij de rotsen als met een tapijt. O welke heerlijke bloemen! en hoe zoet is de geur die er van haar uitgaat! Ik spring van mijn muilezel, ik loop naar die verrukkelijke struiken, ik pluk er met de blijdschap van een kind geweldig groote ruikers van, alsof ik bevreesd was, dat ik er niet genoeg zou hebben. Ik zou er aan al mijne vrienden van willen zenden; ik heb er inderdaad eenige van verzonden, die de post van Walliserland de barbaarschheid gehad heeft, met een geweldig hoog port te bezwaren, alsof de fiscaal het regt had deze vrije planten der woestenij op zijne wijze te schatten ¹.

¹ Onder de schoonste dichtstukjes, die hun bestaan aan deze bloem te danken hebben, behoort die van Feodor Löwe, waarvan ik in de, bij den uitgever dezes verschenen, *Zangen en Beelden* een vertaling gaf, en die het mij vergund zij hier in te vlechten.

DE ALPENROOS.

Hoog op den berg, in 't mosch gesproten,
 Door ijs omglansd, met sneeuw omspreid,
 Heeft de Alpenroos haar blaân ontsloten,
 Een zoet Gedicht der Eenzaamheid.

Nooit streelt ze een kus van 't voorjaarsdagjen,
 Schoon ook in 't dal de winter zwicht;

De vogels zijn, zooals een schrijver zich heeft uitgedrukt, de muzikanten der armen, en men kan even juist zeggen, dat de bloemen zijne levende poëzij zijn. Bestaat er niet tusschen de laghende bloemen der aarde en de vogelen eene soort van verwantschap? Is niet de schoone Persische fabel van Gul en Bulbul een zinnebeeld van deze vernuftige gemeenschap? Even als in alle streken de vogels, verblijden de bloemen den herder in zijne eenzaamheid, den reiziger op zijn weg, den werkman in zijn zolderkamertje: even als de vogels kunnen zij den boer als uurwerk dienen; want daar zijn er die zich des morgens openen, op het uur dat de leeuwerik ontwaakt, en zich des avonds sluiten, op het uur waarin hij ter ruste gaat; even als de vogels zijn zij de boodschappers en de gekleurde beelden der verschillende seizoenen; deze verschijnen in de lente met de zwaluw; gene ontluiken in de zomerzon, terwijl alles om haar heen van leven trilt en zingt; andere kondigen den herfst met de trekduif aan; en wederom andere den winter met de kraai, en zou men, wanneer, na het smelten der sneeuw, men ze op den hergroenenden grond ziet herleven, niet wanen dat zij, tijdens het gure jaargetijde, even als de vogels, naar warmer luchtstreken waren verhuisd?

Van onze vroegste jeugd af trekken de bloemen onze blikken en vervullen geheel onze aandacht; later knopen zij zich aan de verschillende gebeurtenissen onzes levens aan. Met een ruiker

Zij staat als een verloren lachjen
Op 't strakke rotsen-aangezigt.

De koude gletscherwanden stijgen
Als ranke torens, hoog en steil,
En onbemerkt, met eeuwig zwijgen,
Wast ze op als een verzwegen heil.

O zalig hem, wien, wélgeborgen
In 't vaak door ijs verkild gemoed,
Verheven boven aardsche zorgen,
Een bloem ontspruit als deze zoet.

VERT.

bloemen vieren wij, in de dagen onzer kindschheid, een blijden verjaardag; een geschonken bloem doet ons in onze jeugd het harte kloppen door de hoop, dat zij het zinnebeeld is eener zoete liefde; een bloemkrans kroont het maagdelijke hoofd der bruid op den dag van haar huwelijk, en helaas! wij leggen bloemen als teekenen van onzen rouw op het graf van hen, die wij zoo innig hebben lief gehad.

De Oostersche vertellers gewagen van een tooverbloem, die, alleen door haar aanraking, de koperen deuren der met schatten gevulde grotten opende. Bezitten wij allen niet, in de werkelijkheid van ons bestaan, een dier tooverbloemen, die uit het diepst onzer ziel, onder den koperen last der jaren, schatten van herinneringen en teedere gedachten kan te voorschijn roepen? Voor mij bestaat er zulk eene bloem, wier kelk, wier geur, wier kleur zelfs voldoende zijn om eenige levendige reisontmoetingen of eenige der gelukkigste indrukken mijner jeugd in mijn geest te doen herleven: de rozen van Jericho, de catalpa's van den Mississippi, de anemonen der Poolstreken, de anjers uit den tuin mijner moeder, de heliotropen van een anderen bekoorlijken bloemhof, en voortaan, wanneer ik een Alpenroos zal ontwaren, zal zij mijn togt naar het klooster van den Saint-Bernard in mijn geheugen terug roepen.

Deze schoone plant, die mij zoo zeer heeft bekoord, ziet men hare karmozijnen bloemkelken ontplooijen te midden der door de sneeuwvallen medegerukte rotsblokken, en aan den rand der stortvloeden; hare ineengedrongen takken kunnen den voet des jagers bij de helling van een afgrond tegenhouden, en de verschillende graden harer ontwikkeling helpen den kruidkundige bij het berekenen der verschillende groeistreken in de Alpen. Op vierduizend voet boven de oppervlakte der zee, bevatten de bruine zaadhuisjes dezer rozelaren halfrijpe zaadjes, terwijl zij op vijfduizend voet in vollen bloei staan; op zesduizend ziet men alleen de bovenste knoppen der struiken zich openen, en, vijfhonderd voet hooger, beginnen

zij naauwelijks zich bruin te kleuren; op zeventuizend voet verdwijnen zij bijna geheel en al.

Het plateau, waar het dorp Saint-Pierre zich op verheft, ligt juist op de voor deze rijke vegetatie gunstigste hoogte (ongeveer vierduizend negenhonderd voet) en een gedeelte van dit plateau is letterlijk als met een purperen mantel bedekt.

Op een mijl afstands van dit dorp, ligt een eenzaam gebouw, waaraan men den naam van Cantine geeft; deze cantine wordt door eene oude vrouw gehouden, aan wie de regering van Walliserland eene kleine tegemoetkoming verleent, opdat zij, zoowel des winters als des zomers, hare woning openhoude voor diegenen, welke door de koude of het slechte weder genoodzaakt mogten worden er een schuilplaats te zoeken; zij heeft ook het regt een matige schatting te eischen van al de lieden die zij ontvangt, en wel om hun sterken drank te verkoopen; met andere woorden, zij oefent de betrekking van herbergierster uit, en zij wilde mij volstrekt, ik weet niet welke ratafia laten drinken, waarvan het gezigt en de reuk in mij den lust deden ontwaken de wet der matigheids-genootschappen in te roepen. Maar ik heb deze brave vrouw de voldoening niet kunnen weigeren, dat zij mij haar geheele huis liet zien, en wel voornamelijk een kleine slaapkamer, bijna geheel door een geweldig groot bed van eiderdons met zes dekens ingenomen: „Dit is,” zeide zij, „de kamer voor reizigers van den eersten rang bestemd.” In de ideeën van deze eenvoudige herbergierster is de reiziger van den eersten rang een rijke koudkleum, die, om op zijn gemak te slapen, zes dekens noodig heeft. Den dag waarop zij mij aldus de schatten van hare inrigting toonde, had zij de eer niet zulk een aristocraat te verzorgen; maar tot vergoeding daarvan, moest zij zich met een dozijn muilezeldrijvers bezig houden, die zich in een benedenkamer aan tafel hadden gezet, door hunne pijpen en een gegoten kagchel rookerig gemaakt. Het was een dier kochten muilezeldrijvers, die in de zomerweken gebezigd wor-

den om de voor het klooster van den Saint-Bernard bestemde brandstof over te brengen. Overeenkomstig een oude oorkonde, heeft dit klooster het voorregt behouden het brandhout kosteloos uit het dal van Ferret te halen. Dit hout wordt tot aan Orsières op muilezels geladen, en vandaar gaat het tot Saint-Pierre met kleine karren; in dit laatste dorp wordt het andermaal op muilezels geladen; ieder muilezel draagt een zestal blokken. Men kan nagaan wat zulk eene verzorging van voorraad voor een huis kost, dat, gemiddeld ieder jaar vijf-entwintig duizend reizigers herbergt! voor deze koude woning, waar iederen dag het vuur in den haard moet worden aangelegd, waar, in het hartje van de maand Julij, de thermometer dikwijls beneden het vriespunt daalt!

Nabij deze cantine van Proz, de laatste landelijke woning van Walliserland, treft men geen plant, geen enkel strookje groen meer aan, ja zelfs niet een dier getrouwe bloemen meer, die op andere Alpenhoogten, als starren des hemels, den reiziger schijnen te wachten om hem tegen te lagchen en op zijn weg te vervrolijken. Aan den zoom eener kleine beek, die over een bed van kleiachtig zand voortwentelt, ontwaar ik slechts eenige weinige, droevige, bleeke viooltjes, gelijk aan die, welke voor de melancholieke Ophelia een teeken van rouw waren, en verwelkten toen haar vader den adem uitblies!

De sneeuw van de toppen van den Velan en van den col des Saint-Bernards daalt tot aan de boorden dezer beeken af. De sneeuw, die door iederen winter vernieuwd wordt en die geen zomer kan smelten, verheft zich en klimt hier aan alle kanten. De sneeuw bedwingt zelfs den onstuimigen loop van de Dranse en verbergt haar voor het oog. Dwars door eenige kloven en spleten ontwaart men nog de trotsche rivier, die zich tegen de massa's sneeuw, welke haar overdekken, tracht te verzetten, maar eindelijk onder dien last bezwijkt. In het dal van Martigny is zij kleurloos, grijs, met zand en rotsgruis beladen; hier bij de bron is zij zuiver blaauw. Zou men haar

geen beeld van het menschelijk leven noemen, onschuldig en rein bij zijn oorsprong, bezwaard en verduisterd bij zijn loop door de wereld?

Wij klimmen naar den Saint-Bernard op, dien men eerst ontwaart wanneer men er dicht bij is. Al gaat men niet steil naar boven, toch gaat de bestijging langzaam en moeilijk. Nergens een gebaad pad. Hier en daar indruksele van voetstappen van menschen en dieren; de sneeuw, die zakt of naar beneden stort, wischt in een oogenblik de sporen van een geheel hoop reizigers uit. Hoe roemrijk hij ook wezen moge, de mensch laat ten slotte niets dan een flauw spoor van zijn aanzijn te midden der andere menschen achter; maar in streken als deze blijft hij er geen enkel van hem over.

Ieder oogenblik zijn wij op deze beweegbare hellingen verplicht om het spoor te ontwijken, gevormd door hen die ons zijn voorgegaan, en genoodzaakt nieuwe omwegen te maken, nu eens om een diepe kloof, òf een hoop sneeuw, die, bij den minsten schok, naar beneden wentelen zou, òf de sombere, dikke, broozere laag, die de Dranse bedekt, te ontwijken; dan weder om een scherpe rots om te trekken, die als een monstergeraante uit deze eeuwige doodkist verrijst. Een wilde stortvloed, diepe afgronden, pyramiden van zwarte en als ijzeren naalden puntige rotsen — zoo is het voorkomen van den berg Saint-Bernard. Hij herinnert mij aan dien van Spitsbergen.

Men heeft gezegd, dat de geestelijken een verwonderlijken tact bezitten in het uitkiezen van gunstige plekken, om daarop een woning te bouwen. De opmerking schijnt juist en een aantal menschen te bevallen. Wat zouden deze vernuftige opmerkers zeggen, indien zij de plek zagen, door den heiligen Bernardus uitverkoren, om er zijn stichting te vestigen, die den reizigers een schuilplaats zou aanbieden, om er een huis te bouwen op een hoogte, waarop in Europa geen andere menschelijke woning bestaat, op achtduizend tweehonderd voet boven de oppervlakte der zee? De hooge toppen, die dit

huis met hun eeuwigen sneeuw gordel omringen, verspreiden er een aanhoudende koude, en wat het nog kouder maakt, zegt de heer de Saussure, „moet daaraan worden toegeschreven, dat het gelegen is in een bijna van het noord-oosten tot het zuid-oosten loopenden hollen weg, in de algemeene rigting van dit gedeelte der Alpen, en daardoor zelfs in die der winden, die altijd een rigting nemen, geheel met die der groote bergketenen overeenkomende.” Tengevolge van deze ziet men het licht van den dag er des winters slechts gedurende twee tot drie uren; des zomers verdwijnt het zonnelicht er als met een tooverslag.

Ten vier ure hadden wij het plat der cantine verlaten. Reeds ten vijf ure viel de nacht om ons. De dampkring is met dikke wolken bezet, en uit deze wolken valt een jagtsneeuw, die door mijne kleederen heendringt en langzamerhand mijne handen zoo koud maakt, dat ik ter naauwernood de teugels van mijn muilezel kan vasthouden. Gelukkig is het dier dezen moeilijken togt gewoon; door een instinctmatige voorzorg peilt het zelf de plek, waar het den voet moet zetten, en ontwijkt allervoorzigtigst de slijkachtige grebben; mijn gids tracht het nu en dan te sturen, maar laat het over het algemeen aan zijne eigene ingevingen over.

Aldus langzaam voorttrekkende, zonder ons evenwel op te houden, komen wij aan een soort van berghut, waar de aalmoezeniers van het klooster brood en wijn henen brengen voor de vermoeide reizigers, die behoefte mogten hebben aan deze schuilplaats en dezen leeftogt, om hun weg te kunnen vervolgen.

Eindelijk, na twee lange uren te zijn voortgetogen, zie ik boven in den bergpas een licht schitteren; in het duister onderscheid ik een verwarde massa van woningen; het zijn de kloostergebouwen. De vallei, die er henen voert, draagt den naam van Doodendal; de berg die er het dichtst bij ligt, heet Doodsberg, en een der gebouwen, die er zich op verheffen, de Doodenkapel. Zulke namen zijn niet gegeven tot het opwekken van

vrolijke denkbeelden, maar zij zijn in overeenstemming met den indruk van dood en rouw, die men ontvangt, wanneer men des avonds in een kouden mist deze sneeuwwoestijn betreedt.

Toch klimt mijn gids met de meeste vlugheid een buiten-trap van eenige treden op, en trekt aan het touw eener schel. Terstond komt er een bediende met een lantaarn te voorschijn en leidt mij een, door een aantal flambouwen verlichte, zaal binnen, daarenboven nog verhelderd door het vlammen der takkebossen, die in een grooten schoorsteen knetteren; dit is het vertrek en de eetzaal der reizigers. Een jeugdig priester, die de dienst van sleuteldrager verrigt, treedt een oogenblik later binnen om mij welkom te heeten; hij vraagt mij niet wie ik ben, noch hoe ik heet, noch welken rang door mij bekleed wordt; hij vraagt mij of ik ook honger of dorst heb, of ik verlang dat men mij iets zal voorzetten, eer het avondeten wordt opgedragen; daarna geeft hij aan den bediende op, welke kamer ik zal betrekken, een aardig klein kamertje, eenvoudig maar zeer eigenaardig gemeubeld en noodigt mij met de vriendelijkste belangstelling uit, om van kleêren te verwisselen of ten minste ander schoeisel aan te doen, om, zegt hij, mij ten minste voor zooveel mogelijk een verkoudheid of rheumatiek te besparen.

Een half uur later verkondigde de klok het souper aan. De jeugdige sleuteldrager, die met een volmaakte vriendelijkheid en bevalligheid bij den maaltijd der reizigers voorzit, neemt zijne gewone plaats in en spreekt den zegen over het eten uit; naast en om hem scharen zich een dozijn gasten uit verschillende landen en van onderscheidene geloofsbelijdenis: Engelschen, Duitschers, Italianen, toevallig onder een zelfde dak vereenigd en aan dezelfde weldaad eener Katholieke instelling deelnemende.

Het verdient vermelding, dat twee der grootste bergen van Europa, de Arlberg en de Saint-Bernard, hunne hoogste vermaardheid te danken hebben aan de edelmoedige werking

van het katholicisme, aan twee gestichten van liefdadigheid, het eene door een kind uit het volk, het andere door den nazaat van een adellijk geslacht tot stand gebragt, alsof God ons door de toewijding van den aanzienlijken edelman en door die van den nederigsten plebejer twee schitterende voorbeelden had willen geven van de wet der christelijke liefde, die zich over al de klassen der maatschappij moet uitstrekken.

Ieder die, zooals ik, den Arlberg op een winterdag is overgetrokken, zal niet zonder aandoening het oor leenen aan de legende van Hendrik Fiedelkind. Het was een arm kind, zonder steun, zonder ouders, zonder hulpmiddelen, die, in zijn verlatenheid zich gelukkig achtte een toevlugtsoord te vinden bij een grondeigenaar van den Arlberg, welke hem tegen een jaarlijksch loon van vijf gulden in dienst had om zijne kudden te weiden; hij bleef tien jaren bij hem, en heeft zelf allernaïefst de indrukken verhaald, waardoor allengs zijne godsdienstige roeping bepaald werd.

„Tijdens mijn verblijf aldaar,” dus verhaalt hij, „bragt men in het dorp een aantal lieden, die in de sneeuw op den Arlberg waren omgekomen, en wier ligchaam de roofvogels hadden doorknaagd, terwijl hunne oogen door hen verslonden waren. Dit veroorzaakte mij een bijna afgrijselijke smart. Ik had eenige guldens opgespaard, en op zekeren dag riep ik uit: — Ik geef mijn vijftien gulden aan hem, die den armen reizigers, welke de sneeuw van den Arlberg moeten doorwaden, zijn bijstand wil verleenen, maar niemand nam mijn voorslag aan. Daarop, terwijl ik mij aan Gods goedheid en aan den heiligen Christoffel aanbeval, ging ik den volgenden winter zelf met mijne vijftien gulden op weg, en het gelukte mij zeven menschen te redden; na dien tijd heb ik er, met Gods hulp en die van medelijdende harten, nog vijftig gered.

De vurige liefde van den armen wees ontstak het hart van hen in gloed, die tot nu toe, zonder te trachten er eenig middel voor aan te wenden, over de onweders van den Arl-

berg en de ongelukken die er des winters plaats grepen hoorden spreken. Er vormde zich, met het doel om den reizigers hulp te verschaffen, een broederschap, waarvan de voor naamste lieden des lands deel uitmaakten. In 1514, telde deze door een eenvoudigen herder gestichte broederschap onder hare leden vier hertogen, negen-en-twintig kerkvoogden, tien graven, zes-en-dertig edellieden, en verscheidene honderden burgers en boeren. Hendrik ging in Duitschland, in Bohemen en zelfs in Polen de ondersteuning der geloovigen inroepen.

Met de opbrengst zijner inzamelingen stichtte men op het gevaarlijkste punt van den weg een kerk en een toevlugtshuis. In dat huis plaatste men een met hart en ziel de zaak toegedaan man, die, iederen avond en iederen morgen, wanneer het *Angelus* geluid was, een langen togt met een aantal bedienden doen moest, die een zekeren voorraad brood en wijn met zich droegen om de reizigers te versterken, en gereedschap om de sneeuw weg te graven. Wie op deze wijze was bijgebracht, moest om niet geherbergd en gelaafd worden totdat hij in staat was zijn weg te vervolgen.

Het werk van den moedigen Hendrik bleef in wezen tot aan de regering van Jozef II, die, in de plaats van het naauwe voetpad, waar langs men toen den berg moest overschrijden, een grooten weg deed aanleggen.

De legende van den Saint-Bernard heeft een geheel ander, maar daarom niet minder belangwekkend karakter! Eenige zoon van Richard van Menthon, werd hij op zekeren dag erfgenaam van het kasteel van dien naam en van uitgestrekte goederen. Nog jong werd hij naar Parijs gezonden, om er zijne studieën te voltooijen, waarna hij naar zijne ouders terugkeerde, die van plan waren, hem met eene schoone en adellijke erfdochter uit de nabuurschap in het huwelijk te doen treden; maar hij bleef ongevoelig voor de fortuin en de bekoorlijkheden van Margaretha van Miollans. Gedurende zijn verblijf in

Frankrijk, had hij in het geheim, tegelijk met zijn onderwijzer Germain, het voornemen opgevat zich aan de dienst der kerk te wijden. Evenwel brengen zijne ouders hem onder het oog dat zij geen ander kind bezitten om de eer van hun naam op te houden, en bezweren hem zich niet tegen hunne wenschen te verzetten. Door hunne smeekingen verteederd, besluit hij ten laatste zich met hen naar het kasteel Miollans te begeven, en het huwelijk wordt vastgesteld; een ieder verheugt zich over eene gebeurtenis die twee magtige huizen met elkander verbinden zal. Maar daags vóórdat het huwelijk zou voltrokken worden, begeeft Bernard zich in zijne kamer, onder aanroeping van zijn beschermheilige Nicolaas van Myra, die hem door een hovennatuurlijke verschijning verlicht. Door het wonder aangemoedigd, schrijft hij aan zijn vader en moeder om hun vergiffenis te vragen, en hun onder het oog te brengen dat hij vóór alles Gods wil moet gehoorzamen, laat den brief op eene tafel achter en ontvlugt door het venster.

Langs de gevaarlijkste paden liep hij voort tot aan het dal van Aoste, waar hij met vaderlijke goedheid door den eerwaardigen aartsdiaken Pieter de la Val-d'Isère werd ontvangen. Hij liet zich tot priester wijden en werd ook met de waardigheid van aartsdiaken bekleed. Weldra onderscheidde hij zich in zijne nieuwe betrekking door zijn ijver, zijne christelijke liefde en arbeidzaamheid. De bisschop van Aoste verbond hem aan zich, ten einde gezamenlijk het bisdom te besturen, en in die stad legde Bernard er zich op toe om onderscheidene scholen te stichten, en ook daar vatte hij het plan op van zijne roemrijke stichting.

De stad Aoste is aan den voet van een der voornaamste bergpassen der Alpen gelegen, en wel aan den voet van den berg, die heden ten dage den naam Saint-Bernard draagt, en die in oude tijden, de berg van Jupiter, *Mons Jovis*, genaamd werd, waarvan men weder Joux heeft gemaakt. De Romeinen hadden er ter eere van den oppersten God van den Olympus

een tempel gesticht waarvan de sporen nog worden aangetroffen. Er bestaat grond om te gelooven dat daar ook een gebouw heeft bestaan, bestemd om den reiziger tot toevlugt te strekken. Beiden werd verwoest door de eerste horden der barbaren, die de spitsen der Alpen overtrokken, om in Italië neder te strijken. Waarschijnlijk werd tegen het einde der regering van Karel den Grooten een gebouw gesticht in dezen gevaarlijken bergpas van den Joux. De kronieken bevatten geen juiste opgaven noch omtrent den oorsprong noch omtrent het bestaan van het gesticht. Wat men alleen weet is, dat het in de tiende eeuw door de Sarracenen is verwoest en dat er zich op den berg Joux een rooverbende had gevestigd, die de reizigers op rantsoen stelde en uitplunderde, ja dikwijls zelfs zonder het minste mededoogen om hals bragt.

Bérnard, diep getroffen door de voorvallen die hij gedurig hoorde verhalen, besloot de arme, aan zooveel doodelijke gevaren blootgestelde lieden, te beschermen. In het vuur zijner christelijke liefde begaf hij zich moedig in het midden der bandietenbenden, die als jakhalzen langs de onherbergzame paden van den berg Joux rondzwierven. Door zijne zachtmoedigheid ontwapende hij hunne woestheid; door zijne evangelische zalving wist hij hunne wreede natuur te verzachten; hij ontrukte hen den een na den ander aan hun afschuwelijk beroep, en stichtte, nadat dit eerste werk voltooid was, zijne heilige broederschap; op de beide gevaarlijke bergpassen bouwde hij deze beide toevlugtsgestichten, die, acht eeuwen lang, den naam van den grooten en kleinen Saint-Bernard voeren. Zijn edelmoedige zending werd door God gezegend; de reuk zijner goede daden verspreidde zich heinde en verre en men schonk hem den naam van den apostel der Alpen ¹.

¹ Men kent den schoonen lierzang van mijn vriend B. ter Haar. Het klooster van den St Bernhard, in zijne verspreide en onuitgegeven gedichten. In de ophelderingen bij dit dichtstuk, noemt hij den stichter van dat klooster en het hospitaal, Bernard van Monthon. VERT.

Onder hen die hij door zijne wijze en liefderijke handelingen tot zich wist te trekken, ontwaarde hij op zekeren dag een man en vrouw, die hem om raad en bijstand kwamen vragen; zij verhaalden hem op innig bewogen toon dat zij een eenigen zoon hadden bezeten, een geliefden zoon, dien zij met de grootste zorg hadden opgevoed, en wiens toekomst zij in de schoonste verwachtingen te gemoet zagen; zij hadden voor hem een huwelijk op het oog met een schoon en adellijk meisje, maar den avond voor de voltrekking van het huwelijk, was hij verdwenen, terwijl hij op de tafel eenige regelen schrifts had achtergelaten, waaruit evenwel niet bleek, waarheen hij zich begeven had. Sedert dien dag hadden zij hem onophoudelijk beweend; zij hadden alle pogingen in het werk gesteld om hem terug te vinden, maar alles te vergeefs. Nu zij oud waren geworden en met den voet in het graf stonden, hadden zij slechts één verlangen: hun zoon voor hun dood nog eens te mogen omhelzen.

Bernard, die met moeite zijne innige aandoening bedwong, troostte hen met te zeggen, dat God, dewijl Hij hun zoon tot zulk een ongewoon besluit had bewogen, zonder twijfel genadig genoeg zijn zou, om hem hun terug te geven, misschien in een oogenblik, waarop zij dit het minst verwachtten. Bij deze woorden verliet hij hen en trok zich in zijne cel terug, om de aandoening van zijn hart tot zwijgen te brengen, om te bidden en misschien te weenen zoo als Jozef, toen hij zijne broeders had wedergezien, die hem niet herkend hadden. Toen zijne ouders alleen waren, zeiden zij echter tot elkander dat de eerwaardige aartsdiaken in zijn voorkomen wel eenigzins op hun zoon geleek; maar zij durfden niet vasthouden aan een gedachte die hun een begoocheling toescheen, toen zij eensklaps den apostel der Alpen zagen terugkeeren, die zich in hunne armen wierp met de woorden: „Ik ben uw zoon Bernard!”

Nadat zij eenige allergelukkigste dagen bij hem hadden doorgebracht, keerden zij naar hun kasteel terug, en de oude bezitter van Menthon en zijne edele gemalin namen de hoop met

zich hun geliefd kind nog eens te zullen mogen omhelzen, en konden even als Jakob uitroepen: Het is mij genoeg zoo Jozef leeft en dat ik hem zien zal eer ik sterf.

Tegen het einde van zijn leven begaf Bernard zich naar Rome om de statuten zijner stichting door den Paus te doen goedkeuren; hij stierf te Novarra ten jare 1008; zijn schedel en een zijner armen worden in de kapel van zijn klooster bewaard.

Gedurende bijna een halve eeuw had hij zich hoofdzakelijk bezig gehouden met de stichting en het bestuur zijner broederschap, en deze moedige broederschap wekte door geheel Europa eene levendige belangstelling. De keizers van Duitschland, de pausen, de koningen van Frankrijk en Engeland, de graven van Maurienne en Savoye maakten het zich tot plicht hunne bescherming te verleen en aan de stichtingen van den liefderijken Bernard van Menthon, terwijl zij er eene eer in stelden die door hunne giften te verrijken.

Ofschoon Frederik Barbarossa de vallei van Aoste en Savoye te vuur en te zwaard verwoestte, schonk hij een diploma van vrijgeleide aan het klooster van den berg Joux; Hendrik IV verklaarde een ieder aan de misdaad van gekwetste majesteit schuldig, die den bewoners van het klooster en hunne eigendommen ooit maar het minste letsel zou berokkenen. Thomas I, graaf van Savoye, stond hun de bosschen van Ferret af, die zij nog heden ten dage exploiteren; anderen verleenden hun verschillende schenkingen. Eindelijk heeft men berekend dat, tegen het einde der dertiende eeuw, het huis van Saint Bernard reeds acht-en-tachtig rentegevende goederen bezat, in de bisdommen van Aoste, Tarentaise, Maurienne, Ivree, Tessino, Sion, Geneve, Constanz, Yverdun, Troyes en Toulon. Het is mij een genoeg er bij te voegen dat zij er verscheidene bezat in de provincie, waarin ik het leven zag, in het bisdom van Besançon.

De verschillende Europesche omwentelingen hebben het achtereenvolgens in de onderscheidene eeuwen van zijne schoonste

domeinen beroofd. Zwitserland zelve heeft in zijne revolutionaire opbruisingen niet geschroomd de hand te slaan aan de oude voorregten en eigendommen dezer edele stichting, die aan Zwitserland toebehoort, die voor dat land zoo weldadig is en welks belangen het met de meeste zorg verplicht was te verdedigen! Walliserland is ook op zekeren dag door de uitbarsting van een democratischen krater beroerd geworden. Het eerlijke, het rustige, het godsdienstige Walliserland werd den een of anderen morgen wakker met het denkbeeld dat het slecht werd bestuurd; dat het voegzaam niet langer onderworpen kon blijven aan het eerwaardige regeringsstelsel zijner vaderen; dat het, voor zijne eer, voor zijne rust en zijne welvaart, noodzakelijk behoefte had aan eene liberale constitutie van den zelfden stempel als die, waarop de burgers van Bern, Zurich en andere protestantsche kantons zich beroemen. Daarop gingen de goede lui van dit kanton aan het werk, en een der eerste door hen in 't leven geroepten maatregelen was aan het klooster van den heiligen Bernardus eenige wijngaarden en eenige weilanden te ontnemen, die het nog aan de zijde van Sion bezat. Maar wanneer de tegenstanders der dwingelaarden, de vrienden, de beste vrienden van den verdrukte eens de bijl der hervorming opnemen, doen zij dit niet met een krachteloze hand, en blijven zij ongaarne halverwege staan. De patriotten van Walliserland achtten het in hunne wijsheid niet genoeg, dat zij de inkomsten van het hospitaal van den Saint-Bernard hadden doen verminderen, men moest den priesters, die zich te vreden stelden met het ondersteunen van den arme, het bijstaan van den zieke en die daarenboven niet de minste bewondering voor de nieuwe democratische theorieën aan den dag legden, toch eene andere kastijding opleggen. Terstond begeeft zich een veertigtal dier deugdzaame vaderlandsche mannen op weg; zij komen bij het klooster aan, jagen er de geestelijken uit, en nemen zelf van de cellen en van de eetzaalen in het klooster bezit. Het was hun doel niet daar den ver-

moeiden, uitgehongerden reiziger op te wachten, hem te ontmoet te gaan om hem de gastvrijheid aan te bieden; zij wilden zich zelve in de eerste plaats die gastvrijheid, en dat wel op regt breede en vrolijke schaal, verschaffen. Nadat zij den voorraad van het klooster in oogenschouw genomen hadden, besloten zij er een ruim gebruik van te maken, om zich des te meer van de liefde des volks te verzekeren; in naam des vaderlands hielden zij langdurige maaltijden; in naam der burgerdeugden: regtvaardigheid en matigheid, ledigden zij den kelder en den zolder; daarna, toen alles was uitgeput, meenden zij hunne taak van hervormers genoegzaam betracht te hebben en daalden zij weder in het dal af.

Sedert een halve eeuw heeft men in Europa genoeg omwentelingen gemaakt, om te weten in hoe verre men zich aan al die fraaije openbaringen van den menschelijken geest te houden heeft, en het is bekend, dat, in dagen van verwarring, deze omwentelingen door eenige honderden woelige, eierzuchtige, stoutmoedige lieden kunnen worden tot stand gebragt, die in de vergaderingen schreeuwen en razen, door hunne beloften de ligtgeloovige zielen misleiden, de vreesachtigen door hunne bedreigingen angst aanjagen, en eindigen met stoutmoedig hun programma voorop te zetten, als de vrije en zuivere uitdrukking van den volkswil.

Op deze wijze had de kleine omwenteling van Walliserland plaats, maar even als zoo vele andere was zij kort van duur. Na eenige maanden vol onrust en opgewondenheid, zagen de bewoners van Walliserland hunne dwaling in, hadden berouw over hunne zwakheid en haastten zich zoo veel mogelijk de kwade gevolgen hunner afdwaling te verzachten.

De geestelijken van den Saint-Bernard keerden naar hunne woning terug en vrome handen hielpen hen het bedreven kwaad herstellen. Teregt worden die goede geestelijken in de dorpen hunner nabuurschap geliefd en geëerd.

Verscheidene malen in het jaar begeven zich honderden land-

lieden uit de vallei van Aoste en die van den Rhône, des Zaturdags avonds naar het klooster, brengen er den Zondag door, wonen er eerbiedig de dienst bij, en keeren des Maandags terug; zij worden daar allen op de mildste wijze ontvangen; maar daar zijn er onder hen, die, even als in de Bijbelsche dagen, dit gastvrije huis een geit of een schaap offeren.

Hoewel de tegenwoordige regering van Walliserland met betere gezindheden jegens deze edele broederschap bezielde schijnt, heeft zij haar evenwel nog niet alles kunnen terug bezorgen, wat door deze in een ongelukkigen volksopstand verloren is.

Om in zijne behoeften te voorzien, om zijn edelmoedige roeping te vervullen, bezit het klooster van den Saint-Bernard nog slechts eenige akkers, eenige weilanden, eenige overblijfsels van oude schenkingen in verschillende parochieën van Walliserland, en de vrijwillige giften der reizigers. Even als in de gastvrije kloosters van Syrië, worden daar alle reizigers van welke klasse der maatschappij, van welk land en van welke godsdienst ook, vriendschappelijk ontvangen, en het in hunne kamers aangelegde vuur, het brood en de wijn, alsmede de verschillende voor hun onderhoud noodige zaken kunnen door den intendant van het huis slechts in het hart der valleijen worden verkregen, terwijl men ze alleen op den rug van een muilezel naar den top van den berg kan doen aanbrengen. Op een klein, tegen het zuiden gelegen, terras hebben de monniken een soort van tuin aangelegd, dien zij in hunne vrije uren bebouwen en onderhouden. In warme jaren smaken zij soms het genoeg, tegen het einde van Augustus, er eenige kleine koolen en wat armzalige kropsalade te snijden. Maar meestal hebben zij zelfs, tot loon van hun geduldigen arbeid, dezen geringen oogst niet. Inderdaad de dorre en koude grond, waarop hun klooster zich verheft, brengt niets voort, noch heesters, noch bloemen, noch graan, volstrekt niets dan water, dat, ik moet het bekennen, uitmuntend is.

Vandaar bestaat er ook te regt eene verplichting voor de muil-ezeldrijvers: zij worden gratis gcherbergd, maar zelf moeten zij voor het onderhoud hunner lastdieren zorgen. Op dezen hoogen, van alle plantengroei verstoken, bergtop geldt het hooi wat elders een goed brood kost, tien centimes het pond.

De reizigers behoeven niets te betalen; als zij er niet naar vragen, zegt men hun zelfs niet dat er in een kapel een offerkist is, bestemd om hunne giften te ontvangen. Ik geloof gaarne dat ieder hunner in deze offerkist voor iederen nacht, dien hij in het klooster heeft doorgebracht, ten minste zoo veel stort als hij in een hôtel zou hebben moeten betalen, maar daar zijn er die zich niet te vreden stellen met het voldoen van deze billijke schatting. In hun land teruggekeerd is het hun een lust aan het huis, waarin zij zoo broederlijk werden opgenomen, een ander blijk hunner dankbaarheid te zenden. Er bestaat in dat vriendelijke huis een kabinet van natuurkunde en van natuurlijke geschiedenis en een boekerij, door de geschenken van een groot aantal aanzienlijke vreemdelingen verrijkt. De groote zaal, die tot salon en eetzaal voor de vreemdelingen dient, is eveneens door de gasten van het klooster versierd geworden: men vindt er gravures, albums, porceleinen vazen, uit verschillende landen, met de betuiging van erkentelijkheid toegezonden; men ziet er zelfs een piano, een zeer fraaije piano, en dikwijls kan men op dezen top der Alpen, in deze sneeuwwoestenij, onder de vingers eener bevallige musicienne, eenige melodieën hooren klinken, waardoor de Londensche en Parijsche groote wereld werd gestreeld.

Het gesticht van den Saint-Bernard bestaat in een uitgestrekt steenen gebouw, dat de kamers der monniken, die der reizigers, de studiezalen, de kapel en de bibliotheek bevat; in een ander groot daar tegenover opgetrokken gebouw, dat met den rug tegen den berg is aangebragt om het te beveiligen voor de sneeuwvallen; in een groote loods, waar de kooplieden van Aoste en Walliserland hunne eetwaren opslaan, die

van het een naar het ander land moeten worden vervoerd, en in een door een ijzeren hek afgesloten gebouw: dit laatste is het kerkhof. Op den rotsachtigen grond, die het klooster omgeeft, is geen aarde genoeg om er een kuil in te graven, en deze is daarenboven bijna overal en altijd met dikke sneeuw bedekt; er valt dus niet aan te denken om de dooden te begraven; men zet hen in het gebouw bij. Door de koude lucht, die door enkele nauwe openingen naar binnen dringt, ondergaan zij een geruimen tijd lang geen verandering, vervolgens droogen de lijken uit en vallen in stukken: het is een afgrijselijk gezicht.

De monniken worden in den kelder der kerk begraven.

Deze geestelijken hebben den titel van kanunnik, en hun superior, die gewoonlijk in de stad Aoste zijn verblijf heeft, heeft het regt het kruis en den mijter als de prelaten te dragen; zij volgen de voorschriften van den heiligen Augustinus, die hen niet tot het kloosterleven beperkt en hun geen strengen leefregel oplegt. Maar wat kan er strengers bestaan dan het leven, waaraan zij op dezen woesten top, in deze verschrikkelijke eenzaamheid onderworpen zijn? Negen maanden van een onverzoenlijken winter met zijne sneeuwvlagen, zijne stormwinden en sneeuwvallen! Gedurende de drie maanden, die men overeengekomen is met den naam van zomer te bestempelen, heerschen er nog scherpe winden, koude misten, sneeuwbuijen, en harde vorst als in het hartje van den winter, en van tijd tot tijd een vale zon, weldra door zwarte wolken beneveld! Er bevindt zich daar, op den weg van Aoste, een klein meer, dat op het oogenblik, waarin ik het klooster bezocht, (15 Julij) nog met twee voet ijs bedekt was; de monniken geloofden dat het dit jaar niet zou smelten. Men heeft in dat meer forellen geplaatst, maar niet een heeft er in kunnen leven. Voor een deel behoort het aan Piemont, en voor een ander aan het klooster. Ik geloof dat noch Victor Emmanuël, noch Garibaldi er op uit zijn om het in hun annexatie-plan op te nemen.

Een verblijf van eenigen duur in zulk een oord, verandert, vermoeit, tast het sterkste ligchaamsgestel aan, terwijl het er tevens door wordt uitgeput. In hunne dagelijksche taak, onder den aanhoudenden invloed eener vochtige of ijsskoude luchtgesteldheid, ontsnappen de kanunniken van den Saint-Bernard zelden aan eene of andere zware ziekte of moordende kwaal. Na verloop van een zeker aantal jaren, zijn zij allen buiten staat in hun noordelijke luchtstreek te blijven, en tot verlen- ging van hun leven, staan de bepalingen van het klooster hun een verblijf in een der pastorijen van het dal toe; anderen volharden in hunne worsteling met de guurheid der elementen en sterven op hun post.

In deze streek van Walliserland, zegt eene oude legende, gaf het Thebaische legioen door zijne opoffering getuigenis van zijn geloof, en de monniken van den Saint-Bernard schijnen mij toe een ander legioen uit te maken, dat ieder jaar tot op een vierde vermindert, gedurig wordt aangevuld, en se- dert acht eeuwen door zijn vrijwillig martelaarschap, onop- houdelijk getuigt voor den goddelijken invloed der christelijke liefde en der evangelische toewijding!

Hoe zwaar ook de vermoeijenissen die zij te verduren heb- ben en de gevaren waaraan zij blootgesteld wezen mogen, aan- vaarden de geestelijken van den Saint-Bernard ze zonder de minste klagt, ja schijnen zelfs gelukkig in de hun opgelegde taak; hun zachtzinnige spraak, hun opgeruimd uitzigt getuigen van een kalm geweten en van hun tevreden hart. De reizi- gers, die hen in hun somber Thebaïde hebben bezocht, zijn allen geroerd geworden door hunne deugden en getroffen ge- weest over hun onthaal. De Engelschen hebben in verschil- lende hunner geschriften met de hoogste opgewondenheid over hen gesproken.

Ik herinner mij den jongen sleuteldrager, die mij bij mijne aankomst ontving en bij ons middag- en avondmaal voorzat. Met welk een hartelijke voorkomendheid zorgde hij voor zijne

gasten! met hoeveel welgevallen beantwoordde hij al de tot hem gerigte vragen, tot zelfs de kinderachtige en belagchelijke toe!

Men vraagt zich dikwijls af hoe toch wel eenvoudige priesters, die in de afzondering hebben geleefd, deze beschaafde manieren hebben verworven, die het onderscheidend kenmerk van de lieden der groote wereld schijnen uit te maken. Het is de christelijke nederigheid die ze hun verleent, het is de volkomen verloochening van zich-zelven, het liefdevolle verlangen om zich voor anderen aangenaam te maken, en de kalme verheffing hunner gedachten boven de grillige aandoeeningen onzer ijdelheid en ligtgeraaktheid.

Ik herinner mij een anderen kanunnik, die in het klooster oud was geworden en die het maar niet wilde verlaten; de jaren hadden zijne slapen vergrijsd en zijn voorhoofd gerimpeld; het zoete genot der studie, het rustige en verheffende geestelijke leven hadden aan zijne trekken iets hoog edels en verhevens geschonken; ik zag hem op zekeren morgen voor het eerst in de kapel, waar hij een lijkdienst voor een ten vorige jare, op denzelfden dag, gestorven broeder vierde. Nabij het koor verhief zich een eenvoudige katafalk, door vier waskaarsen omringd. Door de met sneeuwvlokken half verdonkerde vensters zag men de nevelachtige toppen, die, tusschen hunne koude wanden, het eenzame klooster geklemd houden; de westewind loeide door de bergpassen, en als een nieuweling het *Dies iræ* aanhief, scheen deze stormwind, als een onzichtbaar orgel, met zijn klagende stem in te stemmen met den lijkzang, en de grijze priester zond zijne gebeden ten hoogen op het graf, waar hij zich dagelijks op voorbereidt in af te dalen, en vijf of zes arme, in het schip neergeknieelde boeren, baden met gebogen hoofd en gevouwen handen met hem. Hoe grootsch en verheven was deze eenvoudige plegtigheid, deze herinnering aan een onbekenden doode, ver van het gewoel der wereld, in het hart eener doode natuur! Welk

mensch had dit tooneel kunnen bijwonen zonder er tot in het diepst des harten door te worden getroffen? Een naast mij op de tribune aanwezige jeugdige Ier smolt in tranen weg.

De geestelijken van den Saint-Bernard hebben niet minder dan drie roepingen te vervullen: hunne eerste roeping is te onderwijzen, hunne tweede de vervulling van het priesterambt, de derde om als broederen de gastvrijheid uit te oefenen. In het klooster zelf onderwijzen zij de wijsbegeerte en de godgeleerdheid aan de jongelieden, die zich tot het priesterambt voorbereiden; in verscheidene parochieën in Walliserland doen zij dienst als priester, als vicaris, ja zelfs als onderwijzer. De inkomsten van zekere domeinen zijn bepaaldelijk, overeenkomstig oude privileges of oude schenkingen, aan deze verschillende bedieningen verbonden; maar de geestelijken, aan wie deze posten zijn toevertrouwd, nemen slechts van deze inkomsten zooveel als zij strikt noodig hebben en stellen het overige aan de broederschap ter hand. Deze zelfde broederschap onderhoudt vier geestelijken op den Simplon, en, gelijk men weet, is zij het die de talrijke reizigers in hunne gevaren beschermt, in hunne behoeften voorziet en dikwijls degenen, die den stormachtigen bergpas doortrekken, aan een dreigenden dood ontrukkt.

In het barste jaargetijde, wanneer de barometer tot zeven-en-twintig graden Réaumur daalt, wanneer hemel en aarde in een droevig duister gehuld zijn, wanneer de storm op de voetpaden, die naar het klooster geleiden, sneeuwmuren ter hoogte van twintig en dertig voet opwerpt, begeven de monniken zich des ochtends en des avonds naar den kant der vallei van Aoste en naar dien van Martigny, met de vertrouwde bedienden, onder den naam van „marronniers” bekend, en met de honden, die edele honden van den Saint-Bernard, door geheel de wereld beroemd. Zij gaan tot op verren afstand, uitzijnde naar alle kanten, zoekende of er ook ergens een voetstap van een mensch is te vinden, een gesteun of een zucht

te hooren, en zich met nieuwen ijver naar het oord begevende, vanwaar dat geluid tot hen kwam. Daar ligt een arme verdwaalde, vermoeide, half in de sneeuw begraven, misschien reeds half verstijfde reiziger; zij geven hem, indien het noodig is, brood en wijn om hem bij te helpen, en nemen hem van zijne koude legerplaats op; zij helpen hem gaan, en dikwijls dragen zij hem op hunne schouders naar het klooster. „Dikwijls,” zegt een beroemd Geneefsch protestant, de loyale, geleerde heer de Saussure, wiens getuigenis mij een lust is hier aan te halen, „dikwijls zijn zij genoodzaakt een zeker geweld uit te oefenen jegens de reizigers, die door de koude verdoofd, en van vermoeijenis uitgeput, dringend vragen dat men hun toesta zich op de sneeuw ter ruste te leggen; zij moeten geschud en met kracht ontrukkt worden aan een noodlottigen slaap, die hen gewisselijk zou doen bevriezen en den dood zou berokkenen; en slechts een aanhoudende beweging kan hun ligchaam de noodige warmte verschaffen om aan de scherpe koude weerstand te kunnen bieden.”

„Wanneer de monniken in de open lucht en in de felste koude zijn, en de groote hoeveelheid sneeuw hen belet hard genoeg te loopen om zich te kunnen verwarmen, slaan zij onophoudelijk hunne voeten tegen de groote met ijzer bekleede stokken, die zij altijd bij zich hebben, want anders zouden deze ledematen verdooven en bevriezen, zonder dat zij het zelve gewaar worden.”

„Ook in het opsporen van ongelukkige, door de sneeuwvallen medegesleepte en in de sneeuw bedolven reizigers,” zegt dezelfde schrijver, „blinken de ijver en werkzaamheid dezer brave geestelijken uit. Wanneer de slagtoffers dezer ongevallen niet al te diep in de sneeuw zijn begraven, worden zij door de honden van het klooster ontdekt; maar het instinct en de reuk dezer dieren dringen niet tot een groote diepte door. Wanneer er dus lieden ontbreken die de honden niet kunnen wedervinden, gaan de monniken van plek tot plek met lange stokken pei-

lende rond; de soort van tegenstand dien het uiteinde van hun stok ondervindt, doet hen ontwaren of het een rots of een menschelijk ligchaam is, waarop zij stuiten; in het laatste geval werken zij haastig de sneeuw weg, en vaak hebben zij de genoegdoening menschen te redden, die, zonder hen, nooit meer het licht zouden aanschouwd hebben. Hen die door de vorst geleden hebben of verminkt zijn, houden zij bij zich en verzorgen hen tot dat zij volkomen zijn genezen."

In de ziekenzaal van het klooster heb ik, in de maand Julij, een dier arme reizigers gezien, dien de monniken op een wintermorgen in een allerbeklagenswaardigsten toestand gevonden hadden; het was een werkman uit Piemont, die, na in een der drukkerijen van Lyon het letterzetten geleerd te hebben, naar zijn geboortegrond wilde terugkeeren en zich verheugde zijn overwinst derwaarts met zich te voeren. Ik heb een poos lang bij hem gezeten, en hij heeft mij in naïeve bewoordingen zijne geschiedenis verteld, en die zelfs tot waarschuwing der reizigers opgeschreven:

"Het was," zeide hij mij, "in de maand Februarij jongstleden; ik had den weg van Lyon naar Geneve snel afgelegd, en was vervolgens van Geneve naar Martigny gegaan. Op zekeren avond kwam ik te voet bij de Cantine aan, en den volgenden morgen, na mij met een goede haverdegortsoep versterkt te hebben, maakte ik mij gereed om te vertrekken, toen de brave vrouw, aan wie deze kleine herberg toebehoorde, mij deed opmerken dat de lucht erg zwart stond en er een vreeselijke *tourbes* op handen was. Een *tourbes* is die soort van fijne dwarrelende jagtsneeuw, die door den wind wordt opgejaagd, den reiziger geheel en al omwikkelt, hem bedwelmt, afmat en blind maakt. Een muilezeldrijver, die den nacht ook in de Cantine had doorgebracht, maakte mij dezelfde opmerkingen als onze oude herbergierster. Maar ik meende dat ik maar een uur of wat noodig had, om het klooster van den Saint-Bernard te bereiken, dat ik vandaar

eveneens in een uur of wat in mijn dorpje, in de vallei van Aoste zou komen, daar ik hartelijk verlangde mijne ouders te omhelzen, die ik in verscheidene jaren niet had gezien.

„Ik begaf mij dus geheel alleen met mijn stok in de hand op weg, mijn werkmanszak op den schouder, zonder eerst het minste beletsel te ontmoeten. Ik trok de Dranse langs een sneeuwbrug over, ik liep luchtig voort, en reeds lachte ik in mij zelven over de sombere voorspellingen die men mij gedaan had, toen ik eensklaps de zwarte wolken nog donkerder worden zag, de wind begon te huilen en de orkaan losbarstte! Ik trachtte mijn weg te vervolgen, maar de sneeuw verblindde mijne oogen, de wervelwind spotte met mijne krachtsinspanningen, de koude maakte zich van mij meester. Na een langdurige worsteling, waardoor ik hoe langer hoe krachtelooser werd, deed ik een nieuwe poging om voort te gaan, maar werd door een windvlaag omgeworpen; ik stond nogtans op; maar mijne krachten waren uitgeput en de sneeuwjagt was zoo digt en maakte het zoo donker, dat ik geen voet voor mij uit kon zien. Toen dacht ik dat mijn jongste uur gekomen was; ik legde mij op de sneeuw neder, terwijl ik mijne zonden beleed en mij aan Gods genade aanbeval; daarop sliep ik in, en in mijn slaap droomde ik. Ja, ik droomde dat ik in het ouderlijke huis was, dat mijne jongste zuster een goed vuur van wijngaardranken in den schoorsteen aanlegde, dat mijne moeder met een schotel polenta kwam aandragen, even als in de dagen toen ik nog een kleine jongen was, en ik stak mijne voeten bij den haard en ik gevoelde mij uitmuntend wel.

„Intusschen deden de monniken hun omgang; de hond die al snuffelende voor hen uitliep, ontdekte mij. Ik ontwaakte en stond op, aan de eene zijde door een maronnier, aan de andere door een zijner trouwe meesters ondersteund; maar ik kon geen stap meer doen; mijne beide voeten waren bevroren. Men eindigde evenwel met mij naar het klooster te dragen;

men legde mij te bed, verbond mijne voeten en handen, die ook zwaar geleden hadden. Toen ik die goede en liefderijke monniken op deze wijze zag handelen met een armen handwerksman als ik, dacht ik aan al de leelijke woorden waarmede men hen in 1848 had beschimpt, aan het kwaad dat men hen had berokkend, en ik verwenschte die akelige wezens, door wie het vuur der omwentelingen wordt aangeblazen.

„Alle aangewende middelen om mij te genezen waren echter vruchteloos; men kwam tot de overtuiging dat men mij de voeten, en misschien de toppen mijner vingers moest afzetten; een der monniken begaf zich naar Aoste om den chirurgijn van de stad, tot het doen van die operatie, te gaan halen. Maar het was in het hartje van den winter, de chirurgijn wilde zich niet aan de gevaren, die de weg opleverde, blootstellen, en daar er geen tijd te verliezen viel om mijne ledematen voor den kanker te behoeden, besloot men mij naar de stad over te brengen; ik werd op een draagbaar gelegd; behoorlijk in dekens gewikkeld, en acht nieuwelingen droegen mij beurt om beurt naar het hospitaal van Aoste. Daar, Gode zij dank! vernam ik dat mijne handen konden behouden blijven; maar de chirurgijn zette de helft mijner voeten af. Eenigen tijd na afloop dezer operatie, werd ik naar het klooster van den Saint-Bernard terug gebracht, om daar mijne verdere genezing te zien voltooiën. Reeds begin ik te loopen, terwijl ik mij met mijn stok steun; ik denk weldra te kunnen vertrekken en mijn ambacht weêr op te vatten; het letterzetten zal mij niet zoo gemakkelijk vallen als vroeger; want gij weet ongetwijfeld, mijnheer, dat de letterzetters altijd staande arbeiden; maar daar zijn er ook die op een hoogen stoel voor hun kast zijn gezeten, en ik zal doen zoo als zij. Inmiddels ben ik, uit voorzorg, bezig een ander ambacht te leeren.”

Dit zeggende liet de arme Piemontees mij strooijen hoeden zien die hij allerhandigst vlocht, en de grootste tevredenheid stond op zijn gelaat geteekend, en naast hem lag de hond,

aan wien hij waarschijnlijk het leven verschuldigd was, een fraaije groote hond met rosachtige en ruige haren, zwarten muil en gespierde leden.

De Laplander koestert een teedere en regtmatige genegenheid voor het rendier, dat, in zijne dorre vlakten, op zijne koude bergen in al zijne behoeften voorziet.

De bewoner der Cordilières hecht een grooten prijs aan de alpaga en het vigonia schaap.

De Arabier verheft in zijne liederen, vol geestdrift, de hoedanigheden van het paard.

„Mijn paard,” zoo luidt een dier liederen, „is de heer der paarden; het is blank als de duif onder de schaduw, en zijne zwarte manen gelijken op golven; het tart den dorst, het tart den honger, hij is sneller dan de oogwenk, en, de lucht opsnuivende, verduistert hij het hart onzer vijanden; ten dage waarop de geweren elkander kruisen, is mijn paard de trots van het land.”

„De goederen dezer wereld,” zegt een ander Arabisch gedicht, „zullen tot aan den dag des oordeels gehangen worden aan de haren, die zich tusschen de oogen onzer paarden bevinden.”

Talrijke Oostersche stammen brengen dezelfde hulde aan het geduld en de sterkte der paarden.

Indiaansche rassen bezitten een soort van godsdienstigen eerbied voor den olifant.

De Tartaren aanbidden de lama.

Om niet zoo ver te gaan, zien wij onzen ernstigen Engelschen buurman niet een hartstogtelijke liefde aan den dag leggen voor zijne renpaarden, hunne hoedanigheden bestuderen, met de levendigste belangstelling hunne ontwikkeling gadeslaan en met zorg hunne afkomst in hun *stud-book* opteekenen?

Ook zij verdienen geprezen en geliefd te worden, de getrouwe, de moedige honden van den Saint-Bernard! Even als de fraaije merrieën van Arabië, de vlugste renners van Engeland, moeten zij hunne genealogische titels bezitten, toch

kan men niet zeggen hoe hun edel ras ontstaan is. Volgens enkele natuurkundigen, zijn zij ontstaan uit het kruisen van een Engelschen dog en een Spaanschen staanden hond; volgens anderen uit het kruisen van een Bergameschen herdershond en eene Deensche teef, door een Napolitaanschen graaf uit het Noorden medegebragt. Wat mij betreft, ik zou, al kon ik, hun oorsprong niet willen navorschen; integendeel schep ik er behagen in dat deze onzeker is; het komt mij voor dat de Voorzienigheid hen in de woeste gebergten heeft doen geboren worden om de reizigers ter hulp te komen; en ik zou meenen dat zij zelve de intuïtie van hun plicht, het gevoel van hun nut bezitten. Naauwelijks beginnen de jongen zich te bewegen, of zij steken hun neus in de sneeuw en beruiken die alsof zij er iets te zoeken hadden. Wanneer zij hun vollen wasdom hebben bereikt, vergezellen zij, niet slechts, zoo als wij gezegd hebben, den *marronnier* en den priester op hunne liefderijke togten of loopen hen vooruit, maar ondernemen uit zich zelve lange togten in de ravijnen en de afgronden. Als zij iemand die bevroren is aantreffen, keeren zij haastig naar het klooster terug, blaffen uit al hunne magt en voeren de geestelijken naar de plek waar zij hunne ontdekking gedaan hebben; wanneer zij langs een pas neêrgewentelden sneeuwval henegaan, beruiken zij dien om zich te vergewissen dat er zich niemand onder bevindt, en wanneer zij eenige menschelijke sporen ontdekken, wroeten zij zoo lang met hunne duchtige nagels, tot dat zij het bedolven slagtoffer bereiken. Als hun dit niet gelukt, vliegen zij naar het klooster om hulp.

Men verhaalt een aantal bewijzen van hunne schranderheid die men in twijfel zou trekken, indien zij niet door geloofwaardige lieden waren bevestigd geworden; ik laat hier een trek volgen die van een inderdaad verwonderlijk instinct bij deze dieren getuigt. Op zekeren morgen keerden eenige monniken, na het doen van hun gewonen togt, langs het met zoo veel moeite door hen afgelegde pad naar het klooster terug.

Boulevard fiores del et se

Canton Walliserland.

De honden liepen evenwel een anderen weg uit, keerden vervolgens naar hunne meesters terug, terwijl zij al jankende hen aan hunne kleederen trokken; de monniken volgden hen en eenige oogenblikken later rolde er op den weg, dien zij hadden willen inslaan, een sneeuwval naar beneden, die hen zonder twijfel zou hebben bedolven, indien zij bij hun eerste voornemen volhard hadden. Door welke soort van reuk, door welke soort van divinatiegave hadden deze honden het dreigende gevaar herkend? Het is een dier raadselen in de natuurlijke geschiedenis, die de wetenschap niet vermag op te lossen.

Deze moedige, verstandige dieren bezitten hun held, hun Alexander; hij heette Barry en droeg een eeremedaille om den hals, schoon hij regt had er een veertigtal te dragen, want men heeft berekend dat hij niet minder dan veertig personen heeft gered. Op zekeren dag loopt hij, door zijn zucht tot redding gedreven, op avontuur het gebergte door en vindt een kind, dat te midden der sneeuw is ingeslapen; hij blijft er bij stil staan; langzaam aan verwarmt hij den armen kleinen al likkende en roept hem in het leven terug, legt zich vervolgens op zijne vier pooten voor hem neder, en trekt hem zachtjes bij den arm, tot dat het kind, werktuigelijk aan dat gebaar, aan deze uitnoodiging gehoor gevende, zich op den rug zet van den braven Barry, die terstond vol blijdschap opstaat en in zegepraal zijn buit naar het klooster voert.

Eenige jaren geleden werden deze goede dieren door een vrij verontrustende ziekte aangetast; de jongen stierven, de ouden vervielen van dag tot dag. Een hunner, wiens dapperheid hem den bijnaam van Mars had doen verwerven, leed verschrikkelijk aan een longziekte; men was niet weinig voor het uitsterven van dit edel ras beducht. Dank hebbe de aan hem bestede zorgen is men er in geslaagd het dier te redden, en ik heb het genoeg gemaakt een aantal schoone spruiten van den vurigen Mars en den roemrijken Barry om mij heen te zien rondloopen. Welk een ramp zou

het wezen indien het hospitaal van den Saint-Bernard deze kostelijke dieren niet meer bezat!

Maar niets, wat een levendige belangstelling opwekt, wat de verbeelding verbaasd doet staan, wat het hart opbouwt, wat een diepen indruk in de ziel achterlaat, moet aan deze stichting ontbreken!

Op een om zoo te zeggen in deze streken geheel ongewonen dag, een dag zonder regen, sneeuw en stormen, heb ik met smart dit verblijf, waar ik zulke levendige en godsdienstige indrukken had ontvangen, verlaten; deze eerbiedwaardige kanunniken, door wie ik zoo broederlijk was opgenomen; deze zoo gediensstige en beschaafde bedienden; deze honden zelfs, die in hunne oogenblikken van rust, zich zoo gewillig laten streelen, en die ik in mijne gedachten maar niet kan afscheiden van de menschlievende broederschap, voor wie zij van zulk een onberekenbaar nut zijn!

Ik heb mij op nieuw opgehouden bij de heerlijke bedden van Alpenrozen, bij de Cantine, en bij de herberg van Saint-Pierre, wier bevallige eigenares er zich in verheugde mij versch brood van Martigny te kunnen voorzetten; vandaar heeft mijn koetsier mij in eenige uren aan den voet van den berg gebragt, dien wij zoo langzaam waren opgeklimmen. Naar gelang wij afdaalden, zag ik trapsgewijze de verschillende groeikracht der heuvels en der valleijen. Maar mijne gedachten waren bij voortdoring vervuld met de groote bergen, de sombere bergpassen, de verhevene woestenij van den Saint-Bernard. De leeuwerik verhief zich orgelende in de lucht; de nachtegaal en de mees zongen vrolijk in de struiken, en terwijl hunne liefelijke zangen tot mij doordrongen, hoorde ik nog het gehuil van den wind om de muren der kapel en de klagelijke wijs van het *Dies irae* in mijne ooren weêrklinken.

ZESDE HOOFDSTUK.

Het Rhône-dal. — De overstromingen der rivier. — Oorsprong van haar naam. — De onheilen. — De lijders aan kropgezwellen. — Het gelaat van den mensch. — De melaatschen van IJsland. — De *crétins*. — Hospitaal der *crétins*. — Karakter der bewoners van Walliserland. — Voortbrengselen van het land. — Schilderachtig voorkomen. — Hier en daar verspreide huizen. — Vreedzame woningen. — Spoorweg. — De Diablerets. — De legende van een ongeluk. — Sion. — Mathieu Schirner. — Het bisdom van Sion. — Het katholicisme van het kanton.

Tusschen de keten der Berner- en Pennijnsche Alpen, wier toppen door de Celten aan een hunner afgoden waren toegewijd, strekt zich een vallei uit, die van de bergpassen des Furca's trapsgewijze tot aan het meer van Geneve voortloopt. Het is het dal van den Rhône. Het is Walliserland, of ten minste het wezenlijke gedeelte van Walliserland. Van een der hoogten die het beheerschen, levert het dal een schoon en lagchend gezigt op, maar even als zoo vele andere fraaije dingen dezer wereld, is het niet wat het op zekeren afstand schijnt te zijn.

Wanneer men het van digterbij onderzoekt, ontwaart men er groote uitgestrektheden onbebouwd grond en moerassige plekken, door stilstaande wateren veroorzaakt, waaruit vergiftigde dampen opstijgen. Dit is nog niet alles. De Rhône, uit eeuwige gletschers geboren en door stortvloeden gezwollen, de Rhône, die de vallei doorkruist, is niet een dier weldadige rivieren, welke de oorden, waardoor zij haren loop nemen, vreedzaam besproeijen en ze onophoudelijk verblijden en vruchtbaar maken.

Het is lang geleden dat de Latijnsche dichters in welluidende verzen den onstuimigen loop van den Rhône bezongen. Het is lang geleden dat de navorschers van naamafleidingen hebben gezegd dat zijn naam voortkwam van *rodere*, knagen.

Silius Italicus heeft gezegd:

Aggeribus caput Alpinis, et rupe nivali
 Prosilit in Celtas, ingentesque extrahit amnem
 Spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos ¹.

Petrarca heeft gezegd:

Rapido fiume, che d'alpestra vena
 Rodendo intorna, onde il tuo nome prendi.

Een onzer oude poëten, Maurice Sceve, vertaalt in deze beide verzen dezelfde etymologie:

Fleuve rongéant pour t'altitrer le nom
 De la roydeur en ton cours dangereux.

Dit vurige kind der bergen werpt zich in het meer van Geneve met zijn kleiachtig zand, vandaar, snelt hij, als een van allen last ontslagen atleet haastiger voort, en sleept in zijn vaart de beide bevallige rivieren van mijn geliefd geboorteland Franche-Comté mede, namelijk: de Saône, die hij te Lyon aan zich onderwerpt, de Doubs, die zich nabij de Dôle zachtmoediglijk met de Saône vereenigt, en met vernieuwde krachten de velden van het zuiden van Frankrijk, de vlakten van Avignon, de bezittingen der Anglen gaat overstroomden, en die, de boosaardige! zou ontzien, indien hij in zijne afdwalingen het geringste gevoel van regtvaardigheid en poëzij had kunnen behouden.

Alvorens hij zoover van zijn oorsprong zijne wandaden gaat

¹ Zijn bron, verborgen in de kloven der Alpen, springt de Rhône over met sneeuw bedekte rotsen voort naar het land der Celten, en terwijl hij uitgestrekte velden met zijne schuimende kolken doorklieft, verbreedt hij al meer en meer zijn stroom, Sil. Ital. III, 447. VERT.

bedrijven, heeft hij dikwijls reeds de bewoners van Walliserland ongelukkig gemaakt. In de lente doet het smelten der sneeuw hem herhaaldelijk buiten zijne oevers treden; in den zomer, vallen geweldige door de hitte opgeloste of door de donderslagen losgewoelde ijsbrokken op den mond der gletschers, stuiten de wateren die er aan ontwellen, totdat deze genoegzame kracht verkrijgen om die wallen te verbreken. Dan storten zij zich in de vlakke, vereenigen zich met den Rhône, en verwoesten met hem de geheele vallei. Dit is de voornaamste oorzaak der onheilen, die op verschillende tijdperken, en bepaaldelijk nog in 1818, de bewoners van Walliserland met angst en schrik hebben vervuld. De geestige schrijver van het *Journal d'un Invalide*, de heer Mathews, die in 1818 zich te Martigny bevond, heeft verscheidene bijzonderheden dezer ramp verhaald.

„Den 16^{den} Junij,” zegt hij, „sprong de geweldige massa, die in het dal van Bagne opgehoopt en tusschen ijsblokken opgesloten was, buiten hare dijken, terwijl zij boomen en rotsen, ja alles wat zij op haar weg ontmoette, met zich voerde. In één oogenblik werden vierhonderd woningen omver geworpen en als kaartenhuizen uit elkander geslagen. De eigenaar van het hôtel de *Cygne*, die nog den vorigen dag rustigjes aan zijne tafel voorzat, verdronk in zijn huis, en aan alle kanten zag men rijtuigen en paarden in het water drijven. Een arme schilder was in het dal van Bagne bezig het meer op doek te brengen, op het oogenblik dat de golven van dit meer buiten hare bedding traden. Zonder het zelf te weten, schilderde hij het doodelijke gevaar, waaraan hij was blootgesteld, en slechts als door een wonder ontsnapte. Het water schijnt mij een veel vreeselijker middel van verwoesting dan het vuur te zijn. De brand neemt slechts trapsgewijze toe; de magt des waters doet zich eensklaps gevoelen. Het water, dat op dien noodlottigen dag uit het dal van Bagne naar beneden stroomde, legt in vijf uren een afstand van achttien mijlen af.”

Na deze verschrikkelijke en andere minder noodlottige maar dikwerf zich herhalende overstromingen, veroorzaakt door het uitvloeijen van zekere meeren, die, naar men zegt, alle zeven jaren zich moeten ontlasten, blijft een gedeelte van het Rhône-dal in een staat van ongezonde vochtigheid. Daaruit ontstaan verpestende uitwasemingen, die misschien de oorzaak zijn dat hier zoovele lijders aan kropgezwollen worden aangetroffen.

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus?

zegt Juvenalis ¹.

Deze geweldige uitwassen aan den hals van een man en soms ook aan dien van een jong schoon meisje, leveren inderdaad een droevig gezigt op. Veel droeviger nog is het gezigt der *crétins*, met hun levenloos oog, hun voorkomen zonder de minste uitdrukking, hunne bewegingen die niet het geringste blijk van bevassing verraden en hun plompen lach.

The human face divine! Het goddelijke gelaat van den mensch, zegt Milton, en op dezen regel van den onsterfelijken zanger van *het Paradijs verloren*, heeft een beroemd Zweedsch dichter Franzèn een bezielde ode geschreven:

„Aanschouw,” zingt hij, „het voorhoofd van den grijsaard, het levende afbeeldsel der waarheid van een eeuw, aanschouw het trotsche oog van den held en den edelen blik, waaruit de bliksem van een edelmoedige gedachte licht, en den zachten en roerenden blik eens jongelings, door een liefelijk droombeeld bewogen; spreekt daaruit geen bewijs van onsterfelijkheid? Zijn deze oogen van den mensch niet bestemd om te glansen en te glimlagchen in de eeuwige sferen?”

Zoo spreekt de dichter. Maar de arme *crétins*! Er spreekt uit hun voorkomen geen enkele vonk van dat goddelijke vuur, geen zweem van gevoel, geen schijnsel van opvatting, en de eerste, dien ik ontmoette, heeft in mij een smartelijke verbazing opgewekt.

¹ XIII Satire, vers 162. Wie verwondert zich op de Alpen over een gezwollen keel? VERT.

De gewoonte heeft echter een zonderling vermogen. Op IJsland bestaat een afgrijselijke ziekte, die men de melaatschheid noemt. Maar hen, die door deze ziekte zijn aangetast, sluit men niet in leprozenhuizen op, noch verbant men hen naar een afgelegen hut, even als den melaatsche van de stad Aoste, waarvan de heer Xavier de Maistre ons de roerende geschiedenis heeft verhaald. Men is er aan gewoon hen te zien en zij leven te midden hunner familie, in hun *gaard*, zonder dat iemand er aan denkt hen te ontwijken. Zelfs heb ik bij den geestelijke van Thingvalla een dier ongelukkigen koorn met zijne door wonden overdekte handen zien malen, en van dat door hem fijn gemaakte meel bakte men brood, zonder dat iemand er den minsten afkeer van had.

In Walliserland ziet men de aan kropgezwollen lijdenden zonder de minste verwondering, en ik geloof niet dat zulk een afgrijselijk uitwas een jong meisje verhindert te trouwen. Wat de *crétins* betreft, men ontwaart zelfs als men ze ziet niet den minsten afkeer, maar een groot aantal lieden beschouwt hen met een soort van bijgeloovigen eerbied. Daar deze arme schepsels niet het minste begrip van goed of kwaad hebben, gelooft men dat zij niet kunnen zondigen en hun eeuwig welzijn verzekerd is. Men zegt zelfs, dat eertijds in meer dan een fatsoenlijk gezin van Walliserland de geboorte van een *crétin* als een zegen beschouwd werd. Ongetwijfeld geven in Franche-Comté de boeren, door een gelijk bijgeloof gedreven, aan de idioten geen naam die iets beleedigends in zich zou kunnen hebben. Men noemt hen *simpelen* of *innocenten*.

Toch krielt Walliserland niet van *crétins*, zooals men zou denken, overeenkomstig de verhalen van zekere reizigers, die, om grooter effect te maken, niet schromen de waarheid te verdraaijen. Tengevolge van de verschillende in de dorpen van Walliserland aangebrachte verbeteringen; van den arbeid, waardoor de grond gezonder is geworden; van geschiktere en luchtigere woningen; van een heilzamer voedingsvoorschrift is het aantal

dezer lijders naar ligchaam en ziel aanmerkelijk afgenomen, en te oordeelen naar deze voortdurende vermindering, mag men het er voor houden, dat de dag niet al te ver verwijderd is, waarop in Walliserland geen crétins meer zullen gevonden worden.

Te Sion staat hun kosteloos een toevlugtsoord open. Toen ik dit huis bezocht, waren er slechts acht: drie vrouwen en vijf mannen. Een geneesheer bezocht hen dagelijks, en twee dier bewonderenswaardige geestelijke zusters, wier instelling het katholicisme alleen kent, verzorgden hen als kinderen.

Een achtenswaardig Zwitsersch geneesheer, de heer Guggenbuhl, heeft de opvoeding der crétins ondernomen en met dat doel een etablissement nabij Thun gesticht. Volgens hem is het crétinisme een ligchaamsziekte, een gebrek aan ontwikkeling in de organen, vooral in de hersenen. Wat ook de oorzaak van deze krankte zijn moge, de heer Guggenbuhl is van oordeel, dat men ze niet kan genezen dan door den ligchamelijken toestand te verbeteren, en door zooveel mogelijk de werkzaamheid zijner verschillende organen, hoofdzakelijk die der hersenen, op te wekken. Overeenkomstig dit beginsel, komt het hem noodzakelijk voor den crétin, van zijne vroegste jeugd af, uit de enge en ongezonde dalen te verwijderen en over te brengen naar een plaats, waar hij een drooge en zuivere lucht kan inademen.

Met dat denkbeeld heeft de philanthropische geneesheer zijne instelling op een plateau van den Abendberg, vijf duizend voet boven de oppervlakte der zee, in een bevallig oord tegenover het meer van Thun, van Interlaken en met het heerlijkste uitzigt op de Berner Alpen gevestigd. Daar heeft hij een dertigtal leerlingen om zich heen vergaderd. Eerst leert hij hen gaan, loopen, spelen; door alle mogelijke middelen tracht hij in hen het opvattingvermogen te doen ontwaken, daarna laat hij hen op de school toe, en langzamerhand gelukt het hem hen aan een korte maar regelmatige dagtaak te onderwerpen. Hij geeft hun les in het lezen, schrijven en rekenen.

Gewis ligt hier het denkbeeld eener roerende roeping ten grondslag. En is het opheffen van den blinddoek, die de arme schepselen knelt; het losmaken der banden die in hen de ontwikkeling der zedelijke hoedanigheden belemmeren; het in hunne ziel doen opgaan van een straal van verstand niet eene edele taak? Is het niet een soort van geestelijke vrijmaking der ongelukkigen? Ja; maar als men het niet verder brengt dan hen een halve ontwikkeling, een onvoldoend licht te verschaffen, dat slechts strekt om hun hunne zedelijke zwakheid, hunne noodlottige minderheid tegenover andere menschen te doen inzien, zou het dan — ik aarzel om het uit te spreken, en toch vraag ik het mij af — niet beter zijn hen in den toestand te laten waarin de Voorzienigheid hen heeft geplaatst, in hunne volslagen onwetenschap, in hun staat van *simpelen* en *onnoozelen* ¹?

Wat in elk geval beter is, is dat men zich toelegt om de oorzaken van het crétinisme, overal waar ze zich voordoen, te voorkomen en te bestrijden. Dat doet men in Walliserland.

Het kanton Walliserland is door een groot aantal reizigers, vooral door de protestanten, belasterd geworden, die bepaaldelijk willen dat de katholieke landen slecht bestuurd, slecht bebouwd en slecht bewoond worden. Het is waar, dat wanneer men in der haast eenige zijner dorpen doortrekt, men ze voor ellendig zou gaan houden, en ik moet bekennen dat ik dien indruk heb gehad toen ik mij uit het Dransedal naar den Saint-Bernard begaf. Maar een huis kan uitwendig klein en armoedig schijnen, terwijl hij die het bewoont er in rustige kalmte zijne dagen slijt. *Parva domus, magna quies*. Wie onzer heeft niet dikwijls de juistheid dezer uitspraak ondervonden! Het een of ander kleedingstuk kan voor ons

¹ Mijn vriend Ds. C. E. van Koetsveld heeft met woord en daad bewezen, dat hij een geheel ander gevoelen is toegedaan dan de schrijver, terwijl hij zich aanvankelijk over de gezegende uitkomsten zijner Idiotenstichting in mijne woonplaats te regt mag verblijden.

weinig aantrekkelijks bevatten, terwijl hij die het draagt daarom volstrekt nog niet om een aalmoes behoeft te vragen.

Inderdaad zijn de inwoners van Walliserland nog niet door die speculatiekoorts aangetast geworden, die verscheidene andere kantons van Zwitserland teistert, en evenmin nog door de verloksele der weelde besmet geworden, die in het algemeen aan den handel en de nijverheid hun ontstaan te danken hebben.

Brave lieden! brave lieden! die gelooven dat zij zich niet vernederen door de zeden en gewoonten hunner ouders te bewaren, door het dragen van kleederen, in hunne woningen vervaardigd van het vlas en den hennep hunner velden, van de wol hunner schapen. Er blijven zoo weinig bevolkingen getrouw aan de oude gebruiken, dat, wanneer men er eene ontmoet, men met genoegen blijft stilstaan om ze te beschouwen.

Indien de inwoners van Walliserland nog niet geleerd hebben de verschillende mijnen die hunne bergen bevatten, te ontginnen, indien men in hunne valleijen geen hooge schoorsteenen eener stoommachine ziet oprijzen; indien men aan den zoom hunner beeken de raderen niet hoort zuchten, waardoor een spinnerij of een volmolen wordt in beweging gebragt, kan men daarentegen aan alle kanten de vruchten van een arbeidzaam landbouwersbedrijf ontwaren. De inwoners van Walliserland zijn allezins in den akkerbouw ervaren, geduldig in hun arbeid, bekwaam in het ontginnen van kreupelhout en bosschen, en in het vruchtbaar maken van hunnen grond door verschillende kunstmiddelen. Op verscheidene plaatsen in hunne valleijen, brengen zij aarde op groote rotsblokken aan, die zij er over heen spreiden, waardoor zij op deze wijze kleine tuinen doen ontstaan, waar de aardappels en het koorn veel spoediger dan op het open veld zullen rijp worden. Op de hoogten en in de vlakten brengen zij, met eene bewonderenswaardige kunstvaardigheid en dikwijls met eene ongewone stoutmoedigheid, werken tot besproeiing der landerijen aan. Dikwijls zijn zij verplicht waterleidingen over een groote uitgestrektheid, dwars

over rotsen en aan den rand der afgronden, aan te leggen om hunne velden en wijngaarden te bevochtigen.

Wij moeten bekennen dat zij in hunne taak zeer worden aangemoedigd door de resultaten die zij er van verkrijgen. In weerwil van de sneeuwvallen, van het naar beneden rollen van steenen en gruis, en van de overstromingen, is Walliserland een vruchtbaar land, zoo vruchtbaar zelfs, dat het in al de behoeften zijner inwoners voorziet. Op zijne hooge bergen zijn er twee andere verdiepingen van weilanden, waar de herder gedurende de zomermaanden zijne kudden henenleidt en waar men voortreffelijke kaas maakt. De grootste dezer kazen, die men de *Prémices* (de eerstelingen) heet, worden in de meeste parochieën aan den pastoor aangeboden. Het is de vrijwillige schatting van een godsdienstig volk. Rondom deze weiden, die een heerlijken geur van zich geven, verheffen zich de bosschen, die den boer brand- en timmerhout opleveren. Lager vindt men de graanvelden, en de vruchtboomen, en de groenten en de wijngaarden die een voortreffelijken wijn geven. Er is geen land in Europa dat, op zulk eene beperkte uitgestrektheid, zulk eene groote verscheidenheid van voortbrengselen oplevert. Daar is er geen waar men, met den thermometer in de hand, gedurende eene opstijging van eenige uren, zulk een benijdenswaardigen cursus van meteorologie kan doorloopen. Hier, op enkele plaatsen, neemt de oogst reeds van de maand Mei af een aanvang; op andere daarentegen is deze eerst in de maand October afgeloopen. Hier, op een en denzelfden dag in Maart, kan het oog zich in een opeenvolging der vier jaargetijden verlustigen: de lente op de hooge plateaux; den zomer op de lager liggende heuvels; den herfst in de vlakten en den winter met zijne door eeuwige sneeuw bedekte kruinen.

Door zijne ligging tusschen twee bergketenen, waarvan de een het van zijne Zwitsersche bondsstaten, en de andere het van Italië scheidt, is Walliserland een der schilderachtigste

streken die men kan zien. Aan alle kanten, in de zijden zijner bergen bevat het een veertigtal valleijen, die den blik door de verscheidenheid harer tooneelen verbazen en bekoren.

De eene strekken zich over eene lange uitgestrektheid op dezelfde hoogte als het Rhônedal, waarmede zij zamensmelten, uit; anderen verheffen zich plotseling van hun oorsprong af naar de heuveltjes die er zich over heen buigen. Deze zijn met digte bosschen bedekt, waarin men slechts van tijd tot tijd een open plek ontwaart. Gene ontrollen zich als een met rotsen doorsneden grastapijt, even als een met eilandjes bezaaid smaragdenmeer. Daar zijn er waar men niets dan woeste steilten en een naauwe bergkloof ziet, aan het einde van welke een woedende stortvloed voortbruischt, terwijl weder andere door haar lagchend perspectief, door hare betooverende stilte, den reiziger schijnen uit te noodigen zich een eenzame woning in de schaduw harer lorkenboomen, of aan den zoom harer zilveren beekjes, op haar bloeiende grasperken op te slaan.

In al deze valleijen treft men menschelijke woningen, dorpen of gehuchten, of ten minste eenige verspreide huizen aan. En daar leven goede en eerlijke huisgezinnen, die allen hunne akkers in vrede bebouwen, die des winters hun koorn dorschen, hun hennep braken, hunne kudden verzorgen, zich des avonds met een oude vertelling of een oud lied verlustigen, en vrolijk de zon- en feestdagen vieren. In de eenvoudigheid hunner harten houden de families de gedachtenis aan de deugden der grootmoeder en de onderwijzingen en lessen des grootvaders in eere. In hunne afgelegene wijkplaats zijn zij beveiligd tegen de koortsachtige zorgen, de woeste begeerten, de onmatige behoeften, waardoor de bewoners der groote steden gekweld worden. Zij kennen slechts de stormen des hemels, korter van duur en minder noodlottig dan de stormen der wereld. De wind der omwentelingen verheft zich en doet Europa schudden, zonder dat deze vreedzame bewoners der valleijen er den minsten schok van ondervinden. Op dat oog-

blik weet een groot aantal hunner waarschijnlijk niets van de heldendaden van den grooten annexionist Victor-Emmanuel, ja heeft er zelfs niets van die van Garibaldi gehoord. Een Engelschman, uit de school van Lord Palmerston, zou zich waarschijnlijk verplicht achten hen aan een vrijzinnig comité, misschien aan een Bijbelgenootschap aan te bevelen, ten einde hen aan hunne duisternis te ontrukken. Een Yankee zou van hen gewagen als van wezens van een bijzondere soort, die, om te worden wedergeboren, verscheidene stortbaden van den democratischen stroom zouden moeten ondergaan. Zij hebben ook hun tol aan de ramp der nieuwere tijden betaald; in 1848 zijn zij, door eene plotselijke verblinding overvallen, in den maalstroom eener omwenteling medegesleept geworden. Maar weldra deed hun aangeboren gezond verstand hun die dwaling inzien. Even als reizigers die een oogenblik in den nacht door een dwaallicht van den weg waren gelokt, zijn zij op den door hen betreurden weg teruggekeerd, en hebben zij zich op nieuw door de liefde voor hunne onschadelijke rust laten leiden. Door een spoedig berouw hebben zij getoond dat zij alles behalve dwaas zijn, en ik meen te mogen gelooven dat zij gelukkig zijn.

In het dal van den Rhône treft men echter verscheidene steden aan, die des zomers door hoopen luidruchtige reizigers worden bezocht. In de eerste plaats Saint-Maurice, wier oude abdij zich, naar men wil, op de plek verheft waar het Thebaansche legioen werd opgeofferd; vervolgens Martigny, dat, even als Saint-Maurice eene Romeinsche stad was, en nu een soort van Europeesche caravanserail is; voorts Sierre, welks rijke heuvels een heerlijken malvezij voortbrengen; Louèche, welks minerale wateren geregeld de zieken en de nieuwsgierigen tot zich lokken, en Sion, de bisschoppelijke stad, de oude hoofdstad van Walliserland, en eenige jaren lang de residentie van een onzer prefecten, de hoofdplaats van het departement van den Simplon.

Een spoorweg, die de pretensie heeft zich den een of an-

deren dag dwars door de bergen tot in Italië te zullen uitstrekken, verbindt deze steden van het Rhônedal met elkander. Wanneer men van Martigny zich over dezen spoorweg naar de hoofdstad van Walliserland begeeft, ziet men aan den gezigteinder de sneeuw der steile bergtoppen blinken, bij het volk onder den naam van de Diablerets bekend. Weleer beschouwden de inwoners deze door stortvloed gekloofde en met een ijsmeer prijkkende spitsen als het voorportaal der hel; zij naderden ze nooit zonder vrees, en eerst na een vurig gebed tot God te hebben opgezonden. De Diablerets hebben maar al te zeer de door hen ingeboezemde vrees geregtvaardigd. Twee malen heeft men ze in de laatste eeuw met een geweldig gedruisch zien waggelen, alsof inderdaad de poorten der hel zich ontsloten. Twee hunner spitsen zijn naar beneden gestort, en hebben over de uitgestrektheid van meer dan een mijl, een massa steenen en gruis ter hoogte van twee honderd voet verspreid. Een groot aantal berghutten werden door dat ongeval verwoest. Verscheidene landlieden verloren bij deze gelegenheid het leven. Een hunner, die in het begin van den zomer zijne kudden naar de weide gebragt, en zijne vrouw en kinderen in het dorp had achtergelaten, werd op eene wonderdadige wijze gered. Een geweldig groot rotsblok viel op het dak zijner hut, bleef daar hangen, en was oorzaak dat zij niet werd medegesleept, daar zij zonder deze soort van bastion ontegenzeggelijk zou zijn weggerukt. Maar de hut was half verbrijzeld, en al de uitgangen geheel en al versperd. De ongelukkige herder was daar geheel en al tusschen de muren zijner woning als in een graf ingesloten. Verscheidene uren bleef hij op den grond uitgestrekt liggen, terwijl hij in doodsangst het gekraak der rotsen vernam, die zich van haar voetstuk losrukten en in haar vaart tot gruizel verkeerden, vreezende ieder oogenblik te zullen worden verpletterd.

Toen eindelijk de stilte op dat verschrikkelijk geraas volgde, het werk der vernieling was voltooid, de Diablerets heinde en

verre, als lava uit een vuurberg, hun noodlottigen steenregen hadden doen nederkomen, stond de arme herder op, en trachtte hij zich naar buiten te begeven; maar naauwelijks kon hij onder zijn ingebogen dak regtop staan, en naar welken kant hij zich wendde, nergens zag hij iets dat naar een spleet geleek waar een lichtstraal kon doordringen. Na een lange en smartelijke nasporing werd hij door een geweldige moedeloosheid overmeesterd. Hij was daar gevangen, zonder hulp in zijn donkeren kerker. Onbewegelijke rotsen waren zijne cipers; hij bezat geen houweel, geen spade, geen ander werktuig dan een ellendig mes om zich een weg door de dikke muren, die hem omringden, te openen. Toch ontwaakte de zucht tot zelfbehoud in hem. De gedachte aan zijne vrouw en kinderen deed zijne geestkracht herleven. Als de neerslagtigheid hem het sterkst kwelde, verbeeldde hij zich dat hij de klokken van zijn dorp hoorde, die hem naar zijn haardstede terug riepen en dat hij zijne vrouw voor zich zag bidden. Dit denkbeeld wakkerde zijn moed aan. Gelukkig vond hij, na hier en ginds in zijn verschrikkelijk verblijf te hebben rondgetast, een voorraad brood en eenige kazen, die een tijd lang zijn honger konden stillen, terwijl de waterdruppels, die door de steenen heensijpelden, zijn dorst leschten en hij begaf zich aan het werk.

Met het lemmet van zijn mes en met zijne vingers begon hij een opening te maken in de muren, waardoor hij was ingesperd. En hoe vaak zakte hij niet, na het aanwenden van alle mogelijke inspanning, op den grond met bebloede handen en van vermoeijenis ineen. Dan beval hij, vol berouw over zijne zonden, zich aan Gods genade en was hij bereid om te sterven. Daarna sliep hij in, stond vervolgens met nieuwen moed op, en begon andermaal zijne taak.

Langzamerhand gelukte het hem eenige steenen uit den muur zijner hut los en een hoop gruis op zij te werken, en een opening tusschen twee blokken steen, die den doortogt als

twee onbuigbare schildwachten versperden, te vergrooten. Eindelijk zag hij de lucht weder; een laatste beproeving voor zijn geduld, een laatste inspanning, en hij was vrij! Vrij! Met welk een zalig gevoel snelde hij zijn gevangenis uit! met welk een vaart daalde hij de helling van den noodlottigen berg af! En de klokken, wier klank hij zoo dikwijls gemeend had te herkennen, luidden nu allen te gelijk, en de lieden van zijn dorp begaven zich naar de kerk. Het was een groote feestdag, het Kersfeest. Hij vloog naar hen henen, onder het uiten van vreugdekreten, maar hij wist niet in welk een staat zijne langdurige opsluiting hem gebragt had. Op het zien van zijne vermagerde leden, van zijne in lompen verkeerde klederen, van zijn lijkkleurig gelaat, ontweek hem een ieder. De kleine kinderen en de vrouwen namen de vlugt. De mannen wendden zich af onder het maken van een kruis. In aller oogen was het of zij een spook zagen. Alleen zijn hond, even als de hond van Ulysses, herkende hem, daarna zijne brave vrouw, die, meenende dat hij dood was, iederen morgen en iederen avond voor de rust van zijne ziel had gebeden. Eindelijk kwamen zijne bloedverwanten en zijne vrienden hem omhelzen, en de pastoor verliet de sacristij om hem zijn zegen te geven, en hield dien dag tot de leden zijner gemeente een roerende preek over Gods barmhartigheid.

De stad Sion ligt op tamelijk verren afstand van de Diablets, om niets van hunne instortingen te duchten te hebben. Maar zij heeft ook haar ramp, haar rivier die den naam van de Sionne draagt, en dikwijls, even als de Rhône, door de stortvloed, die haar doen zwellen, buiten hare oevers treedt.

De hoofdstad van Walliserland is schitterend noch groot. Behalve haar oude kathedraal, heeft zij geen enkel gebouw dat eenige aandacht verdient. Maar de groene en vruchtbare vlakten waarin zij gelegen is, de oude wallen, die nog een harer kwartieren omgeven, de beide rotsachtige heuvels die in haar midden met haar kroon van kanteelen en in bouwvallen ver-

keerde torens zich verheffen, leveren een allerzonderlingst, zoowel aanlokkelijk als indrukwekkend, tafereel op.

Op een dezer heuvels, Valerie geheeten, treft men de sporen van een oud, door den Romeinschen generaal Valerius gebouwd, fort aan; op den anderen de bouwvallen van een bisschoppelijk kasteel, dat in de dertiende eeuw gebouwd en in 1788 door brand vernield werd. Een weinig lager ziet men een tweede bisschoppelijk kasteel, dat door denzelfden brand werd verwoest. De bisschoppelijke zetel van Sion is een der oudste van Gallië en door verscheidene souverainen verrijkt geworden. Het kapittel van de kathedraal bezat aanzienlijke landerijen, leengoederen en eigen regtsmagt; de burgers der stad voerden den titel van baron en hadden het regt alle in Waadland uitgesproken criminele vonnissen te herzien. Eindelijk voerde de bisschop den titel van Prins van het Heilige Rijk en genoot koninklijke regten. Bij groote plegtigheden droeg een der voornaamste edellieden van het land het zwaard der gerechtigheid voor hem uit.

Even als de priesters der eerste kerk hadden de kanunniken der hoofdstad het regt hunne eigene bisschoppen te kiezen. In het begin der zestiende eeuw droegen zij in hun conclave die hooge betrekking aan een arm kind van Walliserland, Mathieu Schirner, op, die eerst de bediening van pastoor had bekleed, en later in het kapittel was opgenomen, waar hij zich door uitstekende hoedanigheden had onderscheiden.

Zoo heeft, in alle tijden en in alle landen, de christelijke kerk tot in de minste rangen des volks de mannen, die zich door hunne deugden en hunne talenten kenmerkten, opgezocht om hen met hare eerbewijzen te overladen. Zoo kroont en adelt deze heilige republiek de beginsels van evangelische regtvaardigheid en broederschap, door onze hedendaagsche gemeenebesten ontheilgd, in het slijk gesleurd en vaak zoo wreed met bloed bezoedeld.

De zoon eener eenvoudige vrouw en van een onbekenden

boer van Walliserland, op den bisschoppelijken zetel van Sion verheven, werd door Paus Julius II tot kardinaal bevorderd, en daarenboven met den titel van Apostolisch legaat begiftigd, en zijn naam verbindt zich aan een der merkwaardige bladzijden onzer geschiedenis.

Mathieu Schirner was de vurige tegenstander van Frans I, van dien galanten, ridderlijken vorst, van wien Bayard in zijne naïeve taal heeft getuigd. „Nooit had men in Frankrijk een koning gezien, waarin de adel zooveel genoeg had.” Ter verdediging van de belangen des pausdoms, nam de bekwame kardinaal een werkzaam aandeel aan den oorlog in het Milanesche, wist de Zwitsers van hun verbond met Frans I af te trekken, en zond op hen het geduchte voetvolk af, dat twee dagen lang zoo dapper tegen het Fransche leger in de vlakten van Marignano streed.

De bisschoppen van Sion voeren geen oorlog meer tegen de souverainen. De bisschoppen van Sion zijn niet meer in het bezit van hunne voormalige goederen, noch oefenen meer de magt als wereldlijke heeren uit. Zij hebben er zelfs niet aan gedacht hun kasteel weder op te bouwen op den heuvel, van waar zij in het Rhônedal een der schoone gedeelten van hun bisdom voor oogen hadden. Maar indien het gebouw hunner stoffelijke magt in den loop der tijden is bezweken, zoo hebben zij toch dat eener zedelijke magt behouden, die de poorten der hel nog niet hebben overweldigd.

De pogingen der Lutheranen en Calvinisten hebben schipbreuk geleden op het vaste en opregte geloof der eerlijke bevolking van Walliserland. Dit schoone kanton, door die van Bern, Geneve en Waad omgeven, is te midden van eene protestantsche nabuurschap het katholijk geloof getrouw gebleven en het katholicisme verspreidt er zijne zegeningen als een levend makende bron.

Wil men er een bewijs van? Ik zou dit kunnen vinden in verschillende reisverhalen, en hoofdzakelijk in dat van een uit

stekenden geneesheer, den heer Forbes, een protestantsch maar regtvaardig Engelschman.

„Ik had zooveel hooren spreken,” zegt de heer Forbes, „over de mindere industriële bekwaamheid der inwoners van Walliserland, dat ik, toen ik tot in het Dransedal was voortgereisd, alleraangenaamst werd verrast door het zien van zoo vele vernuftige werken. Door mijne eigene opmerkingen en door verschillende inlichtingen, ben ik tot de overtuiging gekomen, dat de inwoners van Walliserland, in geen opzigt, lager dan die der andere Zwitsersche kantons staan.”

De heer Forbes heeft gelijk.

In Walliserland, even als in de Zwitsersche kantons, die voor de verlichtste worden gehouden, vindt men scholen waar arme kinderen zonder eenige betaling worden toegelaten. In Walliserland worden de velden en de wijngaarden met een bewonderenswaardige kennis bebouwd. In Walliserland brengt men, met een zeer gering budget, een aantal nuttige werken tot stand, onder anderen den weg van den Saint-Bernard en dien van den Gemmi.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De fortuin en de zieke reiziger. — De baden van Louèche. — De trappen van Albinen. — De Gemmi. — Kandersteg. — De herberg van Schwerbach. — Het meer van Thun. — Het kasteel van den heer Rougemont. — Het hôtel Bellevue. — Het museum Wald. — De stoomboot. — Neuhaus. — Interlaken. — Brienz. — De Faulhorn. — Exploitatie der natuur. — Poëzij van het Oberland.

Hoe dikwijls zijn wij onregtvaardig jegens de fortuin, of, om christelijker te spreken, jegens de Voorzienigheid! Wij beklagen ons over verdrietelijkheden, waarvan niemand in het leven bevrijd is, en wanneer slechts het een of ander lijden, dat wij te verduren hebben, zwaarder wordt of langer aanhoudt, zijn wij sterk geneigd te gelooven, dat niemand zoo veel heeft geleden als wij.

In de zelfzucht onzer smart vergeten wij deze strenge uitspraak des Bijbels:

Heeft niet de mensch een strijd op de aarde, en zijn zijne dagen niet als de dagen des daglooners,
en het andere woord van Job:

De mensch, van eene vrouw geboren, is kort van dagen en zat van onrust.

Indien wij in een uur van opgewektheid vrolijke aangezichten ontmoeten, denken wij er niet aan, dat zij reeds door bittere tranen gegroefd zijn, of dat deze ze vroeg of laat zullen groeven. Hun vrolijk uitzigt bedwelmt ons. Het schijnt ons toe, dat wij de eenige slagtoffers eener nootlottige wet,

eener exceptionele gestrengheid zijn. Evenwel hoeveel arme schepsels rondom ons kwijnen weg in rouw over hunne dierbaarste betrekkingen, worden geheel door hunne armoede neergedrukt of worstelen met al de folteringen eener onge-neeselijke kwaal. Het gezicht van hun tegenspoed moet ons tot het beseffen van onzen waren toestand terugvoeren, en ons nopen de Voorzienigheid te loven, die ons dergelijke beproevingen bespaart.

Bij mij zelve maakte ik deze opmerking, terwijl ik mij in de coupé der diligence nêertzette, die zich van Sion naar Louèche begeeft. Naast ons klimt een jong mensch op, wiens vermagerd voorkomen, vaalbleek gelaat en doffe oogen een hoogen graad van ziekte te kennen geven. Een bediende heeft hem ook naar het rijtuig gebragt en helpt hem de trede opstijgen, hetgeen men beter met den naam van ophijschen zou kunnen bestempelen. Na zijne plaats bedaard te hebben ingenomen, ziet deze jeugdige mensch mij een oogenblik in stilte aan, en voegt mij vervolgens met een verzwakte stem toe: „Gaat gij naar de baden van Louèche?” „Ja.” „Het schijnt mij echter toe, dat gij niet ziek zijt.” „God zij dank, dat ben ik ook niet.” „Hoe gelukkig zijt gij! Ik ga nu reeds voor de derde maal, jaar op jaar, naar deze droevige baden. Ik ga er heen om de voorschriften der geneesheeren op te volgen, maar ik heb geen hoop, dat ik er zal beteren. Och, mijnheer! het is zoo ongelukkig, aldus te moeten verkwijnen, terwijl ik alles doe om mijne krachten te herwinnen; oud te zijn zonder jong te zijn geweest, en te moeten sterven zonder geleefd te hebben! Ik ben rijk. Aan de boorden van den Necker ligt mijn kasteel, waarvan men de bouworde roemt en een park, welks uitgestrektheid men bewondert. Maar als een schim dwaal ik door dat kasteel en dat park. De gaven der fortuin zijn voor mij als de beker van Tantalus; ik kan er geen genot van hebben. Meer dan een arme heeft mis-schien, toen hij mij in een elegant rijtuig voorbij zag rijden,

mijn lot benijd, en ik benijd dat van den houthakker en daglooner, die van den vroegen morgen tot den laten avond arbeiden voor een karig loon en gretig met een stuk zwart brood hun honger stillen.

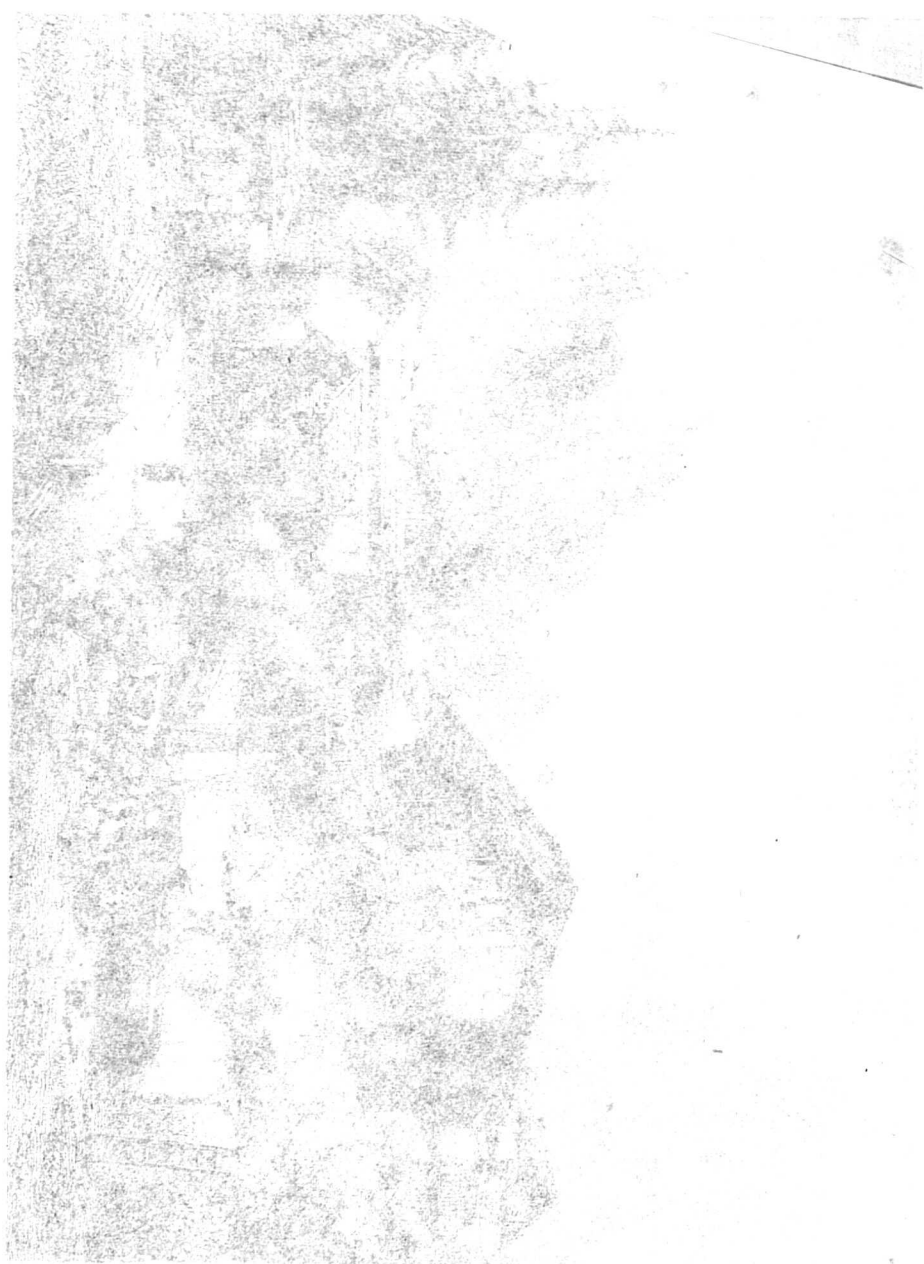
Terwijl ik deze klagten van mijn reisgenoot aanhoorde en de in het oogvallende zwakte zijns ligchaams gadesloeg, verweet ik mij zelve, dat ik mij dikwijls aan nuttelooze droefheid had overgegeven. Bij een der gewone gebeurtenissen des levens, bij een ligte pijnlijke aandoening des harten, bij eene teleurstelling. Neen, wij moeten ons niet beklagen over de hinderpalen die wij op onzen weg ontmoeten, zoo lang wij kracht genoeg bezitten, om ze te boven te komen, over de moeilijkheden onzes strijdperks, zoo lang wij ons staande kunnen houden. Wij moeten ons in onze eerlijke voornemens versterken en dapper den strijd des levens voortzetten. Handelen, handelen, heeft een welsprekend dichter ¹ gezegd, het hart in de borst en God boven ons:

Hearth within, and God o'er head.

Ik trachtte den arme kranke gerust te stellen, dien ik naast mij van koude voelde rillen, ofschoon de luchtgesteldheid warm was, en zijn bediende gezorgd had hem in een wollen deken te wikkelen. Hij sloeg een droefgeestigen blik op mij en voegde mij hoofdschuddend toe: „Ik dank u voor uwe goede meening, maar ik ken mijn toestand. Dit jaar zal men mij misschien in dit land begraven, en als ik sterf zal ik zelfs den troost niet hebben, een goed werk met mijne bezittingen te doen. Ik zal ze zelfs niet aan een jongere zuster kunnen vermaken, die ik zoo innig lief heb. Overeenkomstig een onzer feodale instellingen, zullen zij moeten overgaan op een mijner neven, die hardvochtig en gierig is, die mij haat en de baden van Louèche zou vloeken, als zij mijn leven eenigzins rekten.”

De bronnen dezer baden, wier naam door den zwakken kranke

¹ Longfellow in zijn „*Een psalm des levens.*” VERT.

mijn lot benijd, en ik benijd dat veele houthakker en daglooner, die van den vroege tot den laten avond arbeiden voor een gering loon, en gretig met een stuk zwart brood

klagen van mijn reisgenoot aanhoorde en vallende zwakte zijns ligchaams gadesloeg, verweet zelve, dat ik mij dikwijls aan nuttelooze droefheid had overgegeven. Bij een der gewone gebeurtenissen des levens, bij een ligte pijnlijke aandoening des harten, bij eene teleurstelling. Neen, wij moeten ons niet beklagen over de hinderpalen die wij op onzen weg ontmoeten, zoo lang wij kracht genoeg bezitten, om ze te hoven te komen, over de moeilijkheden onzes strijdperks, zoo lang wij ons staande kunnen houden. Wij moeten ons in onze eerlijke voornemens versterken en dapper den strijd des levens voortzetten. Handelen, handelen, heeft een welsprekend dichter¹ gezegd, het hart in de borst en God boven ons:

Heer! schik, wat God o'er doet.

Ik trachtte den arme krankte gerust te stellen, dien ik naast mij van koude voelde rillen, afschoten de luchtgesteldheid warm was, en zijn bedfende gezorgd had hem in een wollen deken te wikkelen. Hij sloeg een droefgoestigen blik op mij en voegde mij hoofdschuddend toe: „Ik dank u voor uwe goede meening, maar ik ken mijn toestand. Dit jaar zal men mij misschien in dit land begraven, en als ik sterf zal ik zelfs den troost niet hebben, een goed werk met mijne bezittingen te doen. Ik zal ze zelfs niet aan een jongere zuster kunnen vermaken, die ik zoo innig lief heb. Overeenkomstig een onzer foodale instellingen; zullen zij moeten overgaan op een jonger neven, die hardvochtig en gierig is, die mij hant en de heden van Louèche zou vreten, en mijne even zwaar en rekten.”

D. b. schenen dezer hant, wat kwam door de zwaarten kranke

¹ Longfellow's *Seaside Sermon*, *the Sermon*, p. 102.

Houarboe Irereudel et ac.

Louèche.

met een bitteren glimlach werd uitgesproken, werden door herders ontdekt. Tot dien tijd was het dal, waar zij ontsprongen, geheel en al onbewoond. Nog nu, in weerwil van den goeden naam die er van de kracht zijner wateren is uitgegaan, ziet men er slechts hier en daar een houten huis, overschaduwde door hôtels, die van de maand Mei tot October zich voor de reizigers openen, maar die werkelijk slechts in de maanden Julij en Augustus worden bezocht.

De toeristen komen hier niet voor hun genoegen. Zij vinden er noch de speelbanken van Spa of Hamburg, noch de conversatiezaal en de jagtpartijen van Baden, noch de aristocratische wereld van Toeplitz of Carlsbad, noch de opwekkende levendigheid van Bagnères, Bigorre of Bagnères de Luchon. De zieken blijven hier niet langer dan hun door de geneesheeren is voorgeschreven, en dit voorschrift is niet uitlokkend. In een soort van loodsen zijn vijvers, twaalf voet breed en drie voet diep. Daarin moeten de baders, eerst een, vervolgens twee, daarna drie uren en langzaam achtereenvolgens opklimmend, acht uren daags doorbrengen, dat wil zeggen, dat zij om een hunner kwalen te genezen, er eenigzins tot den staat van amphibieën moeten overgaan. Mannen en vrouwen, in lange flanellen tunica's gekleed, dompelen zich tegelijk in dezelfde waterkom. Deze oorspronkelijke baden leveren in het zomersaizoen een zonderling schouwspel op. Men zou wanen van najaden en tritons wemelende mythologische meeren voor zich te hebben. Maar deze tritons vermaken zich niet met vrolijke spelen als zij, die in de verzen van Homerus beschreven worden, en deze najaden verzellen op haar bevalligen watertogt den wagen van Amphitrite niet. Allen schijnen integendeel alles behalve met hun toestand ingenomen; zij denken er slechts aan, om de beste middelen ter hunner verstrooiing uit te vinden. Ieder hunner heeft een vlottend pijnboomhouten tafeltje voor zich. De een doet zich op dit tafeltje een kop koffij of chocolaad brengen, dat zij in

den langst mogelijken tijd genieten. Een ander heeft er een boek op liggen of een dagblad op uitgespreid; de vrouwen zetten er een bloemruiker of een werkmandje op. De gelukkigsten zijn zij, die zich aan een zelfde tafel kunnen vereenigen en er zich aan het schaken zetten. Te midden hunner berekeningen vergeten zij den duur van hun verblijf in het water. Maar zoodra hooren zij het gewenschte uur niet slaan, of zij vliegen het water uit als schoolknappen, voor wie de hatelijke deur van het mufte schoolvertrek eensklaps ontsloten wordt.

Zij die nog stevig op de beenen zijn kunnen op eenigen afstand van de baden belangrijke uitstapjes maken. Dit dal van Louèche is zeker verre van lagchend en vruchtbaar. Ware er het natuurverschijnsel zijner heelkrachtige wateren, die uit zijn grond bij een temperatuur van 195 graden, even als de Geysers uit den kouden bodem van IJsland opwellen, niet aanwezig, hoogst waarschijnlijk zou geen enkele Zwitser er aan gedacht hebben er zijne woning op te slaan. Maar men kan zonder ontroering zijn woeste ligging, zijn zwarten berggordel, waar een breede gletscher doorheen loopt, niet aanschouwen. Op eenigen afstand van het gehucht bevindt zich de Torrenthorn, welks top zich tien duizend voet boven de oppervlakte der zee verheft. Men beklimt dien gemakkelijk en vandaar heeft men in al zijn schitterende uitgestrektheid het panorama der Alpen van den Mont Blanc tot den Simplon, van den Weisshorn tot den Blumisalp toe.

Op den weg van Siders, aan de andere zijde van den onstuimigen Dala, heeft men een galerij, de Galerij der Rotsen geheeten, die ook de aandacht der nieuwsgierigen verdient.

Op een steil rotsplat verheft zich het landbouwend dorp Albinen, welks inwoners in gedurige gemeenschap met de bevolking van Louèche is. Langs welken weg, langs welk voetpad dalen zij in dit gehucht af? Er bestaat geen weg, geen voetpad. Tien houten ladders zijn aan de wanden van de bijna loodregte rots vastgehecht. Dit is het eenige ver-

bindingspunt door de ingenieurs dier streken uitgedacht. Nadat zij den eersten ladder tot boven aan toe zijn opgestegen, staan zij over hun moed opgetogen; bij den tweeden beginnen zij te beven; bij den derden zijn zij bevreesd door een duizeling te worden overvallen. Daar zijn er slechts weinigen die verder gaan. Zoo sterk is echter de kracht der gewoonte, dat de inwoners van Albinen, zonder de minste vrees, zoowel bij nacht als bij dag, deze brooze ladders op en afklimmen, de mannen onder het rooken van hun pijp, de vrouwen terwijl zij vaak een zwaren last op het hoofd dragen. Maar zoo lang zij dezen gevaarlijken togt zullen ondernemen, kan men er zeker van zijn dat zij hare kleederen niet door de *cage* of de crinoline zullen uitzetten.

Tusschen deze zelfde bergruimte, die, ten oosten, ten westen en ten noorden, den bodem van Louèche van het overige deel der wereld schijnt te scheiden, bevindt zich een te regt beroemde doortogt, die van den Gemmi. Wanneer men in het hart der vallei dezen verschrikkelijken Gemmi beschouwt, moet men op de gedachte komen, dat het onmogelijk is die loodrechte rots te overschrijden, tenzij men, even als de vliegen, in staat zij zich aan de wanden vast te klemmen. In die rots hebben evenwel de geduldige, de moedige inwoners van Walliserland een weg uitgehouwen, een der merkwaardigste wegen van Europa, veel stouter dan dien van den Simplon, en niet minder verbazingwekkend dan die van de *Via Mala*: Hij is niet breed, en natuurlijk vrij steil; maar de vernuftige werklieden, die hem hebben aangelegd, hebben zoo veel mogelijk door allerhande krommingen er de steilte van getemperd. De Gemmi is twee duizend zeven honderd voet hoog, en door zijne vele kronkelingen is de weg, die er met zooveel moeite over heen is geworpen, ongeveer elf duizend voet lang.

Ik herinner mij dat ik, met behulp van twee vlugge Bedouinen, die mij aan weerszijden ondersteunden, de trappen der voornaamste pyramide van Egypte tamelijk moedig heb

beklimmen; maar toen ik weder naar beneden moest, kon ik niet zonder ongerustheid van den top van het luchtterras dezen bewonderenswaardigen trap beschouwen. Evenzoo, wanneer men uit het Berner Oberland naar den top van den Gemmi, klimt, is het gezicht van dezen loodregten wand tamelijk angstverwekkend en men verhaalt dat een reiziger, die van deze hoogte af de diepte van den aan zijne voeten liggenden afgrond met zijne oogen mat, verschrikt terug deinsde en besloot een langen omweg door het land van Waad te maken, om zich naar de baden van Louèche te begeven. Andere reizigers hebben dezen togt alleen in een door stevige boeren getorschten draagstoel afgelegd, en daar zijn er, die, uit overmaat van voorzorg, zich een blinddoek om de oogen slaan, uit vrees dat het gezicht van den gapenden afgrond hen zou doen duizelen.

Indien de bestijging van den Gemmi minder angstwekkend is dan wanneer men dezen berg afdaald, wordt zij evenwel niet zonder het nemen van eenige voorzorgen aanvaard. De muilezels zijn gewoon zoo veel mogelijk midden op het pad te loopen, want kwamen zij zich tegen de wanden te stooten, zoo zouden zij door dien schok omver geworpen worden en in den afgrond neder storten.

Wat mij betreft, ik smaak telkens een nieuw genot wanneer ik een dier beklimmingen onderneem. Indien, zoo als het volk zegt, de bergen bewoond zijn door onzichtbare geesten, schijnt het mij toe dat deze bovennatuurlijke wachters der scherpe spitsen en diepe grotten, in mij een kind der bergen moeten herkennen, en van al de verschillende paden, die wij op deze wereld doorloopen, komt mij dat der bergen als een geheimzinnige verheven ladder voor, waar langs onze blikken en onze gedachten trapsgewijs naar een reiner sfeer opstijgen. Deze berg herinnert mij door een zichtbaar beeld, deze vrome gedachte van een beroemden Spaanschen dichter, Jorge Manrique:

„Indien wij van het leven het gebruik maakten dat wij ver-

pligt zijn te doen, zou onze reis door deze wereld voor ons voortdurend eene nuttige les zijn. Op de vleugelen des geloofs zou onze geest de wolken voorbij snellen in de betere wereld, waarheen onze verlangens zich uitstrekken.”

Ik ben dus zeer kalm langs de wanden van den Gemmi opgestegen, niet zonder herhaalde malen te hebben stil gestaan om een oog te slaan op het stoutmoedige werk door de hand des menschen op dezen rotsmuur tot stand gebragt, en om het vreemde, het verschrikkelijke schoon van dezen woesten oord te beschouwen. Op de kruin van den Gemmi is een streek vanwaar men het uitzigt heeft op geheel de keten Pennijnsche Alpen, wier sneeuwtoppen zich als zilveren koepeldaken tegen het azuur des hemels afteekenen.

Een Duitscher, de heer Engelhardt, zegt dat hij dit schouwspel zeven maal is komen bezichtigen en beschrijft het met geestdrift.

Niet zonder moeite wendt men zijne blikken van dit trotsche tooneel af, te meer daar, wanneer men zich een anderen kant op begeeft of zijne schreden naar Kandersteg rigt, men niets anders voor zich heeft dan een droevig, dor terrein, een soort van steenachtige woestijn, gelijk aan die van steenachtig Arabië, een meer, welks zwarte en modderige wateren acht maanden van het jaar bevroren blijven, een berg met naakte wanden, dien men den Daubenhorn heet. Te midden dezer woeste plateaux ligt een eenzame hut, de eenige, als ik mij niet bedrieg, die men tusschen Louèche en Kandersteg aantreft. Zij wordt alleen in het zomersaizoen bewoond. Zoodra de herfst invalt, verlaat haar de herbergier, aan wien zij toebehoort. Des winters verdwijnt zij onder de sneeuwhoopen. Daar heeft Zacharias Werner, de zonderlinge, sombere Duitse dichter, het tooneel van zijn verschrikkelijk drama geplaatst. Nog lang na de verschijning van dit werk, kon men deze woning niet voorbij gaan zonder er aan te denken dat een vader er zijn zoon had gewurgd. Werner heeft een afgrijselijke geschiedenis uitgedacht en verkeerd gedaan daaraan een bestaanden naam te verbinden.

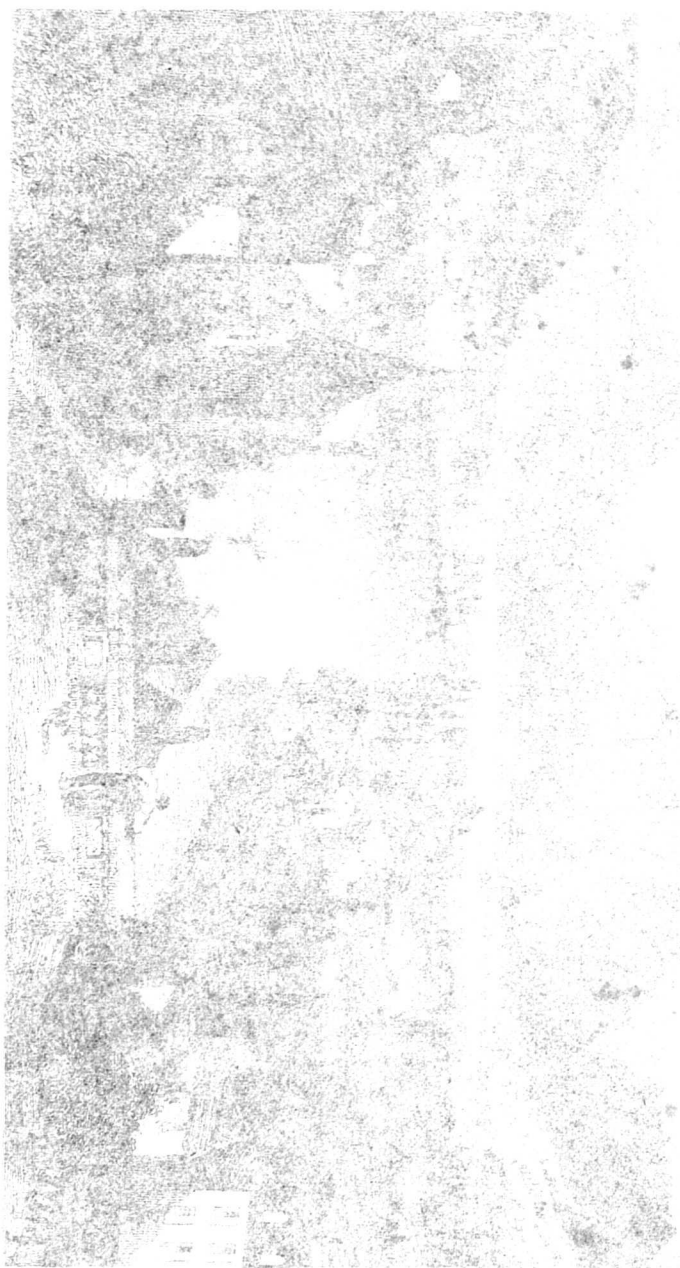
Geen herbergier van Schwerbach heeft zich aan een misdaad schuldig gemaakt, en zij die zich in deze onschuldige herberg ophouden om er den nacht door te brengen, zijn alleen blootgesteld aan het verkrijgen van een slecht bed en een vrij mager souper.

Tot Kandersteg toe kan men slechts te voet of te paard opstijgen. Maar vandaar daalt men snel naar de kleine vallei van Frutigen, naar de weiden van het Simmendal en naar het meer van Thun af. In negen uren kan men uit de sombere vallei van Louèche naar de oevers van dit schoone meer komen. In een kort tijdsbestek kan men tooneelen die een schrikbarend voorkomen hebben, prachtige gezigteinden, door sneeuwvallen verwoeste terreinen, en de aantrekkelijke kanalen eener rustige en vruchtbare streek aanschouwen.

Thun is slechts een stadje met drie duizend vijf honderd inwoners. De Aar stroomt er door heen en het is onregelmatig gebouwd. Maar het ligt in het bekoorlijkst district van het kanton Bern, en in den zomer wemelt het er van een groot aantal reizigers van alle natieën.

Boven deze stad verheft zich een door de massieve torens van een kasteel uit de twaalfde eeuw en door eenige nieuwerwetsche gebouwen gekroonde heuvel. Daar is het gewijde veld der stad, het kerkhof, de Godsakker, volgens de vrome uitdrukking der Duitschers. De levenden, die binnen zijne omheining den voet zetten, moeten daar een der zoetste aandoeningen des levens smaken, en indien, zoo als de volks-overleveringen luiden, de dooden op zekere dagen uit hunne graven opstaan, moeten zij met andrang uit hun kist oprijzen en zich verlustigen in het schouwspel, dat hun eertijds meer dan eens heeft bekoord. Want van daar, van dit stille verblijf der dooden, ziet men het prachtige panorama van Thun zich in zijne grootste uitgestrektheid ontrollen.

Aan den voet des heuvels ontwaart men de beide armen van de Aar, die elkander aan het uiteinde der stad ontmoeten,

Geen herbergier van Schwerbach heeft zich aan een misdaad schuldig gemaakt, en zij die zich in deze onschuldige herberg ophouden om er den nacht door te brengen, zijn alleen blootgesteld aan het verkrijgen van een slecht bed en een vrij maar souper.

Tot Kandersteg toe kan men slechts te voet of te paard opstijgen. Maar vandaar daalt men snel naar de kleine vallei van Frutigen, naar de weiden van het Simmendal en naar het meer van Thun af. In negen uren kan men uit de sombere vallei van Louèche naar de oevers van dit schoone meer komen. In een kort tijdsbestel kan men tooneelen die een schrikbarend voorkomen hebben, prachtige gezigteinden, doorsneeuwvallen verwoeste terreinen, en de aanblikelijke kanalen eener rustige en vruchtbare streek aanschouwen.

Thun is slechts een stadje met drie duizend vijf honderd inwoners. De Aar stroomt er door heen en het is onregelmatig gebouwd. Maar het ligt in het bekoorlijkst district van het kanton Bern, en in den zomer wemelt het er van een groot aantal reizigers van alle natiën.

Boven deze stad verheft zich een door de massieve torens van een kasteel uit de twaalfde eeuw en door eenige nieuwerwetsche gebouwen gekroonde heuvel. Daar is het gewijde veld der stad, het kerkhof, de Godsakker, volgens de vrome uitdrukking der Duitschers. De levenden, die binnen zijne omheining den voet zetten, moeten daar een der zoetste aandoeningen des levens smaken, en indien, zoo als de volks-overleveringen luiden, de dooden op zekere dagen uit hunne graven opstaan, moeten zij met aandrang uit hun kist oprijzen en zich verlustigen in het schouwspel, dat hun eertijds meer dan eens heeft bekoord. Want van daar, van dit veld verblif der dooden, ziet men het geweldige drama van Thun zich in zijne grootste uitgestrektheid ontrollen.

Aan de oostzijde des heuvels ontmoet men de beide armen van de Aar, die hierheen en het westende der stad ontmoeten,

Thun.

voorts den vloeibaren spiegel van het meer met zijn heerlijke omlijsting, dat men zou wanen of zij op zekere plaatsen door de feeën was gesneden, door de dwergen uitgebeiteld, door de industriële werklieden van fabelachtige grotten en op andere door de monsterachtige hamers der Titanen uitgeslagen. Van het zuiden naar het noorden strekt zich een lange, groote en vruchtbare, met dorpen, gehuchten, schilderachtige hutten en tuinen bezaaide vlakte uit, door valleijen doorsneden, die als smaragden golven tusschen de bergen naar beneden dalen. Ten westen eene hooge rotsketen, waarboven de Stockhorn oprijst; ten oosten de bosschen van Grüsisberg; ten zuiden de indrukwekkende pyramide van Niesen en op den achtergrond van dit bewonderenswaardig tooneel, tusschen deze beide reusachtige pilasters, de ijsspitsen van het Oberland de schitterende kruinen van den Blumisalp.

Voor al aan de boorden van het meer heeft men een verrukkelijk tooneel. Welke frissche bekoorlijke tuinen! Wat al lagchende hutten! Welke bevallige villa's! Inderdaad, ik kom er opregt voor uit, ik ben nooit begeerig geweest naar fortuin. Ik geloof dat men in deze wereld zeer gelukkig kan zijn zonder het bezit van uitgestrekte goederen en aanzienlijke kapitalen. Ik zou zelfs zeggen dat de fortuin mij vaak een gevaarlijke klip toeschijnt bij al de wisselingen des levens, een hinderpaal bij een tal van omstandigheden. Menig met een vlugge bevattig begiftigd mensch zou een zeer uitstekend en misschien geleerd mensch zijn geworden, wanneer, van zijne vroegste jeugd af, zijn geest niet was verdoofd geworden door de overmaat van materiële welvaart en de genietingen der weelde. Meer dan een schoon, braaf jong meisje heeft alleen daarom een beklagenswaardig huwelijk gedaan, omdat haar huwelijksgift de aandacht en de begeerten van een huichelend en geldgierig wezen had opgewekt.

Wat er van mijne theorieën over de fortuin wezen moge, ik kom er voor uit dat ik evenwel niet zonder een gevoel van

afgunst het heerlijke kleine kasteel heb gezien dat een rijk Parijzenaar, de heer de Rougemont, op den oever van het meer van Thun heeft laten bouwen. Op deze zelfde plek, zegt men, stond eertijds de woning van een *Minnesinger*, die in zijn naïeve taal, de bloemen, de lente en de liefde bezongen heeft. Het is iets zoets te beminnen, in welk oord men zich ook bevinden moge, maar iets nog veel zoeters op die lagchende plek!

Meer nabij ditzelfde meer van Thun heeft men eene andere woning, die de reizigers, zoo als ik, kan troosten over de smart die zij ondervinden, dat zij niet rijk genoeg zijn om zich een klein paleis als dat van den heer de Rougemont aan te schaffen. Die woning staat aan alle hoeken voor iederen bezoeker open. Het is het hôtél Bellevue, een der grootste en der comfortabelste hôtels van Zwitserland. Voor de nietige som van zes of zeven francs daags kan men daar het genot smaken zich een kâpitalist te wanen; men kan er al de geniegingen hebben van honderd duizend livres rente: een fraaije kamer, een uitmuntende tafel, speel- en leeszalen; een heerlijken bloementuin, een uitgestrekt park met verrukkelijk geboomte en aan alle kanten het aanlokkelijkst panorama, en op eenige honderden schreden afstands het museum van den heer Wald, een allerbelangrijkste verzameling van voorwerpen van Zwitsersche kunst, nijverheid en zeldzaamheden.

De Zwitsersche regering heeft te Thun een militaire school gevestigd. In den herfst vereenigen zich de officieren en onderofficieren der verschillende korpsen op de vlakte, die men den naam van de Allmend heeft gegeven. Heeft men, uit zucht om een dichterlijk gevoel in het hart zijner jeugdige krijgslieden te onderhouden, een dergelijk kamp tot practische oefeningen uitgekozen dan wel om hen te gewennen bij hunne studieën aan groote verleidingen weerstand te bieden? Indien de Zwitsersche militie die van het landschap van Thun wederstaat zijn het vastberaden mannen. Ik voor mij geloof

dat ware ik daar bij een bataillon geplaatst, met den ransel op den rug en het geweer in den arm, ik groote moeite zou hebben om mijne oogen te wenden van het blaauwe meer, van de uitgestrekte groene beemden van het Simmendal of van de besneeuwde kruin van de Jungfrau, om mijne aandacht te wijden aan de bevelen en aan de bewegingen van mijn korporaal. Bevallige stoombooten doorklieven dagelijks het meer. Op een schoonen dag is ieder dier togten poëzij. Men vertrekt naar Neuhaus onder het genot der muziek van een reizend orkest, dat een der melodijen van Weber of Schubert ten beste geeft. Zachtkens vaart men over een doorschijnenden waterspiegel, waardoor de bosschen, de bloemen, de kotte woningen die den oever versieren weêrkaatst worden. Aan weêrszijden heeft men een aaneenschakeling van bevallige of grootsche tooneelen. Regts ontwaart men het schitterende kasteel van Schadau, het eigendom van den heer de Pourtalès, de vallei van Frütigen, door de Altels en den Rinderhorn beheerscht, de landbouwende dorpen Einingen, Teller, Rustwald; het kasteel van den Spiez, welks muren, naar men zegt, door Attila zijn gebouwd; links het fraaije dal, waar zich een grot bevindt, die in den winter op een onderaardschen gletscher gelijk, en die, wanneer men de volksverhalen mag gelooven, langen tijd het toevlugtsoord van den heiligen Justus was; verderop een andere grot, waar de heilige Beatus, de eerste apostel van Zwitserland leefde, vervolgens Leerac, Restenberg en de bouwvallen van het oude ridderslot van Weissenau.

De stoomboot levert een ander tafereel op, een verzameling van toeristen van verschillende standen en natieën, en meteen een galerij van verschillende typen, met wier hulp men een cursus van ethnographie zou kunnen houden. Even als in alle deelen van Zwitserland hebben de Engelschen de meerderheid. De eene zijn stilzwijgend op hunne banken gezeten, en bakeren hun geest in een doffe onverschilligheid, even

als het ligchaam in hun machintosh. Het *nil admirari* ¹ is hunne leus, en zij zien met een medelijdenden glimlach de jonge dames aan, wie ieder oogenblik een: *How pretty! how beautiful!* ² ontsnapt. Anderen, evenzeer vergetende dat zij Londen of Birmingham verlaten hebben, met het doel om Zwitserland te doorkruisen, slaan slechts van tijd tot tijd een onverschillig oog op zijne landschappen, en zetten de discussien van hun Engelschen club over de handelstractaten, de voortbrengselen der nijverheid van het magtige Britannië, den oorlog met China of Italië voort. Weder anderen bladeren met vlugge vingers Murray's *Handbook* door, om er eenige juiste aanwijzingen uit op te zamelen. Deze zijn als het ware de boekhouders van de rijkdommen der natuur. Zij teekenen in hun zakboekje een aantal namen van meeren, bergen, dalen en bosschen op, en hoe meer zij er in opschrijven, des te waardiger meenen zij hunne taak te hebben vervuld.

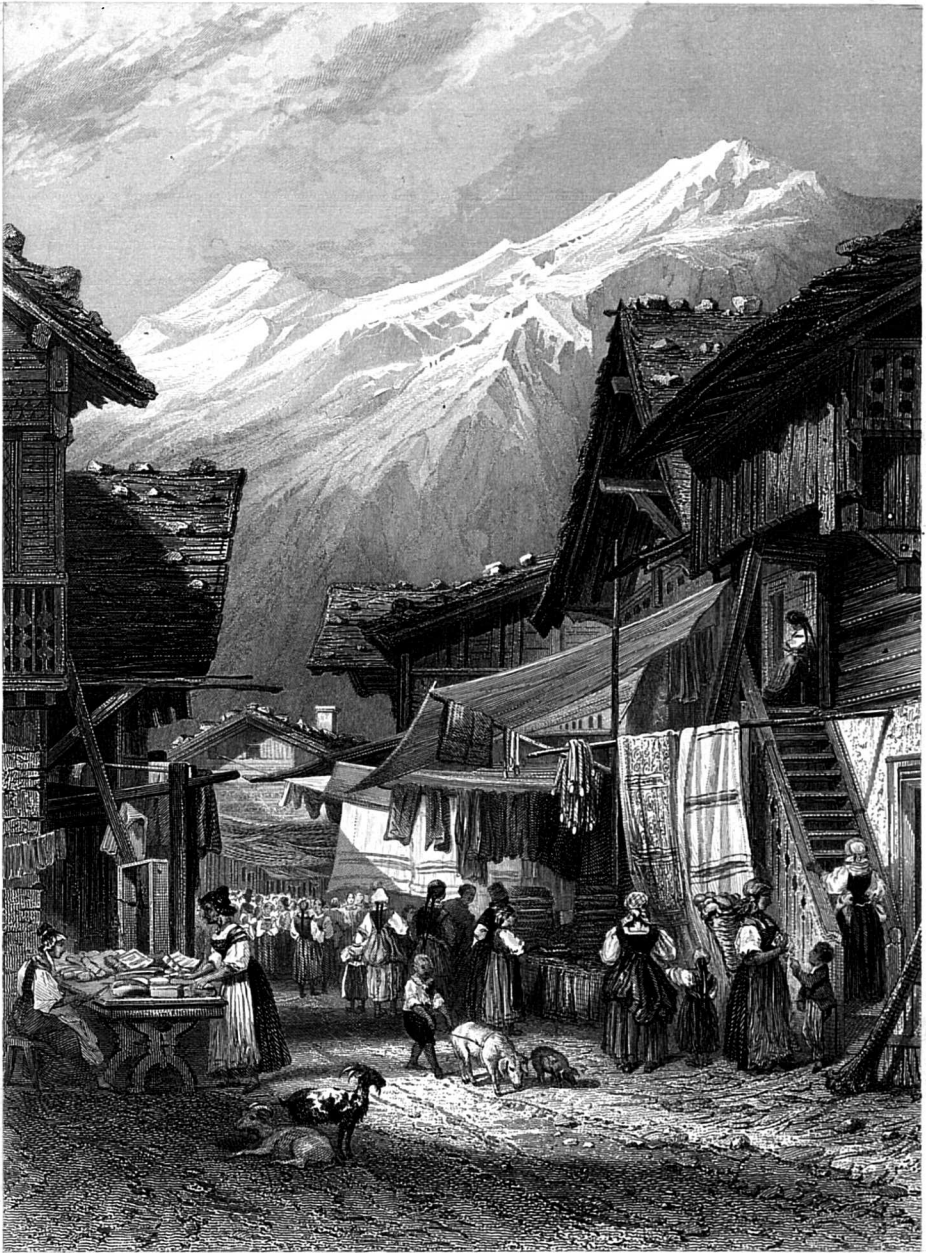
O groote, edele, verhevene natuur, tempel Gods, poëzij der teedere harten, heilzaam toevlugtsoord van gezonde zielen, hoe weinig menschen gevoelen al de bekoorlijke wegslependheid uwer schoonheid, en de godsdienstige en zachte aandoeeningen die men kan ondervinden in de harmonie uwer concerten, in de stilte uwer eenzaamheid!

De Zweden, de Noren, de Duitschers, die ik op verschillende reizen heb ontmoet, schijnen mij toe voor het grootste gedeelte met een zeer levendig gevoel voor de natuur bezielde te zijn. De jonge lieden begroeten haar met al den schijn eener wezenlijke geestdrift, en de ouderen van dagen beschouwen haar in vredige droomen. Op zekeren dag heb ik op de boot die mij van Thun naar Neuhaus bragt, eene jeugdige Zweedsche aangetroffen, die naast haar vader in een soort van geestvervoering verzonken zat. Men zou gezegd

¹ Niets te bewonderen.

² Hoe schoon! hoe heerlijk! VERT.

Rouarque frères del. et sc.

Brienz.

hebben dat beiden een pelgrimstogt in dit land hadden ondernomen om de natuur der Alpen te bewonderen, zoo werd zij door haar met een soort van vroomheid aanschouwd. Ik verbeeld mij ook dat de nixen van het meer, de kleine dwergen der heuvelen, de geheimzinnige bosch- en berggeesten niet weinig zich verlustigd hebben toen zij deze jeugdige dochter van de boorden van het Melarmeer langs hen heen zagen trekken. Zelden misschien hadden zij een bevalligere en liefelijkere gestalte, zachtere als door een nevel heen stralende oogen, en een frisscher en maagdelijker glimlach gezien. Ik beschouwde haar met den godsdienstigen eerbied, die altijd de ware kiesche schoonheid inboezemt; in mijn oog geleek zij een fee der Alpen te midden hunner lagchende streken, en scheen het mij toe alsof haar zuiver beeld de harmonie van deze volmaakte.

Neuhaas is een groote verzamelpunta van vishandels- en omnibussen te midden van een der heerlijkste gedeeltes van Zwitserland. Bij het aankomen der stroombeelden heeft plaats aan alle kanten het geroep van koetsiers, kruijers, pakbedragers, gidsen, tolken, die elkander de reizigers betwisten om ze her- of derwaarts en vooral naar Interlaken te brengen.

Interlaken, de weide tusschen twee meeren; de tuin van het Oberland! Welk jong mensch die de eene of andere beschrijving van Zwitserland heeft gelezen, haakt er niet naar om met zijne eigene oogen dit bloemrijke dal te aanschouwen? Welk jong meisje heeft er niet in hare droomen naar verlangd?

De provincie, waar ik geboren ben, ligt op de grenzen van Zwitserland. Mijn geliefde provincie van Franche-Comté zou ook met regt zich kunnen beroepen op de majesteit harer bergen, de diepte harer bosschen, de frischheid harer valleijen. Morteau, Mouthe, Saint-Claude, Champagnole, Morez, de bergpassen van Mouthier, de prachtige pijnboomen van Levier, de waterval van den Doubs, de bron van den Lison, die van de Loue, en nog verscheidene andere plaatsen zouden

hebben dat beiden een pelgrimstogt in dit land hadden ondernomen om de natuur der Alpen te bewonderen, zoo werd zij door haar met een soort van vroomheid aanschouwd. Ik verbeeld mij ook dat de nixen van het meer, de kleine dwergen der heuvelen, de geheimzinnige bosch- en berggeesten niet weinig zich verlustigd hebben toen zij deze jeugdige dochter van de boorden van het Melarmeer langs hen heen zagen trekken. Zelden misschien hadden zij een bevalligere en liefelijkere gestalte, zachtere als door een nevel heen stralende oogen, en een frisscher en maagdelijker glimlach gezien. Ik beschouwde haar met den godsdienstigen eerbied, die altijd de ware kiesche schoonheid inboezemt; in mijn oog geleek zij een fee der Alpen te midden hunner lagchende streken, en scheen het mij toe alsof haar zuiver beeld de harmonie van deze volmaakte.

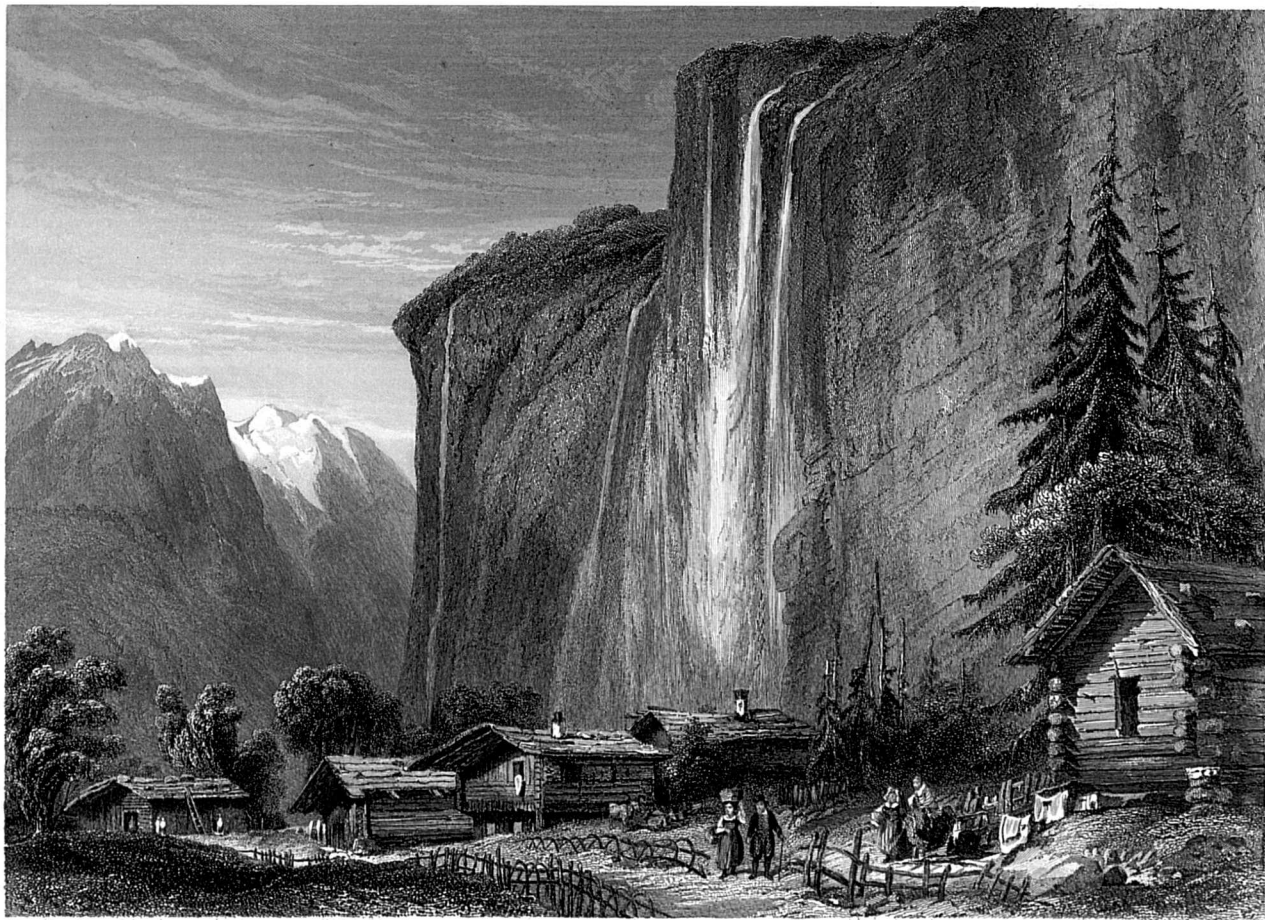
Neuhaus is een groote verzamelplaats van vigelanten en omnibussen te midden van een der landelijke vlakten van Zwitserland. Bij het aankomen der stoombooten weerklinkt aan alle kanten het geroep van koetsiers, kruijers, pakkedragers, gidsen, tolken, die elkander de reizigers betwisten om ze her- of derwaarts en vooral naar Interlaken te brengen.

Interlaken, de weide tusschen twee meeren, de tuin van het Oberland! Welk jong mensch die de eene of andere beschrijving van Zwitserland heeft gelezen, haakt er niet naar om met zijne eigene oogen dit bloemrijke dal te aanschouwen? Welk jong meisje heeft er niet in hare droomen naar verlangd?

De provincie, waar ik geboren ben, ligt op de grenzen van Zwitserland. Mijn geliefde provincie van Franche-Comté zou ook met regt zich kunnen beroemen op de majesteit harer bergen, de diepte harer bosschen, de frischheid harer valleijen. Morteau, Mouthe, Saint-Claude, Champagnole, Morez, de bergpassen van Mouthier, de prachtige pijnboomen van Levier, de waterval van den Doubs, de bron van den Lison, die van de Loue, en nog verscheidene andere plaatsen zouden

even goed verdienen geschilderd en beschreven te worden als een groot aantal beroemde plekken van Zwitserland. Maar Franche-Comté is zedig. In plaats van hare bewonderenswaardige schoonheid uit te bazuinen, scheidt zij er behagen in die harer bureu te verkondigen, en al de inwoners van Franche-Comté, die eenig geld en eenigen vrijen tijd hebben, willen Zwitserland bezoeken, het meer van Geneve bevaren, in het Oberland doordringen en te Interlaken vertoeven. Hoevelen heb ik er gekend die bij hun huwelijk zich er in verheugden daar hun wittebroodsweken te gaan doorbrengen, en er in de dagen van den herfst huns levens nog eens zijn weergekeerd! Deze gaan er heen, bezielde door de liefde, die gouden ladder, zoo als een Duitsch dichter zich heeft uitgedrukt, waar langs men naar den hemel opklimt; gene zijn van trede tot trede teruggekeerd, of misschien op eene noodlottige wijze van dien tooverachtigen ladder afgestort, maar zij herinneren het zich, en bij die droefgeestige herinneringen scheppen zij er vermaak in die heldere wateren weder te zien, die het gelaat der geliefde vrouw weërkaatsten, de paden, die zij met elkander, verdiept in zoet gekout, doorkruisten, alles wat om hen heen ademde, trilde, vonkelde, alles wat hun geheimzinnig geluk beschermde of hun eene nieuwe aandoening schonk: de notboomlanen van den Hoheweg, de besloten plekken van Unterseen, de heuvel van Unspunnen, het dal van Lauterbrunnen, de waterval van Giessbach, het meer van Brienz. Boven dit meer steekt een rotsachtig plateau uit, waar de jongelieden der naburige gehuchten menigmaal zamenkomen om te dansen. Men zegt dat een jongeling en een zeer jeugdig meisje, die elkander innig liefhadden, en aldaar op een heerlijken zomeravond bijeen waren gekomen, zich zoo door den dans, den geur der bloemen, de schoonheid der vallei, het wegslepende hunner liefde hadden laten vervoeren, dat zij, om niet weder uit hunne verrukking te ontwaken, altoos meer tot aan den rand van het plateau doordansten, en, de een

Houarque frères del. et sc.

De Staubbach.

den alhier omklemmende, zich naar beneden in het meer storten.

Op eenige mijlen van Interlaken heeft men den Faulhorn, deze kruin van meer dan achtduizend voet, als een observatorium zich verheffende tegenover de bewonderenswaardige keten der Berner Alpen. Op eenige mijlen van Brienz treft men de Lauterbrunnen, de Staubbach, den hoogsten waterval van Europa aan, de gletschers van Grindelwald en den Wengeralp, van waar men beter dan van ergens elders de koninklijke, de prachtige Jungfrau in al hare grootheid, in al de verschillende tinten waarmee het zonnelicht haar bekleedt, in hare plegtige kalmte en in de verschrikkelijke majesteit harer sneeuwvallen kan aanschouwen.

In de maand September des jaars 1816, maakte Byron met zijn vriend Hobhouse een uitstapje in het Oberland, en den 23^{den} schreef hij in zijn dagboek:

„Den Wengeralp beklimmen, de paarden afwerpen, mijn rok, uitgetrokken, tot op den top gevingen, voortdurend Engelsche voeten boven den zeespiegel, en ongeveer vijfduizend boven het dal, dat wij des morgens verlaten hadden. Aan den anderen kant zien wij de Jungfrau met hare gletschers, voorts den Dent-d'Argent, schitterende als de waarheid; den kleinen Reus, den grooten Reus, en eindelijk den Wetterhorn. De Jungfrau is dertigduizend voet hoog. Het is de hoogste kruin van deze reeks bergen; ieder oogenblik hooren wij hare sneeuwvallen naar beneden rollen. Wederom aan een anderen kant zien wij uit het hart eener vallei, op loodrechte afgronden, wolken, die even als het water van den oceaan der onderwereld, in het lensgewort der zee — een wit, zwavelachtig schuim en van een schijnsbaar, onmetelijke diepte.

Indien Byron in zijn reizakboekje slechts met eenige losse trekken een verbazingwekkend tooneel heeft aangeduid, zoo ziet men toch uit een zijner werken, dat hij er een levendigen indruk van had bewaard. De Jungfrau heeft hij tot de plek

den ander omklemmende, zich naar beneden in het meer stortten.

Op eenige mijlen van Interlaken heeft men den Faulhorn, deze kruin van meer dan achtduizend voet, als een observatorium zich verheffende tegenover de bewonderenswaardige keten der Berner Alpen. Op eenige mijlen van Brienz treft men de Lauterbrunnen, de Staubbach, den hoogsten waterval van Europa aan; de gletschers van Grindelwald en den Wengeralp, van waar men beter dan van ergens elders de koninklijke, de prachtige Jungfrau in al hare grootheid, in al de verschillende tinten waarmede het zonnelicht haar bekleedt, in hare plegtige kalmte en in de verschrikkelijke majesteit harer sneeuwvallen kan aanschouwen.

In de maand September des jaars 1816, maakte Byron met zijn vriend Hobhouse een uitstapje in het Oberland, en den 23sten schreef hij in zijn dagboek:

„Den Wengeralp beklommen; de paarden achtergelaten; mijn rok uitgetrokken; tot op den top gestegen, zevenduizend Engelsche voeten boven den zeespiegel, en ongeveer vijfduizend boven het dal, dat wij des morgens verlaten hadden. Aan den anderen kant zien wij de Jungfrau met hare gletschers, voorts den Dent-d'Argent, schitterende als de waarheid; den kleinen Reus, den grooten Reus, en eindelijk den Wetterhorn. De Jungfrau is dertigduizend voet hoog. Het is de hoogste kruin van deze reeks bergen; ieder oogenblik hooren wij hare sneeuwvallen naar beneden rollen. Wederom aan een anderen kant zien wij uit het hart eener vallei, op loodrechte afgronden, wolken, die, even als het schuim van den oceaan der onderwereld, in het lentegetijde stollen — een wit, zwavelachtig schuim en van een schijnbaar onmetelijke diepte.”

Indien Byron in zijn reiszakboekje slechts met eenige losse trekken een verbazingwekkend tooneel heeft aangeduid, zoo ziet men toch uit een zijner werken, dat hij er een levendigen indruk van had bewaard. De Jungfrau heeft hij tot de plek

zijner voornaamste tooneelen van zijn fantastisch drama gekozen; op dezen berg geeft Manfred lucht aan de smart waardoor hij verteerd wordt, en slaakt hij zijn bitteren wanhoopskreet:

„Gij, hangend ijsgevaart!
 Gij, sneeuwlawinen! wie één ademtogt
 Ter neêr werpt, als een pletterend gebergt;
 Komt, overstelpt me! Ik hoor elk oogenblik
 Van allen kant een schor gekraak, als in
 Een wilden kamp, maar gij gaat heen, en stort
 Alleen op hen wie 't leven dierbaar is:
 Op 't weeldrig bosch, de schuldellooze stulp
 Des landmans en zijn vriendelijk gehucht.
 De nevel dampt om d' ijsberg: krullend stijgt
 De wolkkolom in gouden sulfergloor...
 Zoo gloeit het schuim van d'ocean der Hel.”¹

De Zwitsers zijn edelmoedig; zij willen het uitsluitend genot van hunne schoone natuur niet voor zich alleen behouden. Integendeel zij noodigen de vreemdelingen uit die te komen genieten. Om hun dit genot uitlokkender en gemakkelijker te maken, herstellen zij met zorg hunne wegen; slaan zij paden over plaatsen die eerst voor ontoegankelijk werden gehouden, organiseren zij compagnien van gidsen, verbeteren de oude middelen van vervoer en leggen ten slotte spoorwegen aan. Om Zwitserland voor de reizigers van verschillende landen aangenamer te maken, zijn er geen middelen of zij worden door hen uitgedacht. Zij bouwen herbergen op den Rigi en den Faulhorn, paviljoens op het ijsmeer. Zij schikken zich naar den smaak en naar de bijzondere behoeften van iederen toerist. Zij hebben kellners die al de talen spreken, en koks die weten wat zij te doen hebben, om den eetlust der Engelschen of Franschen op te wekken en te streelen. Nog eenigen tijd en men zal weldra nog een aantal hoffelijke uitvindingen zien. De ijve-

¹ Vertaling van J. J. L. ten Kate. *Komplete Dichtwerken*, vijfde deel, bl. 222 en 223.

rige eigenaar van het hôtel der Unie, te Chamounix, zeide mij op zekeren dag dat hij de vergunning hoopte te erlangen om op den Montanvert een elektrischen telegraaf op te rigten, die met dien van Geneve en Parijs over Engeland in verbinding zal staan. Hij twijfelt er geen oogenblik aan, of een groot aantal adellijke ladies en bevallige misses zouden er zich een groot genoeg van maken van daar, in het gezigt van het ijsmeer, een bericht aan hare vrienden in Londen, Dublin of Edinburg te zenden. Ik ben zelfs ondeugend genoeg om te gelooven, dat deze beminnelijke reizigsters van daar wel eenige romaneske zinnen of eenige strophen van Byron, Thomas Moore of Wordsworth kunnen afzenden, hetgeen voor den telegraaf een aardig sommetje zou opleveren.

In weerwil van het groot aantal, iederen zomer naar Thun, naar Interlaken, naar Brienz en de aangrenzende dalen toestroomende vreemdelingen, hebben de inwoners van dat district tot op dezen dag hunne oude zeden en gewoonten tamelijk wel bewaard. Dáár verheffen zich die schilderachtige châtelets met hunne daaromheenlopende balkons, hunne in hout gesneden versierselen, en de godsdienstige op hun gevel ingegriffelde spreuken. Dáár zijn de vrouwen zoo verstandig geweest de kleederdragt harer moeders en grootmoeders getrouw te blijven, en ik ken niets schooners dan een mooi Bernsch meisje met haar eng zwart keurslijf, haar van fijn linnen op de borst geplooid overhemd en hare langs de schouders ahangende haarvlechten. Dáár, van de hoogte der rotsen af, doen de herders nog de droefgeestige toonen van die oorspronkelijke trompet, waaraan men den naam van Alpenhoorn geeft, hooren.

Die kinderen van het Oberland hebben hun land hartelijk lief. Hoe arm zij wezen mogen, willen zij er toch blijven, en indien een of andere gebiedende oorzaak hen verplicht het te verlaten, betreuren zij het, in welk oord zij zich ook bevinden, dat het lot hen van hunne bergen verdreef.

In hun Berner tongval, in eene elegie die een der volkslie-

deren dezer eerlijke bergbewoners is geworden, heeft een hunner dichters, de heer J. A. Wijss, op een naïeve wijze dit gevoel van heimwee, dit melancholische verlangen beschreven, dat de Duitschers door het onvertaalbare woord *Sehnsucht*, en de Zweeden door een ander, nog beteekenisvoller, *Laengtan*, uitdrukken.

„Mijn hart, mijn arm hart, waarom zijt gij zoo droevig? Voor wie zijn deze zuchten en klagten? De vreemde grond is zoo schoon! Wat ontbreekt u? — Wat mij ontbreekt? Alles ontbreekt mij. Ik ben hier als verloren. Men zegt, dat dit land schoon is, maar het is mijn geboorteland niet.

„Ach, ik zou zoo gaarne naar mijn vaderland, mijn dierbaar vaderland terugkeeren. Ik zou mijn vader, en mijne moeder, de bergen, de bosschen, de rotsen zoo gaarne wederzien.

„Ik zou zoo gaarne het dennenbosch en zijne schitterende gletschers en de vlugge gemzen wederzien, die de jager nooit moede wordt te vervolgen.

„Ik zou zoo gaarne de klokjes hooren klinken, wanneer de herders de kudden op den berg geleiden, wanneer de koeijen vrolijk dartelen en er geen lam in het dal achterblijft.

„Ik zou zoo gaarne tot boven op de rotsen klimmen, en het heldere meer willen zien, waarin de schuimende stortvloedden zich ontlasten, en een oog slaan op mijn geliefkoosd dorp.

„Ik zou zoo gaarne het bruine huis, waarvan al de deuren openstaan, wederzien, en de bureu die zoo vriendelijk groeten en al de blijde aangezichten.

„Niemand hier heeft zoo hartelijk lief. Niemand hier reikt de hand zoo vriendschappelijk toe, en geen kind glimlacht hier zoo zoet als in ons heerlijk Zwitserland.

„Ik smacht er naar om terug te keeren, dáár waar ik mij zoo jong en gelukkig heb gevoeld, dáár, waar ik in vrede zou leven, dáár waar mijn dorpje is!

„Mijn arm hart! lijd in Gods naam nog, en wees gedul-

dig. Zoo het den Hemel behaagt, zal ik mijn vaderland wel-
dra betreden!”

De bevolking van het Oberland heeft een groot aantal volks-
zangen en legenden bewaard, waaraan ik mij niet kan ont-
houden een bijzonder hoofdstuk toe te wijden. De legenden
van het kanton Bern voeren mij natuurlijk naar die der an-
dere kantons.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Het meer van Saint-Point. — De azuren bron. — De Zwitsersche legenden. — Legendes der planten en dieren. — De raven van St. Meinrad. — De Kersnacht. — De slangen. — Karel de Groote te Zurich. — Legendes der meeren en rivieren. — Morgarten. — De heilige Verena. — De boetedoeningen. — Legendes der geologische omwentelingen. — De Blumisalp. — Straffen wegens harde en ongodsdienstige handelingen. — Het lied van de klok. — Mystieke legenden. — Tooverij. — Boguet. — De Maennlein. — Moraal der legenden. — De kastijdingen der hebzucht. — Liefdeslegenden.

Tusschen de bergen van den Doubs, op eenige mijlen afstands van de fraaije stad Pontarlier, heeft men een meer, in welks omstreken ik dikwijls, in zorgeloze mijmeringen verdiept, heb rondgedoold, en waarnaar ik ieder jaar als de zomerdagen naderen, zoo vurig verlang. Het is geen dier meeren, die den reiziger door hunne uitgestrektheid verbazen, zooals de groote meeren van Zwitserland of Noord-Amerika, noch behaagziek, schitterend, en om mij zoo uit te drukken, voortdurend op zijn zondags uitgedost als dat van Geneve of Thun, noch een somber, doodstil, en koud meer, als die welke, door het smelten der gletschers of der sneeuw, op de kruinen der Alpen en de dorre plateaux van Noorwegen ontstaan. Het is een meer met een eenvoudig voorkomen, zonder veel pracht en aanmatiging, kalm en zacht als een goede gedachte. Golvende heuvels omringen het dal, waar zijne blaauwe wateren zich verspreiden. Dennenbosschen beschaduwden het aan verscheidene kanten als met een geheimzinnig gordijn. Aan een zijner uiteinden verbindt een strook gronds het als een brug

met een ander meer van een strenger voorkomen, in welks nabijheid de baanderheeren van Arlay, de sires van Châlons in de twaalfde eeuw de abdij van de heilige Maria stichtten. Op een zijner oevers verheffen zich de landelijke hutten van het dorp Malbuisson; op den anderen zoom het dorp Saint-Point, weleer door een prior van de orde des heiligen Benedictus beroemd geworden; hier en daar treft men groote boerenwoningen met hare vooruitstekende daken, even als die der Zwitserse hutten, en eenige fraai gebouwde huizen aan, door de gelukkige patriciers van Pontarlier in eene lagchende streek opgetrokken.

Des winters gelijk dit met sneeuw omgeven meer op een Venetiaanschen in een zilveren lijst gevatten spiegel; des zomers wordt het door een met bloemen bezaaid groen tapijt als met een halssnoer van opalen, robijnen en smaragden omgeven. Wanneer het door een frissche koelte wordt bewogen, breidt zijn vloeibare waterspiegel zich met een droefgeestig gemurmel over grasperken of bouquetten van myosotis uit, en bekleedt het den tronk der oude esschen met zijn trillend schuim. In de schoone zomerdagen, wordt de zwaluw nooit moede over de oppervlakte van dat meer heen te zweven; het kwikstaartje lescht er zijn dorst al huppelend en kwelend; de vlugge glazenmaker spreidt er zijne doorschijnende wiekjes boven uit en de vlinder, in een zijner dartele luimen, is er niet voor bevreesd het over te steken. In zijn vloeibaar kristal weerkaatst het het azuur des hemels, den kerktoren van een nederig kerspel, het gebloemde der tuinen, de groene takken der wouden, de gulden aren der graanvelden, de bedrijvige groepen der maaijers, de fraaije koeijen, wier klokjes over de weiden weerklinken en de bark, die, van het eene dorp naar het andere, een gelukkig paar verliefden of een eerlijk boerenhuisgezin overvoert.

Digt daarbij, aan den voet van een met een kroon van den-
nenboomen getooiden kring van rotsen, treft men een granieten
als een schelp geopend bassin aan, en in dat bassin is het water

diep, helder en doorschijnend. Men geeft het den naam van azuren Bron, en dat woord is maar al te prozaisch om daarmede dezen diamant der bosschen aan te duiden. Op den vochtigen grond, waardoor het omringd is, strekt zich een gordel van fluweelachtig mos uit, en het zuivere water dat met kleine kronkelingen uit zijn kom ontsnapt, loopt al murmelend onder munt en frambozentakken weg.

Deze azuren Bron en dat meer van Saint-Point zijn voor mij een beeld der volkslegenden. Even als een helder water, even als een vlekkelooze spiegel, stellen ons deze legenden duidelijk den aard van een land, het voorkomen, de gewone bezigheden, het bijzondere karakter eener bevolking voor. Het verleden verschijnt er naast het heden, de in bouwval verkeerde toren van het oorlogszuchtige kasteel nabij de vredige woning des arbeiders, en de kruisboog van het oude klooster bij de landelijke, eerst dezer dagen gebouwde, kerk. Zij die deze leerrijke legenden slechts als kindervertellingen beschouwen kennen ze niet. De dichter, die er behagen in schept ze te lezen, de reiziger, die ze in de verschillende straten, welke hij doorkruist, opspoort, staan verbaasd over al de vernuftige vindingen of naïeve leeringen die ze bevatten, en de ethnograaf weet zeer goed dat zij hem van groote dienst zijn bij het navorschen van den oorsprong en de verwantschap eens volks.

Echter heeft men ze lang miskend, vergeten, of op zijn minst genomen, zeer veronachtzaamd. De Latinisten van de Renaissance, de bevallige schrijvers der zeventiende eeuw, de fraaije geesten en de materialistische wijsgeeren der achttiende eeuw konden geen smaak vinden in die ongekunstelde voortbrengselen van deze eenvoudige uitingen der ongeoeffende geesten en der opregte geloovigen: bleeke boschvioltjes, mystieke kloosterrozen, oorspronkelijke poëzij van den herder en den handschermman.

Inderdaad, de studie der legenden dagteekent eerst van het begin dezer eeuw. De gebroeders Grimm, deze beide beroemde

philologen, hebben vooral magtig veel bijgedragen tot hare ontwikkeling en verspreiding. Op hun voorbeeld hebben andere geleerde Duitschers het geheugen van den grijsaard geraadpleegd, de archieven der kerspelen doorzocht, en hetzij door mondelinge, hetzij geschreven overlevering de legenden der verschillende staten van Duitschland bijeenverzameld. Denzelfden arbeid heeft men in Denemarken, in Zweden, in Noorwegen, in Groot-Brittanië, vooral in Ierland en de Nederlanden en in verscheidene provinciën van Frankrijk verrigt. In Zwitserland behoort de heer Wijss onder de eersten die het ondernamen eenige populaire geschiedenissen huns lands te doen kennen. Laatstelijk hebben drie andere, met meer geduld begiftigde of stoutmoediger schrijvers dan de heer Wijss er een groot aantal van uitgegeven. ¹

Hunne verzamelingen bevatten een cyclus van legenden van een bijzonderen aard, geheel verschillend van die, welke in andere landen worden aangetroffen. Men zal daar noch de overvloedige verbeeldingskracht die met zulke prachtige kleuren schittert en de dramatische tooneelen der Oostersche vertellingen, noch de sombere mythische fabelen der Scandinavische landen, noch de verscheidenheid van ideale vindingen en roerende avonturen der Duitsche legenden, noch de spookachtige beelden en godsdienstige overleveringen van het groene Erin, noch den riddelijken ijver van Frankrijk of Spanje in aantreffen.

De Zwitsersche legenden zijn eerwaardig en kalm als het dagelijksche leven van hen die ze aangenomen en aan elkander hebben overgeleverd; de natuurverschijnselen der Alpen, de verschillende tooneelen der jaargetijden komen er gestadig in voor. Het wonderbaarlijke vertoont er zich somtijds in, maar in gematigde verhoudingen, in een naauw verband met de voorvallen des werkelijken levens, en om zoo te zeggen als

¹ Kohlrausch. *Schweizerisches Sagenbuch*. 1 deel in 8°.; Leipzig 1854. — Rochholz. *Schweizersagen aus dem Aargau*. 2 deelen in 8°.; Aarau 1856. — Th. Vernaleken. *Alpensagen*. 1 deel in 8°.; Weenen 1858.

eene werking zelve der natuur, als de dwaallichten die des avonds boven de moerasachtige wouden wemelen, als de dampen die uit het hart der valleijen opstijgen, langs de bosschen hooger klimmen en zich op de zijden der bergen ontrollen, als de verwarde wolken, die, hier en daar door den adem des orkaans voortgezweept, daarhenen dwarlen, of de zilveren doorschijnende wolkvlokjes, die op een helderen dag weelderig langs een purperen hemel voortdrijven of vredig ineen smelten.

Het is het gevoel voor de natuur dat de meeste dezer Zwitsersche legenden bezielt en kleurt; de menschen die ze hebben in 't leven geroepen, waren kinderen der natuur; zij leefden onder haar invloed als gehoorzame kinderen onder den blijden lach of den strengen blik eener moeder. In hun eenzaam gehucht, gedurende de lange winters, op hunne hun in den zomer aangewezen plaatsen in het gebergte, bewonderden zij met een kinderlijk hart de verschillende tooneelen, die zich daar aan hen voordeden. In hunne vreedzame onbekendheid met de geestesontwikkeling der groote steden en der wetenschappelijke theorieën, legden zij door het begrip eener geheimzinnige magt, door een fabel, de buitengewone werking der elementen, het geologische of meteorologische natuurverschijnsel, dat hunne bevatting te boven ging, uit. In den eenvoud van hun hart verbonden zij met hunne aandoeeningen al wat zich bewoog, trilde, kookte en zich in stilte om hen heen ontwikkelde.

In hunne legenden zijn de wateren, de bosschen, de planten bezielt. Daar zijn boomen die weenen en bloeden wanneer men ze omverhakt; er zijn eenzaam gelegen kapellen, ja zelfs trotsche kasteelen, wier bestaan met dat van eenige nederige heesters, waardoor zij omringd worden, verbonden is; als de heester sterft, stort ook het gebouw in een. Op de Alpen groeit een kleine bloem, met vier bladen en vier witte bloembladen, die de Geluksbloem geheeten wordt. Aan hem, die

in haar bezit zou geraken, zou alles in deze wereld gelukken: hij zou zijne eierzuchtige wenschen, zijn verlangen naar fortuin, en zijne gloeiendste en hartstogtelijkste liefdebegeerten vervuld zien. Maar deze tooverbloem groeit slechts op de steilste spitsen en men kan haar slechts in den oudejaarsnacht plukken, wanneer de lucht pikdonker en de aarde met sneeuw bedekt is. Niemand heeft haar nog gevonden; niemand moet een volmaakt geluk deelachtig zijn.

In dezelfde legenden bezitten de dieren vermogens, die de dierkundigen der wetenschappelijke scholen nog niet zoo bekwaam zijn geweest te ontdekken. De vogels herinneren zich het verleden, kondigen de toekomst aan, en zijn dikwerf de schrandere werktuigen van Gods gerechtigheid.

Met iedere lente komen de ooijevaars in een dorp van Aargau hun nest weder opzoeken. De bewoners van dat dorp zien ze gaarne, en, van hunne vroegste jeugd af, leeren de kinderen deze dieren eerbiedigen. Op zekeren dag evenwel wierp een onbeschofte boer, om een staaltje te geven van zijne groote kracht, een steen naar een dezer onschuldige vogels, en doodde hem. Het volgende jaar keerden de ooijevaars niet als van ouds naar hunne nesten terug, evenmin het tweede, derde en vierde jaar. Op den tijd dat zij gewoon waren terug te komen, zag men hen boven het dorpje voorbij trekken. Zij schenen het een oogenblik droevig aan te kijken, maar zetten daarop hun togt weder voort. Maar toen in den winter van het vijfde jaar, de boer, die een hunner makkers gedood had, was gestorven, verschenen eenige maanden later de ooijevaars andermaal en namen weder hunne nesten van oudtijds in bezit.

Te midden van woeste rotsen wordt de heilige Meinrad door roovers gewurgd. Geen menschelijk wezen had hen gezien en zij rekenden er op dat hunne misdaad ongestraft zou blijven. Maar er bevonden zich daar twee raven, die doorgaans in de nabijheid van den heiligen kluizenaar leefden, en die, ziende dat hij op den grond uitgestrekt in zijn bloed lag te baden,

zich terstond opmaakten tot het vervolgen der moordenaars. Zij zetten hen over bergen en door dalen achterna, stilzwijgend en onverzettelijk als de Eumeniden. Te vergeefs beproeven de moordenaars, in de onrust huns gewetens de zonderlinge volharding van deze getuigen hunner misdaad bemerkende, hen te ontsnappen door zich des avonds in de ravijnen te laten zakken en zich in de bosschen te verbergen. Zich den volgende dag op weg begevende, zien zij in hunne nabijheid de zwarte vleugels dezer wrekende vogels zich ontplooijen. Zij hopen dat het gewoel eener stad hen van deze bespieders bevrijden zal. Zij vertrekken naar Zurich, en daar, midden in de stad, strijken de raven, die niet opgehouden hebben hen te vergezellen, al krassende op het dak van een huis neder, terwijl zij allerhande klagelijke geluiden voortbrengen; de moordenaars wanen eene onverzoenbare stem te hooren die hun wanbedrijf aan alle voorbijgangers verraadt. Zij zien de raven aan en verbleeken, en, door angst overmeesterd, belijden zij hunne misdaad. In de stad zelve, waar zij een toevlugt meenden te vinden, werden zij teregt gesteld, en het lijk van hun heilig slagtoffer werd naar het klooster van Reichenau overgebracht.

„In den tijd toen de dieren spraken,” heeft la Fontaine gezegd, die hen zoo goed spreken liet. In den Kersnacht bezitten de dieren werkelijk de gave des woords, en spreken vriendschappelijk met elkander. Een boer, die zich van de geloofwaardigheid van dit volksgeloof wilde overtuigen, begaf zich midden in dien plegtigen nacht naar zijn stal. Zijne ossen kaauwden rustig het hooi dat in de ruif was. Een oogenblik later zeide een hunner tot zijn buurman: „Wij zullen nog deze week hard werk hebben. — Hoe zoo? hernam de ander, de geheele oogst is afgeloopen en wij hebben het hout voor den winter binnengehaald. — Ja, maar wij zullen verplicht zijn een doodkist naar het kerkhof te rijden, want onze meester zal deze week sterven.”

Op het hooren van deze woorden, slaakt de verschrikte boer een kreet en valt in bezwijming op den grond. De huisgenooten schieten op zijn geschreeuw toe, nemen hem van den grond op en leggen hem te bed. Den volgenden dag verhaalde hij aan zijn gezin wat hij gehoord had, en eenige dagen later voerde een met twee ossen bespannen wagen hem inderdaad naar het kerkhof.

De slangen bezitten ook zonderlinge hoedanigheden. Zij vormen een soort van monarchale republiek, gelijk aan die der bijen, door een koningin bestuurd. Even als de „*vouivre*” van Franche-Comté draagt deze koningin een diamanten kroon op het hoofd, die tien jaren achtereen jaarlijks grooter wordt, en die zij, als zij gaat baden, aan den rand van het water liggen laat. Maar wee hem die het zou durven wagen zich van dien schat meester te maken! Verschrikkelijk is de gramschap des konings, zegt de Bijbel. Verschrikkelijk ook is de gramschap dezer souvereine. Een enkel gesis is voldoende om een legioen vergiftigde dieren bijeen te brengen, wier geringste beet doodelijk is. Maar zoo het ras der slangen de aangedane beledigingen niet vergeeft, het weet zich ook de diensten die men het heeft bewezen te herinneren.

Een oude kronijk verhaalt, dat toen Karel de Groote te Zurich was, hij in de stad en hare omstreken liet aankondigen, dat op zijn etensuur allen die bij hem een klagt in te dienen of hem een daad van gerechtigheid te verzoeken hadden, slechts aan een klok behoefden te trekken, die aan eene kolom voor zijne deur was opgehangen; op hetzelfde oogenblik zouden zij in zijne tegenwoordigheid gebragt worden. Op zekeren dag dat de magtige keizer zich met zijn dappere ridders aan tafel bevond, luidde de klok op een geheel ongewone wijze. Karel de Groote beveelt zijne dienaars den nieuwen sollicitant bij hem te brengen. Een oogenblik daarop komen zij berigten dat zij niemand hadden gezien. Evenwel verneemt men andermaal het luiden der klok, en ook ten derden male veel sterker dan

den eersten keer en nog ziet men niemand. Maar, een der bedienden, die ze wat van naderbij bekeek, ontdekte een slang, die zich aan het touw van de klok vastklemde om haar in beweging te brengen. Vernemende welk een vreemde bezoeker zijne hulp kwam inroepen, staat Karel de Groote op en begeeft zich naar den drempel der deur, zeggende, dat als de gelegenheid zich voordeed, hij zoowel den dieren als den menschen gerechtigheid moest laten weêrvaren. Tegenover den hoog verheven meester van zoo vele Staten en zoo vele volken, buigt zich het onaanzienlijk gedierte eerbiedig neder, ziet hem met een smekenden blik aan, en kruipt daarop naar den kant van het meer henen, en keert zich, nadat hij dien weg heeft ingeslagen om, ten einde te zien of de keizer hem volgt.

De goede keizer volgt hem tred voor tred. Nabij een rotsachtige holte houdt de slang stil, en Karel de Groote ontdekt de vochtige grot, waar de ongelukkige slang hare jongen had uitgebreed. Deze grot was door een monsterachtig dier bezet. Karel de Groote laat het gedrocht dooden, en de slang keert, trillende van blijdschap, in hare woning terug. Den volgenden dag ziet men haar andermaal in het paleis verschijnen, niet meer evenwel om een regtmatige bescherming in te roepen, maar om haren weldoener haar dank te betuigen. Zij kruipt de eetzaal binnen, heft zich tot op de hoogte der tafel op, en laat in den koninklijken beker een diamant van ongewonen glans en waarde vallen.

De kronijk voegt er bij, dat deze diamant, uit de ingewanden der aarde te voorschijn gekomen, een talisman was, met behulp waarvan men zich voor altoos de liefde die men verlangde kon verzekeren. Karel de Groote schonk den diamant aan zijne echtgenoot, die geen ander verlangen kende dan door hem te worden bemind. Van dat oogenblik af gevoelde hij zich door eene onuitsprekelijke en onoverwinnelijke betoovering aangetrokken. Hij kon zich van haar niet scheiden, en vergat zijne oorlogen, zijne veroverings- en hervormings-

plannen, tot niet geringe verbazing van allen die getuigen waren geweest van zijn oorlogzuchtigen en ondernemenden aard. De schoone keizerin stierf; maar eenige uren voor haar overlijden, had zij gezorgd haar diamant te behouden, welks wonderbaarlijk vermogen zij maar al te zeer had leeren kennen. Karel de Groote beminde haar nog voortdurend. Hij duldde niet dat men haar begroef; hij wilde haar gedurig bij zich houden, tot dat ten laatste de scherpzinnige aartsbisschop Turpin, vermeenende dat er een of andere tooverij achter school, op de gedachte kwam er de oorzaak van op te sporen. Men vond den tooversteen achter de tong der afgestorvene, en naauwelijks had men dien weggenomen, of Karel de Groote, die de hand langs het voorhoofd wreef, alsof hij uit een droom ontwaakte, riep uit: „Wat zie ik? een afzigtelijk lijk! Laat men het terstond ter aarde bestellen!”

Welk een aantal wijsgeerige denkbeelden schuilen er in die verhalen van den ouden tijd! Hoeveel mannen blijven er op deze wijze niet door een noodlottige begoocheling verbonden aan eene vrouw, wier hart heeft opgehouden hunne liefde te beantwoorden! Er komt een uur waarin de begoocheling verdwijnt, en dan zien zij met een gevoel van schaamte het dwaze van hunne droombeelden in.

In de legenden van Zwitserland bezitten de meeren, de bronnen, de rivieren, even als de bergen, de bosschen, de dieren een bovennatuurlijken tint, hier als het uitvloeisel eener gedenkwaardige gebeurtenis, daar het gevolg eener dramatische episode of van een mirakel.

Op de oppervlakte van het meer van Morgarten ziet men, naar beweerd wordt, bloedvlekken blinken op den 16^{den} November, den verjaardag van den slag, dien de eerste Zwitsersche eedgenooten daar, in 1315, aan het leger van Leopold van Oostenrijk leverden.

In een der districten van Aargau redt zich eene jeugdige, schoone en deugdzame vrouw in het gebergte, stijgt in het

holle van den nacht een steil pad op, en valt in de Aar. Maar de medelijdende vloed verzwelgt haar niet; integendeel hij helpt haar weder boven komen en draagt haar zachtjes op zijne golven, ja langs een aantal omwegen tot aan den voet eener woning, waar zij een zoete schuilplaats vinden zal. Dikwijls onderscheidt men nog des avonds, bij helderen maneschijn, op de oppervlakte van de Aar het lichtende spoor van de voetstappen dezer vrouw, wier gedachtenis door de bewoners van Aargau nog altoos in eere wordt gehouden.

De heilige Verena heeft ook op de golven van de Aar gewandeld, en de kerkklokken bengelden dag en nacht van zelve in de dorpen waar langs zij heen trok, en op de plek, waar zij stil hield, deed zij uit den dorren grond een heldere bron opwellen, die nog altijd borrelt en een aantal ziekten geneest.

Met andere wateren is een zedeles of een roerende geschiedenis verbonden.

Een gierigaard, een wreede baljuw, heeft zonder het minste mededoogen de aan zijne magt onderworpen lieden onderdrukt. Een bedroefde weduwe bezweert hem haar een uitstel te verleen tot het afdoen van het hem verschuldigde. Tot eenig antwoord beveelt de baljuw zijne satellieten deze vrouw naar de gevangenis te brengen. De tot wanhoop gebrachte ongelukkige vervloekt hem en roept de wraak van God over hem in. Terstond wordt de lucht met zwarte wolken bedekt; er steekt een orkaan op, de bliksems doorklieven de ruimte, de aarde beeft en opent zich. Het kasteel van den onbarmhartigen baljuw verzinkt in een gapende diepte, en daar waar het stond vormt zich eensklaps een groote en diepe waterkom.

Even als de schipbreukelingen des levens, die, met een droevige stijfhoofdigheid de sporen van het door hen genoten geluk, opdelven uit de herinneringen van het verledene en uit den stroom der jaren, evenzoo doolt, naar men verhaalt, de treurende baljuw des nachts op de plaats rond waar zijne

woning eens heeft gestaan, staat als een heer te zoeken in het water, waardoor zij werd verzwolgen, slaakt een diepen zucht en verwijdert zich.

In een ander dorp sterft eene jeugdige vrouw eenige dagen nadat zij het leven aan een zoon heeft geschonken. Men begraaft haar op het kerkhof, dat door een beekje van hare woning is gescheiden. Dien eigen avond wordt het oor der dorpsbewoners door klaagtooncn getroffen, die verscheidene uren aanhouden. Den volgende nacht wordt hetzelfde jammergeklag vernomen. Iedereen hoorde het, iedereen was er door bewogen, en niemand kon er de oorzaak van ontdekken. Eindelijk kwam een grijsaard op het denkbeeld den kant van het kerkhof op te gaan, en bemerkte dat de brug, waardoor het dorp met den Godsakker verbonden is, toevallig was gebroken. Gemakkelijk liet zich toen verklaren van waar dit geheimzinnig gesteun voortkwam. De vrouw, zoo luidt de volkslegende, die in de kraam sterft, moet iederen nacht zes weken achtereen haar kind bezoeken. De arme moeder, die men had begraven, had zich dus naar de sponde van haar zoon willen begeven, maar daar de brug stuk was, had zij de beek niet kunnen overschrijden en was wanhopig in haar rouw. Men haastte zich eenige planken over de onbarmhartige beek te slaan. Dien eigen avond werd het gejammer niet meer gehoord. De goede moeder stond uit haar graf op, ging naar de door haar verlaten woning, en, in de stilte van den nacht, boog zij zich als een beschermengel over de wieg van haar kind.

Weleer was Zwitserland, volgens het zeggen der geleerden, geheel door den onmetelijken Oceaan bedolven. De wateren der zee verhieven zich vijftien honderd vademen boven de nu door den ploeg des landbouwers omgewoelde velden. De hooge bergen, die nu van verre de heuvels en de valleijen beheerschen, schenen toen eilanden, hier en daar boven de golven uitstekende. De hooge rotsen hebben de sporen van

het water, waardoor zij lang waren overmeesterd, bewaard. Men vindt er versteeningen van planten en schelpen, die weleer in de diepte der golven hebben moeten ontluiken en leven. Indien men geloof mag slaan aan het boek door Justi over de vorming der aarde opgesteld, alsmede van Wagner, den geleerden schrijver van de *Historia naturalis Helvetiae*, zou men zelfs in een der bergkruinen van het Oberland het wrak hebben gevonden van een schip met zijn masten en ankers, en de versteende geraamten van veertig man der ekwipaadge: „De vinger Gods,” zegt de beroemde Zschokke, „heeft zijn indruk in de verschillende lagen der bergen achtergelaten, en uit het hart onzer onderaardsche grotten leert ons de stem der natuur, dat de Zwitsersche bodem, eer deze het verblijf eener menschelijke bevolking geworden is, meer dan één volslagen omkeering heeft ondergaan.”

In de dagen, die zich aan onzen tegenwoordigen tijd aansluiten, verschilde de natuurkundige toestand van Zwitserland nog veel van zijn hedendaagschen. Fraaije boomen groeiden daar waar men niets dan armzalige struiken ziet, en waar men nu geen enkelen graankorrel aantreft werd de grond bebouwd. In Walliserland heeft men de overblijfselen eener steenen brug gevonden op een plaats, waar men tegenwoordig geen uitweg vindt, en sporen van wegen op bergtoppen, die slechts aan afgronden grenzen. Haller verhaalt dat hij iederen zomer nog bergen met groen zag bekleed, die later met eeuwige sneeuw zijn bedekt geworden. In een district van het kanton Lucern, waar geen menschelijk wezen het zou wagen den winter door te brengen, heeft men de sporen van een gehucht en van een molen ontdekt. Tusschen den Faulhorn en den Roethihorn, op een groote uitgestrektheid, die onophoudelijk met een dikke laag sneeuw is bekleed, trof men eertijds groote boomën en een bloeiend dorp aan. Men zegt dat een jong meisje toen zij op zekeren morgen bij de bron een ijskegel had gevonden, dien aan haar vader als iets bijzonders

bragt. De vader zeide hoofdschuddende tot haar: „Dat is iets droevigs om te zien; het is het voorteeken der omkeeringen die ons bedreigen, de voorbode van akelige en koude dagen.”

In den regelmatigigen gang van het leven der volken, verwondert zich de onervaren mensch over iedere nieuwe verschijning en raadt er de beteekenis niet van. De grijsaard, wiens blik verder reikt, onderscheidt daarin met smart het voorteeken van sombere en koude dagen, die zijne kinderen zullen hebben te doorleven.

Eene oude overlevering wil dat zich eertijds op den Matterhorn, ten westen van den Monte Rosa, een aanzienlijke stad verhief. Op zekeren dag, zeide Ahasverus, die op een zijner eeuwigdurende reizen als wandelende Jood deze stad doortrok, tot hen die zich vol verbazing om hem heen verzamelden: „Als de Heer voor de tweede maal zal terugkomen, zal men daar, waar men huizen en straten aantreft, niets dan boomen en ophoopingën van steenen zien; als ik voor de derde maal terugkeer, zal de geheele berg met sneeuw en ijs zijn bedekt.” De wandelende Jood, voegt de overlevering er bij, is drie maal den top van den Matterhorn overgeklommen, en zijne voorspelling is bewaarheid geworden. De vruchtbare door heerlijk groen getooide grond, waarop een bedrijvige bevolking leefde, is niets meer dan een sneeuwwoestijn.

De Zwitsersche legenden schrijven deze geologische omkeeringen aan een straf van God toe.

De bewoners van den Blümisalp en van die andere schoone bergen, waar zwermen van bijen een aromatieken honig voortbragten, waar heerlijke koeijen, die het geheele jaar door van voortreffelijke weiden haar voedsel ontvingen, met een vette melk de vaten der pachterin vulden, waar de landman door een gemakkelijken arbeid een overvloedigen oogst inzamelde, zijn verblind geworden door den glans hunner fortuin en in den hoogmoed, die zonde des Satans, verward geraakt.

Zij hebben zich door het genot hunner rijkdommen laten bedwelmen, zij hebben vergeten dat aan het bezit van de goederen dezer wereld een pligt is verbonden, een heilige pligt van gastvrijheid en liefdadigheid. In stede dat zij een wijs en juist gebruik van hunne schatten maakten, hebben zij er zich alleen van bediend om aan hunne onwaardige luiheid bot te vieren of zich in den tuimel van wellustige feesten te werpen. Zij hebben de oogen gesloten voor de smeedingen der ongelukkigen, den armen van den drempel hunner woningen verjaagd, en God heeft hen gestraft.

Een dezer onwaardige rijken had zich op de groenende hellingen van den Blümisalp een prachtig huis laten bouwen, om daar het leven met een maitres te slijten. Iederen morgen werd de zuiverste melk in de badkuip dezer vrouw uitgestort, en de trappen van het terras in zijn tuin bestonden niet in granietblokken, maar waren uit goede fraaije kazen vervaardigd. De Sardanapalus van het gebergte had al zijne goederen van zijn vader geërfd; en terwijl hij er zulk een gebruik van maakte, leefde zijne moeder, naar het diepst der vallei verbannen, in de grootste armoede.

De arme oude vrouw kwam op zekeren dag, dat zij honger had en van koude dreigde om te komen, hem om medelijden smeeken, maar hij wees haar op ruwe wijze af. Zij zeide hem dat zij zwak was en niet meer kon werken; dat zij geheel alleen was in hare hut, zonder eenige middelen, en ziek zonder eenigen steun; zij bad hem haar slechts de kruimkens van zijn disch, en een onder dak komen bij de beesten in zijn stal te willen toestaan, en hij beval haar heen te gaan. Zij toonde hem hare, nog meer door de smart dan door de jaren, gerimpelde wangen, hare vermagerde armen, de armen die hem gedragen hadden, toen hij klein was, en hij dreigde haar door zijne bedienden te zullen laten weggagen.

Daarop verwijderde zich de ongelukkige. Zij strompelde naar hare hut terug. Hoe wreed ook de door haar ondergane

belediging wezen mogt, zij kon den zoon niet vloeken, aan wien zij het leven had geschonken, dien zij had gezoogd en gewiegd. Maar terwijl zij met wankele schreden en gebogen hoofd voorttrok, ontsnapten haar zuchten, die zij in hare beklemde borst niet kon terugdringen, terwijl bittere tranen langs hare kaken afstroomden. God telt de tranen der beleedigde moeder.

Naauwelijks had zij het dal bereikt of er barstte een wrekend onweder los! De laaghartige zoon zag zijne woning door het onweder getroffen, zijne schatten, zijne beesten, door de vlammen verteren. Hij zelf vermogt evenmin het vuur des hemels te ontkomen; hij kwam er met de schandelijke deelgenooten zijner wandaden in om, en de velden, wier opbrengst slechts strekten om zijne uitspattingen te betalen, zijn bedekt met een laag sneeuw, die niet meer zal smelten, en op de plek, waar zijne moeder hem vruchteloos om medelijden bad, heeft de trilling van den bodem een afgrond gegraven, en daar waar de tranen dezer wanhopige moeder hebben gevloeid, ziet men nu droppel voor droppel de koude tranen leken der eeuwige gletschers.

Een groot aantal overleveringen van Zwitserland stelt ons in dramatische tooneelen deze zelfde kastijding van het kwaad en van een verhard gemoed voor, en deze zedelijke gedachte, dat vaste geloof aan eene regtvaardige Voorzienigheid, dat leerstelsel van boete en straf, worden in alle volkslegenden van Europa aangetroffen.

Het is goed, lijdzaam en godsdienstig geweest dat volk der middeneeuwen, hetwelk deze legenden heeft vervaardigd, en al de trillingen van zijn hart, al zijne aandoeningen van vreugde, dankbaarheid, medelijden, en smart spiegelen zich af in deze verdichte verhalen, die het zoo naïef samenstelt, in de lange winteravonden vertelt en als een erfgoed van zijn geest aan zijne kinderen achterlaat.

In het vuur zijner dankbaarheid, idealiseert en heiligt het de nagedachtenis van hen, die het bij zijn arbeid geholpen

en in zijn lijden getroost hebben; maar aan de kaak zijner geschiedenis zet het, met een onuitwischbaren smet teekent het de gierigaards, de woekeraars, de pligtschennende regters, de dieven, de moordenaars, de goddeloozen, al de boosdoeners, wier ondeugden, wandaden of afdwalingen het tegen de borst stuiten en de onregtvaardige meesters, die zijne godsdienst beleedigen of het in zijne zwakheid verdrukken.

In dit regtsgebied des volks is de liefelijke haard zijn geregtshof en de legende zijn vonnis. Kan het op deze wereld hen niet straffen die het hebben bedrogen, doen verarmen, verpletterden, het geeft hen aan de kastijdingen eener andere wereld prijs, het levert hen over aan de hel, het verwijst hen tot straffen, die Dante zelf niet heeft uitgedacht, en het twijfelt er niet aan of deze straffen zijn hun opgelegd door de hand van God.

In de winternachten, te midden van het gehuil der winden, onderscheidt men het geblaf van honden en jammerkreten; het is de wilde jager die, in zijne dolle liefde voor de jagt, eertijds zonder mededoogen het veld van den arme verwoestte, of de zon- en feestdagen ontheiligde, en die, tot straf voor deze misdaden, gedoemd is tot aan den jongsten dag over bergen en door dalen, door koude en sneeuw te zwerven.

In het diepste der bosschen ziet het volk soms bij het licht der maan de spits van een toren, de kruin van een ringmuur. Het is het kasteel van een roofziek heer, die er slechts aan dacht zich door alle middelen geld te verschaffen, en die met zijne schatten is verzwolgen.

Op de helling der bergen hoort men zuchten en steunen, hetgeen een groote vermoeidheid aanduidt; het is een wreede baljuw, die den houthakker den zwaarsten arbeid oplegde en die de folteringen van Sisyphus ondergaan moet. Iederen dag is hij verplicht tot den top van een steilen berg een pijnboomtrunk op te slepen, die, als hij aan het einddoel schijnt gekomen te zijn, hem op de borst valt.

Zoodanig is de wraak des volks geweest; maar, ongelukkiger wijze had het daaraan nog niet genoeg. Meer dan eens heeft het de wapenen opgevat en is het in opstand gekomen tegen hen, wier geweld het lang geduldig verduurd had. Het heeft de goederen zijner meesters veroverd, hunne kasteelen omvergehaald, en, in zijne blinde woede, den onschuldigen met den schuldigen om hals gebracht.

Bloedige „jacquerieën!” vreeselijke boerenkrijgen, verschrikkelijke verdeeldheid bij omwentelingen! „Wee,” zegt Schiller,

„Wee, wee der stad, waar plannen broeijen,
 Waar miltzucht nokt en ondank mort;
 Waar 't volk, zich wringende uit zijn boeijen,
 Verwoed zijn eigen regter wordt!
 Daar trekt met zijn geklaauwde vuisten
 Het oproer aan het klokkenkoord,
 En zij, wier klanken vrede ruischten,
 Roept huilend tot den broedermoord.”¹

„Vrijheid, gelijkheid!” ziedaar de woorden die weerklinken. De vreedzame burger grijpt naar zijne wapens; de menigte overstroomt de straten en de pleinen; plunderende benden zwerven aan alle kanten. De vrouwen veranderen in hyena's, en scheppen vermaak in het oproer. Met hare tijgertanden verscheuren zij het lillende vleesch eens vijands. Niets is er meer heilig! Tucht en zeden bestaan niet meer. De brave staat zijn plaats aan den booze af, en de losgelaten ondeugden hebben ruim baan. Verschrikkelijk is het ontwaken van den leeuw; ontzetting brengt de tand aan van den tijger, maar het gruwzaamste van allen is de mensch in zijn dollen waan. Wee hen die aan dien eeuwig verblinde de vrijheidstoorts, dat licht des hemels, verleenen; zij verlicht niet, maar onder zijne handen legt zij de steden in de asch en brengt zij over de velden verwoesting en ondergang.”

¹ Vergelijk ten Kate's meesterlijke overzetting van Schiller's Lied van de klok.

Het is droevig zijne gedachten te bepalen bij die lawinen der menschelijke omwentelingen, veel langer en noodlottiger dan de sneeuwvallen der Alpen.

Maar ik keer tot de legenden terug.

De Zwitsers hebben, even als de oude Oostersche volken, mythische legenden van fabelachtige dieren; lompe zinnebeelden der ruwe natuurkrachten, en legenden van verschillende geesten, het beginsel des goeds en des kwaads voorstellende. Even als alle Europesche volken, hebben zij een groot aantal verhalen waarin de Booze en de heksen eene plaats bekleeden. Hun duivel is, even als die der verhalen van Duitschland, een arme duivel die waarlijk een schraal ambacht drijft. Hij geeft zich ongelooflijk veel moeite om de dwaze uitgaven van een verkwister te betalen en in de behoeften van een gemeente te voorzien. In de ingewanden der aarde gaat hij de schatten zoeken; hij legt wegen in de rotsen aan, en slaat bruggen over den afgrond, alles en alleen om een zieltje te winnen en deze ziel ontsnapt hem door de slimheid der genen, die hem in hunne dienst gebezigd hadden. In plaats van het menschelijk wezen waarop hij rekende, brengt men hem een hond of een geit. Indien hij het waagt er tegen te protesteren, besprenkelt men hem met wijwater, en ontvlugt hij vol schaamte over zijn teleurstelling.

De heksen zijn de kwaadaardigsten. Op hare sabbathsvergaderingen leeren zij allerleelijkste dingen en hare vijandschap is zeer gevaarlijk. Zij kunnen een moeder rampzalig maken door haar kind te doen sterven, en een herder in het ongeluk storten door zijne beesten met ziekten te slaan. Even als Medea, hare oude koningin, bezitten zij vurige hartstogten; even als de heksen van Macbeth bereiden zij helsche dranken. Maar vroeg of laat worden zij in hare handelingen, die het daglicht niet zien mogen, ontdekt. Zij worden in hechtenis genomen, naar den kerker gevoerd, tot de pijnbank verwezen. Dan bekennen zij hare omzwervingen in den zatur-

dagnacht, hare naauwe betrekkingen met den Booze, al de door haar bedreven misdaden, en zij worden in het openbaar op de markt verbrand tot stichting der geloovigen en tot troost van hen, wier hart door haar verbrijzeld is of wier fortuin zij vernietigd hebben.

Hoe vele van haar heeft niet, in de zeventiende eeuw, de onbuigzame regter van Dôle, de beroemde Boguet, in onze provincie Franche-Comté doen verbranden! Daar waren die voor zijn hof verschenen met zulk een zacht gelaat en zulk een schuldelooze uitdrukking, dat men op het zien er van in verzoeking zou zijn geraakt ze voor onschuldige herderinnen te houden; maar de schrandere Boguet was er de man niet naar om zich door den uiterlijken schijn te laten verblinden. Hij ondervroeg ze op zulk eene slimme wijze, hij wikkelde ze in zulk een net van strikvragen, dat zij eindigden haar masker af te leggen, en te bekennen dat zij verscheidene ontmoetingen met Vert-Bois en Bois-Joli hadden gehad. Vert-Bois en Vert-Joli waren de galante pseudonymen van den Booze. Zoodra de handige magistraat deze eerste bekentenis had ontvangen, werd het proces weldra gevoerd en het vonnis uitgesproken.

In de mythische overleveringen van Zwitserland komen slechts weinig reuzenfiguren voor. In de vlakten van Duitschland verheffen zich de reuzen in al de grootte van hun ontzaggeijken ligchaamsbouw, spelen met rotsen als met zandkorrels, voeren onder het wandelen den landman met zijn knecht, zijn ploeg, zijne paarden mede, steken het geheele zoodje in hun zak en nemen het voor hun dochttertje als een ligt speelgoed meê.

Maar, te midden der Alpen, heeft het volk de eeuwige reuzengebergten voor zich, die in zijne oogen alle denkbeelden van menschelijke reuzen doen verdwijnen.

Het is misschien ten gevolge van dezen indruk, dat zijn geest zich verwacht in de voorstelling van een groot aantal vlugge, bedrijvige, schrandere, maar altemaal kleine wezens. Men geeft

hun in het Zwitsersch Fransch den naam van *Servants*, en in het Duitsch Zwitsersch dien van *Maennlein*, *Toggele* en *Twirgi*. Zij zijn door geheel het land heen verspreid. Doorgaans ziet men ze in den winter in het geheel niet. Zij leven dan meerendeels in de geheimzinnige grotten. Maar, zoodra de lente wederkomt, keeren zij uit hun schuilplaats te voorschijn, verspreiden zich vrolijk in de bosschen en de dalen, klimmen de bergen over, zetten zich aan den haard van de hut neder, en daar zijn er die het geheele jaar door in de woning van den landman of herder blijven huizen.

Il est au Mogol des follets
 Qui font office de valets,
 Tiennent la maison propre, ont soin de l'équipage,
 Et quelquefois du jardinage.

De *Servants* van de Zwitsersche mythologie zijn veel bedrijviger dan die van den Mogol, waar la Fontaine van spreekt. Zij werken in het veld, houden een wakend oog over de graanschuren en den stal, en doen ook in de huishouding dienst. Als het noodig is, gaan zij water putten, zij kloven het hout, onderhouden het vuur voor de keuken en wiegen somtijds de kleine kinderen. Altijd vervuld met de belangen van hem, aan wien zij zich hebben toegewijd, en altijd wakker, komen, gaan en draven zij. Zij zijn een ware zegen. En om hen voor zoo vele goede diensten te beloonen, is het voldoende iederen dag op een schoon bord een kopje melk voor hen neêr te zetten. Het is veel duurder een luije kat te onderhouden, die niets anders doet dan zich de pooten te lekken of in de zon te liggen slapen.

Al de *Maennlein* wijden zich niet uitsluitend aan den voorspoed van een huis toe. De meesten integendeel kunnen er zich maar niet aan gewennen langen tijd onder hetzelfde dak te vertoeven. Zij beminnen de vrijheid. Maar zoo zij zich ver van de dorpen onder het loof der bosschen of onder het gewelf eener rots-grot verwijderen, geschiedt dit niet om hun tijd

in ledigheid door te brengen. Hun grootste geluk bestaat in werken, en door hunne welwillendheid en hun edelmoedigen aard arbeiden zij juist voor den mensch. Nu eens staan zij den herder in zijne taak bij; zij helpen hem zijne kudde door naauwe passen op de hooge gebergten geleiden, en wanneer een zijner koeijen afdwaalt, gaan zij haar opzoeken en zorgen zij dat het dier niet in den afgrond nederstort. Dan weder verligten zij het werk des maaijers of hooijers en verkorten dat aanmerkelijk, want in weerwil van hunne kleine gestalte zijn zij zeer sterk en kunnen zij vrij wat zwaren arbeid volbrengen. Op een anderen tijd halen zij alleen een geheelen oogst binnen, wanneer zij, door hun vooruitzienden blik, gelooven dat deze door een of ander ongeluk wordt bedreigd. Op zekeren dag zag een boer, dien deze brave dwergen hadden liefgekregen, tot zijne groote verbazing zijne korenvelden voor de helft gemaaid, en den volgenden dag was al zijn graan gemaaid, in schoven gebonden en in zijn schuur gebragt. Kort daarop brak er een onweder los, dat zijn geheelen oogst zou vernield hebben, als deze nog op het veld was blijven staan. De maennlein hadden drie dagen te voren dat onweder zien aankomen. Die aardige maennlein weten een groot aantal dingen; zij kennen de planten, waarmede men wonden genezen kan, en die waarvan de mensch een geneskrachtigen drank kan koken in verschillende ziekten, alsook die, welke voor het vee het best zijn. Zij kennen ook zekere geheime weiden die geen enkele herder ontdekken kan. Soms brengen zij er de vermagerde en zwakke koeijen heen, en voeren ze in den voortreffelijksten staat naar haar eigenaar terug. Dikwijls volvoeren zij, door hunne bovennatuurlijke magt, en terwijl zij onzichtbaar blijven, een deel hunner goede werken. Bescheidenlijk leggen zij in de nabijheid van het meisje, dat op het punt staat van te trouwen, een bruioftskleed neder, den houthakker voorzien zij van een verfrisschenden dronk, den armen daglooner van een smakelijk en versterkend maal. Maar

daar zij er genoeg in scheppen openlijk met den mensch om te gaan, maken zij meestentijds van hun tooververmogen geen gebruik, en verkeereren zij het liefst als zijns gelijke met hem.

Des avonds, na zoo goed gehandeld en gewerkt te hebben, vlijen zij zich op de helling van een heuvel, onder de groene takken der denneboomen, neder, en, even als eerlijke over hun dag te vreden werklieden zetten zij zich aan het zingen.

Hun zang heeft iets bijzonders en onbeschrijfelijk bekoorlijks en laat zich met geen menschelijke muziek vergelijken. Wanneer men in de eenzaamheid van het gebergte hunne zachte, onbestemde en ligte welluidende stemmen hoort, zou men meenen den streelenden adem van het koeltje in het riet van Syrinx, het gemurmel der wateren, het gesuizel der bosschen in een en hetzelfde harmonieuze akkoord op te vangen. Men zou zeggen dat het de melodieuze stem zelve der natuur was, die bij haar avondgebed onder een gestarnden hemel een hymne der liefde en des gebeds doet hooren.

De maennlein van Zwitserland geven dikwijls, even als de Zweedsche strömkarlar, onderrigt in hun gezang aan diegenen, welke hun een bijzondere genegenheid inboezemen. Wanneer een herder van het Oberland de reizigers doet verbaasd staan over de ongewone bekwaamheid waarmede hij zijn alpenhoorn laat klinken; wanneer de jeugdige schuitenvoerster van Thun of Brienz een kring van hoorders om zich heen doet scharen wegens hare zuivere en buigzame stem, moet men het er voor houden dat de een noch de ander lessen van een alle-daagschen meester gehad heeft. Een bekwaam maennlein heeft hun eenige zijner geheimen geopenbaard.

Maar die weldoende maennlein bezoeken niet meer als voorheen de dorpen en de hutten. Zoo als de goede lieden van den ouden tijd zeggen worden zij om meer dan eene reden zeldzaam. In de eerste plaats, zoo zij van nature welwillend, dienstvaardig, édelmoedig zijn, zijn zij ook zeer prikkelbaar en wraakzuchtig. Zeer gevoelig aan een blijk van dankbaar-

heid, zullen zij het niet minder zijn wanneer hun een belediging wordt aangedaan, en een enkele lomphed is voldoende om hen uit het huis of van de bezittingen, waar zij gaarne vertoefden, te verjagen. Nu is het meer dan eens gebeurd dat zij beledigd geworden zijn door lomperfs of loshoofden, en dat zij zich met smart in stilte verwijderd hebben. Overigens waren zij vooral aan den Zwitserschen landman wegens zijn eerlijken aard, zijne eenvoudige zeden in het dagelijksche leven, zijn rondheid in alle zaken gehecht, en men is genoodzaakt te bekennen, dat deze patriarchale deugden in den tegenwoordigen tijd wel wat geleden hebben. Eindelijk schijnt het dat al die hoopen van toeristen uit verschillende landen, die iederen zomer, te voet, te paard, in een draagstoel, de eertijds zoo steile bergen van Zwitserland doorkruisen, de maennlein in een allernaangenaamste stemming brengen, en dat zij door de stoombooten worden bedwelmd, terwijl de spoorwegen hun schrik aanjagen.

Daarom hebben zij zich, de een voor de ander na, in hunne onderaardsche woningen teruggetrokken, naar men zegt met den uitroep: „*O böse Welt! O böse Welt!*” (O booze wereld! O booze wereld!) Zij waren de vertegenwoordigers van het landbouwend en herderlijk leven in zijne eerste zuiverheid; zij hebben niet als de menschen hun aard kunnen veranderen en zich aan andere zeden kunnen gewennen. Zij zijn verdwenen.

Men zegt dat hunne woningen allerschitterendst zijn. Het kristal en het erts van allerhande kostbare steenen blinken er aan alle kanten. Zij leven er allernederigst met hunne gezinnen; zij vervaardigen er zich met bedreven hand de verschillende gereedschappen die zij noodig hebben, en maken er, even als de Scandinavische dwergen, allerfraaiste kleinodiën. Voor deze hunne woningen strekken zich vette weiden uit, waarheen zij de fraaije kleine koeijen geleiden, die hun een uitnemende melk verschaffen.

Zoo bewaren zij in de ingewanden der aarde de vruchten

van den arbeid en de onschuldige vreugde van het landbouwersleven. Alleen zij zien den mensch niet. Indien zij het betreuren, heeft hij van zijn kant meer dan een reden om het te bejammeren. Weleer namen zij van de wanden hunner woningen, somtijds gouden of zilveren staven, en gaven hem die. Het was tot belooning van eene edelmoedige daad of tot herstelling van het ongeluk eens gezins, dat de maennlein zulk een gebruik van de rijkdommen hunner grotten maakten. De Zwitsersche legenden verhalen allerprettigst deze edelaardige handelingen, terwijl zij integendeel altijd een grove gedachte of een somber beeld verbinden met de fortuna, die de begeerigheid van den mensch opwekt en die hij zich niet langzaam tracht te verwerven door een eerlijken en geduldigen arbeid, door een wijzen geest van orde, maar op eens en door een gewaagde onderneming.

Zoo draagt de slang, het noodlottige kruipende gedierte van het aardsche paradijs, op haar hoofd een diamanten kroon. De Booze koopt met een zak dukaten eene zwakke ziel. Het is een lage woekeraar, die, tot straf voor al zijne wandaden, veroordeeld is onder zijne stapels kroonen te zuchtèn tot den dag, waarop men hem dezen last van metaal zal ontrooven, waaronder hij gebukt gaat. Maar de hoop op zijne verlossing is hem slechts eens in eene eeuw vergund, en wel in het hartje van den Kerstnacht. Hij die deze onderneming wil wagen moet den moed bezitten om in zijne handen een gloeienden sleutel te nemen, die hem door een afgrijselijke zwarte kat wordt aangeboden, in stilte naar een voetpad sluipen en daar een steen opligten, die door een monsterachtige padde wordt ingenomen. Wanneer hij onder dat werk slechts een woord, een kreet laat hooren, is alles verloren. De steen valt op den donkeren kuil, en de woekeraar moet op nieuw een reeks van honderd jaren op iemand met vaster hand en grooter moed blijven wachten.

Elders is het een schoon jong meisje, dat door een betoo-

vering in een hol als geketend wordt op hoopen paarlen, smaragden en saffieren. Maar om haar van de tooverbanden te bevrijden, waardoor zij in dat hol wordt teruggehouden, moet men haar driemaal omhelzen, en zij vertoont zich aan hem, die dit ridderlijke voornemen heeft opgevat, slechts in de gedaante van een onrein dier, welks oogen als het ware vuur schieten en welks adem een verpestenden stank heeft.

Nabij Reinach, in het kanton Aargau, verheft zich een heuvel geheel en al met kreupelhout bedekt, dat een groot aantal schatten bevat. Op zekeren avond bemerkt een arme herder, bij het overtrekken van dezen heuvel, eene met een lange witte tuniek gekleede vrouw, die, met een gebiedend gebaar en zonder een enkel woord te uiten, hem noodigt haar te volgen. Hij voldoet aan die uitnoodiging en zij geleidt hem in stilte langs een naauw pad, dwars door digte struiken, tot aan een eenzame door donkere takken beschaduwde rots. Daar geeft zij hem een wenk om zich te bukken, en midden in de rots ontwaart hij een met goudstukken gevulde ijzeren kist. Zij noodigt hem met hare blikken een greep in die kist te doen; werktuigelijk gehoorzaamt hij, en als hij opstaat ziet hij een geweldige molenroede aan een draad boven zijn hoofd hangen, terwijl de verwenschte vrouw, met een schaar in de hand, zich gereed maakt dien draad door te knippen. Daarop wordt hij door een plotselingen schrik overmeesterd. Haastig werpt hij het reeds verzamelde geld op den grond en vlugt als gejaagd weg.

Schuilt er in al deze populaire voorstellingen geen ongewone leering? Ligt er in hare verschillende tafereelen niet een symbool, of een spoor van in het duister verscholen misdadige aanslagen, of spreken zij niet van vermetelheid door de begeerte naar schatten opgewekt, of gewagen ze niet van een diep gevoel van walging, dat men moet overwinnen om die schatten te verkrijgen, of getuigen zij niet van angstige dagen, zoo vaak aan haar bezit verbonden?

Bij de verschillende door mij medegedeelde overleveringen moet ik nog enkele dorpsgeschiedenissen voegen. De liefde vertoont er zich niet zoo als men die dikwerf in de groote wereld der steden aantreft, vergeetachtig en wisselziek, maar zoo als de krachtige zielen die opvatten, getrouw aan hare beloften, onwankelbaar tot den dood. Ik kies daaruit een paar voorbeelden, die zich hoofdzakelijk door hun Zwitsersch karakter kenmerken.

Een jong meisje, na langen tijd met kracht aan den wil van haar voogd, die op haar de volstreckte magt eens vaders uitoefent, weerstand te hebben geboden, eindigt met in schijn een man te huwen, van wien zij een afkeer heeft. Er is een ander dien zij uit den grond des harten bemint, en dezen heeft zij gezworen slechts voor hem te zullen leven. Den avond voor haar huwelijk smeekt zij hem haar te redden van een verbindtenis, die zij verfoeit. Wees gerust, zegt hij tot haar, zij die ons willen scheiden in deze wereld, zullen ons voor altoos in eene andere vereenigen. Den volgenden morgen begeeft hij zich op de Alpen, en op het uur, waarin de klokken reeds de huwelijksplegtigheid aankondigden, waarin men het jonge meisje drong haar toilet te voltoojien om zich naar de kerk te spoeden, treedt hij op haar toe, biedt haar een heerlijken ruiker blaauwe bloemen aan, een ruiker van de allergiftigste wolfsbloemen die er bestaan. Zij ruikt er met kracht aan en geeft hem den ruiker weder over; daarop ruikt ook hij aan de bloemen en beide blazen den adem uit, vergiftigd door dezelfde plant.

De andere gebeurtenis moet evenzeer de goede lieden treffen die een oude vrouw hun des avonds op de spinpartij verhaalt. „Hoor,” zeide een trotsche Zwitsersche baron tot een zijner jonge vazallen, „gij hebt de vermetelheid gehad uwe oogen naar mijne dochter op te heffen, de stoutmoedigheid om haar te beminnen, en de onbeschoftheid haar uw hartstogt te belijden. Ik zou u kunnen straffen zoo als

gij verdient, maar mijne dochter zegt ook dat zij u bemint, en smeekt mij met haar en u medelijden te hebben. Zij is mijn eenig kind. Ik laat mij verteederen. Men zegt dat gij vlug en sterk zijt; men zegt dat gij bij het hardloopen en andere dorps spelen altijd de overwinning behaalt op uwe mededingers. Welnu, gij ziet dien berg, waarop een mijner voorzaten een kruis heeft doen planten; als gij zonder een oogenblik, zonder een seconde te blijven stilstaan, mijne dochter naar den top van dien berg dragen kunt, schenk ik u hare hand. Neemt gij mijn voorstel aan?"

„Ik neem het aan.”

„Morgen?"

„Morgen.”

Den volgenden dag vereenigen zich de dorpingen aan den voet van den berg om getuigen te zijn van het hun aangekondigde merkwaardige schouwspel. De jongman bevindt zich in hun midden, een weinig bewogen, maar door zijne makkers aangemoedigd, terwijl zijn hart van innige vastberadenheid klopt. De baron komt te paard aanrijden, misschien de gestelde voorwaarde betreurende, maar tevens vol hoop dat de stoutmoedige plebejer in zijne onderneming te kort zal schieten. Naast hem ziet men zijne dochter, bleek en bevende, en God biddende hem te ondersteunen aan wien zij haar lot wenscht te verbinden.

Op het door den vader met een woeste stem uitgesproken bevel, neemt de getrouwe minnaar haar met een roerende uitdrukking van eerbied en teederheid in zijne armen. Hij begeeft zich op weg met langzamen maar vasten tred. Hij klimt den berg langs het steile pad op en blijft geen oogenblik stilstaan. Hij gaat al hooger, al hooger, en de landlieden die hem met de oogen volgen klappen in de handen en juichen hem toe, en het gelaat van den baron neemt een droevige uitdrukking aan.

Echter moet hij over een zanderig wegzakkend terrein, en

daarna den voet op glibberige rotsen zetten. Op een dezer moeilijke plekken ziet men hem aarzelen. Hij maakt een omweg en verhaast zijn stap, en schijnt te struikelen. Een kreet van medelijden stijgt uit de hem gadeslaande menigte op, en de oogen van den baron glinsteren van wreede blijdschap. Maar het jonge meisje fluistert hem, dien zij haar verloofde noemt, een zoet woordje in het oor, strijkt vervolgens de hand over zijn voorhoofd, zoodat hij op nieuw zich herstelt en moedig een scherpe rotspunt overschrijdt. Op nieuw echter schijnt hij vermoeid, uitgeput en kan hij slechts met moeite den eenen voet voor den ander zetten. Daarop buigt het jonge meisje haar schoon gelaat naar hem toe, ziet hem met hare zachte blaauwe oogen aan, en heft de armen in de hoogte alsof zij op deze wijze den last voor hem wilde verligten. Zijne krachten herleven door de groote magt der liefde. Hij doorkruist de doornstruiken, trekt de scherpe rotspunten over, komt al de hinderpalen in zijn zwaren weg te boven, en bereikt eindelijk den top van den berg. Daar houdt hij een oogenblik in de vreugde van zijn zegepraal stil, zakt vervolgens in een en valt met zijn dierbaren last neder. De opgewondenste toejuichingen hebben zijne overwinning begroet, een smartelijk geklag laat zich hooren als men hem ziet vallen.

De baron vliegt te paard naar den top van den berg en vindt de beide gelieven de armen om elkander gestrengeld aan den voet van het kruis, tot hetwelk zij met half geopende lippen een laatste gebed schijnen op te zenden.

„Scheidt hen van elkander!” roept hij op een gebiedenden toon tot de hem gevolgte boeren.

Een hunner treedt op hen toe, werpt zich op de knieën en terwijl hij de koude handen van het jonge meisje en die des jongmans in de zijne neemt, zegt hij tot den baron: „God wil niet dat men hen zal scheiden; zij zijn dood.”

Een groot aantal volkslegenden der verschillende Zwitser-

sche kantons zijn ongetwijfeld uit andere landen afkomstig. Om er den eersten oorsprong van op te sporen, zou men zeer ver moeten zoeken, in Duitschland, in Scandinavië, ja tot in de streken van het Oosten, deze echte *vagina* der Europeesche rassen en van hunne vroegste overleveringen; want de legende reist als het vruchtbaarmakende stof, dat een warme wind van dadelboom tot dadelboom in de oasen der woestijn van Sahara overvoert, als de zaadkorrel, die het koeltje uit den kelk der bloemen wegraapt en over verschillende terreinen uitstrooit, als de noten van den kokosboom, die de oceaan op zijne golven medevoert en op den oever van een eiland werpt, waarop zij zullen ontkiemen. En de legende wordt gewijzigd, neemt een anderen vorm aan, door in een nieuwen grond wortel te schieten, even als de reiziger, die de taal en de kleeding aanneemt van het land waar hij zich vestigt.

Andere mythische, zedelijke, godsdienstige, romaneske overleveringen behooren uitsluitend aan Zwitserland. Op welk tijdstip zijn zij ontworpen en door wie? Het zou moeilijk zijn dit te zeggen. De geschiedschrijver en de ethnograaf leggen er zich echter met oordeel op toe den datum er van op te sporen, want deze kan hen dienen in het berekenen van een volksverhuizing of van eenige andere maatschappelijke beweging. Wat hem betreft die het eerst deze eenvoudige of geestige vertellingen heeft verhaald, in welk dorp, in welke hut zou men zijn naam kunnen ontdekken? Hij dacht er niet aan een letterkundig werk voort te brengen. Hij kende den roem der academische lauweren, de markten van den boekhandel, de voordeelen van het feuilleton niet, en vertelde eenvoudig aan een kring van vrienden wat hij zelf reeds door een zijner naïeve medestervelingen in minder heldere woorden had hooren vertellen of wat hij zelf had ondervonden. Maar waarom bij deze opmerking stil te staan? Indien enig mensch de kunst verstaan heeft om een juister en netter vorm aan zekere overleveringen te geven, zijn inderdaad al deze overleverin-

gen, al deze mythologische fabelen, al deze zinnebeeldige voorstellingen van natuurwonderen noch het werk van een enkele eeuw, noch dat van een enkel individu. Het is het werk van een geheel volk, en het opvolgende werk van verschillende geslachten.

In Duitschland heeft de heer Cl. Brentano een verzameling van volkszangen in het licht gegeven, waaraan hij den titel van *Wunderhorn* (Wonderhoorn) geschonken heeft. De erfelijke legenden, de naïeve zangen, de oorspronkelijke scheppingen der verschillende volken, maken inderdaad een wonderhoorn uit, die van eeuw tot eeuw tot ons klinkt, en ons verbaasd doet staan door zijne zonderlinge klanken, en ons in het land der droomen overvoert.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Meyringen. — De Hasli. — Oorsprong zijner bewoners. — Legende van hun verhuizing. — Gustaaf IV en Eric XIV. — Een binnenhuisje. — Avondgebed. — De pas van Brünig. — Melchthal. — Unterwalden. — Nicolaas von der Flue. — De kerk van Saxelen. — Onze Lieve Vrouw der voorbijgaanden. — Engelberg.

Te Meyringen, in het Haslidal, heb ik de meeste Zwitserse legenden gelezen. Indien ik ze opzettelijk had gezocht, zou ik geen betere plek hebben kunnen vinden voor een dergelijke lectuur. Dit dal, hetwelk aan het meer van Brienz grenst, bezit het bekoorlijke van een idyllisch dichtstuk of van een romantische legende. In een omtrek van weinige mijlen vereenigt het al het verschillende Alpenschoon waardoor de verbeelding kan worden getroffen: vruchtbare vlakten, ontzagwekkende bergen, landelijke hutten, trotsche bosschen, in de lucht zich verheffende met eeuwige sneeuw bedekte spitsen, stortvloeden en watervallen. Tegenover Meyringen heeft men de Reichenbach, dien wilden waterval, dien men in de verte reeds tusschen de rotsen en de dennenboomen hoort bruischen. Van den Hasliberg storten zich de Alpbach, de Mühlbach en de Dorfbach, — drie onstuimige beeken, op zekere oogenblikken op drie zilveren sluijers gelijkende, wie het een lust is in de zon te zien weerkaatsen, maar die dikwijls den landman door hare overstromingen schrik aanjagen, de huizen doen schudden, en de vallei verwoesten.

Nabij het dorp, op een eenzame rots, treft men de bouw-

vallen van het kasteel van Resti aan, eene adellijke familie, die door hare vazallen bemind en gezegend werd. Dit geslacht is uitgestorven, zijn voorvaderlijke woning stort in een, maar de herinnering aan zijne deugden wordt in hart des volks bewaard. Odin, de opperste God der Scandinaviërs, heeft het in zijn Havamal gezegd: „Uwe vrienden sterven, uwe bloedverwanten sterven, gij zelf zult sterven; maar wat niet sterft is een goede naam.”

Het is een algemeen aangenomen geloof, dat de bewoners van dit schoone Haslidal van een Zweedschen en Frieschen volksstam afkomstig zijn, die door een bitteren hongersnood gedwongen werd naar een ander land te verhuizen.

Muller, de geleerde Zweedsche geschiedschrijver, verhaalt deze overlevering in zijn klassiek werk. De gebroeders Grimm hebben haar in hunne *Deutsche Sagen* ingevlochten, en de lieden van Meyringen bewaren in de archieven van hunne gemeente de verschillende avonturen dezer landverhuizing. Deze in het Duitsch geschreven kronijk draagt de dagteekening van 1534. Maar zij is naar een oud episch gedicht opgesteld geworden, dat men het *Ostfriesenlied* noemt, een van die nationale zangen der Noordsche volken, vermeld door Tacitus, door Jornandès, den geschiedschrijver der Gothen, en Paul Wini-fred, den historieschrijver der Lombarden. Ik kan mij het genoeg niet ontzeggen een uittreksel van deze Haslische kronijk aan te halen, die mijne gedachten naar die streken, welke ik het geluk had in mijne jeugd te doorkruisen, terugvoeren.

„Omstreeks het Noorden heeft men het uitgestrekte rijk der Friezen en Zweden, dat door een grooten hongersnood werd geteisterd. Nadat de oudsten des lands bijeen waren gekomen om middelen te beramen tot verzachting van deze ramp, werd er bepaald dat alle mannen zouden loten, en dat een tiende gedeelte van hen het land zou verlaten. Zoo verlieten de voorouders der lieden van Hasli hun geboortegrond met hunne vrouwen en kinderen, terwijl zij met smart hunne haard-

steden, hunne vrienden en verwanten vaarwel zeiden. Zij begaven zich in drie afdeelingen, door drie dappere opperhoofden Switer, Sweg en Hasius aangevoerd, op weg. Zij trokken tot aan de boorden van den Rhijn voort, waar de graaf Peter van Frankenland te vergeefs zich tegen hun doortogt verzette. Onder weg baden zij God hen naar een land te voeren, dat min of meer op het hunne geleek, een land waar zij den grond bebouwen en zich aan den veeteelt wijden konden. God geleidde hen naar het district Brockenburg, waar zij de stad Schwitz stichtten. Van daar trokken zij den zwarten Berg (den Brünig) over; zij drongen tot in Weissland, dat wil zeggen het Haslidal, door, hetwelk Weissland wordt genaamd wegens de witte sneeuwtoppen, waardoor het wordt beheerscht; vervolgens verspreidden zij zich in het Simmendal, en de dalen van Frütigen; Gessenay en Bellegarde. Verder op woonden er andere stammen.”¹

Sedert dat verwijderde tijdperk zijn de afstammelingen van het Noorden in het land van Schwitz en Hasli gebleven, en het is niet waarschijnlijk dat de hongersnood hen er uit zal verjagen, want de grond, dien zij bewonen, is niet dor en zij zijn van nature niet traag. Van eeuw tot eeuw hebben zij de overlevering hunner afkomst bewaard en zij scheppen er behagen in die te verhalen.

¹ Vergelijk Frederika Bremer, *In het Zuiden en het Oosten*, eerste deel, bl. 100 en volgende. De beroemde schrijfster werd bij haar bezoek van het Haslidal verrast door de overeenstemming van de kleeding der vrouwen en inzonderheid van hare hoofdversierselen met die in sommige Zweedsche provincien. — Er wordt in Oberhasli veel een oud Friesch lied gezongen waarin Zweden en Oost-Friesland tot naburige landen worden gemaakt, en daarin is het een overste Schwitzerus, door wien de landverhuizers, die met allerlei soort van vee den Rijn overtrokken, uit Zweden gevoerd werden naar het goede land „Brockenburg,” waar zij zich met der woon nederzetten.

Ook verwijzen wij den belangstellenden lezer naar G. H. van Senden's uitmuntende *Alpenrozen*, waarin de even geleerde als bevallige schrijver een geheel hoofdstuk heeft gewijd aan „Haslis oudste bewoners.” Zie den tweeden druk van dit werk, met aantekeningen en nagezien door B. T. Lublink Weddik en P. H. Witkamp. Te Amsterdam bij C. L. Brinkman. VERT.

Op zekeren dag zag men in het dorp Meyringen een vreemdeling verschijnen, die in een klein open rijtuig reisde en als een eenvoudig toerist zijn intrek in de kamer van een herberg nam. Ook hij was een Zweed, Gustaaf IV, de laatste souverain van de dynastie der Wasa's. Uit zijn rijk verstooten, kwam hij deze kolonie, die uit zijn vaderland afstamde, bezoeken. Uit zijn vaderland verbannen, vond hij daar de erfgenamen eener bevolking, die, na langdurige avonturen, zich een tweede vaderland op vreemden bodem had geschapen. Misschien herinnerde hij zich, terwijl hij deze vredige boeren gadesloeg, de droefgeestige verzen van zijn voorzaat Eric IV:

Et stort slott varder offta skakadt.
 Estaf de harda dunderstag
 Den som hægt vill, stærtes tillbaka
 Och faller i bedræfligt klag.

I stor haf ga stora vagor
 Stormvæder, klippez, och hardan vind
 Den, som klok, blifver vid de laga
 Kaellor, som fins i dalen sin.

„Vaak ziet men het trotsche kasteel door den donder getroffen. De eergierige, die te hoog wil klimmen, stort achterover en beweent zijne onvoorzigtigheid.”

„In de grootte zee zijn grootè golven. Daar barst het onweder los, daar worden de klippen gevonden. De wijze blijft bij de nederige waterbron die in het dal ontspringt.”¹

De burgers van Meyringen legden een eerbiedige sympathie voor den Zweedschen prins aan den dag, en deden een fraai afschrift van hunne nationale kronijk vervaardigen om hem die aan te bieden.

¹ Zie over Eric XIV., Mr. J. van 's Gravenweert's *Reize naar het Noorden en Oosten*, Deel I. bl. 100 en 101, en E. J. Potgieter, *Het Noorden in omtrekken en tafereelen*. Deel II. bl. 189 en volgende, terwijl ik mij veroorloof den lezer ook te verwijzen naar mijn gedicht van dien naam, in 1841 bij J. M. van 't Haaff te 's Gravenhage verschenen.

Met al de warmte, waarmede ik aan de Noordelijke streken gehecht ben gebleven, was ik zeer verlangend de bevolking van het Haslidal te zien, en wat ik er van gezien heb, heeft de belangstelling, die zij mij reeds bij voorraad inboezemde, niet doen verminderen. Zij is aan meer dan ééne prijzenswaardige gewoonte van den ouden tijd getrouw gebleven. Zij is eerlijk, arbeidzaam en zeer schoon. Men roemt ze te regt als een der schoonste van Zwitserland. De mannen zijn over het algemeen zeer sterk van lijf en leden, de vrouwen zijn slank van gestalte, blank van huid en hebben zeer lange blonde vlechten.

De mannen hechten, even als de Scandinaviërs uit de dagen der oude sagen, een groot gewigt aan ligchaamskracht. Op zekere feestdagen vereenigen zij zich op een uitgestrekte grasvlakte en worstelen daar, ten aanzien van een groote menigte toeschouwers, met elkaâr. Wanneer de jonge meisjes daar trouwen versieren zij het hoofd met een hooge met linten en gouden lovers getooide kroon, even als in Noorwegen, in het Gudbrandsdal. Evenals hunne voorouders van het Noorden beminnen de boeren van Hasli de muziek, de volksoverleveringen en de nationale liederen.

Gaarne zou ik onder hen eenige andere aanwijzingen omtrent hun oorsprong en hunne zeden of hunne taal gevonden hebben.

Op zekeren avond kwam ik, na het doen van een wandeling naar den kant der bosschen en den waterval van Reichenbach, nabij het vlek Meyringen terug, terwijl ik nog in mijne mijmeringen verdiept, verscheidene omwegen maakte. Daar waar het pad zich in tweeën splitste, hield ik voor een landelijke woning stil. Door haar eenvoudigen bouwtrant, door het pijnboombosch dat haar beschaduwde, door de nederige heining, waardoor het gebouw omringd was, door een mooiën kleinen vijver, vlak en glad als een spiegel, riep ze mij de eenzame woningen voor den geest, die meer dan eens mijne blikken en mijne gedachten in verschillende provinciën van Zweden betooverd hadden.

Ik zocht in mijzelf naar een voorwendsel om er binnen te gaan, en het denkbeeld kwam in mij op om een kop melk te vragen, dezen goeden, heilzamen drank der bergen, het natuurlijkste, het beste van alle voorwendsels. Eene jeugdige vrouw met blaauwe oogen en een slanke leest, die op dat oogenblik een kleinen jongen leerde lezen, stond bij mijne komst op, terwijl zij haar kind bij de hand nam, alsof zij zich tegen dezen onverwachten inval eens vreemdelings wilde beveiligen.

Ik was sedert eenige dagen zoo in mijne herinneringen van Zweden verdiept, dat ik, zonder er aan te denken, haar in het Zweedsch aansprak. Zij zag mij met een verbaasden blik en met een soort van droefgeestige uitdrukking aan, alsof het haar speet dat zij mij niet verstond.

Ik haastte mij nu haar eigen landtaal te bezigen. Aanstonds helderde haar gelaat door een vriendelijk lachje, waaruit haar vertrouwen sprak, op. „*Bleibe da,*” voegde zij haar kind toe, „*nich komme gleich wieder* (blijf daar, ik kom terstond terug),” en met een vluggen tred liep zij naar het vertrek waar de versche melk was neêrgezet.

Toen zij met een kop heerlijke melk terugkwam vond zij mij op een houten schabel gezeten, terwijl ik haar kind bij zijn middel vasthield, dat een vriendelijken en tevens beschroomden blik op mij sloeg en de tot hem gerigte vragen niet durfde beantwoorden.

„Een goed kind,” voegde zij mij toe, „dat wel wat al te veel van loopen houdt, maar toch goed zijn lessen leert. Terwijl zijn vader in het bosch hout hakt, ben ik zijn onderwijzeres. Ik leer hem lezen en eenige dingen herhalen, die mijne ouders mij geleerd hebben. Kom, Frits, zeg eens voor mijnheer het avondgebed op, dat uw grootmoeder u zoo heeft aanbevolen!”

Bij deze woorden boog Frits het hoofd, terwijl hij een leelijk gezicht zette. Blijkbaar viel de hem opgelegde taak

niet in zijn smaak. Zijn moeder gaf hem een kus op het voorhoofd om hem aan te moedigen. Ik haalde een stuk van twintig sous uit mijn beurs en stopte het hem in de hand. Hij bekeek het met een glimlach en bood het zijne moeder aan.

„Ziet gij,” zeide zij, „hoe goed die heer is. Kom, vat een weinig moed, zeg uw gebed op, en op de aanstaande kermis te Meyringen zal ik u een mooi paard koopen.”

Daarop zuchtte het kind zwaar, even als iemand die zich gereed maakt een moeilijk werk te gaan verrigten, vouwde zijne handen en mompelde op min of meer beangstigden toon vier Duitsche coupletten, wier beminnelijke naïeveteit ik in geen vertaling kan wedergeven.

„Ik ben moede, ik ga slapen en mijne beide oogen toedoen. O onze Vader, dat uw blik op mij geslagen zij!

„Als ik iets kwaads heb bedreven, wees dan goedertieren, o mijn God. Vergeef mij mijne zonden uit genade en door het bloed van Jezus!

„Zegen mijne ouders en neem, o mijn God, alle Uwe groote en kleine schepselen onder Uwe hoede.

„Verleen de rust aan de kranken, den slaap aan de vermoeiden. Laat de maan aan den hemel schijnen en dat zij de wereld gedurende den nacht verlichte.”

Nadat Frits deze verzen had opgezegd, wierp hij zich verlegen in de armen zijner moeder.

„So! so!” zeide de jeugdige vrouw, terwijl zij hem liefkoosde, „*du bist artig gewesen* (gij zijt lief geweest); als straks uw vader thuis komt zal hij over u tevreden zijn.”

Op hetzelfde oogenblik trad de vader binnen, de bijl over den schouder, met het goedige, kalme en vriendelijke uitzigt van een eerlijk werkmán, die, na het volbrengen van zijn afgewerkte dagtaak, met blijdschap de rust van zijn haard komt smaken.

Zijne vrouw liep hem vrolijk te gemoet en verhaalde hem met korte woorden het zoo even gebeurde. Hij groette mij

vriendelijk, zette zich naast mij neder en nam ook, in afwachting van zijn avondeten, een kop melk. Wij praatten eenigen tijd over zijn houthakkerswerk, over de voornaamste voortbrengselen van het land, en toen ik de gastvrije woning verliet, geleidden de vader, de moeder en het kind mij tot op den drempel der deur en noodigden mij uit spoedig terug te komen.

Alles in het dal ademde vrede; de maan stond aan den hemel en goot hare zilveren stralen op de Aar uit. Het gebed van het kind scheen verhoord te zijn. Ik voor mij voerde de herinnering van een liefelijke idylle met mij.

Deze eenzame idyllen worden in Zwitserland zeldzaam. De heirlegers toeristen dringen overal door en doen overal eenige ideeën ontstaan of wekken eenige begeerten op, die langzamerhand het oude voorkomen van het land wijzigen of doen ont-aarden. De vriendelijke maennlein, die eertijds in een soort van broedelijke gemeenschap met de herders van het gebergte verkeerden, hebben wel gelijk gehad dat zij zich in hunne vreedzame grotten terugtrokken. Tegenwoordig zouden zij ieder oogenblik verplicht zijn den haard van de hut te verlaten, om hun plaats aan een John Bull of een Yankee af te staan.

De herbergen van Meyringen zijn reeds te klein voor het groot aantal vreemdelingen die er ieder jaar henenstroomen. Het is waarschijnlijk dat een of ander ondernemende geest zich voorstelt een of twee groote hôtels aan de boorden van de Aar, tegenover de Alpbach of de Reichenbach, te bouwen.

Meyringen is het vereenigingspunt van verscheidene Alpenwegen; van hier vertrekken des zomers dagelijks karavanen van reizigers naar den Grimsel, Grindelwald, Brienz, en den St. Gotthard, en van hier begeef ik mij over den Brünig naar Lucern.

De pas van Brünig, zoo weinig steil en zonder eenig gevaar, is allerprettigst om over te trekken. Hij verheft zich slechts drie duizend en eenige honderden voeten boven den zeespiegel. Men zou zeggen, dat het een overtocht was alleen

vriendelijk, zette zich naast mij neder en nam ook, in afwachting van zijn avondeten, een kop melk. Wij praatten eenigen tijd over zijn houthakkerswerk, over de voornaamste voortbrengselen van het land, en toen ik de gastrijke woning verliet, geleidden de vader, de moeder en het kind mij tot op den drempel der deur en noodigden mij uit spoedig terug te komen.

Alles in het dal ademde vrede; de maan stond aan den hemel en goot hare zilveren stralen op de Aar uit. Het gebed van het kind scheen verhoord te zijn. Ik voor mij voelde de herinnering van een liefelijke idylle met mij.

Deze gezamenle idyllen worden in Zwitserland zeldzaam. De herlegere landsteden dringen overal de menschen doen overal eenige ideeën ontstaan of wekken eenige begeerten op, die langzamerhand het oude voorkomen van het land wijzigen of doen ont-aarden. De vriendelijke maennlein, die certijds in een soort van broedelijke gemeenschap met de herders van het gebergte verkeerden, hebben wel gelijk gehad dat zij zich in hunne vreedzame grotten terugtrokken. Tegenwoordig zouden zij ieder oogenblik verplicht zijn den haard van de hut te verlaten, en hun plaats aan een John Bull of een Yankee af te staan.

De herbergen van Meyringen zijn reeds te klein voor het groot aantal vreemdelingen die er ieder jaar heenstroomen. Het is waarschijnlijk dat een of ander ondernemende geest zich voorstelt een of twee groote hôtels aan de hoedau van de Aar, tegenover de Alpbach of de Reichenbach, te bouwen.

Meyringen is het vereenigingspunt van verschoidene Alpenwegen; van hier vertrekken des zomers dagelijks karavaneu van reizigers naar den Grimsel, Grindelwald, Brienz, en den St. Gotthard, en van hier begeef ik mij over de Brüniq naar Lucern.

De pas van Brüniq, zoo weinig bekend, toefter eenig ge-zaan te allepreijst. Hij is te rekke. Hij verheft zich slechts drie duizent en eenige voet boven den zee-spiegel. Maar het is zeggen, dat het een overtoqt was alleen.

Houar que serca del et se.

Grindelwald.

ingerigt om de jeugdige reizigers aan het overtrekken der bergen te gewennen, even als men de ponys bezigt om een kind te leeren rijden. Schoone wouden versieren hem, en door de aan den eenen kant op enkele plaatsen opene plekken in de bosschen, dringt de blik tot op de beekjes van de Aar en het Haslidal door, op welks achtergrond de Eiger, de Werterhorn, de Faulhorn met hun sneeuwdiadeem oprijzen; aan den anderen kant heeft men het uitzigt op de vlakke van Lucern, en de dalen en meeren, die, als een snoer van smaragden en paarlen, zich bij Lucern, die eerwaardige hoofdstad van het meer der Vier Kantons, vereenigen.

Ongeveer op het midden van den Brünig heeft men de grenscheiding van het uitgebreide gebied van Bern en van het kleine land van Unterwalden, dat slechts twaalf mijlen lang is en naauwelijks dertig duizend inwoners telt. Op den Bernerweg treft men palen aan die den reiziger tot wegwijzer dienen. De Engelschen laten niet na op te merken, dat men op den weg naar Unterwalden geen zoodanige werken der wegozigtters aantreft. Het is hun onbekend, dat de goede lieden van Unterwald deze palen en die militaire grensscheiding niet hebben willen oprigten, omdat zij het zich tot een liefderijken pligt maken zelve den vreemdeling langs alle wegen te geleiden, waarheen zijn luim hem voeren wil; op den zoom van het Bernsche grondgebied staat een douanenbureau; op dat van Unterwalden een kapel. Deze beide inrigtingen duiden het verschil van karakter der beide staten aan.

Het kanton Bern is het eerste der Zwitsersche kantons, zoowel wat uitgestrektheid als bevolking betreft. Zijn hoofdstad is de residentie der vreemde diplomaten, de zetel van den rijksdag, het Washington van den Zwitserschen Bond.

Het kanton Unterwalden, met zijne eerlijke herders, houtkokers en landbouwersgezinnen, maakt niet zooveel ophef en toch is het door de geschiedenis en de dichtkunst beroemd geworden. Uit zijn midden is de staatkundige en maatschap-

pelijke constitutie van geheel deze Alpenstreek voortgekomen, die weleer onder de heerschappij van Oostenrijk stond. Het is e n der drie kantons, die men nog met den naam van *Urcantonen* bestempelt, dat wil zeggen, de oorspronkelijke kantons, de eerste pijlen van den bundel der Confederatie. De beide andere zijn Uri en Schwyz.

Op eenigen afstand van Brünig, in het Melchthal, leefde een brave landman, Hendrik van der Halden geheeten. Op zekeren dag dat hij zijn veld ging bearbeiten, kwam een satelliet van den Oostenrijkschen gouverneur Landenberg hem zijne ossen ontroofen, zeggende dat de boeren zichzelve wel voor den ploeg konden spannen. Hendrik, reeds oud en van een beschroomden aard, durfde zich niet tegen den onbeschaamden roof verzetten; maar zijn zoon Arnold wierp zich op den door den gouverneur uitgezondene, verminkte hem de handen, en vlugtte naar het gebergte, daar ook hij den toorn duchtte van hem, die dit land zoo wreedaardig bestuurde. Er werden soldaten uitgezonden om hem te vervolgen, maar te vergeefs. Landenberg, in woede ontstoken, dat men een zijner agenten had durven aanranden, en nog meer over het ontkomen van den schuldige, deed den onschuldigen vader van Arnold in hechtenis nemen en hem onbarmhartig de oogen uitsteken.

Eenigen tijd later, in den nacht van den 17^{den} November 1307, vereenigden zich Werner Stauffacher, uit het land van Schwyz, Walther F rst uit Uri, en de vlugteling Arnold van Unterwalden, aan den voet der rotsen van den Seelisberg, in het naauwe Gr tlidal, en, terwijl zij elkander de hand gaven, zwoeren zij voor het oog des hemels hun land van de vreemde overheersching te zullen bevrijden. ¹

¹ Wie geen vreemdeling is in de schilderkunst, kent, ten minste uit gravures, de heerlijke schilderij van den heer Steuben, in der tijd deel uitmakende van de galerie Louis Philippe, terwijl ieder beoefenaar der Fransche letterkunde het op dit verbond doelende gedicht *La libert *, van Mad^e Amable Tastu, moet gelezen hebben.

Schwyz, Uri, Unterwalden zijn katholijk gebleven. De trotse protestanten leggen tegenwoordig een voorname minachting aan den dag voor deze kleine bevolking, die haar oud geloof heeft bewaard. Toch zijn zij aan dier voorvaderen de vrijheid, waarop zij zich verhoovaardigen, verschuldigd.

Unterwalden bezit nog iets anders waarop de katholieken roem dragen: een eenvoudig kind des volks, die het voorbeeld der volmaakste burgerdeugd, der onwrikbaarste strengheid, der levendigste godsvrucht gaf, en in zware tijden op Zwitserland een heilzamen invloed uitoefende. Wij willen van den heiligen Nicolaas von der Flue gewagen. Zijn familienaam was Lævenbrugger. Dien van Flue, welke rots beteekent, ontving hij van de plaats waar hij woonde, en die nabij Saxelen gelegen is. Hij trad op jeugdigen leeftijd in den echt en had niet minder dan tien kinderen. Hij bebouwde zelf zijn bezitting en leefde er nederig en vroed op. Hij kon echter niet vreemd blijven aan de verschillende gebeurtenissen die er rondom hem voorvielen. In den oorlog van 1460, waardoor Thurgau op nieuw bij den Zwitserschen Bond werd gevoegd, onderscheidde Nicolaas zich door zijn moed en zijne menschlievendheid. Bij andere gelegenheden bewees hij zijnen landgenooten belangrijke diensten. Hij had geen opvoeding ontvangen en kon zelfs niet lezen. Maar zoo sterk en helder was zijn natuurlijk verstand, dat hij zonder moeite de neteligste vragen oploste. Hij werd met het ambt van magistraat bekleed, en kweet zich van deze nieuwe taak met zoo veel wijsheid en onkreukbaarheid, dat het ieder een lust was hem te prijzen.

Toen hij op deze wijze langen tijd zijne verschillende pligten van huisvader, krijgsman en regter vervuld had, liet hij, op vijftigjarigen leeftijd, zijne goederen aan zijne vrouw en kinderen en trok zich in de eenzaamheid terug. Daar sliep hij op den naakten grond, terwijl een steen hem tot kussen diende. Daar bad hij en vastte hij op eene wonderdadige wijze. De legende zegt, dat hij dikwijls weken achtereen geen voedsel nuttigde.

Evenwel kwamen zij, die zich zijn helder oordeel herinnerden en zich in een of andere verlegenheid bevonden, hem hunne bezwaren toevertrouwen, en zij vonden hem altijd vriendelijk en voorkomend, terwijl hij met een welwillend oor naar hunne verhalen luisterde en hen door zijne oordeelkundige raadgevingen verlichtte of door zijn opregte deelneming troostte.

Twaalf jaren had hij op deze wijze gesleten toen, na den slag van Nancy, waarin Karel de Stoute sneuvelde, de tweedragt onder de Zwitsers uitbrak over de verdeeling van den op het Bourgondische leger veroverden buit.

Toen hij deze ongelukkige verdeeldheid vernam, gevoelde de kluizenaar van Saxelen al den gloed zijner vaderlandsliefde in zijn hart ontwaken. De rijksdag der eedgenooten was te Stanz vereenigd. Hij verlaat aanstonds zijne cel, begeeft zich naar deze burgt en treedt eensklaps de zaal der beraadslaging binnen.

In zijne armoedige kluizenaarskleeding, met ontbloot hoofd en ongeschoeide voeten, zijn rozenkrans aan zijn gordel, zijn pelgrimsstaf in de hand, maar rustig en moedig, even als in den tijd toen hij zelf de vijanden van Zwitserland bekampte, treedt hij binnen, en zijn witte baard brengt allen, die hem zien, voor den geest hoevele jaren hij heeft doorgebracht met het beoefenen van alle deugden, en uit zijne oogen straalt het licht eener edele gedachte.

Op het zien van dezen eerwaardigen grijsaard staan eensklaps al de afgevaardigden der verschillende kantons door een zelfde gevoel van eerbied gedreven van hunne zetels op, en hij plaatst zich voor hen en noodigt hen, in naam van den Almagtige, die hun de overwinning geschonken heeft, uit, de onwaardige twisten te laten varen, die hunne eer bezoedelen en hunne kracht zou kunnen verzwakken.

De afgevaardigden hoorden hem met gebogen hoofd, en hunne dwaling belijdende, aan; daarop reikten zij elkander de hand en de vrede was gesloten.

Na het volbrengen van deze laatste daad, keerde Nicolaas naar zijne eenzame rots terug. Hij stierf er in 1487 en werd in de rij der heiligen opgenomen. ¹

Zijn stoffelijk overschot werd in de kerk van Saxelen begraven. Fresco schilderijen stellen in deze kerk eenige der voornaamste gebeurtenissen zijns levens voor. Talrijke *ex voto's* versieren het altaar, dat hoofdzakelijk aan hem is toegewijd. Onder deze vrome offeranden merkt men kruisen van den heiligen Lodewijk op. Zij zijn aan de reliquiekas van den heilige door eenige zijner nakomelingen opgehangen, die zich aan de dienst van onze koningen gewijd en er deze decoratie verworven hadden.

Er bestaat misschien in geheel Unterwalden geen woning, waar niet eene afbeelding van den heiligen Nicolaas van der Flue gevonden wordt. Men moest haar in nog vrij wat andere kantons aantreffen. Deze deugdzame landbouwer, deze edelmoedige burger is de ware heilige van den boer; hij verdiende de hoogvereerde patroon van alle Zwitsersche boeren te zijn. Niet ver van daar, aan den rand van een eenzaam pad, dat langs de helling van een afgrond slingert, bevindt zich een klein bedehuis, aan Onze Lieve Vrouw der Voorbijgaanden toegewijd.

Onze Lieve Vrouw der Voorbijgaanden! Welk een zoete naam! Welk eene roerende gedachte! De voorbijgaande, dat is iedereen; dat is de rijke en de arme, het kind en de grijsaard, het jonge meisje, het hart vol blijdschap en de weduwe

¹ De afbeeldingen, die nog van dezen meest beroemden heilige van de Roomsche Katholieke kantons bestaan, zegt Frederika Bremer, stellen hem in de hoogste mate mage voor, gekleed in de pij der Kapucijnermonniken, met bloot hoofd en bloote voeten. Zoo wordt hij, (die alleen voor God en het goddelijke wenschte te leven, al begreep hij de dienst van God naar onze begrippen niet, door ver van de woningen der menschen in de eenzaamheid een leven van armoede te gaan leven,) ook op de schilderij van zijn optreden in de vergadering op den Rijksdag te Stanz voorgesteld. Herder heeft onder den titel van „De Vredestichter” dezen Zwitser bezongen in een zijner legenden, ten onzent bekend door de vertaling van mijn vriend Dr. R. Bennink Janssonius. VERT.

in rouwgewaad, de werkman en zijn meester, de geloovige en de goddelooze, omdat alles in deze wereld voorbijgaat, omdat het leven niets is dan een reis: *Vita hominis peregrinatio*.

En daar, in hare kleine kapel, bevindt zich de Maagd der Voorbijgaanden, die men misschien niet ziet, of die men niet groet, maar die toch met goedheid degenen gadeslaat, die met een vluggen stap of met moeilijken tred voortschrijden, en zonder dat zij het gissen zelfs hen beschermt, door wie zij vergeten wordt.

De lieden van Unterwalden hebben van hunne vroomheid getuigenis afgelegd door verscheidene godsdienstige stichtingen, en te regt dragen zij roem op hun klooster Engelberg. Dit door Benedictijnen bewoonde, geheel door rotsen ingesloten klooster, is op drie duizend vier-honderd-tachtig voet boven de oppervlakte der zee gelegen. Door zijne ligging te midden van rotsen en woeste bergspitsen herinnert het aan de strenge Chartreuse in Dauphiné; door zijne indrukwekkende bouworde doet het denken aan het schoone klooster van Melk, dat zich op de boorden van den Donau verheft. Even als dit beroemde klooster bezit het eene kostbare boekverzameling, die door onze soldaten in 1799 werd geroofd, maar waarvan het in 1815 het grootste gedeelte terug heeft bekomen. Even als bij het klooster van Melk is er ook een uitmuntend ingerigte school aan verbonden.

Dit prachtige klooster van Engelberg dagteekent van de elfde eeuw en is zeer rijk geweest. De verschillende revolutionnaire beroeringen hebben het een groot deel zijner inkomsten doen verliezen; maar het heeft niettemin zijne wereldsche grootheid behouden en gaat er niet minder om voort te prediken, te onderwijzen en wel te doen.

Boven het plateau waar het door den edelen baanderheer van Seldenburen gesticht is, verheft zich ter hoogte van tien duizend zes honderd voet de ijsspits van den Titlis. Van dezen top af, waarop menig ondernemende reiziger den voet heeft

gezet, kan men bij helder weder de spits van Straatsburgs kathedraal onderscheiden.

Deze heerlijke hoofdkerk, waarop mijn oog zoo vaak met innig welbehagen gevestigd was, zou ik zoo gaarne op mijn togt door Zwitserland op zulk een verren afstand wenschen te groeten. Maar zoo moedig ben ik niet, dat ik het zou beproeven den top van den Titlis te bestijgen, en ik kom er voor uit, dat ik toch liever lang en op mijn gemak haar verheven schoon in het midden der uitgestrekte vlakten van den Elzas wederzie.

Meer dan één andere berg van Unterwalden verdient ook de aandacht des reizigers te trekken, en het oog van een ieder rust met vreugde op zijne bosschen, zijne landelijke gehuchten en frissche weilanden. Men slijt er een kalm leven, verre verwijderd van het rumoer der wereld en niet ontrust door de beroeringen der staatkunde.¹ Men zou er zich gaarne een woning opslaan op de helling eens groenenden heuvels, in de schaduw der pijnboomen. Maar dicht in de nabijheid is het aanlokkelijke, betooverende meer der Vier Kantons. Wie zou de verzoeking kunnen weêrstaan zich op dat meer in te schepen en Lucern te gaan bezoeken?

¹ Deze wensch roept ons dien van Helmers in zijn dichtstuk „Zwitserland” in het geheugen:

O 'k zou me een woning in een lagchend oord doen bouwen,
Van waar ik de Alpen in hun grootschheid kon aanschouwen,
Een kleine waterval moest ruischen op mijn grond,
Een beekje kronkelen enz.

En elders de schoone regelen:

Hier wordt uw wezen gansch verzvolgen in genot,
't Is al onéindigheid, licht. hemel, schepping, God.

VERT.

TIENDE HOOFDSTUK.

Het meer der Vier Kantons. — Zijn omtrek. — Lucern. — De oude straten. — De Kapel-brücke. — De leeuw van Lucern. — De Rigi. — Het meer van Zug. — Een ochtend op den Rig-Kulm. — De Pilatusberg. — De Brundlen. — De overlevering van het Vervloekte Meer. — Einsiedlen. — St. Meinrad. — St. Eberhard. — De toewijding der kerk. — Het klooster. — De bedevaartgangers.

Het meer, dat de vier kantons Unterwalden, Uri, Lucern en Schwyz bespoelt, is zonder twijfel het schoonste der Zwitserse meeren, en, zonder overdrijving, kan men er bijvoegen het merkwaardigste, het schilderachtigste meer van Europa, zonder er van uit te zonderen de melancholische meeren van Zweden en die van Engeland, rondom welke zich een kring van dichters heeft gevormd; die van Ierland, door tooververtellingen verheerlijkt; die van Schotland, door Walter Scott bezongen; die van Franche-Comté, welke evenzeer verdienden hun Walter Scott te bezitten, en wier blaauwe wateren gelijk aan de schoone slaapsters in het bosch, er onbekend als in een tooverslaap rusten.

Hoewel het meer der Vier Kantons ¹ slechts een lengte van acht en een breedte van vier mijlen beslaat, kan men het, waar men zich ook plaatst om het te beschouwen, niet met een enkelen blik in zijne geheele uitgestrektheid overzien, want het doet zich niet in een langwerpige of ronde kom als het meer van Geneve of dat van Zürich voor. Het dringt

¹ Meer algemeen bekend onder den naam van *Vier-Waldstättersee*. VERT.

zich aan den een en den anderen kant, tusschen de bosschen en de bergen in, even als de golven der zee in de bekoorlijke baaijen van Noorwegen, waaraan men den naam van *ffjorden* geeft; het loopt in een halven cirkel van het Noorden naar het Zuiden, en verlengt zich daarna in een regte lijn van het Oosten naar het Westen, snelt vervolgens op nieuw naar het Noorden, als of het op den weg van den St. Gotthard het fraaije dorp Fluëlen wilde inhalen. Inderdaad schijnen onderscheidene zijner deelen afzonderlijke meeren te vormen en de inwoners duiden die ook door verschillende namen aan: meer van Uri, meer van Küsnach, meer van Alpnach, meer van Lucern. Als men het in zijn geheel neemt heeft het den vorm van een kruis. En is het geen azuren en zilveren kruis uit den hemel in het hart van dat viertal Zwitsersehe staten gevallen, die getrouw gebleven zijn aan de ware godsdienst van het kruis? een kruis, het zinnebeeld van de hoop, het voortteeken der overwinning, even als dat hetwelk voor de blikken van Clovis uitstraalde: *In hoc signo vinces*. (In dit teeken zult gij zegepralen.) De kantons die het eerst met elkander een verbond sloten tot verovering der vrijheid, knielden in de ure des strijds voor dit verlossings-teeken, en de twee-en-twintig staten van Zwitserland voeren in het blazoën van hun eedgenootschap een kruis.

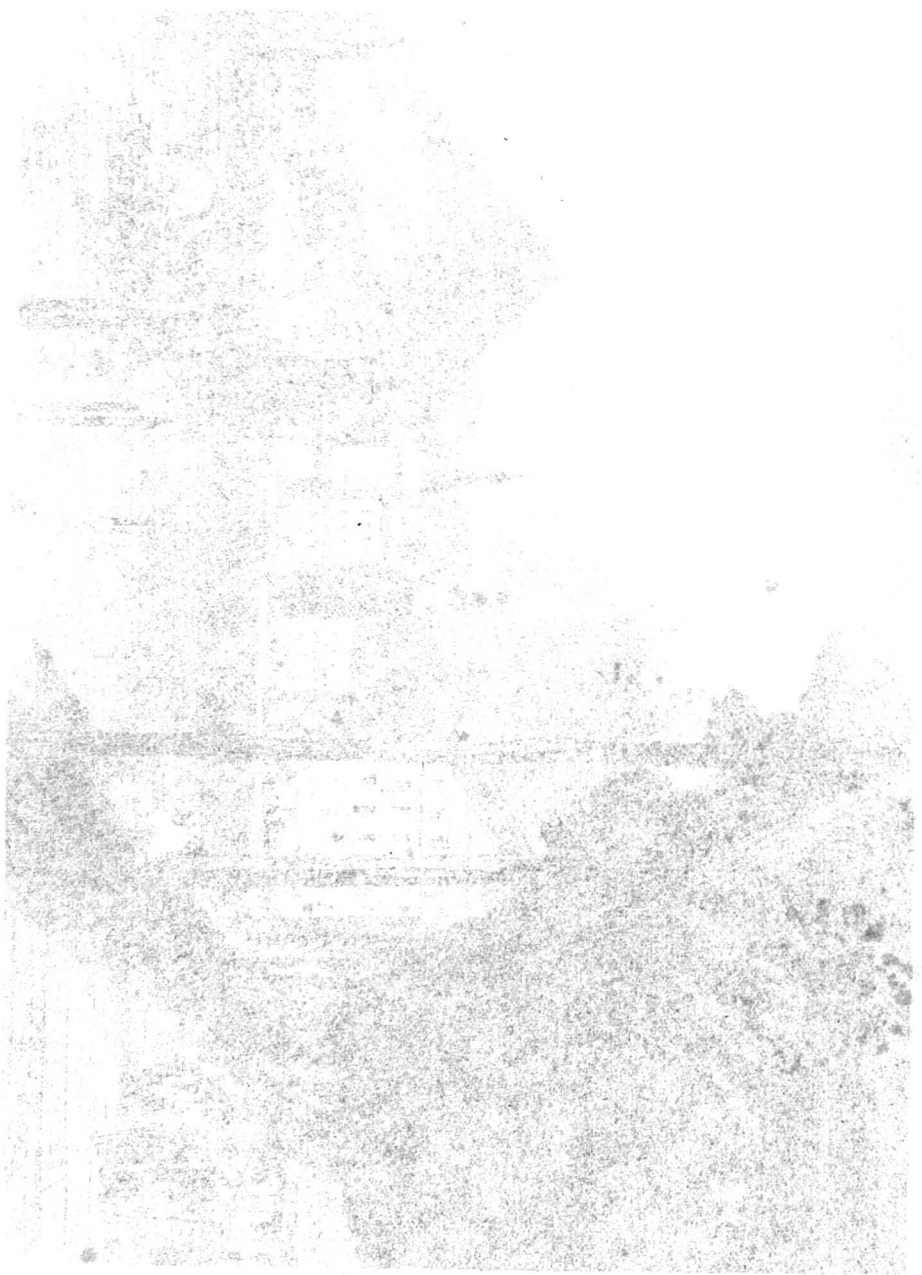
Wat de schoonheid van het meer der Vier Kantons uitmaakt is de grillige bekoorlijkheid zijner omtrekken, en de verscheidenheid van gezigten die het aanbiedt. Nu eens nauwe bergpassen, aan wier voet de wateren zich vernauwen, helder en diep als de wateren der zee; straks weder breede waterspiegels, waar zij zich vrij bewegen en de stralen der zon weerkaatsen; hier woeste steile rotsen, de rots waarop Willem Tell uit de boot sprong, en anderen die hij in zijn onstuimigen vaart niet zou hebben kunnen bereiken; en een oogenblik verder groene grasperken, waar het klokje van de kudde zich klingelend doet hooren; hier zwarte en vreeselijke

afgronden; daar heuvels bezaaid met vruchtbare erven, met gehuchten of op zich zelf staande huizen, en zich verdiepingsgewijze verheffende, door bosschen en door weilanden tot een prachtigen top; ieder oogenblik een nieuw gezigtspunt, een bar of lagchend tooneel, een kaleidoskoop, wier beelden en kleuren men nooit moede wordt te aanschouwen, en boven deze wateren, bosschen en heuvels de in nevelen gehulde kruinen van de drie reuzen dezer bewonderenswaardige streken: de Pilatusberg, de Rigi, en, verder op aan den horizon, de Titlis.

Visschersbooten, transportvaartuigen en vlugge stoombooten doorkruissen onophoudelijk dit meer, dat de eene nijvere bevolking met de andere verbindt en een aantal reizigers tot zich trekt. Toch heerschen er bijwijlen hevige winden die zijne golven opjagen en den overtocht tamelijk gevaarlijk maken; en daar het op verscheidene punten met rotswanden doorsneden is, gebeurt het soms dat een zijner bassins door den storm wordt bewogen, terwijl de andere kalm en helder blijven. Maar in onze groote steden ziet men wel andere verschijnselen; onder hetzelfde dak, misschien op dezelfde verdieping, en misschien op hetzelfde uur, loeit er een onweder en zingt de blijdschap haar lied. Een eenvoudige scheidsmuur is voldoende om ons zelfs niet het ongeluk te doen gissen, waardoor onze buurman gedrukt wordt.

Op de noordwestelijke punt van het meer der Vier Kantons verheffen zich de muren van Lucern. Die oude stad Lucern is niet behaagziek, en schijnt op het eerste gezigt aanlokkelijk noch schoon. Menige elegante reizigster besloot, toen zij ontwaarde hoe somber en slecht gebouwd zij was, ze zoo spoedig mogelijk te zullen verlaten. Toch is hare ligging allerschilderachtigst; aan de eene zijde strekt zij zich aan de zoomen van het meer tegenover de toppen van den Rigi, den Pilatus- en den Engelberg uit; aan de andere zijde wordt zij door een dikken met oude massieve torens voor-

afgronden; daar heuvels bezaaid met vruchtbare erven, met gehuchten of op zich zelf staande huizen, en zich verdiepingswijze verheffende, door bosschen en door weilanden tot een prachtigen top; ieder oogenblik een nieuw gezigtspunt, een bar of lagchend tooneel, een kaleidoskoop, wier beelden en kleuren men nooit moede wordt te aanschouwen, en boven deze wateren, bosschen en heuvels de in nevelen gehulde kruinen van de drie reuzen dezer bewonderenswaardige streken: de Pilatusberg, de Rigi, en; verder op aan den horizon, de Titlis.

Visschersbooten, transportvaartuigen en vlugge stoombooten doorkruissen onophoudelijk dit meer, dat de eene nijvere bevolking met de andere verbindt en een aantal reizigers tot zich trekt. Toch heerschen er bijwijlen hevige winden die zijne golven opjagen en den overtocht tamelijk gevaarlijk maken; en daar het op verscheidene punten met rotswanden doorsneden is, gebeurt het soms dat een zijner bassins door den storm wordt bewogen, terwijl de andere kalm en helder blijven. Maar in onze groote steden ziet men wel andere verschijnselen; onder hetzelfde dak, misschien op dezelfde verdieping, en misschien op hetzelfde uur, loeit er een onweder en zingt de blijdschap haar lied. Een eenvoudige scheidsmuur is voldoende om ons zelfs niet het ongeluk te doen gissen, waardoor onze buurman gedrukt wordt.

Op de noordwestelijke punt van het meer der Vier Kantons verheffen zich de muren van Lucern. Die oude stad Lucern is niet behaagziek, en schijnt op het eerste gezigt aantlokkelijk noch schoon. Menige elegante reizigster besloot, toen zij ontwaarde hoe somber en slecht gebouwd zij was, ze zoo spoedig mogelijk te zullen verlaten. Toch is hare ligging allerschilderachtigst; aan de eene zijte strekt zij zich aan de zoomen van het meer tegenover de toppen van den Rigi, den Pilatus- en den Engelberg uit; aan de andere zijde wordt zij door een dikken met oude massieve torens voor-

Houarque Frères del. et ac.

Lucern.

zienen muur beschermd; op een dezer nabij den Reuss opgetrokken torens stond eertijds een baken (*Lucerna*). Van daar den naam dien zij draagt.

Midden door de stad stroomt de Reuss groen en snel als de Rhône te Geneve. Aan weêrskanten dezer rivier slingeren zich naauwe en bogtige straten. Maar heeft men in Europa geen steden genoeg waarin de straten zoo vele regementen van huizen gelijken, in slagorde geschaard door een stafofficier op het uur der parade, zoodat men, naar welken kant men zich ook wende, niets dan dezelfde regte lijn en dezelfde evenredige gevels ziet? In de oude onregelmatige straten dwaalt men gaarne te voet in zijne vrije uren rond. Daar kan men, terwijl men zich door het toeval op zijne wandeling laat leiden, het genot van meer dan eene belangrijke verrassing smaken; daar, op het zien van een bevallig geteekenden kruisboog, van een gebeeldhouwd kruisraam, van een rozet of een zuiltje, is ons de naïeve genoegdoening weggelegd dat wij eene ontdekking hebben gedaan.

De dag zal komen waarop deze oude gebouwen onder den ruwen moker der sloopers zullen vallen, waarop een maatschappij van aandeelhouders zich zal vestigen om dáár hare kapitalen aan te wenden, om dáár groote huizen met groote balkons op de eerste verdieping, met winkels aan de straat en onderhuizen, die schrandere uitvinding der bouwkunst, uit winzucht op te trekken. Dit alles zal zeer fraai, zeer schitterend, misschien zelfs zeer prachtig zijn; maar de oude daken, waarop de burgers, die een eigen haard bezitten, zich verhoovaardigden, de bevallige huisjes, die even als een musschennestje slechts een gezin huisvestten, de artistieke beeldhouwwerken, die de vensters en den ingang der woning eens patriciers versierden, de Onze Lieve Vrouwenbeelden en die der heiligen en apostelen in hunne nis boven een poort staande, de vrome opschriften, die den voorbijganger uitnoodigden tot het gebed, de historische dagteekeningen op de muren gegriffeld, al deze poëzij der

kunst, des geloofs, des familielevens, zal verdwijnen en vervangen worden door magazijnen van manufacturen, logementen en koffijhuizen.

Een steenen en twee houten bruggen, in hare geheele uitgestrektheid overdekt, verbinden de beide oevers van den Reuss. De eerste, en de eenige voor rijtuigen geschikt, is ongetwijfeld in veler oog het aanbevelenswaardigst. Maar men gaat die over zonder zich op te houden en op de andere zal men nu en dan met genoeg geruimen tijd blijven stilstaan. De Kapelbrug, die van de dertiende eeuw dagteekent, is met honderd twintig schilderstukken versierd, aan den eenen kant het leven van den heiligen Legerius en Mauritius, aan den anderen eenige der voornaamste gebeurtenissen van Zwitserland voorstellende; de tweede in 1403 gebouwde bevat ook een schilderijengalerij. Een onbekend kunstenaar heeft er dien beroemden Doodendans op voorgesteld, waarvan men in een groot aantal kloosters, kapellen en kerkhoven uit de middeleeuwen de sporen aantreft.

In verscheidene kwartieren van Lucern vindt men ook Gothische fonteinen, die een oorspronkelijk karakter of een fijnen vorm bezitten. De kerken dezer katholieke stad zijn groot noch fraai. In die van den heiligen Legerius zal men echter eenige bezienswaardige beschilderde glazen, enkele houten beeldhouwwerken en een schilderij van Lisfranc aantreffen, Christus in Gethsemané voorstellende.

Maar niemand zal Lucern doortrekken zonder het monument te hebben bezigtigd, toegewijd aan de nagedachtenis der Zwitsers, die in den verschrikkelijken nacht van den 10^{den} Augustus bij het verdedigen der Tuillerieën zijn omgekomen.

Boven een waterkom, op de helling van een met struikgewas gekroonde rots, ligt op den grond een leeuw, uitgeput door zijne dappere worsteling en door het bloed dat uit zijne wonde vloeit, naar zijn laatsten adem te hijgen. De punt eener lans is hem in de zijde blijven steken, en terwijl hij, kalm en

trotsch in zijn doodstrijd, het hoofd laat zakken, houdt hij met zijne klauwen het koninklijke Fransche wapenschild omklemd, alsof hij het tot aan zijn laatsten ademtogt tegen het schenden van barbaren wilde beschermen.

Dit gedenkteeken, indrukwekkend door zijne schoonheid en bewonderenswaardigen eenvoud, is het werk van Thorwaldsen, den beroemden Deenschen beeldhouwer. Boven de kunstmatig aangebragte grot, waarin de stervende woudkoning ligt, leest men dit opschrift: *Helvetiorum fidei ac virtuti*; beneden vindt men de namen gegriffeld van hen, die als de edele slagtoffers van hun trouw en hun moed zijn gevallen. Digt in de nabijheid verheft zich een kleine kapel, waar, den 10^{den} Augustus van ieder jaar, een lijkdienst ter hunner gedachtenis wordt gevierd. Het kleed, dat het altaar dezer kapel bedekt, is door mevrouw de hertogin van Angoulême geborduurd. ¹

Te Lucern spreekt men van den Rigi en van den Pilatusberg even als te Geneve van den Mont Blanc. De Rigi heeft zijne paden, die niet moeilijk te overschrijden zijn; de Rigi heeft zijn logement, waar men des avonds tracht aan te komen, om er den volgenden morgen vroegtijdig bij de hand te zijn; want op den dag benemen de uit het hart der dalen oprijzende nevels het uitzigt op de bergen. Bij het opgaan van de zon vertoont zich de Rigi in al zijn bewonderenswaardige uitgestrektheid. Zij die er getuige van waren zeggen dat er op de wereld zulk een tweede schouwspel niet bestaat. ²

¹ Mr. J. van 's Gravenweert heeft dit „Gedenkstuk van Lucern” en een episode uit het feit, dat er het aanzijn aan gaf, in een gedicht van dien naam uitstekend bezongen. Men treft het aan in den Muzen-Almanak voor 1828, alsmede in het Klassiek Letterkundig Pantheon, bij Roelants te Schiedam uitgegeven, en wel in de Bloemlezing uit de werken van Dichters der negentiende eeuw, tweede deel, bl. 33.

² Ds. G. H. van Senden geeft een schoone beschrijving van een zonsopgang op den Rigi, ofschoon het hem, even als zoo vele reizigers, waaronder ook de heer Marmier, niet gegund was zich in deze natuurverschijning op den Kulm des Rigi's te verlustigen. Wij verwijzen onze lezers naar deze fraaije bladzijde

Aan den voet zelve van den Rigi heeft men het schoone Zugermeer. Hier en daar ziet men er twaalf andere schitteren. Van den kant van Geneve alleen is de gezigteinder een weinig beperkt. Aan alle andere kanten weidt de blik vrij over eene ontzaggelijke uitgestrektheid, van den Dôle af, die het Waadland beheerscht, tot aan de vlakten van Wurtemberg toe, van de bergen van Frankrijk tot aan de Oostenrijksche landen, en eindelijk van de hooge toppen van Uri en Graauwbunderland tot aan de dalen van Baden. Hij die het eerst het verrukkelijke denkbeeld heeft gehad een hôtél tegenover zulk een tooneel te bouwen, verdiende dat hij in zijne onderneming slaagde, en de brave kerel is in zijne onderneming geslaagd. Men berekent dat hij iederen zomer ongeveer twaalf duizend reizigers herbergt. Ik ben een van zijne twaalf duizend klanten geweest. Ik heb mij zijne gemscoteletten laten smaken, ik heb in een zijner dennenhouten doozen, die hij zijne slaapkamers heet, geslapen, en het is mij een genoeg en zijne gastvrijheid hulde te doen.

Het was in het begin van het seizoen waarop zich in Zwitserland de toeristen als zwermen kwartels nederlaten, dat wil zeggen, in de maand Junij. Er bevonden zich reeds in dit logement van den Rigi-Kulm een half dozijn Engelschen, een Russische familie, een photograaf van Parijs, een geoloog van Heidelberg, een botanist van Kiel, verscheidene Italianen en een jeugdig Duitsch echtpaar, dat, volgens het gebruik in Duitschland, zijn huwelijksreis deed.

Bij het souper sprak geheel dit cosmopolitische gezelschap over het schouwspel dat het den volgenden dag zou zien. Het verlangen om vroegtijdig gewekt te worden, en wel bij het eerste schemeren van den dageraad, vervulde dezen hoop reizigers zoozeer, dat men gemeend zou hebben een vergadering

in zijn reeds aangehaalde Alpenrozen, door een niet minder boeiende gevolgd, waar de geleerde auteur den indruk, op deze plek hem geschonken door het zien der wolken laag onder zijne voeten, terwijl de kruin des Rigi's vrij en bloot in eene heldere lucht zich verhief, met meer dan gewoon talent beschrijft. VERT.

Ghebers ¹ voor zich te zien, hunkerende om bij haar opgang de zon te aanbidden.

Den volgenden morgen was ieder op de been, de Engelschen in hun macintoshs gestoken, de geleerden van de Heidelbergsche en Kielsche universiteiten in dikke kamerjaponnen gewikkeld; de Russische familie in rijk bont gehuld en de beide jeugdige echtgenooten teederlijk onder de plooiën van een mantel vereenigd.

De lucht was koud en vochtig, de hemel donker, de gezigt-einder door een digten mist omsluijerd. De zon had ongetwijfeld den besten wil om zich aan de blikken te vertoonen van hen, die zoo vurig verlangden haar in al haar luister te zien, maar massa's onoverwinnelijke wolken hielden haar in haar komst tegen, verdoofden hare stralen en uit deze wolken viel een fijne, ijsskoude stofregen, die den standvastigsten wil bespote en het onverwrikbaarste geduld te schande maakte.

Na langdurig en pijnlijk wachten, eindigden wij met afstand te doen om iets te zien van het groote schouwspel, waarover wij zoo druk gesproken hadden, en traden wij het hôtél op nieuw binnen. Op dezen aan teleurstelling zoo rijken dag heb ik mij niet door de wanhoop laten medeslepen, zoo als die Engelschman, die op den 25sten Junij in Finland op den Avasaxaheuvel had vertoefd om er de middernachtszon te zien, en die, daar hij ze niet te aanschouwen had kunnen krijgen, zich ophing; maar eene droevige herinnering is mij van den Rigi-Kulm bijgebleven en ik ben er niet meer teruggekeerd.

De Pilatusberg is veel hooger dan de Rigi en had weleer een veel grooter vermaardheid dan thans. In de oude kronijken wordt hij om zijne breede kloven, zijne scherpe spitsen en afgronden aangeduid onder de namen van Monsfractus en Frazmont. Eene volkslegende heeft hem bepaaldelijk den naam

¹ Ghebers of Vuuraanbidders. Deze veronderstellen dat de troon des Almagtigen in de zon is gevestigd, van daar hun offerdienst aan dat licht toegebracht. Vergelijk Mr. J. van Lennep's overzetting van de Vuuraanbidders, naar Thomas Moore. VERT.

bezorgd van een ellendigen stadhouder van Judea, voor wien de Heiland verschenen is.

Deze legende verhaalt dat Pontius Pilatus, nadat Jezus den kruisdood op Golgotha gestorven was, door zulk een berouw werd overmeesterd, dat, daar hij niet in de stad kon blijven, waar hij zijn laaghartig vonnis had uitgesproken, hij Jeruzalem had verlaten en even als Ahasverus zijn zwerftogt door de wereld had aangevangen. Hij doorkruiste bergen en dalen, overal in zijne eenzaamheid een schuilplaats zoekende, een weinig rust in zijn berouw, en overal de vlijmende schicht van het geweten met zich voerende. Ten laatste kwam hij in Zwitserland, trok dezen berg over, die zich tusschen het kanton Lucern en het kanton Unterwalden verheft, en welks woest voorkomen met zijn sombere gedachten in overeenstemming was. Daar, terwijl hij meer dan ooit door zijne nuttelooze pogingen vermoeid en door zijn berouw gefolterd was, wierp hij zich in het diepe meer, dat den naam van Brundlen-alp draagt, waarin hij altijd moet blijven leven, tot aan den laatsten oordeelsdag door booze geesten gepijnigd.

Dit eenzame, vaak door zwarte dampen oversluijverde, meer is langen tijd door een bijgeloovige vrees van alle soort van nasporing verstoken gebleven. Men zeide, dat de duivels er afschuwelijke evoluticën maakten en vaak verschrikkelijke onweders verwekten.

In de middeleeuwen kon niemand deze gevreesde plek naderen zonder eene bijzondere vergunning der regering van Lucern, en was het gestreng verboden in dit vervloekte bassin, ook zelfs het minste voorwerp te werpen, want men twijfelde er niet aan of daardoor werd, al liet men er slechts een steen of en boomtak in vallen, de toorn der helsche bende, die in zijne diepten haar verblijf hield, opgewekt. De herders, die des zomers hunne kudden naar de hellingen van den berg voerden, verbonden zich onder eede, geen schepsel in de nabijheid van den duivelschen Brundlen te geleiden, en zelfs alle aanbie-

dingen af te slaan, waardoor zij zouden verlokt worden het voetpad te wijzen.

In de zestiende eeuw verzocht en verkreeg een brave pastoor van Lucern, Johannes Muller genaamd, niet zonder moeite verlof dit zoo geduchte meer te bezoeken. Hij begaf er zich met een grooten stoet herders en nieuwsgierigen heen, wie hij een moedig vertrouwen door zijn geestelijk karakter inboezemde. Nabij het helse bassin gekomen, wierp hij er stukken dennenhout en rotsblokken in; de helse geesten maakten niet de minste beweging; met luider stemme riep hij: „Pilatus! Pilatus!” En Pilatus antwoordde niet en er verhief zich geen onweder uit het onheilspellende meer.

Een dergelijke proeve moest aan alle vrees en ongerustheid bij het volk een einde maken. Toch werkte deze nog geruimen tijd na. Nu eindelijk loopen de herders lagchende om den Brundlen, en de kruin van den Pilatusberg is voor de lieden des lands een voorwerp van meteorologische studie geworden.

Wanneer zij zich duidelijk afteekent, is dit een teeken van regen; als zij door een ligten damp beneveld is, heeft men alle reden om te gelooven dat het dien dag mooi weêr zal zijn.

De Mathieu Laensberg van deze streken heeft in een vierregelig rijmpje zijne onfeilbare voorspellingen geschetst.

Hat der Pilatus einen Hut
Dann wird das Walter gut:
Traegt er aber ein Degen
So giebt's wohl sicher Regen.

Dekt zich Pilatus met een hoed,
Dan wordt het weder stellig goed:
Vertoont hij evenwel zijn degen
Dan volgt er ongetwijfeld regen.

Wonderlijke verbeelding des volks, die den regter van Christus naar een berg van Zwitserland overvoert, hem in een donker meer nederploft en eindigt met daarvan een barometer te maken!

Van Lucern kan men in eenige uren over Küsnach een heuvel bereiken, die, dank hebbe het Christelijk geloof, aan meer zielen de rust heeft geschonken dan de Pilatusberg er met schrik heeft vervuld; het is de heuvel van Einsiedlen, van onze Lieve Vrouw der kluzenaars, een der oudste en beroemdste plekken van Europa, waarheen het volk ter bedevaart ging.

Ten tijde van Karel den Groote, dien roemvollen tijd, waarmede zoovele dichterlijke en godsdienstige herinneringen verbonden zijn, verliet een jong mensch, de afstammeling van een vorstelijk geslacht, het kasteel zijns vaders, om zich aan het kloosterleven te wijden. Hij ging in het Benedictijnerklooster, dat te Reichenau bestond, en gaf er eenvoudig lessen, even als een professor die een middel van bestaan zoekt, of als een edele vorst, gedwongen het leeraarsambt uit te oefenen tengevolge van plaats gehad hebbende omwentelingen.

Deze jeugdige Duitsche vorst, deze zedige geestelijke was de heilige Meinrad, van wiens dood wij hier boven gewaagden.

Hoe streng de leefregel ook bij de broederschap van Reichenau was, zoo was deze voor zijn vurigen geest nog niet streng genoeg. Hij verlangde naar de stilte der eenzaamheid, om er zijn leven meer met het gebed en de aanschouwing van God te slijten, en op zekeren dag begaf hij zich naar een woest oord, in het midden van een bosch, waaraan men den naam van het Sombere Woud had gegeven. Alles wat hij naar die droevige plek medenam, bestond in een houten afbeeldsel der Heilige Maagd, dat hem door een vrome abdis van Zürich geschonken was en voor hetwelk hij verscheidene malen daags nederknielde.

Twee ellendige wezens, die hem dus zijn leven ver van de wereld zagen doorbrengen, verbeeldden zich dat het een gierigaard was, die zich uit het dorp had teruggetrokken om des te beter zijne schatten te verbergen en doodden hem.

Maar zijn dood werd door schitterende mirakelen gekenmerkt. De bewoners van het land kwamen als het ware ter bedevaart

naar de door zijne deugden gewijde plek. Een prins uit het Bourgondische huis, die eveneens verdiende heilig verklaard te worden, bouwde rondom de gewijde woonstede van den heiligen Meinrad een aantal houten cellen, en stichtte langzamerhand eene broederschap, die in het Sombere Woud het terrein ontgon en Gode lofzangen zong.

Daarop legde de heilige Eberhard, behoorende tot den stam der Duitsche hertogen, aan deze broederschap de regels van den heiligen Benedictus op, veranderde de kluizenaarswoning van den heiligen Meinrad in een klooster, en zijne kapel in een prachtige kerk. Hij bad den bisschop van Constanz deze kerk te komen inwijden, en des avonds vóór den voor deze plegtigheid bestemden dag, zag de in de gebeden verdiepte prelaat eensklaps, naar luid der legende, de kapel door een wonderbaarlijken glans verlicht. De Christus zelf, door de vier Evangelisten bijgestaan, verrigtte de dienst dezer wijding. Engelen doorzweefden de heilige ruimte, en op het altaar straalde het beeld der Moeder Gods als een zon.

De bisschop, door deze hemelsche verschijning verblind, bleef den ganschen nacht en den daarop volgenden ochtend geknield liggen. Men wachtte hem in de kerk om bij de heilige dienst voor te gaan, en na hem lang gewacht te hebben, ging men hem zoeken. Hij verhaalde toen eenvoudig wat hij gezien had en den twijfel bemerkende van hen, wien hij het voorgevallene verhaalde, besloot hij eindelijk het heiligdom binnen te gaan om zijne priestelijke bediening te volbrengen. Maar aanstonds hoorde men een onbekende stem roepen: „Houd op, houd op! de hemel zelf heeft deze wijding reeds volbragt!” Zoo luidt de oorspronkelijke kronijk van Einsiedlen en tien eeuwen lang leeft zij in de gedachtenis van het volk voort, en sedert tien eeuwen is, te midden van al de omkeeringen der rijken, van al het verkeerde der menschelijke begrippen, de abdij van onze Lieve Vrouw der kluizenaars majestueus en onbevlekt gebleven en van eeuw tot eeuw toegenomen in de eerbiedige schatting der geloovigen.

Op de bouwvallen van het klooster Eberhard verheft zich tegenwoordig een in Florentijnschen stijl opgetrokken gebouw, dat van het begin der achttiende eeuw dagteekent, een grootsch en indrukwekkend gebouw. In het midden van dat uitgestrekte gebouw bevindt zich de kerk, en in de kerk de gewijde kapel, die de Heilige Maagd van St. Meinrad bevat. Aan weerszijden strekt zich een hoofdgebouw met twee verdiepingen uit, dat ter linker en rechterzijde met vleugels voorzien is. Daar is de woning van den abt, die den rang van prelaat heeft. Daar heeft men de voor de aanzienlijke vreemdelingen bestemde vertrekken; daar ook zijn de kamers der geestelijken, benevens hun school en hunne bibliotheek, want die ijverige Benedictijnen vergenoegen zich niet met te bidden, te prediken en onderrigt te geven in de godsdienst; zij hebben eene school, waarin zij de oude en nieuwe talen, de wetenschappen en de fraaije letteren onderwijzen. Hun getal bedraagt zeventig en zoo uitgebreid is hunne taak dat zij die nauwelijks kunnen volvoeren. De eene helft van hen is dikwijls van den morgen tot den avond onledig met het afnemen van de biecht, en om dezen priesterlijken pligt te vervullen, moet men in het klooster van Onze Lieve Vrouw der kluizenaars ten minste al de talen van Europa kennen, want er komen boetelingen van alle natiëen heen.

Gemiddeld telt men ieder jaar te Einsiedlen honderd vijftig duizend pelgrims, rijken en armen, jongen en ouden, kranken naar het ligchaam, en, wat vaak veel droeviger is, kranken naar de ziel. O Heilige Maagd! zegt een onzer dichters in zijne naïeve taal:

Vierge doce, déboinaire,
Toz avons de vos affaire. ¹.

Hoe menigmaal heb ik niet op den weg van Zwitserland,

¹   Zachte, vreedzame, Heilige Maagd,
Wij worden allen door zonde geplaagd.   VERT.

Frankrijk en Duitschland troepen mannen en vrouwen ontmoet, die te voet met een kleinen zak op den rug in goede orde voorttrokken! Het zijn de pelgrims van een zelfde kanton, van een zelfde provincie, die te zamen broederlijk naar Einsiedlen gaan. Zij reizen bij kleine dagreizen, onder het bidden van hun rozenkrans, of onderweg godsdienstige liederen aanheffende. Hun reisplan is doorgaans zoo geregeld dat zij te Einsiedlen des avonds voor een mis of feestdag aankomen, en als het een groot feest is, zoo als bijvoorbeeld dat van den 14^{den} September, komen zij in zulk een groot aantal opzetten, dat de herbergen hen niet kunnen bevatten.

In dat dorpje Einsiedlen zijn echter niet minder dan tachtig herbergen, waarvan sommigen niet voor de beste van Geneve onderdoen, terwijl men in de anderen voor eenige penningen een bed en een avondmaaltijd hebben kan.

Maar als het mooi weder is treden een groot aantal bedevaartgangers zelfs deze eenvoudige hutten niet binnen; zij brengen hun dag in de kerk door, slapen des nachts in de open lucht, voeden zich met den soberen spijsvoorraad, dien zij in hun knapzak hebben medegenomen, en leggen zich dikwijls het vasten op zoolang zij te Einsiedlen vertoeven. Daar zijn er die op deze wijze de Heilige Maagd hun dank komen brengen voor de hun bewezen gunst, of die hare bescherming komen inroepen in een of andere kritieke gebeurtenis. Daar zijn er die haar komen bidden hen in hun doodsuur bij te staan; en wederom zijn er die haar de droomen hunner jeugd en hunne huwelijksgeeloften komen toevertrouwen. Eindelijk zijn er die deze bedevaart niet voor hen zelve, maar voor zieken ondernemen, welke zich niet kunnen bewegen en in hun naam in het klooster van Einsiedlen missen doen lezen en gebeden gaan doen.

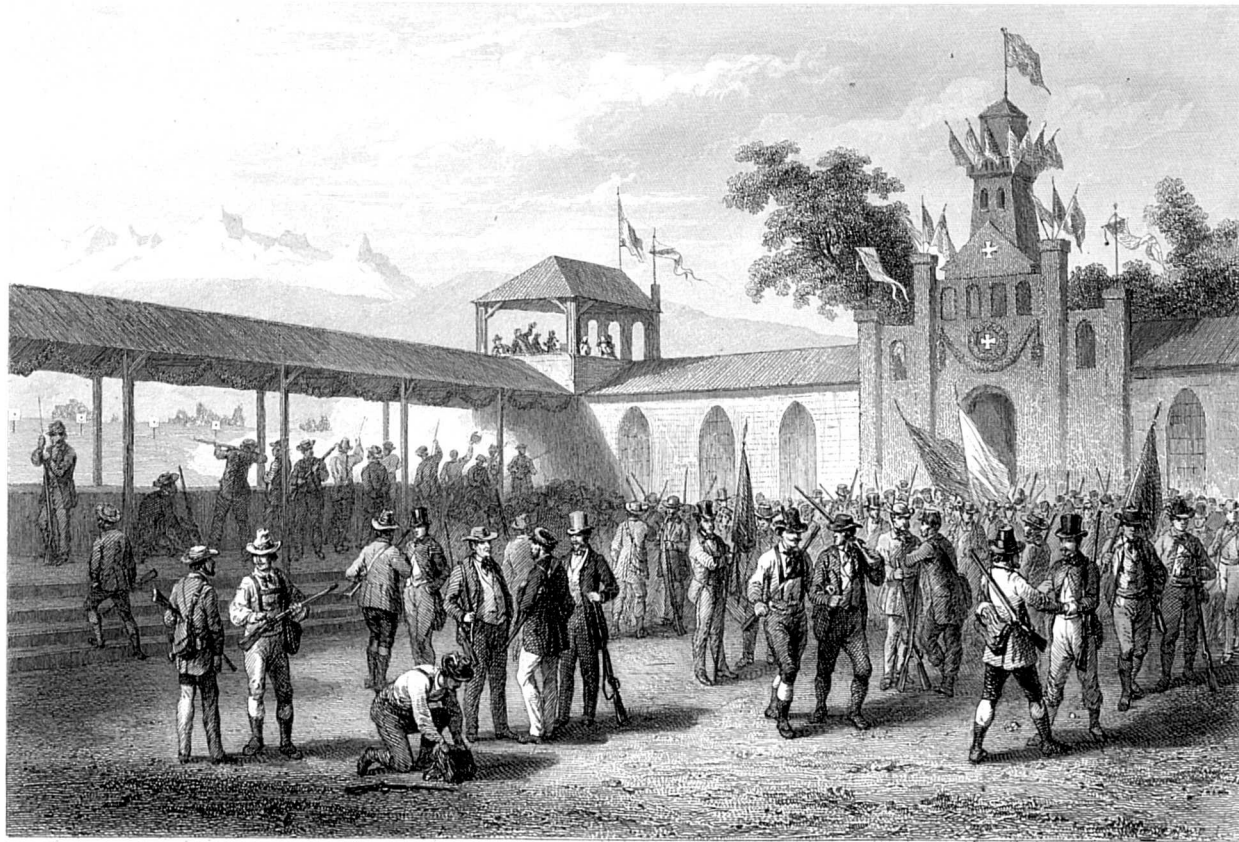
En van den vroegen morgen tot den laten avond zijn de priesters bij het altaar of in de biechtstoelen, en liggen de geloovigen geknield en vervult het gelui der klokken, gepaard

met de lofzangen de lucht, en wanneer de bedevaartgangers hun vromen pligt vervuld hebben, nemen zij opgeruimd den terugtogt aan. Hoeveel wonderen hebben er niet onder hen plaats gehad, misschien niet het voor aller oogen zichtbare, tastbare, en om mij zoo uit te drukken materieele wonder, maar het geheimzinnige wonder van vervlogen angsten, versterkt geloof, en op nieuw opgerigte en wedergeboren zielen.

Houarfue del.

Imp. J. Charlier succ. Paris.

Ed. Willmann sc.

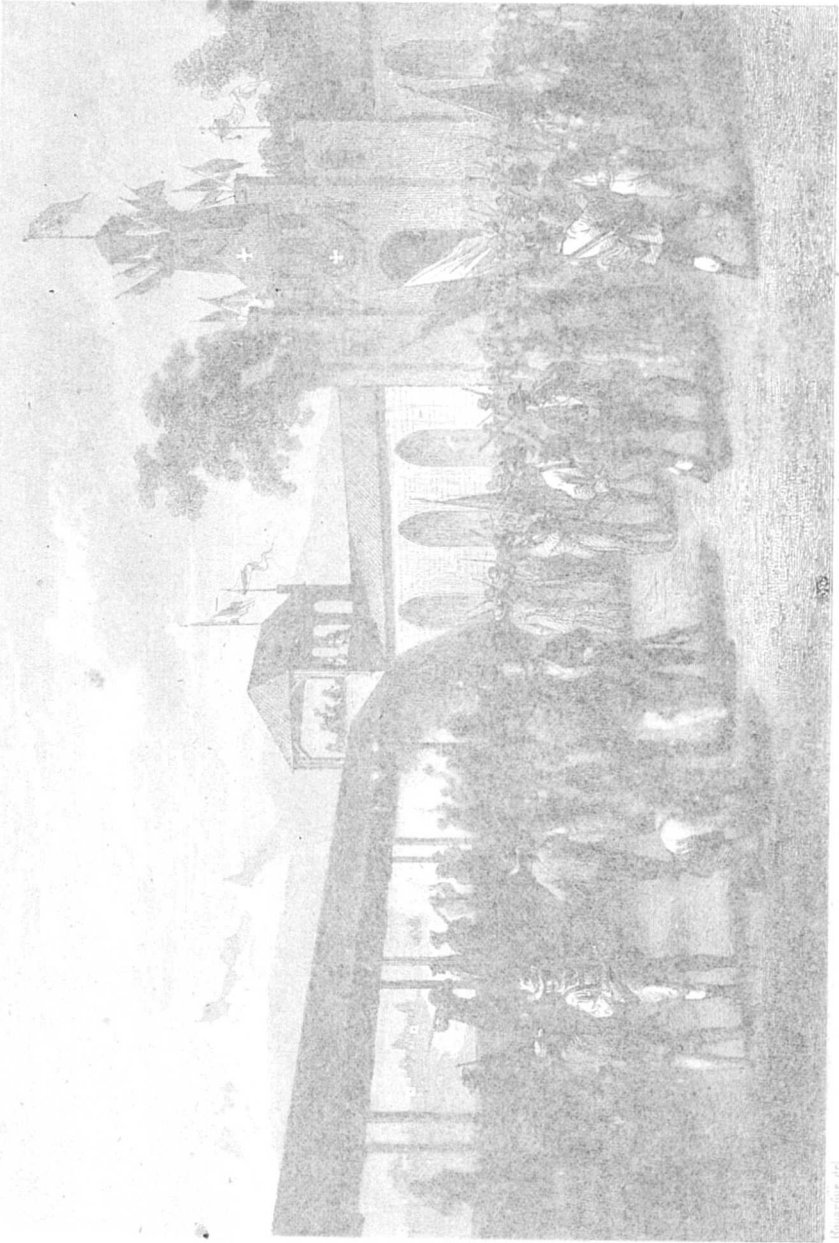
Bondgenootschappelijk Schijfschieten.

ELFDE HOOFDSTUK.

Kanton Schwyz. — De Hacken. — Goldau. — Het meer Lowerz. — De stad Schwyz. — Het meer der Vier Kantons. — De overleveringen. — De Grütli. — Het jonge meisje. — De kapel van Tell. — Flüelen. — De vallei van Altdorf. — De overlevering van den boog en den appel. — De weg van den St. Gotthard. — De Reuss. — Andermatt. — Hospenthal. — Klooster van den St. Gotthard. — Afdaling van den berg. — De Tessino. — Airola. — Schoonheid van het land. — Bellinzona. — Het Lago-Maggiore.

Einsiedlen is in het kanton Schwyz een klein katholiek district, dat niet meer dan vijf- en veertig duizend inwoners telt, maar dat een der eerste pijlbundels der Helvetische Republiek heeft uitgemaakt en dat zich te Sempach, te Naefels, te Saint-Jacques, te Grandson, te Morat, kortom in de meeste groote veldslagen, waardoor Zwitserland zijne onafhankelijkheid heeft veroverd, onderscheiden heeft.

Van Einsiedlen naar Schwyz, de hoofdstad van dit lofwaardige kanton, is de weg eng, bergachtig, moeilijk, maar ik zou dien gaarne nog eens willen afleggen, al ware het maar alleen om op de kruin van den Hacken te verwijlen. Vandaar ziet men de bekoorlijke vallei zich ontrollen, die aan het meer van Zug en aan de Vier Waldstätten grenst, en in een zijner kronkelingen als een paarlemoeren schelp het kleine meer Lowerz. houdt ingesloten. Daar tegenover heeft men den hoogen top van den Rigi; links de beide naakte rotsen, die zich als twee versteende reuzen boven Schwyz verheffen. Men geeft hun den naam van Mythen. Is dit een laatste aanwijzing van een of ander vergeten mythologisch feit, waardoor de oude

Ed. Williams sc.

Wm. H. Furness del.

Beide in der Schatzkammer des Königs zu Berlin

ELFDE HOOFDSTUK.

Kanton Schwyz. — De Hacken. — Goldau. — Het meer Lowerz. — De stad Schwyz. — Het meer der Vier Kantons. — De overleveringen. — De Grütli. — Het jonge meisje. — De kapel van Tell. — Fluëlen. — De vallei van Altdorf. — De overlevering van den boog en den appel. — De weg van den St. Gotthard. — De Reuss. — Andermatt. — Hospenthal. — Klooster van den St. Gotthard. — Afdaling van den berg. — De Tessino. — Airolo. — Schoonheid van het land. — Bellinzona. — Het Lago-Maggiore.

Einsiedlen is in het kanton Schwyz een klein katholijk district, dat niet meer dan vijf-en-veertig duizend inwoners telt, maar dat een der eerste pijlbundels der Helvetische Republiek heeft uitgemaakt en dat zich te Sempach, te Naefels, te Saint-Jacques, te Grandson, te Morat, kortom in de meeste groote veldslagen, waardoor Zwitserland zijne onafhankelijkheid heeft veroverd, onderscheiden heeft.

Van Einsiedlen naar Schwyz, de hoofdstad van dit lofwaardige kanton, is de weg eng, bergachtig, moeilijk, maar ik zou dien gaarne nog eens willen afleggen, al ware het maar alleen om op de kruin van den Hacken te verwijlen. Vandaar ziet men de bekoorlijke vallei zich ontrollen, die aan het meer van Zug en aan de Vier-Waldstättersee grenst, en in een zijner kronkelingen als een paarlemoeren schelp het kleine meer Lowerz houdt ingesloten. Daar tegenover heeft men den hoogen top van den Rigi; links de beide naakte rotsen, die zich als twee versteende reuzen boven Schwyz verheffen. Men geeft hun den naam van Mythen. Is dit een laatste aanwijzing van een of ander vergeten mythologisch feit, waardoor de oude

bewoners het bestaan van deze kaalhoofdige kolossen zouden hebben willen aanduiden?

Tusschen deze met rotsen gekroonde pyramiden en de ronde toppen van den Rigi, en de keten van heuvels en bergen die er zich mede verbinden, doet het dal van Schwyz zich als eene kleine, door verscheidene Herkuleskolommen afgeslotene, wereld voor. En welk een beminnelijke kleine wereld is het niet! Welk een kalmte heerscht er te midden van dit groene bassin! Welk een wegslepene verscheidenheid van gezigtspunten heeft men in deze met vruchtboomen beplante plekken, in deze rondom hun kerk gegroepde dorpen, in deze landelijke hier en daar verspreide woningen, aan den boord van een helderen waterstroom, te midden van een veld met turksch koren of in het hart van een dicht grasperk!

Toch hebben daar verschrikkelijke omkeeringen plaats gehad en heeft men daar uren van ramspoed gekend, waarvan de herinnering nog alle harten met angst vervult; er heeft daar in het begin dezer eeuw een nacht van verschrikking geheerscht voor de bewoners dezer dalen, gelijk aan den eeuwigen nacht van het laatste oordeel.

Den 2^{den} September 1806, omstreeks des avonds vijf ure, hoorden de inwoners van Goldau een geweldig gekraak, en terwijl zij hunne blikken naar den Rufiberg rigtten, die tegen over hen oprijst, zagen zij deze rotsen zich bewegen, zijne pijnboomen waggelen, en zijn kruin als het hoofd van een beschonkene heen en weder zwaaijen. Zonder zich nog reken-schap te geven van het hen bedreigende gevaar, luiden zij de noodklok, roepen zij hunne vrouwen en kinderen, schuilen zij bijeen als vogels, voor een naderend onweder beducht; zij snellen naar de kerk om onder Gods vleugelen een schuilplaats te zoeken, en een oogenblik daarop grijpt de vreeselijke ramp plaats. Een rotsmassa, door het binnensijpelen der wateren ondermijnd, een rotsmassa, meer dan een mijl in de lengte beslaande, wordt van hare grondslagen losgerukt en stort zich

met de snelheid des bliksems in het hart der vallei, in haar vaart het bosch, waarmede zij bedekt is, medeslepende, de kloven en de velden vullende en onder hare steenlawinen menschen en dieren bedekkende, huizen en kerktorens verpletterende, en in de plaats van een lagchend dal, van een bloeiend dorp, een verschrikkelijke hoop rotsen en bouwvallen, verminkte lijken en in puin verkeerde woningen achterlatende. Meer dan vijfhonderd menschen kwamen door dezen bergval om, en zij die door een gelukkig toeval er het leven af bragten, waren geheel en al te gronde gerigt. De instorting van den berg had met zulk een geweld plaats, dat, terwijl hij het meer van Lowerz beroerde, de wateren tot in het meer van Zug werden opgezweept ¹.

Na verloop van een halve eeuw kan men niet zonder diepe ontroering de verwoestingen van dezen verschrikkelijken nacht peilen. Over eene uitgestrektheid van verscheidene mijlen is het geheele terrein omgekeerd, opgehoogd of uitgehold. Op den grond van Goldau ziet men slechts rotsen en geweldige steenbrokken, en elk dezer rotsen verbergt de ramp van een gezin, en elk dezer steenen is een graf. Toch worden deze droevige overblijfselen reeds door grasbanden en struiken bekleed; aardappelvelden ziet men op die, welke de tijd met vruchtbare aarde heeft bedekt. De kinderen der arme slagtoffers van Lowerz, Arth en Goldau zijn naar het erf hunner vaders teruggekeerd, even als schepelingen, die, na het woeden van een orkaan, naar het gestrande schip terugkeeren om te redderen wat er uit de schipbreuk was overgebleven.

Op de puinhoopen van het oude Goldau verheft zich tegenwoordig een nieuw vrolijk dorp, verrijkt door de reizigers, die de omliggende meeren bezoeken en den Rigi beklimmen. Nabij

¹ In zijne reeds aangehaalde Alpenrozen geeft Ds. G. H. van Senden een beschrijving van dezen vreeselijken bergval, waarheen wij onze lezers verwijzen; de Hollandsche schrijver laat in deze den Franschen auteur verre, zeer verre achter zich. VERT.

de hoogte waaronder de oude kerk der voorvaderen met hare getrouwe dienaars, die er onder het bidden van hun jongste gebed omkwamen, bedolven is, ziet men de spits van een onlangs gebouwd bedehuis met zijn kruis, het eeuwige zinnebeeld van hoop en vertrouwen, verrijzen. En op dit tooneel van verwoesting vestigt zich langzamerhand een wordende en nijvere gemeente. De door den Rufiberg verwoeste grond wordt, waar het slechts kan geschieden, bearbeid, en de tegenwoordige bevolking van Goldau bedient zich bij haar werk ook van de rotsen, die de bezittingen en het leven van een geheel geslacht hebben vernield. Op een der rotsen heeft een ondernemend herbergier een belvédère doen bouwen, van waar de vreemdeling naar welgevallen dit Zwitsersche Herculanium met zijn droevig voorkomen kan beschouwen. Tegen andere rotsen, als tegen een stevig bolwerk, leunen boerenhuizen, en, al stouter en stouter geworden, zijn zelfs de arbeiders zoover gegaan, dat zij hunne woningen op de zijde van den Rufiberg hebben opgeslagen, als wilden zij diens woede tarten.

In het Lowerzmeer, waar deze berg een deel zijner ingewanden heeft neêrgeworpen, treft men een eilandje aan van eene ideale schoonheid, een bloemkorf uit wier midden het dak dezer landelijke woningen, alsmede de grijze gevel eens ouden torens, oprijst. Rijke plantengroei, vreedzame huiselijke haard, legende van een kasteel, waarvan alleen de muren zijn overgebleven, alles is daar vereenigd om der ziel het gevoel eener zoete eenzaamheid, en der verbeelding een romaneske vlugt te schenken! Een visscher bewoont dit verblijf, dat meer dan één dichter hem zou benijden om het tot den ivoren toren zijner mijmeringen te maken. Des morgens verlaat hij het met zijn boot, hij werpt zijne netten rondom zijn eilandje uit, terwijl zijne vrouw het op zijn grond gewonnen hennep zwengelt. En dit eilandje doet zich daar als een priëel van groen, als een enkele rijke air tegenover

den vreeslijken berg voor, waardoor het bijna verpletterd was geworden.

Door de grenzenlooze magt, de innige liefde Gods, waarvan zij het beeld is, herstelt de natuur zelve de wonden die een harer stormen veroorzaakt heeft. Hoeveel strijd hebben de volken niet noodig, om de monumenten, welke zij in hunne omwentelingen omverwerpen, weder op te rigten, indien zij ze ooit weder herstellen! De natuur, daarentegen, verspreidt overal de kiemen van haar vruchtbaar makende groeikracht.

Uit haar verwoestingswerk ontspruit een beginsel van voortbrenging; uit haar schijnbaren dood ontkiemt de boom of de plant. Op de in puinhoop verkeerde muren plaatst zij haar kroon van klimop, zij bekleedt ze met haar slingerend clematisgroen, en de graszoden doorstikt zij met liefelijk geurend gebloemte. In de eeuwige werking harer levenskracht is zij het zinnebeeld van het eeuwige leven, van de ziel, aangeblazen door een ademtogt van boven, die nimmer verflaauwt.

Aan een der uiteinden van de vallei van Goldau, bij de laatste helling van een berg, verheffen zich de witte huizen van Schwyz, een stille en zedige hoofdstad, zooals er maar weinige op de wereld bestaan. Men ziet er noch geborduurde kleederen, noch weidsche gebouwen, noch tuighuizen. Hare burgeren zijn eenvoudige boeren, hare patriciërs goede landheeren, die het zich niet tot schande rekenen hunne bezittingen zelf te bebouwen, en die men als ware Cincinnatussen bij den ploeg aantreft, om een besluit op te stellen, en de republiek in een oogenblik van gevaar te besturen. Op vijftig pas afstands van het plein der hoofdkerk, dat tegelijk de markt is, bevindt men zich in het open veld. In een kwartier is men de stad rond geweest.

Afgezonderd van de groote wegen en van de industriële beweging van Zwitserland, rust het eenvoudige stadje Schwyz nog aan den voet zijner beide Mythen, even onschuldig als in de eerste dagen van zijn bestaan. De laatste beroeringen van

Europa hebben Schwyz verrast, zonder haar te schokken; het geschreeuw der omwentelingsgezinde partijen is slechts als een stervende echo tot haar doorgedrongen. Zij bezit slechts een drukkerij, die gebezigd wordt tot het drukken van hare officieële bescheiden, een klein dagblad, waardoor het op gezette tijden eene naïeve kronijk erlangt van de gebeurtenissen der wereld, een bibliotheek, die slechts boeken over onderwijs en godsdienst bevat. Tengevolge van het geringe aantal harer bevolking is zij echter verplicht geweest aan de volksbeweging van het Eedgenootschap toe te geven. Overeenkomstig een bevelschrift van den Zwitserschen Bondsraad heeft zij haar corporatie van Jezuïten moeten wegzenden, maar zij bezit nog een Capucijnerklooster, een nonnenklooster, en, op eenige mijlen afstands bevindt zich de abdij van Einsiedlen, waarvan zij met fieren trots de wonderdadige geschiedenis verhaalt. Getrouw aan het katholieke geloof harer voorouders, scheidt zij er behagen in hare kerken op te sieren, en rigt zij op hare wegen bedehuizen op, waarvoor geen voorbijganger in gebreke blijft zich eerbiedig te buigen.

De gelukkige stad slaat nog geloof aan de krachtvolle uitwerking des gebeds, aan de bescherming harer relieken en heiligen. Des zondags heb ik al hare inwoners elkander als het ware zien verdringen in het al te enge schip harer kappen, en in de week, gaan zij er reeds vroeg in den morgen op het gelui der klokken heen om te knielen en te aanbidden, waarna zij met meer moed hun veld gaan bearbeiten, of, met levensgevaar, het gras afplukken, dat tusschen de spleten op de toppen der bergen opschiet, want deze brave inwoners van Schwyz zijn meerendeels arm. Eenige morgen lands zijn voor een aantal onder hen een fortuintje; eenige koeijen een aanzienlijk inkomen; en eenige bossen hooi, dat zij onverschrokken boven op de Mythen gaan maaijen, worden in hunne schuren als een kostbare oogst ingezameld.

Weinige vreemdelingen houden zich hier op; eene geheele

Europa hebben Schwyz verrast, zoude haar te schokken; het gescheenew der onwachtelingsgezinde partijen is slechts als een storende oebn tot den doorgangtoegon. Zij bezit slechts een drakkerij, die gebozigd wordt tot het afkoken van hare officiële beehouden, een klein distillat, waarvan het op gezette tijden sene nabijge koudk erbtigt van de piceerenissen der wereld, een bibliotheek, die slechts boeken over een ruis en goddeloosheit bevat. Tingevolge van het geringe aantal harer bevolking is zij echter verpigt geweest naar de volksbevolking van het Eodgenootschap toe te geven. Overeenkomstig een het dechret van den Zwaed, die de koudk broef zij harer oepende, om te koken en te gaden, maar zij bezit niet een koudk oepende, en een monnikkrooster, zij op een oepende op ha koudk bevinde, die de nodij van Einsiedlen, waarvan zij niet horen trots de wonderdadige geschiedenis verhaalt. Ge-trouw naar het katholijke gebroef harer voorouders, schiep zij er behagen in hare keeken op te sieren, en rigt zij op hare wegen bedemuzen op, waarvoor geen voedslijpinger in gebroef blijft zich eedlicidig te liden.

De gelukkige stad had nog gelid van de vreesachtige uitwerking des gebroef, van de oesterning harer oelken en heiligen. Des zandig heb ik al hare inwoners eelweder als het ware zien verbergen in de koudk oepende schepelner koudkellen, en in de wereld, gise zij er vrede vreep in der oepende op het gelid der koudkellen heen om te koudk en te oebidden, waarna zij niet meer moed hen veid gran broefgeiden, of met levensgavane, het gras afolukken, dat fasschen de spleten op de toppen der berger opschiep, want deze lieve inwoners van Schwyz zijn piceerendecis arm. Deze oepende, Louis zijn voor een aantal onder hen een koudk oepende, die koudk een en eedlicidig liden om en te gade koudk, dat zij niet oebidden, en om te Mythos gise, en te vonden in hese oepende, en te gade koudk.

Wenig oepende liden, en te gade koudk op een gebroef

Baraque fersdel et c.

Canton Zug en Schwitz.

